

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

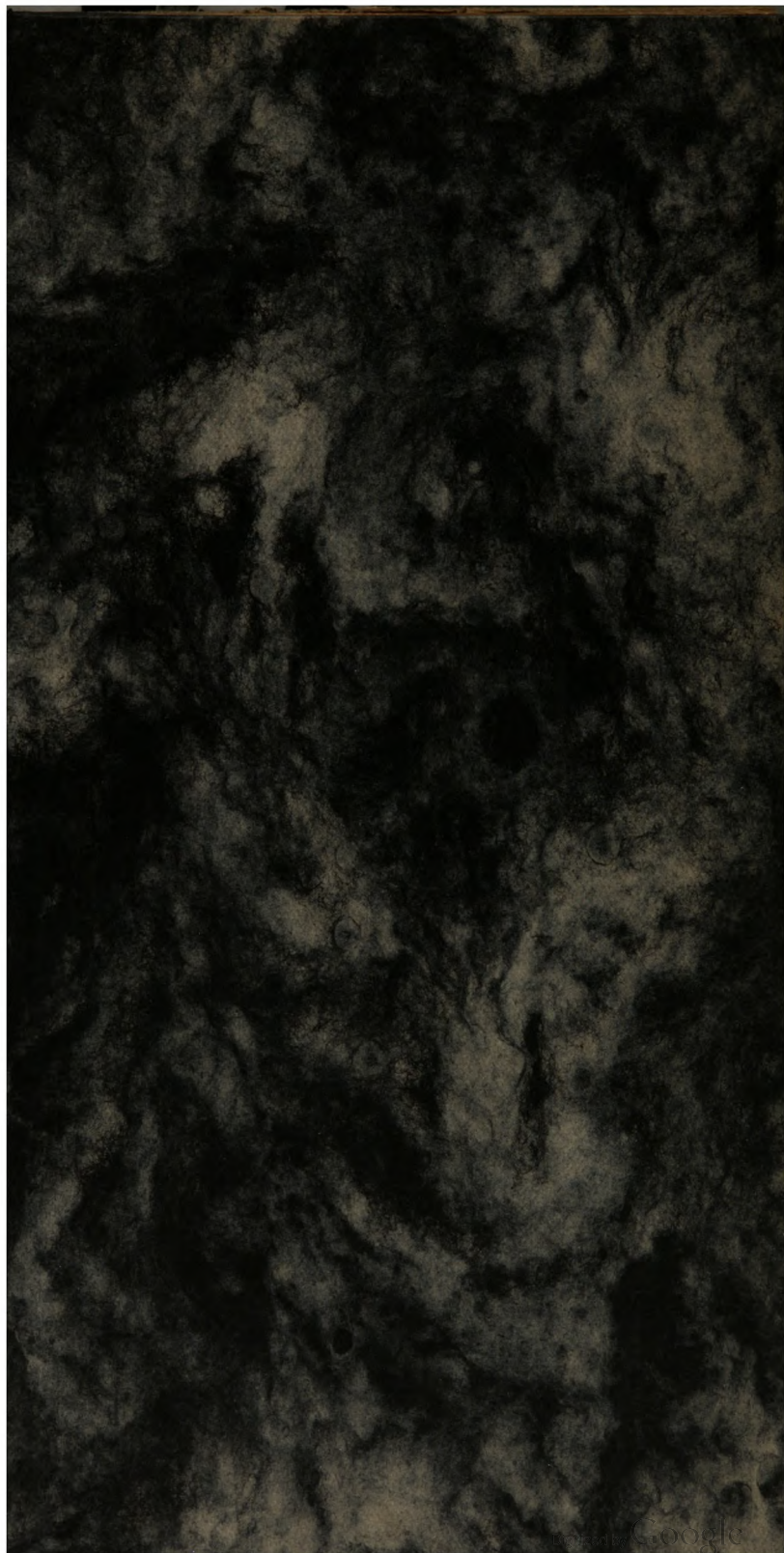
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0645 2814

Digitized by Google

29, F45

QUEROLUS

SIVE

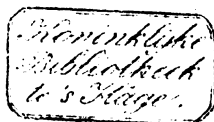
RULULARIA,

INCERTI AUCTORIS COMOEDIA TOGATA.

RECENSUIT ET ILLUSTRAVIT

S. C. Binkhauser.

AMSTELODAMI,
APUD HEREDES H. GARTMAN.

MDCCCXXIX.

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA C. A. SPIN.

VIRO NOBILISSIMO, CELEBERRIMO,

Davidi Iacobo van Lennep,

I. U. D. ORD. LEON. BELG. ADSCR. INST. REG. ART. ET

DOCTR. SOCIO, IN ILL. ATHENAEO AMST. HISTOR.

ELOQ. POES. ANTIQ. LITT. GRAEC. ET LAT.

PROFESSORI,

PRÆCEPTORI UNICE DE SE MERITO,

HOC PIETATIS, VENERATIONIS, GRATIQUE ANIMI SPECIMEN

D. D. D.

AUCTOR.

Quem ante hos quatuor fere annos scholae, quam vtr
Celeb. D. I. VAN LENNEP de *Historia Literaria* habe-
bat, discipulus intereram, monstravit nobis ille fa-
bulam quandam Comicam, Queroli sive Aululariae
titulo inscriptam, quae praeter opera Plauti ac Te-
rentii sola e Romanorum Comoediis aetatem tulisset,
verum, diu in paucorum Litteratorum scriniis abs-
condita, deinde non ita probis editionibus in publi-
cam notitiam perlata, hodie tantum non prorsus ex
hominum commercio evanuisset. Equidem continuo
mirabar, superstites ex Antiquitate reliquias, quales-
cunque etiam, adeo parvi pendi, ac, si res dicenda
sit, despicatui haberi: sed id imputabam insulso for-
tasse fabulae argumento barbaraeque dictioni. Ast

enim, ubi mox praeceptoris benevolentia ipsum libellum, quem legerem, nactus eram, non sane miratus sum, sed vere obstupui, elegans opusculum mira fortunae iniuria non, uti par erat, in ore omnium manibusque versari, sed in quorundam bibliothecis delitescere plane atque consenescere. Nimirum adesse videbam fabulae et probabile venustumque argumentum, et bene moratam personarum dispositionem, et orationem, non quidem optimae notae, at longe tamen a barbarie medii aevi remotam. Haec sane non vulgaria sunt, neque apparent in omni opere, quod laudatur tamen. At vero et plura aderant, eaque his dotibus neutiquam inferiora: in sententiis gravitas, ubertas et profecto ad vitam communem utilitas, in dictis acumen ac gratia, denique nescio quis philosophiae sensus spiritusque, qui in magna operis parte dominabatur, animumque suaviter afficiebat. Verbo, novas divitias avidè amplexus uno haustu fabulam quasi devoravi. Mox praeceptorum conveniens, rogavi, nonne esset alicubi, qui, nova editione diligentius procurata, in manus hominum, unde iniqua sorte excussa esset, suavissimam fabulam reponeret, eam profecto, quae neque ipsius patrocinio indigna videretur. Tum ille, pro solita ipsius in discipulos benignitate atque indulgentia, memet ipsum adhortatus est, ut, quid valerent vires, in hoc argumento periclitarer. Equidem vero, quanquam

*impense laetus de tam benigno iudicio, coepi tamen
 verecunde laborem deprecari, petere, ut in digniorem
 hoc manus conferret, me vero in tenuiore materia,
 quae meae facultati magis congrueret, versari pate-
 retur. Non quasi delata provincia mihi parum
 placeret (immo vero animus unice ferebat, ut
 in iucundissimo hoc argumento totum me quasi pone-
 rem); nec quia reformidarem imminentes labores, qui
 perscrutandis, si qui adessent, antiquis codicibus,
 conferendisque Veterum Comicorum scriptis necessario
 erant suscipiendi: sed illud verebar, ne, quum deside-
 rarem criticum illud in me iudicium ac pulcri sensum,
 sine quibus huiusmodi labor nunquam utiliter susci-
 pitur, ipse quidem, nimia aggressus, turpiter cade-
 rem, caeteris vero argumentum praeriperem, in quo rite
 elaborando efficaciorum ipsi in litterarum commodum
 operam collocare potuissent. Verum enimvero recusan-
 tem, atque, invitum quamvis, iam discessum parantem,
 revocavit optimus ille praeceptor, se operis patronum
 atque fautorem mihi offerens. Quid multa? quem con-
 sulerem, ubi anxius haererem, qui laboranti succur-
 reret, errantem revocaret, semet ipso liberalissime
 constituit. Sic res mirifice immutata, atque omnis
 fere scrupulus mihi exemitus est. Certus igitur, quae
 tentarem, a tanto viro aut probatum iri aut tempe-
 stive improbatum, antequam in publicum prodiret,*

*quod, ut ait Martialis, »poterat tutius esse domi,»
munus, quod neque tunc credebam, neque etiam nunc
credo, a solo iuvene rite posse procurari, lubens ac-
cepi, atque alocriter laborem aggressus sum.*

*Ex his igitur conatibus quae prodierunt, tibi iam,
L. B., offero. De quibus ut aequum ac benignum
feratur iudicium, veniamque impetret sive aetas edi-
toris, sive tirocinium, sive etiam angustum paucorum
mensium spatium, quò mihi, aliis praeterea rebus
occupato, haec provincia obeunda fuit, etiam atque
etiam oro atque obtestor.*

*Prius vero quam ulterius progrediar, dulci fungar
officio gratum animum testificandi iis, quos sua-
vissimi laboris patronos atque adiutores habere mihi
contigit. Quum enim omnibus fere subsidiis essem
destitutus, vir Clarissimus, qui Leidensi bibliothecae,
multiplicis eruditionis uberrimo fonti, praefectus est,
I. GEEL, meam causam singulari benevolentia am-
plexus, eas, quas comprehenderet alma haec biblio-
theca ad meum consilium aptas suppetias, conquisi-
vit, et, annuentibus Curatoribus, V. V. Indulgentissimis,
mecum communicavit. Porro, cum in Bibliotheca Regia,
quae Lutetiae Parisiorum est, Codicem adesse scirem,
quem in meos usus conferri vel maxime nostra interesset,
nec tamen aliud mihi in fato esse videretur, quam
ut opes illas frustra desiderarem, ecce, huic etiam*

v

desiderio idem opitulatus est Vir Optimus. Quippe, eo patente, vir Doctissimus I. CLASSEN, tum forte Lufetiae degens, quem discipulum suum laudibus celebravit Niebühr, V. Ill. (Cf. Agathiae praef.), continuo molestissimum conferendi Codicis taedium suscepit, mihi-que operae illius fructum generosissime concessit. — Tertius ad me instruendum fautor accessit Vir Celeb. H. W. TYDEMAN, adlatis ex amplissima sua bibliotheca pretiosissimis suppetiis, quae non aliunde, nisi a solo illo, conferri in me potuerint. — Itaque vos, Viri praestantissimi, omnes hic appello, officioseque rogo, grates ut accipere velitis, beneficio quidem vestro inferiores, sed quas simplici sinceraque mente vobis offero, atque hoc certum habeatis, nulla esse tempora, quae possint vestrae liberalitatis memoriam ex animo meo delere.

Tandem ad te mea se convertit oratio, quem palam hic alloqui iam dudum gestit animus, Celeberrime vir, LENNEPI! Te igitur, te compello, quem praeceptorem mihi obtigisse semper laetari solebam atque exultare: verum talem futurum studiorum patronum, talem, si fas est in tanto conditionis discrimine dixisse, amicum, ne votis quidem concipere unquam sustinueram. Fateor omnino a te omnem hanc meam salutem manasse, te incredibili cura ac tutela haerentem expedisce, titubantem sustentasse et confirmasse. Sed quid fateor? Profiteor iam et

proclamo, si quid boni inest in hoc opusculo (et quidni, dum non mea laudem, inesse dixerim?) omne id tuum esse et tibi deberi. Ergo me quidem in omnem, quam vivo, vitam devinctum tibi habeto ac devotissimum, atque sic existima, tua felicitate, quam, si quid vota valent, Deus Optimus Maximus tibi incorruptam servabit, maxima ex parte et meam felicitatem comprehendi.

PROLEGOMENA.

Antea quam ipsum opus aggrediar, nisi breviter monuerim, quaenam ad hanc editionem *Queroli* sive *Aululariae* adornandam praesto mihi fuerint subsidia, qua ratione utendum iis censuerim, quaeque de huius Comoediae indole, metro, fatis, auctore et natalium aetate, probabiliter dici posse videantur, vereor, ne summo iure officium, quod suscepi, parum implevisse dicar. Quocirca de singulis, quatenus per ipsius fabulae fortunam licuit, paucis videamus.

§. 1. Inter instrumenta, quae, ne labor ageretur inanis, vel maxime necessaria videbantur, primo loco recensendi sunt *Codices*, qui reperiri potuerint, *manu scripti*. Ex eo genere mihi affuerunt:

I. e Bibliotheca Lugduno-Batava Codex membraceus, quadratae formae, quo solum hoc opusculum illudque integrum comprehenditur, quem Codicem Fabricius (*Bibl. Lat.* 1, ed. Ern. p. 27) nescio quo errore ad Aululariam Plauti retulisse videtur. Olim fuit hic codex inter libros Is. Vossii; quocirca nomine *Vossiani Codicis* a caeteris eum distinguendum existimaui.

II. Variarum Lectionum e *Codice Pitkoei*, quas ipse Vossius in margine superioris Codicis adnotavit.

III. *Variae Lectiones Codicis, qui Lutetiae Parisiorum est membranaceus, formae mediae, saeculi, ut videbatur, undecimi, continens praeter Querolum poëmata quaedam Latina, medio aevo composita. Hae Lectiones veniunt infra sub rubrica Codicis Parisini.*

Praeter haec membranarum subsidia, quae mihimet ipsi ad Querolum admovere contigit; usus sum quoque Lectionibus, quas e veteribus Queroli editoribus cognovi. Huc pertinent lectiones e vetere quodam Codice Camerarii notatae, a quibus fortasse non distinguendae sunt, quas Gruterus in tralatitiis, quas dixit, in Querolum Notis commemorat plerumque solo *Manuscripti sui* nomine distinctas lectiones. Deinde ad contextum, quantum fieri possit, certum constituendum, valuit etiam alia lectionum varietas, quae in adnotationibus primarii editoris Danielis, iisque, quas adiecit his alter editor Rittershusius, passim laudatur. In qua re haud mediocriter molestum accidit, viros doctos illos omnem scripturae differentiam solis litteris V. C. (*Vetere Codice*) significasse. Nam quum lectiones illae, quae his litteris additis exhibentur, modo huic convenient modo illi de codicibus, quos memoravi, tum vero aliquando ab omnibus diversae sint, ignoramus, quinam codices praeter Camerarianum illum ad editiones parandas olim fuerint adhibiti. Praeterea et hoc natum est ex illa ignorantia incommodum, saepius mihi in varia lectione adnotanda litteras istas Vet. Cod. apponendas fuisse, quanquam iis fortasse idem ille codex significatus fuerit, qui iam iuxta eas commemoratus esset. Certo unum e codicibus, quos Daniel in primaria illa editione adornanda usarpavit, non uno ex indicio coniecerim.

illum fuisse, quem supra codicem Vossianum diximus. Hunc enim in libris Danielis olim fuisse, indicari videtur nomine *P. Daniel*, quicquies in postrema Codicis pagina, alia, quam Vossii, manu et pallidioris atramento adscripto. Porro antiqua scribendi ratio *pote* pro *puto* (II. 3. 84), quam Rittershusius in editione Danielis affuisse memorat, in hoc codice exstat. Tum etiam ad verba (I. 2. 114.) *homo res nimium*, caet. quae Daniel, teste Rittershusio, ad Querulam refert, reperimus in margine codicis Vossiani adscriptas, atramento vetustatis iam propè deletis, litteras: QUER. — Denique, ubi (II. 4. 5) animadvertitur, in alio C. V. *destitui*, in alio *destui* exhiberi, posteriorem lectionem in solo Cod. Voss. invenimus.

Caeterum meminit in praefatione Daniel antiquissimi codicis manu exarati *S. Victoris Parisiensis* et fragmenti vetusti ex *Compendensium Franciscanorum coenobio*, in quibus plurimae sententiae ex hac fabula excerptae et in unum collectae reperiebantur. Ex codice *S. Victoris* semel iterumque variae lectiones infra afferuntur.

Hoc autem Codicum apparatu commemorato, prima fronte videatur haud difficili negotio certus contextus posse ex eorum auctoritate constitui. Verum longe aliter res se habet. Namque membranae, quantumvis in parvis diversae, si quando certa adest menda et contextus alicubi manifesto corruptus est, lectorem fere non iuvant, omnes amice conspirantes eandemque lectionem exhibentes. Quare minime falli equidem illum putem, qui contenderit, omnes hos Codices ex eadem olim manca et corrupta scriptura manasse, veras autem et primarias fabulae chartas vel penitus esse deperditas, vel alicubi in Museo quodam Italico ignotas iacere.

**

§. II. Editores Querolus obvenerunt, et, quos iam supra tetigimus, DANIEL atque RITTERSHUSIUS, et, qui tertius accessit, PAREUS. Editio P. DANIELIS primaria est. Prodiit illa A. 1564, *Parisiis apud Rob. Stephanum*, titulo: *Plauti Querolus sive Aulularia*. 8°. — Eadem inscriptione usus est postea C. RITTERSHUSIUS, edens: *Plauti Querolum sive Aululariam ad Camerarii. Codicem veterem denuo collatam*, A. 1595, (Heidelb.) *typographeio H. Commelini* 8°. Haec autem editio continet praeter adnotationes Danielis et Rittershusii etiam animadversiones, sen notas tralatitias, GRUTERI, quas ille, ut editioni subiungerentur, ad Rittershusium miserat. Praeterea additum est ei a Commelino carmen Elegiacum, quod VITALIS BLESSENSIS (*Vital de Blois*), poeta saeculi vel duodecimi (Cf. *Biographie Universelle*, Paris, 1816, in voce), vel quarti decimi (FABRIC. *Bibl. Lat.* cura Ern. 1. 29), in Querolum conscripsit, ipsius Plauti fabulam tenere se putans, cuius Amphitryonem paulo ante eadem ratione tractasse se dicit (vs. 27):

Amphitryon nuper, nunc Aulularia, tandem

Senserunt, senio pressa, Vitalis opem.

Continet carmen partim fabulae periphrasin, partim tractat argumenta philosopha: ad ipsius operis explanationem vero lucis nihil affert; quapropter illud tum tertius editor Pareus omisit, tum equidem recte omittere mihi videor. — I. P. PAREUS igitur, magna ex parte in contextum receptis, quae viri docti antea mutaverant, Querolum rursus typis excudi curavit, adiectum ad calcem Comoediarum Plantinarum, quas edidit Neapoli Nemetum 1619. 4°. Praescripsit autem titulum *Plauti Hypobolimaei*.

Caeterum fabula, quam dicit I. F. KREBS (*Handb. der philol. Bucherk. Bremen, 1822*) *Aululariam sive Querolum, emendatam et comm. illustratam ab A. Benedicto, 1754. 8°*. huc non pertinet: est enim illa *Aulularia* Plauti.

E tribus, uas recensui, editionibus praesto mihi fuerunt duae posteriores: principem vero editionem Parisinam, rarissimum libellum, frustra me desiderasse vehementer doleo. Est tamen, quo hunc dolorem levius feramus, illud maxime, lectionem et adnotationes Danielis in Heidelbergensem editionem translatas esse, atque, si quando a decessore discrepet Rittershusius, sententiarum discrimen accurate solere illum indicare. At haec tamen manebat incommoditas, primariam editionem desiderantem, ubi nulla aderat sententiarum contentio, distinguere me non potuisse, utrum Rittershusius ea, quae moneat, simpliciter e Danielis editione transcripserit, an vero ipse nova protulerit. Itaque omnibus istis nomen Rittershusii praefigendum fuit, quod manes Danielis, obsecro, ut ignorant mihi ignoscant: praesertim cum maximam adnotationum partem Rittershusii ingenio curaeque deberi, luculenter affirmet Gruterus in epistolae, quam adnotationibus suis praefixit, initio.

§. III. Haec de Editionibus. Quamvis autem non aliae editiones ad meam saltem notitiam pervenerint, nescio tamen, an in patria nostra nova quondam editio parata, sed qualicunque tandem casu ad exitum perducta non sit. Nimirum HERM. CANNEGIETER, Henr. filius, vir multiplici doctrina insignis, quique et de iuris scientia et de litteris humanioribus bene meritus est, singularem Queroli curam suscepit, et, cuiusvis fere paginae margine, nec minus totis, quae ad initium finemque ad-

iectas essent, pagellis adnotatione manu sua instructis, libellum amplissima dote donavit; adeo quidem diligenter, ut non absurda videatur opinio, ipsum hunc virum novam Queroli editionem animo concepisse.

Itaque non iniuria mihi videor peculiarem quandam laudare meam felicitatem, quod hunc libellum, tanto adnotationum aetum cumulo, cum esset ille in libris Clarissimi viri Tydemanni, insigni viri humanissimi liberalitate in usum convertere mihi licuerit. Neque etiam haec solae fuere ex eo genere suppetiae, quae mihi adlatæ sint. Namque insuper ad manum fuere alia duo editionis Rittershusianæ exemplaria, itidem manu exaratis adnotationibus aucta, quorum unum quidem, ex Leidensi Academia profectum, nec multa, quae usui essent, praebebat, neque nomen illius, qui adnotationes adscripserat, exhibebat: alterum vero, quod e libris exoptatissimi praeceptoris, Lennepii, mihi commodatum est, pretiosis doctissimi viri G. Koenii animadversionibus illustratum erat.

Caeterum haud negligendae nobis visae sunt in hoc argumento adnotationes et coniecturae, quibus germanam Queroli scripturam repraesentare conati sunt Gronovius, Salmasius, alique viri docti, quasque illi hic illic per opera sua dispersas typis mandaverunt. Praesertim vero hic in censum venit vir, si quis alius, polyhistor dicendus, C. Barthius, qui in Adversaria sua multa contulit de Querolo, dignissima, quae accuratius inspiciantur.

§. IV. Indicatis subsidiis, quibus ad hanc qualemcunque editionem adornandam usus sum, sequitur, ut moneam de ratione, qua ea usurpanda esse existimaverim. Verum instat prius aliud argumentum explicandum,

rea profecto neque humilis loci, nec laboris exigui, *Fabulae Metrum*. Nimirum et Codices et Editiones omnes contextum exhibent continua oratione scriptum, ita ut nusquam versus distinguantur. At vero quam ipsa lectio proderet nescio quam rhythmum et ligati sermonis similitudinem, olim iam in diversas sententias viri docti abierunt, essetne quoddam metri genus in Querolo animadvertendum nec ne. Negarunt G. I. Vossius, (*de nat. poës.* c. 2.) Querolum nuncupans » *drama prosaicum*, quod, cum non constet metro, nec poema » dici meretur, et Reinesius, qui (*Epist. ad Bos.* p. 175) eam *fabulam prosam* vocat. Ex his tamen Vossius fatetur dictionem ad carmen proxima accedere; ita ut videatur vir doctissimus de eo scribendi genere cogitasse, quod G. Fabricius (*de Re Poët.* Paris. 1584. p. 324,) *versus opinabiles* vocat, cum videantur esse versus, nec sint. Neo magnopere ab iis dissentiunt tum Rittershuhnius, qui, dum ex ipsius auctoris verbis (vid. prol. vs. 1) confitetur, scriptam esse fabulam *sermone poëtico*, negat tamen accuratam certamque pedum rationem observatam esse, atque auctorem, ubi se dicit *clodo pede prodire*, (prol. vs. 21.) orationem solutam indicasse intelligit: tum quoque Fabricius, (*Bibl. Lat.* cura Ern. 1. 29, adnot.) qui, laudatis horum virorum verbis, monet faciendum esse cum iis, qui fabulam prosa oratione scriptam esse dixerant: denique Canpegieterus, locum de clodo pede similiter interpretatus: » pedestrem sermonem, qui metrico opponitur. » Aequior videtur poëtici sermonis, in Querolo usurpati, iudex esse Barthius, (*Advers.* p. 1337) Querolum duntaxat *drama semipoëticum* nuncupans, et (p. 192) hanc fabulam metrorum legibus et adstrictam et solutam esse affirmans.

Idem vero (p. 1406) ait: » fabulam non invenustam esse, modo auctor aut perfecisset aut non affectasset numeros, quos elumbes penitus corrumpit, et iis » atque spes suas perdidit. » Quod iudicium denuo profert alibi (p. 2010): » quodsi trochæis illis, omnes fere » periodos contaminantibus, abstinuisset, aut puros eos » dedisset, vel Comicos saltem Iambos, poterat optimis » inter non plane bonos scriptoribus accenseri. »

Fabulam partim ligatō, partim soluto, sermone scriptam iudicasse videtur etiam Salmasius. Hic enim, in laudando Querolo frequens, aliis locis verba affert continua ratione scripta, aliis ad normam versuum ea disiungit (cf. e. g. Salmas. ad *Hist. Aug. Scr.* 1. 420 et 638): non tamen, si quis versus claudicaret, medicinam ei afferendam ratus est. Sed prae omnibus his magis dedita opera in metrum, quod in Querolo adesset, inquisivit G. Koenius, qui, in pluribus locis Comicos versus olim exstitisse suspicatus, postremas cuiusque versus syllabas notis distinguere incepit. Verum etiam hic labor, sive parum feliciter cedere illi videretur, sive operosior, quam pro fabulae merito, sive alia quaecunque causa fuerit, certe brevi intermissus est.

Ego, quum primum libellum perlustrarem, magis rythmum, quam numeros, deprehendere mihi visus, cogitavi de numeris illis lege solutis, quales in Saturnio carmine et Mimis Atellanis olim regnasse censentur (*): qualesque a Martiano, apud G. Fabricium, l. l., versus *inelaborati* seu *irracionales* dicuntur. Huc igitur auctoris verba de *sermone poëtico* et *clodo pede* referenda exis-

(*) De quo metri genere videatur multis L. Santenius ad Terentianum Maurum vs. 2497, sqq. (edit. a V. Cl. van Lennep procurata), 1825. pag. 173 multis sqq.

timabam, subnixus etiam iudicio, quod in praefatione ediderat antea Daniel, fabulam pene totam *versu Satyrico* descriptam esse. Cum vero accuratius fabulam perlegerem, modo inveniebam complures *versus* Iambicos, modo Trochaicorum seriem, quibus antiqui Comici non puriores ediderint, alios etiam *versus* reperiebam, qui una alterave inepta vocula electa, vel transposito verborum ordine, eadem laude digni viderentur. Igitur magis magisque menti sese obtulit cogitatio, integris olim verisque versibus Comicis fabulam conscriptam fuisse: quos primum fortasse ipsi scenici in agendo, deinceps librarii, Comici metri prorsus ignari, dum prosa ratione verbisque continuis opusculum describerent, atque, ubi poetica concinnitas brevioris dicendi speciem exhibuisset, vitium illud rati, voculas particulasque plena, ut aiunt, manu ingererent, ipsumque ordinem identidem transponerent, partim obscurassent, partim vero penitus corrupissent. Qua suspitione optimi praeceptoris adsensu haud mediocriter confirmata, deinceps factis saepe et reffectis periculis propemodum in certum deducta, operosus exoriebatur, at simul iucundissimus, labor, *versus* investigandi, quos olim auctor edidisset, eosque in pristinam conditionem, qua possem, restituendi. Verum enimvero hunc laborem quominus solus aggrederer, mea me tenuitas prorsus prohibuit: imploravi igitur praeceptoris auxilium, atque impetravi; unde qui manarint et mihi et operi pretiosissimi fructus, quilibet aequus lector facile perspiciet. — Nimirum quid mihi tironi cum veterum Comicorum in metrica ratione licentia, quidve erat cum ipsis huius licentiae modis, terminisque? Unde mihi accesserit subtile acumen iudicii atque auris illa trita, qua numerosum *versuum* sonum

rite agnoscerem, modulantem pedum rerum iusto ordine disposerem? — Expunctis igitur ineptis istis inortibusque supplementis, quibus manifesta librariorum culpa periodi passim enervatae, laxataeque essent, ciectisque glossis, quae haud paucas in contextum irrepserant, tandem exiit sermo, non qualis olim erat, ad poeticum e longinquo accedens, sed, quem auctor professus erat, *poeticus*. Fateor sane poeticum hunc auctoris sermonem non quovis loco aequè numerosum esse, neque ubivis facili cursu quasi defluere. Sed quid mirum hoc in nostro, cum in ipso Plauto et Terentio alia loca suaviora sint, alia sint duriora? Possunt autem omnia duntaxat ad normam metricarum legum exigi: atque, uti fere penes antiquos illos Comicos, sic apud nostrum variat metrum Iambicis versibus, tum senariis, tum octonariis, acatalecticis, et versibus Trochaicis octonariis catalecticis. Duobus tantum locis (vid. p. 25 et 97.) Bacchiaci versus editi videntur, quales et in Plautinis et Terentianis numeris nonnunquam reperiuntur. Caeterum ut in illorum fabulis, sic in Querolo, aliquando Iambicae et Trochaicae clausulae inter diversas metri species sunt interpositae: et bis (p. 27 et 99) vacula extra numeros posita est.

Verum adest tamen discrimen aliquod, quo auctor Queroli antiquis poetis Comicis in metro constituendo inferior quodammodo videatur. Nimirum iure sane defendit Bentleius (*de metr. Terent.* p. 4) adversus Quintilianum *Inst. Orat.* X. 1., varietatem numerorum a Comicis poetis ad varios affectus exprimendos diligenter adhibendam: verum in Querolo et frequentius, quam par est, octonarii et senarii versus,

Iambi ac Trochaei se invicem excipiunt, et non semper causa in propinquo est, cur subitanea mutatione sermone indiguisset dixeris. Neque ideo absurda videatur opinio, hanc, quam sibi sumsit, libertatem, significasse auctorem, ubi se excusat, quod *clodo cum pede in agendum progredi sit ausus*: prout Ovidius quoque (*Trist.* III. 1. 11) metrum elegiacum *claudum* dixit, quod alter versus altero esset brevior. Ast nescio tamen, an perito cuidam iudici potius esse videatur, ut intelligamus, nostrum retulisse claudum illum pedem ad universum metrum Comicum, quippe quod, cum pedestri sermoni proximum dicatur, et inter hunc et orationem ligatam quasi medium intercedat, haud iniuria metrum claudicans vocari possit. Caeterum, si quidem auctoris verba sic intelligenda sunt, iure merito dixit idem sequenti versu, magnos se praeclarosque viros duces sequi.

Libertas, quam caeteroqui poeta in constituendis sibi numeris usurpavit, maxime huc redit, ut 1°. saepius elisionem (*synaloepham*) negligat, quod sequiori aetate praesertim ante litteram *h.* frequentatum esse, docuit Santenius ad Terent. Maur. p. 388. seqq., nostro vero pae caeteris proprium est; 2°. lubenter vocabula quaedam contrahat: e. g. *meum*, *cuius*, *tuae*, aliquando illi monosyllaba sint: *somnium*, *gratia*, exemplo Terentii *divitiae*, et *senatus* (p. 195.), ut huic *senex*, dissyllaba: *familiaris*, *neglegentiam*, tum *litteratura* (p. 133), et *administratur* (p. 149), quadrisyllaba sint; 3°. posteriorem in *domi*, *abi*, et, versus initio, in *mane* (p. 25 et 91), ac *vide* (p. 85 et 161), priorem in *ille*, *ipse*, *iste*, *esse*, atque, in primo versus pede, in *imo* (p. 73) et *seminudus* (p. 27), secundam in *ibidem* (p. 7) et *mathematicum*, corripiat. — Praeterea pag. 19, 95,

115 et 139 ineunte versu, neglecta positione, fit anapaestus.

Verum enimvero, dum in hisce disponendis immoror ac multus sum, vereor, ne quis increpet, in iisdem me quoque satis inepte magnum mihi videri, qui scilicet multis pro labitu aut eiiciendis, aut inserendis, aut transponendis, tandem Comicos versus confinxerim. At vero, ne sic temeritatis notam incurram, quam semper equidem unice fugiendam esse arbitratus sum, animadvertendam duxi, quod deinde ipsa lectione comprobabitur, maxime transponendis verbis, quae sane haud magna est audacia, laborantibus versibus me succurrisse: siquando metrum aliquas voculas expungi inberet, diligenter me vidisse, utrum loci sensus cum hac mutatione consentiret; denique inseruisse me voces tum parvisime, tum in iis tantum locis, ubi ex versu alioquin optimae notae excidisse aliquid haud dubium videretur. Deinde vero, quosquos hic libellus fortassis lectores nanciscatur, vehementer monitos velim, non me restitutam hanc metricam rationem iis venditare tanquam plenam antiqui contextus repraesentationem, quasi ipsa, innumeris librariorum mendis obscurata, auctoris verba ex omni parte reperisse me confiderem. Est illud tantummodo *tentamen*, quo pro viribus pristinam lucem poetae reddere conatus sum, aliis vero non relinquens modo, sed maximopere commendans, ut imbecillo meo conatu excitati, aut in ipso hoc opere verba et versus aptius ad auctoris mentem et sententiam exigant, aut in simili argumento praestantior operam collocent.

§. V. Verbo hic quoque monendum videtur de ratione, qua hanc qualemcunque editionem adornandam esse existimaui, ne lector easarum, quibus inductus

sum, ignarus, iniquius iudicium ferat de iis, quae fecisse me fortasse mirabitur. Primum igitur versus illos et metricam orationem magis ad auctoris mentem accedere ratus, quam ea, quae olim pro genuino Quærolo typis excusa erant, ligatum sermonem, tanquam veriorum fabulae contextum, recipiendum putavi, idem tamen non iuvenis tironis esse arbitratus sum, ut, quae prisci viri docti edidissent magna ex parte Codicum auctoritate firmata, quod mea mihi magis placerent, protinus reiicerem. Exhibui proinde duplicem contextum, alterum versibus, alterum soluto sermone, scriptum. Scio hoc molestum esse et nonnullis taedium fastidiumque moturum. Verum diu quaerenti non alia ratio videbatur aptior, qua simul candidus essem in monstrandis iis, quae aut transponenda aut expungenda iudicaveram, simul vero evitarem longe molestiorem laborem, quo, abrupto identidem orationis tenore, cuiusvis mutationis separatim rationes essent reddendae. Denique, ut liberior et facilius cuique lectori esset electio, typos ita disponendos curavimus, ut in singulis paginis versis e veteri contextu, qualis ille in editione Rittershusiana exhibetur, ea pars excuderetur, quae, in metricam rationem redacta, in pagina recta, quae illis e regione obiecta esset, legebatur. Caeterum in ipso veteri contextu nihil novi molitus sum, praeterquam quod interpunctionem, hic illuc misere turbatam, iis locis, ubi sensus inde obscuritatem trahere videretur, accuratius respexerim, et negligentiore scribendi rationem brevitate gratia haud raro a vetustioribus usurpatam, (e. g. *nō* (*non*), *q*; (*que*), *rē* (*rem*), *prē* (*prae*), *pellib.* (*pellibus*), ne perspicuitas laederetur, in vulgares litterarum formas transfuderim. Verum in contextum novum

(quem ita prae fiscine dicere liceat) omnia recepi, quae vel e Codicum lectione vel e virorum doctorum coniecturis emendanda iudicabam, vel etiam ipse, ut sensus non uno loco mirum in modum contaminatus sibi constaret, hic illic pro vulgata lectione reponenda putabam.

Prouti duplicem opusculi contextum exhibuimus, duplicem quoque subiungendum censuimus adnotationum fasciculum. Scilicet mihi visa est, nescio utrum recte nec ne, sed tamen visa est ingratiissima semper ea ratio, qua adnotationes, quibus de ipsis contextus verbis, verene an falso ab auctore profecta habeantur, agitur, (*criticas* fere dicunt), immiscentur iis, quae valent ad illustrandum sensum eorum, quae iam ipsius auctoris esse creduntur. Equidem igitur primo loco hoc tentandum esse putavi, ut lectionem, quoad eius fieri posset, certam constituerem: alterum officium illud mihi visum est, ut, quo minus ista lectio vel non intelligeretur, vel perperam, adiungerem nonnulla, unde lucis aliquid (si ista lux dicenda est) edita acciperent. Hinc ergo varias Codicum lectiones et Virorum Doctorum coniecturas simul cum indicatione glossarum, si quae manifestae adessent, uno fasciculo composui, eaque, quoniam cum veteribus editionibus collata essent, et ad ea prorsus pertinerent, in modum perpetui commentarii veteri contextui subiungenda curavi. Quo in argumento hoc animadvertendum videtur, varias istas scribendi rationes, quae in nullo non vetusto codice a librariis pro lubitu usurpatae sunt: *inicio* vel *iniicio*, *adgredior* vel *aggredior*, *secuntur* vel *sequuntur*, *preter*, vel *praeter*, et similia, ne inutiliter haec in molem excrescerent, a me fere esse omissas, ac tum demum commemoratas, si quod discrimen in ipso verborum

sensu illinc oriri videretur (1). — In alterum vero fasciculum, qui perinde formam commentarii perpetui referret, per cuiusque paginae pedem ab initio ad finem opusculi uno tenore decurrens, omnia contuli, quae ad sensum illustrandum imprimis necessaria videbantur; quam partem muneris antiqui editores, nescio an nimis securi, suspensio pede percurrendam esse duxerant. Addidi etiam indicationem locorum, quae e priscis Comicis aut cum ipsis verbis, aut quod ad sententiam duntaxat attinet, desumpta videbantur. Haec autem omnia non ad veterem contextum, sed ad versus, in quos etiam emendationes contuleram, referenda putavi. — Praeterea vero restabant et alia quaedam, quibus in neutro illo commentariolo locus erat, ea nempe, quae peculiariter ad metricam rationem constituendam pertinebant. Scilicet quum aliquando, aut lectione paululum immutata, aut verbis alio modo iunctis, alii versus existerent, illis, qui in contextu recepti essent, haud multum inferiores, diversam hanc metri instaurandi rationem subiungendam duxi, unde ipse lector, quae sibi faciliior et tutior medicina videretur, locis instaurandis adhiberet. Haec igitur statim sub ipsis versibus excudenda mandavi.

In Codicibus nulla adest Actuum et Scenarum distinctio, praeterquam quod, si novae in scenam prodeant personae, nomina rubrica scripta caeteris interponantur. Ex editoribus solus Pareus in eiusmodi distributione ordinanda curam posuit, non eam tamen, qua rem acu tetigisse videatur. Pariter equidem conatus sum fabulam in Scenas et Actus distribuere, quod an aequè

---

(1) De variis his scribendi rationibus fuse conscripsi, ad *Institutiones Gaii*, edit. prima, praef. p. 43.

infelici successu, ac Pareus, fecerim, alii iudicent. Initium saltem Actus quarti et quinti quo loco ab ipso auctore positum fuerit, adhuc non recte me videre, ingenue fateor.

Casterum, quod solum restare videtur de ratione, qua editionem procurare conatus sum, dicendum hoc est, monitos me velle eos, qui notas versibus impositas respicere non detrectabunt, praeter apices, quibus pedum ictus significatur, me lineola — usum esse, ubi quaedam syllabarum adesset contractio, syllabis vero, in quibus elisio negligebatur, pro diversa earum natura vulgarem notam $\smile$, aut $\equiv$ imposuisse; denique notam $\smile$ etiam addendum me putavisse, ubi, contra vulgarem rationem, syllaba ab auctore corripere-retur.

§. VI. Sequitur iam, ut in ipsius opusculi naturam, auctorem, atque aetatem, paulisper inquiramus. Iam vero, quod in excutienda fabulae natura multus sim, non habeo. Est enim argumentum ei, qui prologum et primam Comoediae scenam perlegerit, manifestissimum. Quod vero ad sententias et dicta attinet, non est, ut ea loco suo moveam, et novitatis gratiam, qua quisque litterarum amantior ipsa lectione delectabitur, iis praeripiam. Animadvertimus tantummodo hanc fabulam solam esse superstitem ex earum genere, quae *Togatae* a Romanis dicebantur: ita tamen, si recte nos fabulam nostram ideo Togatam dicimus, quod praecipuae personae Latinum nomen inditum sit, et auctor Romanos magistratus legesque commemoret, Graecumque locum nusquam affectet. Est enim publicae notitiae, frequentissime Plautum etiam in Palliatis suas Comoedias Romanos mores, leges, loca et homines

induxisse (1). Verum si tenemus, quod Seneca (*Epist.* VIII.) de Togatis monet, habere eas aliquid severitatis, et medias esse inter tragoedias et comoedias, non inepte haec in fabulam nostram conveniunt, cuius sermo, saltem in priori parte, severior est, quam qui in Comoediis Palliatis priscorum Comitorum regnare solet.

Caeterum haec non pertinent ad ea, quae in priscis editionibus ad finem fabulae ex panno alieno adsuta sunt, de quibus et ipsi ad finem fabulae monebimus.

Sed his omissis, nunc venio ad investigationem, quis tandem fabulae auctor fuerit. Quo vero minus hac parte officii rite fungamur, haud nostra culpa, sed fortuna prohibet. Cuius rei aequus lector ipse iudicium ferat. Nimirum Comoediis Plautinis, quas ipsis antiquis incertas ambiguasque fuisse, docent iam (Gell. *N. A.* III. 3, et Macrobian. II. 1.) diu fabula nostra accensa fuit, nomenque *Plauti* ei praefixum, quod in omnibus fere Codicibus ad caput fabulae adscriptum reperitur. Itaque Plauto illam adiudicarunt cum Io. Saresberiensis (*Poet. II.* 25, ed. L. B. 1639. p. 119), tum Vitalis ille, de quo supra vidimus, et vero etiam Servius ad *Aen.* III. 286, (sive quisquis alius conscripsit, quae ad eum locum in Servianis leguntur), at non, qui his additur a Vossio (*de nat. poetices* c. 2) et Fabricio (*Bibl. Lat.* I. 1.), Luitprandus (*de reb. ab Europ. Imp.*

(1) Cf. e. g. *Amph.* I. 1. 3, *Asin.* I. 2. 5, *Aul.* III. 2. 2 et 31 sq., *Capt.* III. 1. 29, IV. 2. 35, *Curo.* II. 2. 19, III. 1. 6. et 30 sq., imprimis IV. 1. passim, *Cas.* II. 6. 2, III. 1. 10, *Bacch.* II. 3. 36, et fragm. ex *Bacch.* laud. v. 15, *Men.* IV. 2. 19 et 23, V. 8. 99, *Mil.* IV. 1. 15, *Poen.* III. 2. 7 sq. et 6. 12, V. 2. 52, *Pers.* I. 2. 20, *Rud.* II. 3. 43, IV. 2. 22, *Stich.* II. 2. 29, *Trin.* I. 2. 27, II. 4. 144, III. 1. 8; et *Truc.* II. 2. 20, et 6. 14, III. 2. 23. Caeterum conf. Scaliger, *de Poëtica*, p. 709.

et *Reg. gest.* I. 3.); quippe qui locum e nostro (II. 3. 136 sqq.) mutuatur quidem, sed neque operis neque auctoris mentionem faciat. Praeterea e recentioribus complures, sive revera Plautum auctorem esse rati, sive vulgarem consuetudinem secuti, Querolum *Plauti Comoediam* dixerunt, Salmasius autem aliis locis Plautum fabulae auctorem citat, aliis Pseudoplautum vel incertum auctorem commemorat (1).

Verum enimvero M. Accii Plauti Comoediam nequaquam esse hanc fabulam, indubitato testimonio arguit ipse auctor (prol. vs. 7.), fabulam suam *investigatam Plauti per vestigia* affirmans; arguunt etiam omnia illa, quibus longe recentior operis aetas esse docetur. Ut Plautus ipse, sic etiam *Plautius* ille, quem Varro apud Gell. l. l. multas fabulas, Plauto adiudicatas, conscripsisse affirmat, operis aetate recentiore excluditur. Quam autem Barthius commemorat (*Advers.* 2009.) nonnullorum opinionem, ab recentiore quodam *Plautio* fabulam conscriptam videri, illa praeter nominis similitudinem nihil habet, quo nitatur. Idem locum obtinet, si ipsius Barthii sententiam respicimus, fabulam ad *Plautum iuniorem* referentis, atque ad hunc virum mire satis locum istum *de clodo pede* accommodantis (2).

Equidem vero, quod ad has coniecturas attinet, nisi vehementer me fallit opinio, faciendum censeo cum Daniele (praef. init.) dicente: »Fieri potest, ut auctori » nomen Plauto vel Plautio fuerit, nec adulterina sit in-

(1) Cf. e. g. eius adnot. *Hist. Aug. Scr.* II. 372, cum iis ad p. 420 *ibid.*, et in *Plin. Exerc.* II. 788.

(2) *Advers.* (p. 2013): » Docti hunc locum ad metrum referunt, ego » vero homini ipsi vitium aliquod in pedum altero fuisse existimem, quo » Plautum sese vel dixerit, vel nascens aut alio casu fuerit appellatus."

» scriptio..... Magis tamen puto Accii *Plauti* veteris
» Comici nomen esse, atque ab imperitis librariis ad-
» iectum" (quod equidem sane potissimum arbitror) » aut
» ab ipso auctore adoptatum."

Erit fortasse, ut, hinc *Plauti* nomine repudiato,
fabulam aliquis ad veterem Comicum referat *Laberium*,
cuius *Aululariam* laudat Nonius (vid. Fabric. *Bibl.*
Lat. cura Ern. I. 477): verum etiam hic, quum fabula
manifesto aetatem seniores prodat, in censum venire
nequit. Quod igitur ex illa aetate auctor indagandus
videretur, fuerunt Viri Docti, neque illi aut leves auc-
toritate, aut numero pauci, Vossium dico (1), Gronovi-
um (2), Pareum (3), Taubmannum (4), qui fabulam
adiudicarent *Gildae* cuidam, scriptori Britanno, aliis
Badonico, aliis Albanico dicto (5), quem, ut facias
quammaxime antiquum, certe non ante medium saecu-
lum sextum post Chr. N. floruisse dixeris. Ipse Bar-
thius, quem supra alio loco aliam sententiam edidisse vidi-
mus, alibi (6) magis in hanc inclinat, pro qua Vossius
quidem hoc affert, Codices quosdam manu exaratos *Gil-*
dæ nomen exhibere. At vero, tametsi, Codices illi
quales fuerint, ignoramus, certum habemus, nullam illi
inscriptioni tribuendam esse fidem. *Gildæ* esse Querolum,
iam viri docti Usserius (7), Reinesius (8), Fabrottus (9),
et Fabricius (10), negarunt: et profecto illa opinio nulla

(1) de *Hist. Lat.* II. c. 21. p. 80. (2) *Observ. in Eccl.* c. 19.
p. 204; de *pecun. vet.* I. 4. p. 387. (3) in *Praef. ad Querol.* (4) *adnot.*
ad *Plautum*, a se editum, p. 1498. (5) Dicitur etiam a multis *Gildas*
Sapiens et *Britanniae Anacharsis*. Complures viros hoc nomine in Bri-
tannia per ea tempora exstitisse, vide sis in *Bibliothèque Universelle*.
voce *Gildas*. (6) *Advers.* 192, 1337, 2009, et ad *Claudian.* p. 852.
(7) *Antiq. Eccl. Britt.* 14. (8) *Epist. ad Bosium* 39. (9) in *dissert.*
de morte *volunt.* tom III. thes. Iurid. p. 1192. (10) *Bibl. Lat.* I. p. 30.

veri specie commendatur. Nimirum in paucis iis operibus, quae ab hoc Gilda conscripta exstant, oratio barbarior et sermo impeditior reperitur, quam ut, qui talia scripsit, auctor elegantis fabulae Queroli haberi possit; tum vero etiam testimonio Servii aliisque indiciis prohiberi videmur, quominus hanc fabulam ad scriptorem inferioris Theodosio aetatis referamus. Quae cum ita sint, eequidem fere fecerim cum Fabricio, statuenti (l. l.), ansam isti opinioni param verisimili dedisse epistolam Gildae Sapientis de exbidiy Britanniae et Castigationem Ordinis Ecclesiastici, quae *liber Querolus* inscribitur.

Denique recensendus superest, qui propriam sibi habet sententiam, W. I. Fuhrmann (1), contendens, Querolum opus esse iunioris scriptoris nomine *Lepidi*. Causas autem, quibus in hanc sententiam adductus sit, nullas addidit vir doctissimus. Certum est, aliam Comoediam, quam huic poetae Comico adsignaverat olim Manutius, *Philodoxium* nomine, merito abiudicasse illi Fabricium (*Bibl. Lat.* ed. Ern. III. 239, ibique adnot.). Alia autem de Lepido illo nota non sunt. — Quocirca, quod ad hanc nostram fabulam pertinet, cavendum est, ne pariter vanis irritisque indulgeamus coniecturis. Nos quidem ingenue confitemur, auctorem Queroli nobis *videri incertum*.

§. VII. De *aetate* Queroli quae moneam, neque ipsa eiusmodi sunt, ut tenebris, quibus etiam haec res obscuratur, manifestam lucem afferant, plura tamen et evidentiora, quam quae ad auctorem investigandum praesto esse videbantur. Etenim omnia ista, quae in fabula

(1) *Handb. der Class. Litterat.* Rudolt. 1809. III. p. 62.

tum e Plauto, tam e Terentio, servatis eorum verbis, afferuntur (1); laudatus ipsa nomine Tullius (2); et luxuriosus iate Apicius (3); deinde versus aliquis manifesto e Martiali poeta desumptus (4); animum iam prorsus revocant ab antiquis illis temporibus, et in aetatem posteriorum Imperatorum convertunt. At verò neque Antoninorum aetatem; multis scriptoribus nobilem, eam esse, qua haec fabula in lucem prodierit, haud uno indicio manifestum est. Primo huc pertinent haud pauca sequioris Latinitatis vocabula, quae facilius penes Iurisconsultos, quam in Classicorum scriptis reperias, quin illa adeo, quae peculiariter a scriptoribus quarti post Christiani saeculi usurpata sunt; tum nomina quoque, quae circa eadem tempora usu recipi coepere. Huc referimus *gesta* de actis publicis (5), et *iudicem* dictum non eum, qui lites discernit, sed magistratum (6); *officii principem* etiam, quamvis hoc tamen munus iam ab aetate Alexandri Severi notum esse videatur (7). Denique quod imprimis ostendit, hoc opusculum tempore *labentis Imperii Romani* (*le Bas Empire* quod dicitur), in lucem editum esse, querela est illa de argenteorum nummorum levitate (8); est enim publicae notitiae ex reliquiis, quae nostram aetatem tulerunt, argenteos nummos illo tempore et saepe levissimos et non raro fuisse adulteratos.

Itaque his argumentis ducti, aetatem Queroli non facile quarto saeculo antiquiorem statuimus. Sunt autem permulti viri docti (9); qui ad Theodosii Imp. aeta-

(1) Cf. e. g. pag. 15, 23, 27, 49, 65, 73, 83, 93, 123, 141, 147, 173. (2) Cf. pag. 105. (3) Cf. pag. 79. (4) Cf. pag. 39. (5) Cf. pag. 109. (6) Cf. pag. 59 et 143. (7) Cf. pag. 141 et qui eo loco laudantur. (8) Cf. pag. 131. (9) Daniel et Ritt. in *adnotat. princ. et praef.* Pareus ad *prolog.* init. Paul. Colomesius ad *dialog. Gyraldi*,

tem, exeunte illo saeculo, fabulam referant, eo maxime argumento, quod poëta fabulam suam Rutilio inscripserit, quem existimant Rutilium illum Numatianum fuisse, hand inelegantis carminis, *Itinerarii*, scriptorem, Theodosii et Honorii Impp. aequalem. Verum haec sententia, vereor, ne magis audacter edita, quam aliquo modo probata sit. Etenim poëta, ubi hunc patronum suum laudibus extollit, praedicat omnino eius philosophum ingenium, sed ne verbo quidem poëticae facultatis in illo conspicuae mentionem facit. Nec magis, quae vulgaris eiusmodi clientium consuetudo est, auctor Queroli dictum aliquod usurpavit, quod suspicemur ex Rutilii Itinerario eum transtulisse. Denique, cum Rutilius saepius acriter in sacerdotes Christianos invehatur, noster neque, ut patrono nempe gratificaretur, itidem eos ac sacra Christiana impugnât, neque etiam eorum patrocinium suscipit; sed altum hac de re silentium agit. Quare non existimem, quod Barth. (*Adv.* 2010) ex verbis praefationis: *qui solus novit, novit*, efficere conatur, auctorem Queroli novis sacris addictum fuisse. Sane, vel si haec vocabula, quae de philosophis intelleximus, ad Deum referenda sint, ne sic quidem inde opinio ista firmatur. Nam constat, etiam antiquis gentibus haud insuetum fuisse de Summo Numine singulari numero loqui, et ad solum illud veram scientiam referre.

Quando igitur haud verisimilem ducimus esse opinionem, qua Rutilio *Numatiano* fabula inscripta esse dicitur, possit quaestio verti de Rutilio quodam, cuius ut sanctissimi martyr Tertullianus meminit libro *de fuga in de poëtis*, p. 431. Vossius, *de poët. Lat.* p. 59, *de Idolol.* t. v. (in f.) 98; *de arte poët.* p. 35 coll. 12.

persec. init. Certe huius viri mentio facta est incerta manu in tegumento membranaceo, quo codex iste Vossianus instructus est. Verum neque ad martyrem illum recurrendum videtur. Nam profecto gens Rutilia, quae tulit olim Rutilium illum Rufum, virum, teste Velleio (II. 13), „non saeculi sui, sed omnis aevi, optimum” satis et nobilis et potens Romae fuisse videtur, ut in aliquem ex illa stirpe oriundum, qui litterarum et philosophiae studiosus esset, ea, quae in patronum suum noster contulit, recte convenirent.

Itaque nomen Rutilii nequaquam eo valet, ut, fabulam Theodosio imperante exstitisse, tanquam res certa accipienda sit. Eandem autem revera antiquiorem esse, aut egregie fallor, aut efficitur testimonio Grammatici ad Virg. *Aen.* III. 226, *Querolum Plauti* laudantis. Qui, si Servius fuit, Theodosiani aevi scriptor, de opere sua aetate exorto sic errare non potuit: ac ne iunior quidem Servio Grammaticus facile sic nisi de multo antiquiore se opere erraverit. Verum quod inprimis huc facit, indicium est ex ipso opere petitum, quod iam diligentius excutiamus. Scilicet A. 1. Sc. 2. vs. 199 sqq., ubi Querolus petiverat, ut liceret sibi, nullis impedito legibus, potentiam et violentiam libere exercere, suadet illi Lar familiaris, ut ad Ligerim flumen migret: in iis regionibus enim rusticos et privatos rerum summam tenere, licere ibi omnia, vires pro legibus haberi. Atqui narrant Aurelius Victor (vel quicumque alius librum *de Caesaribus* scripsit), Eutropius, Hieronymus, alique, quos laudat vir haud uno nomine de litteris bene meritis, Du Cange (voce *Bagauda*), vixdum rerum potitis Diocletiano et Maximiano, in Gallia ad Ligerim fluvium rusticos et

agricolas (prouti Salmasius narrat, *de Guberna. Dei*, V. magistratuum Romanorum saevitia et avaritia in desperationem versos) defecisse, et mox omnia latrocinii infestasse, quos latrones incerta nominis origine (1) *Bagaudas* dixerint: bellum autem, itidem *Bagaudicum* dictum, saepius repressum renovatumque, ac post complurium denum annorum spatium aegre extinctum esse. Easdem turbas respiciens Rutilius Numatianus (2), *oras Aremoricās*, inter Ligerim et Sequanam sitas (3), sua aetate tandem pacatas refert:

Cuius Aremoricās pater Exsuperantius oras

Nunc postliminium pacis amare docet:

Leges restituit, libertatemque reducit,

Et servos famulis non sinit esse suis.

Quem locum Wernsdorfius minus recte, ut mihi videtur, de Gothis intelligit.

Itaque, dum quid certius afferatur, hoc maxime indicium sequens, aetatem, qua fabula nostra exorta est, equidem inter Diocletiani et Constantini tempora obtinuisse statuam.

§. VIII. Restat, ut verbo moneam de *testimoniis*, quae viri docti super hac fabula ediderunt. Antiqui interpretes eam in magno pretio habuisse videntur. Nam, quod e locis, quae infra in adnotatione collata sunt, apparebit, passim verba e Querolo laudant Barthius et Salmasius, laudant etiam Iuretus et Lindenbrogius, sed praesertim Du Cange, qui ad Glossarium suum adornandum frequenter hoc libello usus est: porro Taub-

(1) de hac origine quaerentem vide sis Du Cange, voce. (2) *Itinerarium*, edit. Wernsdorf, I. vs. 213 sqq. (3) Cf. Wernsd. in adnotat. et excursu de Exsuperantio.

magnus, Gifanius, Vossius, Gronovius, Cortius, Drakenborch, Elmenhorst, Buntana, et Henr. Cannegieter, eodem loco Querolum commemorarunt; quinimo neque prius illi Iulsaconaulti, Guinetia, Freherus, Fornesius, Fabrotius, Brissonius, opusculum ignoraverunt. Quae magis profecto mirum nobis accidit, in recentioribus Lexicographorum et Metricorum scriptis, ubi Queroli mentio modo non prius necessaria videatur, fabulae mentionem desiderari. Verum et caeteri recentioris aevi scriptores fabulam indignam iudicasse videntur, quam sapientiam inspicerent: atque sic factum est, ut nostris diebus quasi de conspectu elegantissimum opus neglectui atque oblivioni traderetur. — Nec silendum est, fuisse, qui conviciis et calumniis in Querolum inveherentur, in his ipsos commentatores, Gruterum (1) et Pareum (2). At, si qui forte etiam nunc cum iis faciant, veretur, ne in hos recte conveniat dictum Henr. Cannegieteri (3): » auctor huius » fabulae nullo loco habetur a multis; verum hi tales sunt, » qui illum non intelligunt." Praeclarum utique praeconium est Barthii (4), laudantis » colloquia mirifice facta » ad usum communem, acuta, rotunda, decori per » sonaeque egregie servientia," adiicientis autem (quod facile intelligas, emblemata cogitans, quibus oratio in codicibus offuscatur: » longe meliorem fabulam in » recessu et eloquentiorem inventurum, qui lectionem » iterarit eius." Magnifice etiam Rittershusius (praeef. post med.) non commendandi sibi locum esse dicit eam fabulam, » quae et argumenti varietate mirifica, et sententiarum gravitate, et dictionis Comicae elegantia ipsa

(1) *Not. Tralat.* init. et sub finem, coll. etiam ad pag. edit. Heidelberg. 33. (2) in *praeef.* ad Quer. (3) *Rescr. Boxh.* XXVII (edit. Cantonia, cur. Arntz.) pag. 479 extr. (4) *Advers.* 2010.

» sese satis commendet." Equidem vero quominus hoc loco merito praeconio opusculum celebrem, prohibeor metu, ne videar caeco amore ferri in auctorem, in quo laborem mihi ponendum esse arbitratus sim, quin dicar fertasse, una cum auctore eiusque opere et mei laboris laudes celebrare voluisse. Linguam igitur compri-
mo, et virorum, quos memoravi, testimoniis acquies-
cens, hanc unam addo, de qua siluerunt illi, probitatis
ac pudicitiae laudem: dotem, ipso teste Plauto (*Capt.*
sub finem), in antiquis Comoediis rarissimam. Ergo,
quod ille de Captivis suis, recte noster dixisset de
Querolo:

Spectatores, ad pudicos mores facta haec fabula est,
Neque in hac subagitationes sunt, neque ulla amatio.

Quare iam nos etiam in fabulae favorem cum illo precamur:

Qui pudicitiae esse vultis praemium, plausum date.

QUEROLUS, AMICUS VIA ORATIONIS

SIVE

AULULARIA.

DRAMATIS PERSONAE.

LAB. FAMILIARIS.

QUEROLUS, Euclionis filius.

MANDROGERUS, parasitus et magus.

SARDANAPALUS.

SYCOPHANTA.

PANTOMALUS, servus.

ARBITER.

PRAEFATIO AD RUTILIUM.

RUTILI, venerande semper magnis laudibus, qui das honoratam quietem, quam dicamus ludicris, inter proximos et propinquos honore dignum putas, duplici fateor, et ingenti me donas bono, hoc testimonio, hoc collegio: haec vera est dignitas. Quenam ergo his pro meritis digna referam praemia? Pecunia, illa re-

---

Proximos et prop.] Expungendum videtur *et*. Sic *proximi cognati* est l. 40. D. *de legat.* III. (32), l. 8. Cod. *de relig.* (3. 44), *saepius*. Non tamen diffitemur, ab Ammian. Marc. passim voc. *proximos* absolutum pro comitibus, sodalibus, aulicis Principis exhiberi: de quo usu Vales. ad l. XVI. g. C. Voss. *proximos et prop.* exhibet, unde f. *primos* (eos, qui in amicitia tibi primi sunt) aliquis non inepte legerit. *honore]* C. Pith et h. Koen, et Canneg. *quod h. Barth. Advers.* 2010) *honorum* (?) *putas]* Barth. l. l. *putans. rerum]* Ritt. et Canneg.

---

vs. 1. Rutili] de hoc videantur Prolegomena. — *vs. 2. Honoratam]* i. e. quietem cum honore, otium cum dignitate. — *vs. 3. Proximos]* cognatis ad virum nobilem aditus patebat, quando externis ille praeclusus erat. Non cogitandum videtur cum Canneg. de iis, qui in sacerdotii dignitate proximi essent Rutilio, nec magis de munere proximi sacrorum scriniorum atque honore *proximatus*, de quo Brisson. *de Verb. Signif.* add. l. 1. et 4 C. *de*

PRAEFATIO AD RUTILIUM.

Rutili, venerande sémper magnis laudibus,

Qui dás honoratám quíetem, quám dicamus lúdicris:

Inter proximós propinquos dignum honore (quód) putas,

Dúplice et ingenti, fáteor, me donás bono,

5. Hoc téstimonio, hóc collegio; haec est vera dignitas.

Quáenam ergo hís pro meritis dígna referam praémia?

Pecúnia, illa rérum ac sollicitúdinum causa ét caput,

prox. scrib. XII. 9. — vs. 5. Collegio] intelligo convictum, sodalitatem: uti etiam infra: improborum collegium. Sic in Script. Hist. Aug. II. 293, qui locus male vexavit Casaub. et Salmas., iuvenes Romano digni collegio, intelligendi videntur digni, qui Romae inter cultiores versarentur. Significationem e Lexicographis solus Du Cange commemorat. Caneg. aliquod sacerdotum collegium indicari suspicatur. — Duplex autem hoc fuit beneficium, quum et honore, quo sic poeta haberetur, tanquam virtutis testimonio fama eius et dignitas cresceret, et ex iucundissimo illo convictu summam ipse voluptatem perciperet. — vs. 7. Sententia, ut alios mittam, in Comicis passim obvia. Menander (in Reliquiis, Amst. 1709) p. 143. coll. 31, 155, 185. Philemon, ibid. 323. Plaut. Asin. III. 3. 46.

rum ac sollicitudinum causa et caput, neque mecum abundans neque apud te preciosa est. Parvas mihi litterulas non parvus indulsit labor. Hinc honos atque merces: hoc manebat praemium. Atque ut operi nostro aliquid adderetur gratiae, sermone illo philosophico ex tuo materiam sumpsimus. Meministine ridere tete solitum illos, qui fata deplorant sua, atque Academico more, quod libitum foret, destruere et adserere te solitum? Sed quantum hoc est? Hinc ergo quid in vero sit, qui solus novit, noverit: nos fabellis atque mensis hunc librum scripsimus. Materia haec est: Pater Queroli nostri fuit

---

l. curarum. manebat] C. Camer. Pith. et Parib. *manebit*, quod suadent Pareus et Koen. *mater. sumps.*] C. Voss. *sumps. mater.* *ridere*] Par. *videtur*] *sed quantum*] Barth. l. l. *sectandum. quid*] C. Vet. *quod. solus*] malui *unus*, cuius istud glossa videtur. *librum*] C. Paris. in marg. *libellum*, quod C. Voss. antea habuit, sed istae litterae erasae sunt. *materia haec est*] in C. Voss. haec maiori forma et rubrica scripta sunt; C. Paris. *ita* *Explicuit prooemium. Materia incipit.*

Aul. II. 2. 87. Stich. III. 1. 9. — Neque pro rerum malum *curarum*, neque nobis cum Barth. *Advers.* 2010 intelligendae videntur lites: sed simpliciter et universe dictum arbitramur pecuniam rerum esse caput. Mala, quae hinc oriuntur, luget copiose Soph. *Antig.* 295 sqq. — *vs. 8. mecum*] i. e. penes me; cf. infra et Pers. IV. 52. De pauperum in divites donis eleganter Menand. p. 273. Philem. p. 367. Terent. *Phorm.* I. 1. 7. — *vs. 9. parvas*, intelligo cum Barth. (2007) tenuem doctrinam. — *vs. 10. manebit*] hoc te praemium manebit, tibi tribuetur. De operis laudatione, mensuram illud non perituum, in scriptore, qui *parvas* tantum litteras habere se confitetur, non cogitandum est. Lectio *manebat* valet; *restabat, supererat.* — *vs. 15. Academico more destruere atque adserere*] i. e. in utramque partem disputare. — *Quantum hoc est?*] mirantis et se quasi reprehendentis. Quid tango *tantas*

Neque mecum abundans, neque apud te pretiosa est.
 Parvas litterulas mihi non parvus indulsit labor:
 10. Hinc honos (est) atque merces, hoc manebit praemium.
 Atque ut operi nostro aliquid adderetur gratiae,
 Sermone ex illó philosophico tuo materiam sumpsimus.
 Meministin' illos te ridere, fata qui plorant sua,
 Académico atque móre, quod libitum foret,
 15. Déstruere atque adsérere (eundem) te solitum. Sed quan-
 (tum hoc est!
 Hinc ergo quid in vero sit, qui unus novit, nóverit,
 Nós fabellis atque ménsis hunc libellum scripsimus.

---

res? quid adgredior argumentum solis philosophis dignum? Itaque ex istorum numero aliquis iudicet, quid de iis disputationibus sentiendum sit. Nos potius *fabellis etc.* Quodsi hoc displiceat, cum Barthio fortasse aliquis *sectandum hoc est*, malit. — vs. 16. *hinc*] i. e. *de his, ex his*; dictio nostro solemniss. Sic utitur etiam vocabulis *inde, exinde, unde* (infra I. 2. 43). *Unde*, pro a quibus etiam exstat apud Horat. *Carm.* I. 28. 28 et II. 12. 7. (ut Pind. *Olymp.* II. 82. *ἄπὸ τοῦ* pro *ἐξ οὗ*). Dictionem illustrat Salmas. ad *Hist. Aug.* II. 396, et Cort. ad Sall. *Iug.* c. 14. p. 484. Fortasse ita Virg. *Georg.* I. v. 5. *hinc canere incipiam.* — *qui unus novit*] ridet Stoicos et mathematicos, qui apud se *unos* veram *scientiam* adesse gloriabantur; quibus prorsus contraria erat assidua ista Academicorum dubitatio, qui, *quid in vero esset*, nescire se dictitabant. De Academicis iudicium cohibentibus vid. Cic. *A. Q.* IV. 23. et qui plures laudantur ab Elmenh. ad Arnob. *advers. gent.* II, adnot. p. 66. Minus recte Barth. illud *qui solus* siue *unus novit* ad Deum refert, atque hinc auctorem Queroli Christiana sacra coluisse efficit. — vs. 17. *fabellis atque mensis*] (*ἐν δὲ δυνάμει*) mensarum siue conviviorum confabulationibus. Proqui solebant in conviviiis ab anagnostis saepius comoediae recitari, ita habebant diuiores

avarus ~~Eucchio~~. Hic Eucchio aurum in ornam concessit olim, quasi busta patris, odoribus insuper infusus, tituloque extra addito. Navem ascendens ornam domi fodit: rem nulli aperuit. Hic peregre moriens parasitam ibidem cognitum filio coheredem instituit, tacita scripturae fide, si eidem thesaurum occultum sine fraude ostenderet: locum tantummodo thesauri senex ostendit. Oblitus doli parasitus navem ascendit, ad Querolum venit et rupit fidem: Magum mathematicumque sese fingens, et quicquid mentiri fur potest. Ea quae a Patrono didicerat: Queroli secreta et familiaria, quasi divinus loquitur. Querolus fidem accommodat, auxiliumque postulat. Parasi-

---

busta] repono, quod infra passim, *bustum*. *insuper*] C. Camer. *super*: quod iungit Grut. cum *infusus*: add. Drakenb. ad Liv. 21. c. 2. p. 345. *fodit*] C. Pith. et Paris. *defodit*, Barth. (*Adv.* 2011) et Canneg. *infodit*, Par. *fuit* (?) *fide*] C. Paris. *fidem*. *oblitus doli*] C. Camer. *dolo*, Grut. et Par. *dolis*: Ritt. f. *oblitus dolis*; Canneg. f. *oblitus dicti*: Barth. (*Adv.* 2011) et Koen. iungunt cum prioribus: *ostendit*, *oblitus doli*. *Queroli*] Canneg. *Querolo*. Legimus, expuncto *Queroli*, quod e glossa videtur, *secreta familiaria*. Haec enim erant patri et filio tantum nota.

---

inter servos histrionum familiam, qui coenanti domino eiusmodi fabulam agerent.

vs. 18. *Materia est haec*] non pro superscriptione habenda sunt. Pergit auctor a se rebusque suis ad exponendum fabulae argumentum, quod perinde offendimus in Plauti prologis: vid. *Amph.* prol. 96. *Asin.* 8. *Casin.* 30. *Men.* 5. *Poen.* 46. *Rud.* 31. *Trin.* 16. — Queroli nostri, illius, quem nos inducimus ex ista querulorum turba, *fata qui plorant sua*. Redeunt infra A. I. S. 1. v. 11. eadem fere. — *Vs.* 19. *bustum*] ipsos intelligit cineres: cf. mox v. 19, 32 et A. I. S. 1. Exquisitior est vocabuli significatio, cuius exemplum fortasse in Stat. *Theb.* XII. 247. — *vs.* 20. *titulo*] pro sepulcri inscriptione Iuven. VI. 239. — *vs.* 23. *tacita scripturae fide*] Neque per codicillos neque per solam epistolam (nulla enim h. l. adest *testium* commemoratio, quan-

Matéria est haec. Fuit Quérolī nostri pater avarus Eúclio.

Hic Eúclio in ornām aurūm congestit olīm, quasi bustulī
20. Odóribus supérne infusis, títuloque extra addito. (patris,

Nāvem ascēdens dómī defodit ornām, rem nulli aperuit.

Hic peregre moriens párasitum ibidem cōgnitum

Filiō coheredem instituit tácita scripturáe fide,

Thesáurum occultum si eī sine fraude ostenderet.

25. Locū senex tantū thesauri ostendit, oblitus doli.

Parásitus, navi adscēsa, ad Querolum vénit et rupit fidem,

Fingens se magum ét mathematicum et quód mentiri fúr

Ea, quāe didicerat á patrono, sécreta familiária (potest:

Quási divinus lóquitur. Illi Quérolus fidem accómmodat,

quam infra Act. V. codicilli dicantur). heredis institutio fieri poterat.

Vid. § 2. Inst. de Codic. 2. 25. coll. tit. Dig. 29. 7 et Cod. 6. 36 passim.

itaque minus eleganter; uti aiunt Iurisperiti, auctor parasitum Eucleonis

Querolo coheredem adiungit. Verum neque stricta haec Iuris Civilis obser-

vatio in poeta placherit. *Scripturae fides* autem vel dicitur scriptura, quae

deinceps parasi verbis *fidem* adderet, prout Act. III. inscriptio, quae tes-

taretur, ossa ac cinerem urna contineri, *scripturae fides* dicitur (sic *tacita*

explicandum erit aut ex ipsa scripturae natura (Virg. *Cul.* 411): aut

quoniam nulli testes aderant, qui illam testimonio confirmarent); vel

fortasse *tacita fides* nostro illud est, quod communi nomine *fidei-*

commissum dicitur. Sane ita est L. 43. 3. D. de *vulg. et pup. subst.*

(28. 6), et L. 10. princ. et § 2 et L. 11. D. de *his, quae ut indign.*

34. 9. — vs. 25. *oblitus doli*] oblitus, se ollam istam urnae funebis specie

adornasse: cf. infra L. 1. 18. — vs. 29. *divinus*] qui futura atque

ignota divina, vates, vocabulum optimaе notae. Vid. Barth. *Advers.*

1213. Sic *divina*, Appul. *Metam.* I, (ed. Oud.) p. 37. — *fidem accom-*

modat] i. e. *habet*: insolentior significatio. Namque apud Iurisperitos. (v. c.

tus magnus domum purificat et puram facit. Sed ubi primum libere ornatum in-
spexit, vetere dolo decipitur. Bustum quod simulabatur credidit, atque irrisum se putat. Inde ut aliqua-
tenus se ulcisceretur, ornatum Queroli in domum callide et occulte obrepens per fenestram protulit: qua explosa et com-
minuta, bustum in pretium vertitur. Itaque thesaurum contra rationem et fidem cum lateret, perdidit; cum perisset, red-
didit. Postea re comperta parasitus revolat, et partem petit. Sed quia quicquid abstulerit, confitetur, quicquid rettulerit, non docet: primum furti, post etiam sepulcri violati est reus. Exitus hic est: Ille Dominus, ille parasitus, denuo fâto at-
que merito conlocantur sic ambo ad sua. Tuo igitur illustris

magus et purificas] e glossa videntur. *Puram facit*] Barth. *Advers.* 1406. *pu-
tum facit*, scil. *seditionis*; Ritt. glossema putat cum Barin. ad Claudi. p.
492. *vetere*] Canneg. *veterator*. *dolo decip.*] C. Voss. Pith. et Paris.
decipitur dolo] Barth. *Adv.* 2011. *decipit ratat*. *simulabatur*] Barth. 2011.
putabat. *credidit*] Ritt. et Par. *credidit*. *aliquatenus*] malui *aliqua*, scil. *via*,
cui librarii, vocabulum prophanter scriptum putantes, *tenus* adiecerint. *protulit*]
aut legendum cum Ritt. et Par. *propulit*, aut *proiecit*: utrumque infra occurrit.
Grut. *proculit*. *explosa*] Ritt. et Par. *displosa*. *perisset*] Canneg. *perdidisset*.
quia] C. Paris. omittit. *quicquid*] postulat sensus *quid* aut *quae*. *rettu-
leris*] C. Vet. *a re tuleris*, Ritt. *autem rettuleris*. *violati*] C. Voss. Pith. et
Paris. *violator*. *Exitus*] C. Voss. Pith. et Paris, quod recepit Daniel et Par.
exitus ergo. *atque merito*] C. Pith. et Paris. omitt. *sic*] C. Pith. et Paris.
vno. *illustris*] Ritt. et Canneg. *illustri*, Barth. *Advers.* 2012, *Vir illustris*.

L. 43. 3. D. *de vulg. et pup.* (28. 6), 10. pr. et 11. D. *de his, quae ut
ind.* (34. 9), l. 123. 1. D. *de legat. I.* (30), l. 3 pr. et § 1. D. *de iure
fisci* (49. 14), coll. 3 Cod. *de post.* (2. 6), *fidem accommodare* est *praesta-
re, adhibere*. Paulus tamen *Rec. Sent.* V. 16. 4. eam, quam noster, signifi-
cationem dictioni adiungit. Caeterum infra: *aurem accommoda*, et saepius

30. *Auxiliumque pōscit. Param parasitus facit domum.*

Sed ubi libere ornā in spexit, vete re decipit dolo :

Bustum, ut simulabatur, credit, atque irrisum se putat.

Inde, ut aliquā se ulciscatur, ornā Querolī in domum

Callide atque occulte obrepens per fenestram propulit :

35. Quā displosa et cōminuta, bustum in pretium vertitur.

Itaque thesaurum contra rationem et fidem,

Cum lateret, perdidit (ille), cum perisset, reddidit.

Post, comperta re, parasitus revolat et partem petit.

Sed quia, quid abstulerit, fatetur, quid rettulerit, non

40. Primum furti, post etiam sepulcri violati, est reus. (docet,

Exitus hic est: ille dominus, ille parasitus denuo

Ambo sic fato atque merito collocantur ad sua.

Tuo igitur illustri libellus dedicatur nemini.

An vs. 30. Sed quia, quae abstulerit, confitetur, quae rettulerit, non docet.

hoc verbum, imprimis a sequioris aetatis scriptoribus, usurpatur. Vid. Elmenh. ad Arnob. *adv. gent.* II. adn. p. 64. — vs. 30. *param facit]* lustrat. Fortasse subest *lusus*, parasitum non *param* tantum, sed et *vacuum*, ablato auro, domum fecisse; nisi haec Gruteri opinio ingeniosior quam verior sit. — vs. 31. *vete re]* i. e. *olim* in thesauro abscondendo adhibito; non video, cur Barth. tantam difficultatem huic loco inesse censeat. — vs. 32. *irrisum]* quod solemne in parasitis: cf. scriptt. laudat. a Barthio, *Ada.* 2011. — vs. 36. *contra rationem et fidem]* i. e. *contra rationem facti*, contra id, quod solet evenire, et contra parasiti consilium. — vs. 37. *perisset]* respondet verbo *lateret*, scil. thesaurus. Porro, si cum Canneg. *perdidisset* mutamus, existit ingratiior auri sonus: *perdidit, perdidisset, reddidit.* — vs. 42. *ad sua]* notetur rarior locutio, *collocari ad sua* (scil. loca vel officia).

libellus iste dedicatur nomini. VIVAS INCOLUMIS ATQUE FELIX
VOTIS NOSTRIS ET TUIS.

PROLOGUS.

PACEM quietemque vobis, spectatores, nostros sermo poeti-
cus regat, qui Graecorum disciplinas ore narrat barbaro, et
Latinorum vetusta vestro recolit tempore. Praeterea precatur et
sperat non inhumana voce, ut qui vobis laborem indulsit, vestram

---

(Prol.) *vobis . . . nostros . . . regat*] locus egregie vexatus. C. Vet. a *vobis*, C. Pith. et Paris. *vos*, quod recepit Pareus. Porro C. Vet. *noster*: Ritt. autem *nostros* tanquam *nostrus* pro *noster* positum contendit, Barth. *Advers.* 2012, 1406 et 2265 legit: *nostras*, Par. *noster*. Denique C. Voss. et Paris. *regat*, quod probant Barth. 2012 et 1406, Grut. et Par. Si teneamus lectionem in vet. edit. propositam, ita verba intelligenda erunt: *pacem quietemque vobis* scil. *procor*. Sic Plautus solemniter populum salutatur. Vid. *Men.* et *Cas.* prolog. init. *Poen.* prol. extr. Et prouti ille saepius populo Romano *victoriam de hostibus* exoptat (*Asin. Cas. Capt. Rud.* prol. extr. inprimis *Cist.* I. 3. 49 seqq.), ita, mutatis rebus temporibusque, noster haud absurde eidem populo *pacem quietemque* exoptaverit. Iam sequuntur haec: *spectatores nostros sermo poeticus regat*, quae, sive *nostros* ad spectatores referatur, sive anti-que pro *nostris* scriptum videatur, valebunt: "contineat spectatores fabula iam agenda atque in silentium eos componat." Denique possint omnia inter se iungi, ut sermo poeti-
cus regat spectatoribus pacem quietemque. Sed nescio, an haec omnia minime placeant. Equidem legendum duxi, remotis emblematis: *pacem quietemque, spectatores, sermo poeticus regat*. Ita Plaut. *Amph.* prol. *huic facietis fabulae silentium*, et saepius tum ipse (*Asin.* 5. *Poen.* prol. 3. *Trin.* 22), tum Terent. prol. *Phorm.* 30. *Eum.* 46, *Heaut.* 36, *Heu.* 47. Adde et supp. prol. *Bacchid.* 11 seqq. . . . *vos*] Barth.

(PROL. AD POP.) vs. 1. *sermo poeticus*] itaque ipse auctor declarat se non soluto sermone, sed versibus usum. — vs. 2. *disciplinas*] exquisitius de

Vive incolumis atque felix vôtis nostris ét tuis.

P R O L O G U S.

Pacém quietemque, spéctatores, sérmo poéticús rogat ,

Qui Graecorum disciplinas ore narrat bárbaro ,

Et Latinorum vetusta véstro recolit témpore.

Praeterea sperat ét precatur nón inhumaná vice,

5. Vóbis qui labórem indulsit, véstram ut referat grátiam.

fabulis scenicis. Sed uti, qui fabulam acturi erant, *discere* dicebantur, atque (Ter. *Andr.* III. 1. 19.) *discipuli*, ita fabula, quae discenda erat, *disciplina* appellari poterat. Verum intellexerit fortasse univérse Graecorum *opera*. Utique non referenda haec sunt ad fabulam nostram. cf. vs. 7. coll. 3. — *ors barbaro*] Latino. Plaut. *Asin.* prol. 11. *Trin.* prol. 19. coll. *Bacch.* L. 2. 15. *Capt.* III. 1. 32. IV. 2. 102. *Poen.* III. 1. 21. fragm. ex deperd. fab. *feneratrix*. Itaque non cum Barthio intelligo, auctorem se h. l. barbarum, fortasse Gallum, indicare; unde ille supra etiam *nostras* mutat. Namque sic *os barbarum* utrique sermoni, Graeco et Latino, non soli Graeco, auctor opposuisset. — vs. 4. *non inhumana vice*] non praeter id, quod hominem ab hominibus petere decet, non inique aut immodeste: sed *iusta de causa* (Ter. *Heaut.* prol. 41). Fortasse dedit auctor *prece*, prouti dicitur *orare per prece[m]* et *prece* Plaut. *Capt.* II. 1. 47, Horat. *Serm.* II. 6. 13. *Epist.* I. 13. 18: et *preces precari* apud Catonem de R. R. 134 et 39. Sed non est, quod *vice* a Barth. et Canneg. repositum loco moveamus. Ut noster hic verecunde populi gratiam implorat, ita Plautus etiam *Amph.* prol. 24, aequum iudicium petit » *precario leniter dictis* » *bonis*. — vs. 5. ad sententiam apposite Ter. *Andr.* prol. init. et v. 24, sq. *Eun.* init. *Ad.* prol. 24. *Hec.* v. 44. — *indulsi*] impertivit. *Indulgere* pro *dare*

referat gratiam. **AULULARIAM** hodie sumus acturi, non veterem ac rudem investigatam Plauti per vestigia. Fabella haec est. Felicem hic inducimus fato servatum suo: atque contrario fraudulentum fraude deceptum sua. Querolus, qui iam nunc veniet, totam tenebit fabulam. Ipse est ingratus ille, noster: hic felix erit. **E** contrario Mandrogerus aderit fraudulentus et miser. Lar familiaris, qui primus veniet, ipse exponet omnia. Materia vosmet reficiat, si fatigat lectio. In ludis autem atque dictis antiquam nobis veniam exposcimus. Nemo sibi met arbitretur dici, quod nos populo dicimus. Neque propriam

2012 et Canneg. *vios.* ac] Ritt. et Par. *at. investigatam*] C. Pith. et Paris. addunt *et inventam.* *fabella*] C. Pith. *fabula*, quod C. Paris. etiam, rubrica scriptum, exhibet. *contrario*] Ritt. *e contrario.* *iam nunc venies*] C. Paris. *supra* s. *i. inducetur.* *ipse exponet*] C. Vet. *ille exponat.* *ludis*] Barth. *Adr.* 2013 (vel. typogr.?)

non classicorum erat. — *vs.* 6. *Aululariam*] scil. talem fabulam, in qua olla ad argumentum pertinebit: nondum auctor ipsam fabulae nomen proficitur: cf. mox *vs.* 19. — *veterem*] cf. Ter. *Eun.* prol. 25, et prol. *Casin.* Plauti *vs.* 13. — *rudem*] novam, *nondum theatrum expertam*, quae propria vocis significatio. Cf. Barth. 2012 et 871. — *vs.* 7. Facile hisce et verbo supra *vs.* 3 edito: *recolit*, aliquis in errorem inducatur, quasi haec fabula tota ad Plauti *Aululariam* expressa sit. Verum, nisi cogites de fabula quadam deperdita, quae (uti fieri solebat in tragoediis Graecorum), eiusdem argumenti consequentiam continuerit, auctor non *Aululariam*, sed universa Plauti opera respexisse videtur. Duntaxat prouti persona Laris, nomen Euclionis et olla auri plena ex illa fabula sumpta sunt, ita contra non minima argumenti pars, thesaurus nempe ab sene peregre eunte defossus, qui amico illius notus, filio vero ignotus est, ex Plauti *Trinummio* hausta videntur. — *vs.* 10. *iam nunc*] i. e. statim: quae significatio passim a nostro usurpatur. Exemplis confirmatur illa

Aululariam hodie sumus acturi, non veterem, at rudem,
Investigatam Plauti per vestigia.

Fabula haec 'st. Felicem inducimu' fato servatam suo:

Atque contra fraudulentum fraude deceptum sua.

10. Quérolus, qui iam nunc veniet, totam tenebit fabulam:

Ipse est ingratus noster. Hic felix erit.

'E contra Mandrógerus aderit; fraudulentus et miser.

Lar, qui veniet, familiaris, ipse exponet omnia.

Materia vosmet reficiet, si fatigat lectio.

15. Lúdis autem atque dictis véniam antiquam expóscimus.

Nemo sibi arbitretur dici, quod nos populo dicimus:

in Cangii Glossario. — *totam tenebit fabulam*] primas ager in fabula ad finem usque. Ita de praecipuo in templo quodam Deo Virg. Georg. III. 16. » in medio erit, *templumque tenebit.* — vs. 11. *ingratus*] tristis, molestus, iaiucundus. Cf. infra I. 1. 5, II. 4. 3, III. 3. 3. — *noster*] uti supra ad Rutil. 18. Canneg. autem adnotat: » i. e. dominus, paterfamilias. — vs. 13. *Lar*] in Plautinis frequenter Dii prologum agunt: (Amph.) *Mercurius*: (Aul.) *Lar*: (Rud.) *Arcturus* sidus: (Trin.) *Luxuria* et *Inopia*. Praeterea (Cist. I. 3.) inducitur Deus *Auxilium*, et suppositicium prol. Bacchidum agit *Silenus*. — vs. 14. Obscure haec dicta. Fortasse illud sibi vult: si verba vobis minus placeant, at placebit argumentum (cf. supra ad Rutil. vs. 18). Fortasse ea, quae singuli histriones *discenda* habebant, nostro *lectio* dicta fuerint. Quo sensu si, vocula *et* cum prioribus haec iungente, legamus: *et materia vos reficiet*, dicet: si Lar vobis displiceat, et ratio, qua personam suam is tuetur, at reficiet materia. An vero opponit auctor *lectionem*, i. e. prologum, et *materiam*, i. e. ipsam fabulam? Sane cum Lare ipsa comedia incipit. An vero de opere suo, si *legitur* illud, non *spectatur*, haec ait? Denique an fortasse *dictio*, i. e. stilus, scribendi ratio, aut intelligenda, aut reponenda erit? — vs. 15. *dictis*] vocabulum de iocis ac dioteriis classicum. — vs. 16. *populo*] id,

sibi met causam constituat communi ex ioco. Nemo aliquid recognoscat: nos mentimur omnia. Querolus an Aulularia haec dicatur fabula, vestrum hinc iudicium, vestra erit sententia. Prodire autem in agendum non audeamus cum clodo pede, nisi magnos praeclarosque in hac parte sequeremur duces.

LAR FAMILIARIS.

Ego sum custos et cultor domus, cui fuero adscriptus. Aedes nunc istas rego, e quibus modo sum egressus. Decreta factorum ego tempero: si quid boni est, ultra accerso: si quid gravius, mitigo. Queroli nunc sortem administro, huius non

---

laudis. Querolus] O. Fith. et Paris. *Sed an Quer.* vestrum] Par. nostrum. hinc] Canneg. hinc. in agend.] Ritt. ad agend. Grat. et Par. agona. ultra] Ritt. Grat. Par. et Canneg. ultro. accerso] legendum accesso, quod in nullo non scriptore a librariis in accerso mutatum est. non grati] mutavit, opinor, aliquis, veritus, ne ingratus intelligeretur de eo, qui, accep-

---

quod Cicer. *Ferr.* V. 55. *generatim atque universe:* Gell. N. A. H. 24. *indefinite* dixit. Cf. infra I. 2. 46, ubi explicatur: "*aliis multis.*" — vs. 18. *recognoscat]* quasi in se dictum *agnoscat.* Sic infra Act. V. S. 3. — *mentimur]* multis excusat auctor iocandi istam libertatem, quam antiqui Comici tanquam rem sibi propriam usurpabant. Verum nostri aetate ingeniosa vitii reprehensio fortasse reprehensori grave periculum pepererit. — vs. 20. E Ter. *Heaut.* prol. 12 et 25. Plaut. *Amph.* prol. 16. — *hinc]* hac de re. Cf. supra ad Ratil. vs. 16. — vs. 21. *clodo pede]* male Canneg. *sermonem pedestrem* explicat. Equidem puto ad metrum claudicans referendum esse. Conf. dicta in Prolegomenis. — *in agendum]*

Néque constituat aibimet propriam causam communi ex ioco:

Nemo recognoscat aliquid; nos mentimur omnia.

QUÉROLUS utrum an AULULARIA haec dicatur fabula,

20. Vestrum hinc iudicium, véstra erit senténtia.

Non autem prodire aúderemus cum clodo in agendúm pedè,

Nisi in hac magnos praeclarosque parte sequeremur duces.

ACTUS I. SCENA I.

LAR FAMILIARIS.

(Illius) ego sum custos et cultor domus,

Cui fuero adscriptus. Aedes nunc istas rego,

'E quibu' modo sum egressus. Fatorum decreta ego tempero:

Si quid est boni, ultra arcesso, si quid gravius, mitigo.

sequiore Latinitatis aetate saepe ad et in vicissim usurpata docet Casaub. ad *Hist. Aug. Scr.* I. 11. — vs. 22. Cf. Ter. *Heaut.* prol. 20.

Vs. 1 seqq. Ad pedem secutus est poeta Plaut. *Aul.* prol. 2 seqq. — vs. 2. adscriptus] »vox iuris" (Canneg.). Noti sunt *glebae adscripti*, quibus adsimilis Laris familiaris conditio. — vs. 3. *Fatorum decreta ego tempero*] Non tantum Lar aedium, sed simul Queroli Genius erat. Multis eundem dictum fuisse Larem et Genium, docent Censorin. *de Die Nat.* c. 3, et qui ad h. l. laud. in edit. Haverc. et Appul. *de Deo Socr.* (ed. Oud.) II. p. 152 sq. Genius hominum fata moderari dicitur etiam infra S. 2. vs. 22 et 39. Vide porro Censor. *op. laud.* c. 2 et 3, et antiquorum testimonia bene multa ibi a viris dd. in edit. Haverc. collata, quibus adde Cebetis *tabulam* (apud Gaasb. 1670) II. p. 201 et 299 seqq. — vs. 4. Appul. *de Deo Socr.* p. 156. et Menander, *Reliq.* p. 260, qui nullum adesse malum Geniam contendit. — *ultra arcesso*] curo ut celerius adit, ulterius progrediatur: exquisitior vocabuli usus est (vid.

grati, nōn mali. Hic exinde sibiipset sufficiens fuit (quod primum est bonum): nunc autem etiam locupletissimus erit. Sic meritum est ipsius. Nam quod pro meritis reddendum nobis non putatis, ipsi vosmet fallitis. Ordinem autem seriemque causae breviter iam nunc eloquar. Pater huius Queroli Euclio fuit, avarus et cautus senex. Hic enorme pondus auri olim in ornam condidit. Sic quasi paterna venerans aurum celabat palam. Peregre vadens ornam domi sepeliit, ac reliquit ante aras meas. Tumulum suis, mihi thesaurum commendavit. Abiit, neque rediit senex. Peregre moriens uni tantummodo rem indicavit, fraudulento et perfido. Cui tamen sive oblitus sive supervacuum putans, de busto et titulo nihil exponit. Querolo

to beneficio, nullam gratiam [referat. Ergo repono ingrati. *reddendum nobis non*] mendosus locus. Ritt. *vobis*, Grut. *a nobis*, idemque magis etiam *bonis* commendat, quod in contextum recepit Par. Equidem explendum duxi: *non reddendum vos bonis bonum*, motus iis, quae adsunt in suppos. *Pseud.* prol. 2. *» Bona bonis ferri reor » equom maxime »* seqq. et verbis Plauti *Capt.* II. 2. 63. *» Deus . . . bene merenti » bene profueris, male merenti par eris.* Add. posita in Cic. *de N. D.* III. 32. et Plaut. *Amph.* prol. 47. *seriemque*] C. Vet. *atque seriem.* *huius Q.*] Par. *Q. huius.* *quasi paterna.*] Add. Canneg. *ossa.* *Ossa* in voc. *quasi* evanuisse videtur. *ac reliquit*] manifesta glossa. *rediit*] C. Pith. et Par. *redit.* *Querolo*] voc. omisi. Mancum istud indicium thesauri iuxta Fati i. e. Dei, consilium, quo fraus

similiter Flor. *Res Rom.* proöm. l. 1. p. 2, Plin. *Paneg.* 47.), sed verior tamen, opinor, haec lectio, quam si *ultro* legamus. — *vs. 6. exinde*] vel ex eo tempore, quo Genius illius sortem administraret, vel ex illa causa. — *sibiipset sufficiens*] *αὐτοῦ ἑαυτοῦ* fuit, eam habuit conditionis mediocritatem, ut non aliorum donis ad vitam sustentandam indigeret. Cf. infra Sc. 2. 135 et 141. Fortasse auctor simul eam virtutem *Ἀυτοψύχῃ* tangit, quod

5. Queroli nunc sortem administro, huiusce ingrati nōn mali :
 Hic exinde sibi met sufficiens fuit, quod primum est bonum,
 Nunc autem etiam locupletissimus erit, sic meritum ipsius.
 Nam quod pro meritis nōn reddendum vōs bonis
 Bonum putatis, ipsi vosmet fallitis.

10. Ordinem seriēque causae breviter iam nunc eloquar.
 Pater huius Queroli fuit Euclio, avarus et cautus senex.
 Hic enorme pondus auri olim in ornam condidit:
 Sic, quasi ossa paterna venerans, aurum celabat palam.
 Peregre vadens ornam domi sepeliit ante aras meas,

15. Tumulū suis, mihi thesaurum, commendavit. Abit senex,
 Neque redit. Moriens peregre uni tantummodo
 Rem indicavit fraudulento et perfido:
 Cui tamen oblitus, si ve supervacuū putans,

---

philosophi, in primis Stoici, tanto praeconio celebrabant. Illud: *quod primum est bonum*, in utrumque sensum convenit. — vs. 8. *reddendum*] quod putatis, Diis non *reddendum videri*, a Deo non *reddi* bonis bonum. Ad sensum egregie faciunt Menander, *Reliq.* p. 142, Philemon, *ibid.* 364, et laud. ibi in adnot. Aristonis versus. — vs. 13. *celabat palam*] namque erat (vide vs. 20) » thesaurus ignotus et notus tamen. » Cf. porro infra A. V. S. 2. — vs. 14] *ante aras meas*] e Plaut. fragm. comoed. *Carbonaria*. — vs. 15. *commendavit*] cf. Lar in Plaut. *Aul.* prol. 5 et 15. In depositis verbum *commendare* Ictis Romanis proprium fuit: cf. l. 186. D. *de verb. sign.* (50. 16), l. 24 et 26. D. *depos.* (16. 3.) et l. 6. Cod. *eod.* 4. 34. Absolute pro *deponere* exstat etiam apud Spartian. in Pescenn. *Hist. Aug.* I. 671. Add. Facciol. voce. Ex moribus antiquitatis esse, ut thesaurus fidei cuiusdam Dei commendaretur, docet v. c. Plaut. *Aul.* prol. vs. 6. III. 6. 47 seqq. IV. 2. 1 seqq. et 6. 10. Add. Henr. Canneg. ad Avian. *Fab.* XII. 5. — vs. 18. *oblitus*] cf. supra ad Rutil. 25.

iuxta fatum hoc sufficit. Nunc ergo thesaurus habetur omnibus ignotus et notus, tamen. Erat sane facile nobis aurum domino ostendere, aut responso, aut somnio. Sed ut agnoscant homines, nemini auferri posse, quod dederit Deus, aurum, quod fidei malae creditum est, furto conservabitur. Fur ergo iam nunc aderit, per quem nobis salva res erit. Iste ornam cum reppererit, bustum putabit: sic ille prospexit senex. Praedam qui abstulerit, reportabit, totumque reddet, partem contentus fuit. Itaque bene perfidus alteri fraudem infert, damnum sibi. Tamen ne frustra memet videritis, exponere quaedam volo. Querolus iste noster, sicut nostis, omnibus est

in fraudatoris damnum verteret, aptissimum erat. *nemini*] videtur tamen in nemini transfusum veram lectionem *nulli* loco suo movisse. Itaque repono *tamen... nulli*.

deus] C. Voss. *ds*: idem C. infra (II. 3. 105,) exhibet *dm* pro *domini*. *fidei malae*] Ritt. *mala*, quod recipio. Librarii non videntes h. l. *fidem* (commune vocabulum) et *furtum* sibi opponi, ita mutarunt. Attamen recte dici *malam fidem* multis docet Canneg. ad Avian. II. 8. *putabit*] potius *credet*; cf. prol. ad Rutil. 32

partem contentus] C. Vet. *parte cont.* C. Pith. et Paris. *qui parte ont. non*, Ritt. *parte qui contentus*, Grut. *parte incontentus*; Par. in contextu exhibet: *totum qui reddit*, *parte incontentus fuit*. Barth. autem *Advers.* 1406, exhibens *abstulerat* et *reddis*, ita emendat: *praedam quod abstulerat, reportabit, totumque reddet, parte ni contentus fuat*. Tentavimus, quae exstant vs. 27 et 28, nisi malis reponere: *reddetque totum, pars cui non erat satis*; quibus ista: *qui parte contentus non fuit*, fortasse prius illustrandi gratia adscripta, mox a librariis substituta fuerint. *damnum*] Koen. et *dampnum*. *iste noster, sicut nostis*] otiose haec adstant et removenda videntur.

vs. 19. *de busto et titulo*] de titulo urnae, quo bustum indicaretur. — vs. 20.

Fortasse auctoris menti obversatum est Plautinum illud, *Rud.* IV. 3. 105: *«etsi est ignotus, notus, si non, notus ignotissimus't.»* — vs. 22.

responso] proprium vocabulum in oraculis et vatum effatis. — vs. 23. Ad

- De bústo et título níhil exponit. Iúxta fatum hoc sáfficiat.
20. Nunc érgo ignotus ómnibus thesáurus et notús tamen.
 'Erat (hoc) sane fáciie nobis áurum domino osténdere,
 Aut responso aut sómnio: sed, uti hómines agnoscánt,
 Auférri posse núllo, quod dederit Deus, (tamen)
 Quód fidei male créditum aurum, fúrto conservábitur.
25. Fúr ergo aderit iám nunc, per quem nóbis salva rés erit.
 Cum ornám reppererit, bústum credet; sic ille prospexit
 Praedám qui abstulerit, (ipse) reportabit (domum), (senex).
 Totúmque dabit, conténtus parte qui háud fuit.
- Itaqué bene perfidus álteri fraudem ínfert et damnúm sibi.
30. Tàmen, ne frustra mé videritis, quaedám exponere iám volo.
 Quérolus omnibus ést molestus, ípsi, si fas ést, Deo;

rem facit Pindar. *Nem.* (Heyne. 1773) IV. 66 sqq. *Deus*] saepe non Christianos scriptores summum Numen *Deum*, non Deos, appellasse, nota res est. Vid. Iuret. ad Symm. *Epist.* p. 150. — *vs. 24. male*] imprudenter, vel: in malum exitum, cum fides deinceps reperiretur mala fuisse; add. Canneg. ad Av. II. 9. — *vs. 26. prospexit*] non tamen *de industria* rem ita disposuit (vid. supra vs. 18) sed facto suo eius causa exstitit. — *vs. 28.* Sensus manifestus est, et praeter ea illustratur iis, quae infra occurrunt A. V. S. 3. — *29. bene*] Canneg. *feliciter*. Scilicet, opinor, felici cum rei exitu. — *alteri fraudem*] bene successit fraus in alterum excogitata, sed nihilominus ex illa fraude non alteri, sed sibi, damnum exstitit; quod fatum perfidis minatur etiam Hesiod. *O. et D.*, vs. 249, quem locum vertit Syrus (ed. Bentl. vs. 180.); add. Menand. p. 206 et 274, ubi Pythagorici in adnot. laud. — *vs. 30. ne frustra*] ne videar inutiliter huc processisse. Similiter Plaut. *Asin.* prol. 6. add. *Rud.* prol. 31, et suppos. prol. *Bacch.* 35. — *vs. 31. si fas est*] vocabulum ita usurpatur apud Cic. *T. Q. V.* 13. Ovid. *ex Ponto* IV. 8. 55. Erat autem nefas de Deo queri. Vid. Aeschyl. *Prom.* 103. Apollod. in *Stob.*

molestus, ipsi, si fas est, Deo: homo ridicule iracundus, itaque ridendus magis. Disserere cum isthoc volupe est, et confutare vanam hominum scientiam. Fatum itaque iam nunc et hominem e diverso audietis: vos iudicium sumite. Genium autem ipsius esse me, quantum fieri potuerit, cautissime confitebor, ne quod mihi faciat malum. Nam maledicere mihimet nunquam cessat ille noctes et dies. Sed eccum ipsum audio: fatum et fortunam clamitat. Iste ad me venit: patrem peregre mortuum audivit. Hui, quam graviter dolet, ut sunt humana: credo, quia nihil relictum comperit. Et quid ego nunc facio? avolare hinc subito non possum: nimium memet credidi. Opportune armigerum hinc tridentem video, praesidium hercle non malum. Querolus si molestus esse hodie non destiterit, faciam ut queratur iustus. Unde esse hoc dicam? Piscatores mane hac praeterisse vidi: ipsis forte hoc excidit.

---

hominum] e glossa caeteris insertum puto. *scientiam*] Par. *sententiam*. e *diverso*] e glossa puto. *nam*] C. Paris. *nam quidem*. *nunc*] C. Pith. et Paris. omittunt. *hinc subito*] C. Voss. Pith. Paris. et edit. A. 1564. *subito hinc*: nobis subito e glossa videtur insertum. *armigerum*] C. Voss. Pith. et Ms. Grut. *amigerum*, unde Grut. Par. et Koen. *hamigerum*; quae lectio firmatur simili Codd. scriptura infra II. 1. 17. *amati* pro *hamati*: Ritt. *aurigerum*. *hinc*] C. Voss. Pith. et Paris. et edit. 1564. *hic*, Koen. *hunc*. Vocula impune abest. *esse hoc*] C. Paris. *hoc esse*.

Floril.(ed. Grot.) vs. 453, et, si recte cepi, etiam Horat. *Carm.* I. 24. 20. — vs. 32. *itaque ridendus magis*] scilicet propter iram. — vs. 34. *fatum*] supra moderatorem fati, iam ipsum fatum, se nuncupat. cf. infra Sc. 2. vs. 1 et 22, 23. — vs. 40. *ut sunt humana*] diligentius procuranda h. l. est interpunctio. Dolet, ut adsolet hominum vulgus, non propter mortuum pa-

Hómo ridiculé íracundus, ítaque ridendús magis:

Dissérere cum isthoc vólup' et vanam cónfutare sciéntiam.

Fátum et hominém audietis, vós iudiciúm súmite.

35. Geniúm ípsíus esse, quántum fieri pótuerit, cautíssime

Me cónfitebor, né quod mī faciát malum.

Nám maledicere mīhimet nunquam céssat noctes ét dies.

Séd eccum ipsum áudio: fatum ét fortunam clámitat.

Vénit iste ad me: péregre mortuum audívit patrem. Hui!
(quám dolet,

40. Ut súnť humana, crédo, quia nihil relictum cómperit.

Quid fácio? non possum ávolare hinc: nímium memet cré-
(didi.

Oppórtune hamigerúm tridentem vídeo; praesidium haúd
malum.

Moléstus si esse haúd déstiterit, faciam, út queratur iústius.

Unde ésse hoc dicam? Píscatores (scilicet)

45. Máne hac praeterísse vidí: ípsis forte hoc éxcidit.

trem, sed propter inanem hereditatem. Add. infra Sc. 2. 139, sq. et Martial. IV. 70 et VI. 63. — vs. 41. *nimum memet credidi*] *nimum esse me credidi*. Insolentior tamen loquendi ratio; pro qua lubens reponam *de me*, aut versum ita constituam »quid fácio? hinc non possum ávolare, »nimis *mihi credidi*.” — vs. 42. *hamigerum tridentem*] vulgo Neptunus hamata fuscina insignis est: cf. Mart. Spect. 26. *Piscatores cum hamis praetereuntes inducuntur in Plaut. Rud. II. 1. vid. ibid. vs. 5 et 10. quae nostro fortasse hoc loco subierunt.* — vs. 44. *unde esse hoc dicam*] Sane erat exponenda causa, cur tridens, res a scenicis aliena, ad manum esset: sed et haec expositio et ipse tridens et universus Genii metus, ne quid mali a Queroli accipiat, nescio quo modo displicent.

QUEROLUS, LAR FAMILIARIS.

Q. O fortuna! o fors fortuna! o fatum sceleratam atque impium! Si quis nunc mihi tete ostenderet, ego nunc tibi facerem et constituerem fatum inexsuperabile. **L.** Sperandum est hodie de tridente. Sed quid cesso interpellare atque alloqui? Salve, Querole. **Q.** Ecce iterum rem molestam, salve Querole. Istud cui bono hac atque illac have, dicere, etiamsi prodesset, ingratum foret. **L.** Misanthropus hercle hic verus est: unquam conspicit, turbas putat. **Q.** Quaeso, amice, quid tibi rei mecum est? debitumne poscis, an furem tenes? **L.** Iracundus nimium es, Querole. **Q.** Heu, ego officium sum aspernatus, adicit et convicium. **L.** Mane paulisper. **Q.** Non vacat. **L.** Sic necesse est, mane. **Q.** Iam istud ad vim pertinet. Age,

---

nunc tibi] C. Vet. tibi nunc, quod recepit Par. hac atque illac] C. Vet. Pith. et Paris., quod etiam eodem manu, sed nigriore atramento adscriptum exstat in C. Voss. tot hominibus hac atque illac: reicit illa Daniel, probat Ritt. nos vero omittimus hac atque illac pro glossa. dicere] C. Pith. dicere? malo dici vel dictum. debitumne poscis] C. Vet. Pith. et Paris. debitum reposcis, quae fuit etiam primaria scriptura in C. Voss. adicit] saepe noster: adicere, obicere,

---

(Sc. II.) vs. 1. O fortuna! o fors fortuna!] ex Ter. Phorm. V. 7. 1. Deum Fortem fortunam celebrat Ovid. Fast. VI. 773. Canneg. ad h. l. laudat Perizon. dissert. III. p. 275. — vs. 3. fatum inexsuperabile] fatum h. l. dicitur malum, calamitas. cf. Cic. Catil. II. 5. Inexsuperabilis vis fati dicitur Liv. Hist. VIII. 7. — vs. 4. sperandum de] spes auxilii in tridente erit ponenda. — cesso interpellare atque alloqui] dictio passim apud Comicos obvia. Vid. Ter. Andr. II. 2. 6. V. 2. 4. Heaut. IV. 5. 9. Phorm. II. 3. 22. coll. Eun. V. 6. 26. Adelp. IV. 6. 78. Plaut. Aul. IV. 3. 4. Pers. II. 2. 15 et 55. — vs. 5. iterum ecce molestum] scil. hominem (encore un facheux!) — salve, Querole! cui homo] iratus Querolus saluantis verba repetit,

SCENA II.

QUEROLUS, LAR FAMILIARIS.

Q. 'O fortuna! o fórs fortuna! fátum sceleratum, ímpium!

Si quis mihi tete osténderet, ego núnc tibi

Facerem atque cóstituerem fátum inexasperábile.

L. Sperándum hic de tridénto. Cesso intépellare atque ád-
(loqui?)5. Salvé, Querole! Q. Iterum ecce molestum! Sáve, Que-
(role! cúi bono?)

Tot hómínibus have dici, etsi prodésset, ingrátum foret.

L. Mísanthropus hércle hic: unum cóspicit, turbás putat.

Q. Quid, amíce, mecum est reí tibi? Debíta póscis, an furém
(tenes?)

L. 'Iracundus nímium es, Querole.

10. Q. Heia! ego sum officium ádspérnatus, ádiicit et convíciúm.

L. Mané paulispér. Q. Non vacát. L. Sic necesse est.

et quaerit, *cui bono*, i. e. cuinam usui, sibi sit haec salutatio. Ita *cui bono* infra vs. 290, et *quo bonum* l. 12. extr. D. de *Sct. Vell.* (16. 1), l. 3. 11, et 10. 4. D. *bon. poss.* (37. 4) l. 13. 2. D. de *usufr.* (7. 1), l. 39. pr. D. de *solut.* 46. 3. Nobilis fuit ea formula Cassii Icti: *cui bono?* qua in diiudicandis criminibus inquirere solebat, quodnam commodum rei sibi e crimine praevidere potuissent. Cf. Cicero *pro Mil.* c. 12, ubi Ascon. et *Philipp.* II. 14. — vs. 6. *have*] ita saepe vocabulum, in inscriptionibus etiam, exhibetur. Caeterum ridet Catull. *Carm.* 83. elegantiores istos, qui hunc adspirandi morem in sermone affectabant. — vs. 8. *furem tenes*] scil. tenere te putas, me videns. — vs. 10. *officium*] salutantis comitatem. Ita *officium* intelligit Cicero, *pro Sull.* 20, *ad Div.* III. *epist.* 9. init. Liv. XXVI. 19. extr. alique optimae notae scriptores; maxime Iuven.

dic quid vis. L. Scin' tu quam ab causam tridentem istum gestito? Q. Nescio edepol, nisi quod primum propter importunos inventum esse hoc reor. L. Idcirco hunc gestito, ut si me attigeris, talos transfodiam tibi. Q. Dixin' hoc fore? nec salutatio hic impune datur. Non mala herclé est conditio: neque te contingo, neque me tu contigeris. Vale. Ite et conserite amicitias. Ecce adfabilitas prima quid dedit. L. Mane, ego sum, quem requiris, quemque accusas, homuncio. Q. Oe, talos ego incolumes ferre hinc volo. L. Non tu paulo ante fatum accusabas tuum? Q. Accuso et persequor. L. Ades ergo huc, ego sum. Q. Tu fatum es meum? L. Ego sum Lar familiaris, fatum quod vos dicitis. Q. Te ego iamdudum quaero,

---

similia. Quae quam frequenter in nullis non membranis reperiantur, dooetur in adnot. ad Florum I. 10 (ed. Duk.) p. 79. *dic quid vis*] C. Camer. *quicquid vis*, quod reponi iubet Ritt. et Grat. *ut ei*] C. Pith. omitt. *ut. hic impune*] C. Vet. C. Pith. et Paris. *impune hic. me tu*] C. Pith. et Paris. *tu me. prima*] fa-

---

II. 132. VI. 203. — *vs. 12. istud ad vim pertinet*] Cf. Plant. *Capt.* III. 5. 92. *Truc.* IV. 2. 40. Ter. *Ad.* V. 6. 20. Adde Sueton. *Caes.* c. 82. — *Age dic quid vis*] vel haec separatim scribenda sunt: *Age, dic. Quid vis?* vel dixit auctor *vis*, ubi antiquiores *velis* usurpassent: ita mox: *scin' quam ob causam gestito*, et saepenumero infra. Cf. imprimis ad *vs. 135*. Quum vero Cod. Camer. omittat *dic*, non ineptus videatur, qui autumet, convenire in iratum ac morosum Querolum, ut quam brevissime possit, interroget: *quid vis?* adiciat autem ad prope-randum responsum vulgare istud *age*, ut in Ter. *Ad.* V. 2. 23. Verum neque altera lectio ea est, quae loco moveatur. — *vs. 16. impune*] gratis. — *vs. 18. ite et amicitias conserite*] » Forte corruptum, nisi hic censeamus » Querolum se ad populum convertere”: ita Canneg. ad h. l. Sed non vi-

Mane. Q. 'Istud ad vim pertinet. Age dic, quid vis.

L. Scin' tu, quam ob causam istum tridentem gésito?

Q. Nescio, ni quod ob inportunos primum inventum esse
(hóc reor.

15. L. Idcirco hunc gesto, ut, si me attigeris, talos transfo-

Q. Dixin' hoc fore? nec salutatio inpune híc datur. (diám tibi.

Conditio haud mala: néque te tango, néque me contigeris.
(Vale.

'Ite et amicitias conserite; ecce adfabilitas quid dedit?

L. Máne: ego sum, quemque accusas, quemque requiris, ho-
(múncio!

20. Q. Ohé! talos ego incolumes ferre hinc volo.

L. Non tú paulo ante fátum accusabás tuum?

Q. Accúso et persequór. L. Ades ergo huc, égo sum. Q. Tu
(fatum és meum?

L. Egomet sum Lar fámiliaris, fátum quod vos dicitis.

Q. Ego té iamdudum quáero: nusquam hodié pedem...

Uti modo vs. 11, sic et vs. 12 est Bacchiseus; nisi malit aliquis Iambicum Senarium:

Mane. Q. 'Istud ad vim pertinet. Quid vis? Age.

deo, cur illud perhibeamus: nam sane, quum homines intelliguntur universi, frequens est usus secundae personae plur. num. De verbo *conserere* hoc sensu cf. Canneg. pater ad Avian. *Fab.* IV. 2. — *adfabilitas*] vocabulum etiam Ciceroni usurpatum, qui tamen vereor ut unquam usurpet ad indicandam ipsam *allocutionem*. Allocutionem tamen intelligunt, qui adii-ciunt *primam*. — vs. 19. *homuncio*] optime dictum a Deo in hominem molestum et inepte se commoventem. Cf. Terent. *Eun.* III. 5. 43, et Plaut. *Capt.* prol. 51. — vs. 21. *non*] nonne. Encliticas istas passim omittit auctor. — vs. 24. *nusquam pedem*] scil. feres.

nusquam hodie padem. Is Praemonueram de tridente, cave, ab-
stine. Q. Immo tu cave. L. Ego iam prospexi. Q. Quidnam hoc
est praestigium? L. Apagasis homo ineptissime, hic nullum est
praestigium. Desiste, nisi excipere mavis trina pariter vulnera.
Q. Attat, verosimilem esse hunc nescio, quem de aliquibus vel
geniis vel mysteriis ista seminudus dealbatusque incedit, toto
splendat corpore. Ecce Lar familiaris, procestisti hodie pulcre.
Sed non totum intellego. Quod seminudus es, recognosco: unde
dealbatus, nescio. Ego met famdudam apud carbonarias agere

cile caremus vocabulo. *abstine*] C. Voss. et Pith. *abstine*. *quidnam*] Ritt.
et Par. *quodnam*. *apagasis*] C. Voss. adscr. *recede hic rarus sis*. *attat*, *vero-*
similem esse hunc] C. Voss. *attat vero*. *simile*. Ritt. *attat vero simil' est*
esse hunc, *nescio quem*. Grut. *attat: verosimile* caet. Par. et Canneg. in horum sen-
tentiam concedunt. Possit etiam ex lectione C. Voss. mutari: *attat vero: similem esse*
hunc nescio cui. Verum, aut fallor, aut maxime se commendat lectio in contextum
suscepta, quā tantum pro *verosimile* reponitur *verosimile*. *mysteriis*] C. Vet. *minis-*
teriiis, quod recipiunt Ritt. Grut. Par. et Canneg. *dealbatusque*] mox *unde dealba-*
tus; illud de in utroque loco ex praecedenti verbo exstitisse videtur. Malim *albatus*, prouti

Optimae notae dictio. — 25. *cave, abstine*] sensus recte se habet. Atta-
men ex lectione *cave abstine* suspiceris, scriptum olim fuisse *cave istinc*,
scil. de tridente, prouti saepe noster simili ratione *hinc* et *exinde*. — vs. 26.
praestigium] ita auctor passim. Exhibet vocabulum Du Cange in Gloss.
Reliqua fere Lexica; *praestigiae*, sed Faber in Thes. animadvertit in
Glossa ad Prudentium monstram alicubi *praestigium* dici. Caeterum ratio
Latini sermonis requirere videtur, ut h. l. vel quodnam *praestigium* vel
quidnam praestigi scribatur. Timet autem Querolus, ne a praestigiatore
ladatur. — vs. 28. *pariter*] non tantum eodem tempore, sed tridentis
ictu et pari modo et pari distantia trina vulnera infliguntur. — vs. 29.
mysteriis] infra etiam III. 3. passim. Dii minoris ordinis sc. minus in pu-
blico noti *mysteria* dicuntur. Etiam *Geniorum* nomen h. l. Lares, ac Pa-

25. L. Praemonstratam dilaudente cave, abscinde. Q. Innotuit cave.

L. Ego iam prospexi. Q. Quoddam hoc est praestigium?

L. Apagesis, homo ineptissime, hic nullum est praestigium.

Desiste, nisi tu excipere mavis trina pariter vulnera.

* Q. Attat,

Verosimile, hunc nescio quem esse de geniiis vel mysteriis.

30. Seminudus albatusque incedit, toto splendet corpore.

Lar, processisti hodie pulcre: sed non totum intello.

Quod seminudus es, recognosco; unde albatus, nescio.

Putabam te agere ad carbonarias, tu de pistrinis venis.

* Hoc vocabulum extra numeros positum est. Solebant talia veterum comœdiarum

actores haud raro pro libitu iniicere. Similiter apud Graecos dolentia mirantisque exclamations extra numeros poni, luculenter demonstratur in Sophoclis tragedia Philoctete.

nates omnesque id genus minores Deos comprehendere videtur. — vs. 30. Quo

habitu fere Ganij pingebantur. Ritt. et Par. autumant, spectari ab auctore, Quides,

in sacris operandis alba veste ac nudis pedibus incedentes. — vs. 31. proces-

sisti hodie pulcre]. e Ter. *Aut. V. g.* 22. — vs. 32. Cur seminudus sis, causa est

in propatulo, inopia nempe et pauperies, quae mihi in aedibus adest: cur vero

laetitiam prae te feras, hoc me fugit. Miseram sane rerum suarum conditio-

nem a Querolo significari, manifestum est ex iis, quae proxima subsequun-

tur. Adde mox vs. 125 seqq. — vs. 33. ad carbonarias] cellas seu casas.

Qui carbones divendere solebant, homines erant infimi loci. Plaut. *Cas.*

II. 8. 2, ubi Tasm. in adnot. *Anr. Vict. de Vtr. Ill. c. 72*. Terptilian: de

caru. Chr. 6. de eo, qui e mala conditione in conditionem nihilo meliorem

transiit, dicit, eum de calcaria in carbonariam pervenire: ita h. l. opponi-

tur carbonarias pistrinum. Caeterum uti pistrinum tanquam locus, quo ma-

lefici servi in poemam mittebantur, in comœdiis nobile est, sic fortasse etiam

te putabam: tu de pistrinis venis. L. Huius etiam istud de meo, quod in malis tuis commodè iocaris. Audi nunc iam. Permoveat nosmet, Querole, tua quamvis inanis querimonia. Idcirco itaque veni, ut ratio tibi ex integro redderetur, quod nemini antehac contigit. Q. Tibine rationem rerum humanarum licitum est nosse atque exponere? L. Et novi et doceo. Proinde quicquid exinde quereris, hodie totum expromito. Q. Dies deficiet ante. L. Breviter percurre pauca, de quibus nunc tibi exponantur omnia. Q. Unum solum est, unde responderi mihi volo. Quare iniustus bene est et iustus male? L. Primum, ut apud vosmet fieri video, de persona est quaestio. Cuinam tu verba promiss? Tibine an populo? Q. Et populo et mihi. L. Cum tu tibi ipse sis reus, quemadmodum satis aliisque mul-

Cicer. in *Vatin.* c. 15. eum, qui alba toga indutus erat, *albatum* dicit. *recognosco*] C. Paris. *recogno.* *egomet*] Du Cange in voce *carbonaria* legit: *ego agere te*] C. Vet. *te agere.* *idcirco itaque*] quamvis Wasse ad Sallust. *Fragm. Hist.* p. 249 complura huiusmodi iterationis exempla afferat, quibus adde Iustin. 37. 1 et Vell. Pat. II. 23, alterum tamen perperam irrepsisse videtur. *humanarum*] manifesta glossa. *expromito*] C. Paris. *expromitto.* *nunc tibi*] C. Voss. et Pith. *tibi nunc.* *responderi*] C. Pith. et Paris. *respondere.* *tu verba*] C. Vet. *verba tu.* *aliisque multis*] C. Pith. et Paris. *aliis quam multis*, C. Voss. *aliis multis*, postea interiecta litera *q*: hinc Daniel *aliis multis*, Ritt. vero et Par. *aliis quoque multis.* Canneg.

hoc in poetæ lusu de carbonariis tenendum est. Sane *calcariam* et *sulphurariam* ad eundem hunc usum inservisse, docet Ulpian. l. 8. 10. D. de *poen.* 48. 19. *vs. 34. de meo*] ex meo munere. Cf. Cicer. *Verr.* III. 44, Liv. II. 16. *in malis iocaris*] Horat. *Serm.* I. 5. 62. *in morbum iocari* dixit. Sed Q. non iocari dicitur *de malis*, verum dum est *in malis* con-

L. Etiam istud de meo, quod in malis tuis
35. (Tam) commode locaris. Audi nunc tam.

Inanis quamvis nos permovit tua, Querole, querimonia.

Idcirco veni, ex integro ut ratio tibi

Reddatur, nemini quod antehac contigit.

Q. Tibi rationem rerum nosse licitum est atque exponere?

40. L. Et novi et doceo: proin, quod quereris, hodie totum
(exprimito).

Q. Dies deficiet ante. L. Breviter pauca nunc

Percurre: exponam de quibus tibi omnia.

Q. Unum est solum, unde responderi mihi volo:

Quare bene est iniustus, et iustus male?

45. L. Primum, ut apud vos fieri video, de persona est quaestio.

Cuinam tu verba promissis? populo an tibi?

Q. Et populo et mihi. L. Cum tu tibi ipse sis reus,

Quemadmodum satis aliis multis defensorem te paras?

stitutus. — vs. 35. *commode*] Plaut. *Pseud.* I. 2. 189. Ter. *Heaut.* III. 2. 49.

— vs. 44. *quare bene est iniustus*] ad hanc querelam late respondet Seneca, *de Provid.* Occurrit ea quoque apud Menand. p. 222. — vs. 45. *primum de*

persona est quaestio] e iure sumatum. Namque in multis litibus, antequam de ipsa causa viderent iudices, *praeiudicium* fiebat *de statu personae*. Cf. Brisson. *de Verb. Sign.* p. 839. — vs. 46. *cuinam?*] in cuius commodum?

— *populo*] hominibus universe, non soli tibi: cf. supra prolog.

vs. 14. Videtur autem ludere poeta, iniecta cogitatione actionis *pro populo* (Gaius, IV. 82. Inst. Justin. IV. 10.) aut *popularis*: Brisson. in voce.

— vs. 48. *satis*] utiliter, efficaciter. Iungo cum *te paras*, Daniel vero cum *defensorem*. Sane ita Appul. *Metam.* II. p. (ed. Oud.) 144. *satis peregrin-*

tis defensorem te parat? Q. Ego novi remmi mei non esse. L. Ergo posthac assertio conticescet, si persona exploditur. Inter bonos an inter malos tete numeras? Q. Etiam quaeritas, quid mihimetipsi videar, cum de scelestis conquerar? L. Si probro, de illis tete esse quos, accusas, hoc est, de malis, pro quibus posthac loquere? Q. Si criminisum me esse conviceris, necesse est meritis ut meis sensum accommodem. L. Celeriter nunc mihi responde, Querole, quanta iam putas fecisse te capitalia? Q. Equidem nullum, quod sciam. L. Nullumane? Ergo excidere omnia. Q. Immo omnia pene retineo, sed scelus nullum scio. L. Heo, Querole, furtum nullum admisisti? Q. Nusquam, ex quo destiti. L. Ha, ha, he, hoc est nunquam ad-

---

sat tibi aliisque; denique ingeniose Eben. s. cum tu scis, ipse, sis rebus, quemadmodum tibi aliisque." Sed, e lectione Cod. Voss. sensus sibi constat. *reum me*] C. Voss. Pith. et Paris. *mē reum.* *posthac ass.*] corruptum ex *postea haec ass. quid*] Canneg. *quis*, quod non displicet. *ipsi*] C. Voss. Pith. et Paris. *ipse.* *quanta iam*] Ritt. et Par. *quantanam.* *fecisse te capitalia*] C. Pith. et Paris. *capitalia te fecisse.* *excidere*] C. Pith. et Paris. *exciderunt.* *nusquam*] C. Vet. nubi-

---

nus, ubi vid. adnot. — vs. 50. *assertio*] proprie sic dicitur, quando quis in libertatem assertebatur. Cf. rubr. Cod. 7. 17. Brisson. voce: Postea hoc vocabulo indicabatur universa illud, quod aliquis asserti, contendit (Faaciol. voce): uti ha. l. querela ista: *quis bene est iuratis?* — *persona exploditur*] reicitur: cf. Brisson. voce *explosa*. Proprie dicebatur hoc limine iudicii expelli (*niet ontvaan helijk verklaard worden*), vid. l. 3. Cod. de Sent. reat. 7. 50. — vs. 54. *criminosum*] Classicis *criminosus* fere dicitur, qui alicui crimina ingerit, exprobrat. Tamen, uti a Ter. *Elen.* IV. 3. 1, et aliis *scelestus*, ita a P. Syro (ed. Bencl.) vs. 150. *criminosus* refertur ad illum, qui male agit, crimen perpetrat. Ita noster quoque videtur: nisi magis conveniat significatio, quam Du Cange

malis. **Q.** Ego novi rem non esse me. **L.** Ergo postea
50. Hanc ad sententiam conticescet, si persona exploditur.

Q. In bonis an in malis ite numeras? **Q.** Etiam quasritas.

M. Hinc ipse quid videar, cum de sceleris conquetar?

L. Si probo te de malis esse, quos accusas, de malis.

Q. Pro quibus post loquere? **Q.** Si me criminiosum videris,

55. Necesse est meritis ut meis sensum accommodem.

L. Celeriter nunc mihi responde, Querole. Quanta iam putas

Capitalia te fecisse? **Q.** Ego nullum, quod sciam.

L. Nullumne? Ergo (tibi) exciderunt omnia?

Q. Immo omnia pene retineo; sed scelus nullum scio.

60. **L.** Nullum admisisti, Querole, furtum? **Q.** Nullum, ex
(quo destitit.)

L. Ha, ha, he! hoc est nunquam admisisse? **Q.** Quae sunt
(vera, non nego.)

exhibet, *criminosum* dici, qui olim *reus*. In caeteris Lexicis fere utrumque desideratur. — *vs.* 56. *quanta*] numerum, non gravitatem criminum tan-

git. Ita *quanta* pro *quot* exstat Prop. I. 5. 10, Sen. rhet. *Controv.* V. 33,

Val. III. 16, Stat. *Silv.* IV. 3. 49. et 152. cf. etiam infra II. 4. 89. In-

primis hanc significationem inferioribus scriptoribus usurpatam esse, docent

Cassub. ad *Script. Hist. Aug.* I. 68. Stewech. ad *Veget. De Mil.* III. 15.

p. 269. Caeterum perinde Graecis *ποσότης* dicitur et *τότε* et *ταύτη*.

— *vs.* 57. *capitalia*] scil. crimina. Ritt. et Par. intelligunt ea, quae capi-

tali poena pleciuntur. Equidem male aversus, quae graviora sunt, ut

nostrates *hoofdijsdadent* quod patet, mihi fallor, ex illis, quae postea mihi

recenset. Cf. porro Ter. *Ad.* IV. 805. et Cleo de *N. D.* I. 6. et postea

— *vs.* 59. *retineo*] teneo, memini, ita infra III. 1. 16. et V. 5.

etiam. — *vs.* 61. *nunquam admisisse*] Græci locum sumtum putant

e. Salviani de *Gub. Dei* libro III. «non est nunquam omnino fecisse, ha-

misisse? Q. Quod verum est non nego. Adulescens quaedam feci, fateor, laudari quae solent. L. Cur igitur destitisti de scelere tam laudabili? Transeamus istud. Quid de falso dicimus? Q. Hem, quis autem verum dicit? Istud commune est, abi. L. Idcirco crimen non est? Quid de adulterio? Q. Attat, etiam hoc crimen non est? L. Quando autem licitum esse coepit? Q. Men' rogas? Quasi tu nescias. Hoc est quod nec permitti, nec prohiberi potest. L. Quid ad haec, Querole? Videane te contra licitum vivere? Q. Si tu me ad haec revocas, nemo est innocens. L. Et tamen non de omnibus tete interrogavi, si reminisceris. Q. Nihil est amplius. L. Nulli igitur mortem optasti? Q. Nemiui. L. Quid si convinco? Q. Nihil est quod respondeam. L. Dic mihi, si soceros nunquam habuisti? Q. Ecce iterum generale. L. Ergo omnia de

---

lum, quod recipio. In caeteris Codd. male mutatum videtur. *soceros*] Par. *socios*, Canneg. aut *socios* aut *socerum*. *generale*] C. Pith. et Paris. *generalia*.

» eere cessare. Locum sane consimilis est: verum, si qua adfuerit imitatio, potius e Querolo Salvianum, quam auctorem Queroli ex operibus Salviani lucratum puto; cf. prolegomena. — vs. 62. *laudari quae hic solent*] intelligo cum Grut. fraudes istas ac furta, quae Comici adolescentes in patres et lenones intendere solebant, quaeque spectatorum plausu probabantur. Vocula *hic*, quam iniicimus, egregie istac fecerit. Minus recte, opinor, Ritt. ad puerorum Spartanorum furta locum refert. — vs. 64. *transeamus*] prima fronte videatur hoc esse Queroli, in respondendo haerentis, et hinc ulterius pergi iubentis. At mox vs. 82. Lar iterum: *transeamus*. — vs. 65. *quis verum dicit*] Cf. Menand. p. 216. et illud ἡ γλῶσση ἀμαρτάνουσα τ' ἀληθὴ λέγει. *istud commune est*] Ter.

Adolēscens quaedam fecit, fateor, (hic) laudari quae solent.

L. Cūr igitur de scēlere destitūsti tam laudābili?

Transeāmus istud: quid de falso dicimus?

65. Q. Hēm! quis autem verum dicit? Istud commune est, abi.

L. Idcirco crimen nōn est? Quid de adulterio? Q. Etiam
(hoc crimen est?)

L. Quādo autem esse licitum coepit? Q. Quāsi tu nescias,
(mē rogas.)

Hoc 'st nec permitti quod, nec prohiberi potest.

L. Quid ad haec, Querole? tē videsne cōtra licitum vivere?

70. Q. Ad haec si tu me revocas, nemo est innocens.

L. 'Et tamen haud te de omnibus rogavi, si reminisceris.

Q. Nihil est amplius. L. 'Igitur nulli mortem optasti?
(Q. Nēmini.)

L. Quid, si convinco? Q. Nihil est, quod respondeam.

L. Dic mihi, si soceros nūquam habuisti. Q. 'Ecce iterum
(generalia.)

An vs. 66. Idcirco crimen nōn est? Ergo de adulterio quid dicimus?

Q. Attat, etiam hoc crimen non est.

vs. 69. Vidēs te, Querole, cōtra licitum vivere?

Phorm. II. 3. 15. — vs. 68. Similiter Tac. Hist. I. 22. »genus
»hominum, quod et vetabitur semper et retinebitur." Caeterum quod
h. l. de morum licentia dicitur, ab experientissimo quoque legislatore
facile verum esse agnosceretur. — vs. 70. nemo est innocens] Dion. Cato
(ed. Arntz. Amst. 1754.) Dist. I. 5. »nemo sine crimine vivit": ubi vide
loca, a VV. DD. collata, quibus adde sia Senecam, de Benef. I. 10; semper de
nobis, caet. — vs. 73. nihil est] nempe, si conviceris. — vs. 74. si] ut
Graecorum s[ed], frequens in rogando: cf. Dak. ad Flor. p. 445. — soceros] uxo-

omnibus confiteris. Q. Quando sic interrogas. L. Quando haec tibi levia videntur, nescio quid sit, quod crimen putes. Dic mihi praeterea quotiens peieraveris: expone celeriter. Q. Bona hora hoc exaudiat; istud a me semper alienum fuit. L. Quanto amplius quam millies peieraveris, hoc requiro: saltem hoc dicito. Q. Oe, illa tu nunc requiris cotidiana et iocularia. L. Non facile intellego, periurium iocularare quid putas. Tamen transeamus, quod, ut video, consuetudo iam fecit leve. Quid igitur, sciens prudensque sacramentorum nunquam rupisti fidem? Ut alia taceam, nunquam iurasti amare te, quem iuratus oderas? Q. Heu me miserum! quid ego hodie mali cum istoc repperi? Iuravi saepe, fateor, quod cum staret verbis, non staret fide. L. Urbane igitur peierasti: fieri hoc so-

saltem hoc] C. Pith et Paris. omitt. *hoc*; Par. ita: *requiro saltem, hoc. iuratus*] glossa. *quid*] C. Pith. et Paris. adscr. *pro quantum. istoc*] C. Pith. et Paris. *isto. saepe*] a C. Vet. abest. *cum staret*] C. Vet. Voss. et Pith. *constaret. Urbane igitur*] C. Voss. et Pith. *Urbane. Igitur*; quam lectionem commendat Ritt. *fieri*] C. Pith. *fieri. Grut. Par. et Canneg. ita legunt. v. Q. Fieri hoc solet. L.*

ris parentes. Cf. Virg. *Aen.* II. 457. Uti Iuvenalis et Martialis saepius filiis patri mortem exoptari dicunt, sic illud meliore iure in soceros convenit, quorum hereditatem generi per uxores capiant. — vs 75. *omnia de omnibus*] Ritt. animadvertit Graecam locutionem: *πάντα περὶ πάντων.* — vs. 78. *Bona hora hoc exaudiat*] Ritt. et qui eum fere semper sequitur, Par. afferunt Plautium illud: *praefiscini dixerim*, et Germanorum: *Gott lass mich's in einer guten Stunde reden*, quasi de omine avertendo sermo sit. Cf. etiam Ritt. ad Oppian. p. 4. Potius intelligenda videtur Graecorum *ἀγαθὸν Τύχη*, quam sibi iratam imprecetur, si mentiatur. Sic *Bonus Eventus* Deus notissimus est. Vid. Inscript. Grut. p. 101. Muratori p. 92.

75. L. Ergo ómnia de ónibus cónfiteris? Q. Quándo sic inté-
(rogas.

L. Quándo haec levia tibi videntur, nescio, quid crimén putes.

Díc mihi, quotiens péieraverís. Expone céleriter.

Q. Bóna hora hoc exaúdiat. Alienum á me istud sempér fuit.

L. Quanto ámplius quam millies: hoc requíro, saltem hoc

80. Q. Tu núnq requiris illa quótidiana et iocularia. (dicito.

L. Nón intellegó, periuriúm ioculare quíd putes.

Transeámus, quod iam cónsuetudo fécit, ut videó, leve.

Sciéns prudensque sacrámentorum núnquam rupísti fidem?

Ut ália taceam, núnquam amare té iurasti, quem óderas?

85. Heú me miserum! quíd ego hodie cum ístoc repperi mali?

Iurávi, fateor, quód, cum staret vérbis, non starét fide.

L. Urbane igitur péierasti: (saépe) fieri hóc solet.

An vs. 87. Urbane igitur péierasti; fieri istóc solet.

Inprimis Appul. *Metam.* IV. (ed. Oud.) p. 238, et XI. p. 814. Amm. Marc. XXIX. 6. extr., ubi Lindenbr. et Vales. Horas Deas, 'Εὐνομίης, Δίκης καὶ Εὐφροσύνης, memorat Hesiod. *Theog.* 902. Per quas etiam homines iuravisse docet Oudend. adnot. ad Appul. *Met.* V. p. 373. Praeterea verbum *exaudiat* in imprecationibus solemne est. Vide sis Liv. XL. 5. — vs. 80. *iocularia*] ita hoc vocabulo utitur Ter. *Andr.* IV. 5. 53. et *Phorm.* I. 2. 84. Intelligit autem Querolus invocationem Deorum in quotidiano sermone usitatissimam, qua utimur incogitantes. Ideo mox opponit Lar: *sciens prudensque.* — vs. 85. *cum istoc*] vocula *cum* hoc sensu ab indignante et irato usurpatur. Cf. Ter. *Bun.* IV. 3. 9. et Canneg. ad Avian. *Fab.* 37. 17. — vs. 86. *cum staret — non staret*] eleganter haec opponuntur sibi invicem: evanescit illud in altera lectione constaret. — vs. 87. *urbane pe-*

let. Quanto mallet, ut sermo laberetur, et staret fides! Tune, Querole, verbis te absolutum esse credis? Peierat saepe, qui tacet. Tantum est enim tacere verum, quantum et falsum dicere. Q. Omnia igitur peregisti, totum commertari. Vale. L. Immo nihil est actum, Querole, nisi sequantur haec duo: primum contra meritum tuum miserum te non esse ut comprobem: secundo, etiam felicem tete esse iam nunc ipse intellegas. Q. Ergone egomet aerumnosus non sum? L. Et fateor, sed vitio tuo. Atque ut in omnibus revincare, expone breviter, de quibus quereris maxime. Q. Primum tibi, geniorum optime, conqueror de amicis. L. Spes bona: quid de inimicis iste faciet? In quo tamen amicitiarum te laesit fides? Q. Nemo mihi magis molestus, quam familiaris: neque magis morigerus, quam leviter cognitus. L. Quidnam hoc mirum, si te qui novit, despiciat: qui non novit, diligit? Q. Agimus tibi gratias, Lar fa-

et falsum] Canneg. *est falsum*. *peregisti*] C. Vet. et Ms. Grut. a manu secunda *peregi*, quod suadet Grut. Par. et Salmas. ad *Hist. Aug. Script.* I. 638. *et fateor*] *Falsū f.* Canneg. *ego vel id f.* *revincare*] Canneg. *evincere*. *amicitiarum*] vocabulum pro *amicis* exstat in Tac. *Ann.* V. 2. Suet. *Tiber.* 51: verum h. l. e glossa exortum videtur. *mirum*] C. Voss. et Pith. addunt *est*. *qui non*] C. Pith. *qui*

ierasti] h. e. callide. Cf. infra ad vs. 252. Frangitur, ni fallor, sensus, ut tollitur dicti elegantia, si *urbane* et *peierasti* disiungimus. Caeterum ita perjurium haud magni pendit Labrax Plautinus, *Rud.* V. 2. 68. et 3. 18. — *fieri hoc solet*] non video, cur haec ad Querolum referam. Ita Laris oratio praecedit: „tecto et callido modo peierasti: quae periuria sunt sane frequentissima. At „quanto mallet” caet. — vs. 88. Ita Plaut. *Bacch.* III. 6. 13. eos increpat,

Quanto mallem, ut sermo laboretur, et stare fides!

Tun' verbiis te absolutum credis? Péierat saepe, qui tacet.

90. Tantum enim est tacere verum, quantum est falsum di-

Q. Igitur omnia peregisti: totum commerui, vale. (cere.

L. Immo nihil est actum, Querole, nisi sequantur haec duo:

Primum contra meritum miserum te non esse ut comprobem;

Secundo, ut esse te felicem iam nunc ipse intellegas.

95. Q. Ergo ego aerumnosus non sum? L. Fateor, sed vitio tuo.

Atque ut in omnibu' vincam, expone, de quibu' quereris
(maxime?

Q. De amicis primum, Geniorum optime, conqueror.

L. Spes bona! Quid inimicis faciet? Tamen in quo laesit
(fides?

Q. Nemo magi' molestus, quam familiaris, mihi,

100. Neque magis morigerus, quam leviter cognitus.

L. Mirum hoc, si despicit, qui novit; qui non novit, diligit?

Q. Agimus gratias, Lár familiaris; tu ornas nos in omnibus.

qui » lingua sunt factioni, sublesta fide." — vs. 91. *peregisti*] transegiſti, percurriſti: ego vero video me quamlibet poenam commeruiſſe. — vs. 93. *contra meritum miserum non esse*] iam aliquod mali levamen. Cf. Dion. Cato, *Dist.* III. 18, et (quem laudat Grut.) Salvian. I. IV. *de Gubern. Dei*. — vs. 94. *felicem te esse*] alterum solatium ex comparata aliorum sorte. Cf. Dion. Cato, *Dist.* IV. 32. — vs. 95. *vitio*] culpa. Cf. Cic. *Acad.* IV. 16. — vs. 98. *quid inimicis faciet?*] quid criminis in inimicis reprehendet? — vs. 99. Scilicet, quando consuetudo audaciam fecit, in omnibus sibi serviri volunt, olim, ut in sodalitatem irreperent, apprime faciles et officiosi. Huc pertinet etiam nobile dictum illud: » levia beneficia amicos, gravia inimicos pariunt." — vs. 101. Cf. Martial. I. 113. — vs. 102. *ornas*]

miliaris, tu nos ornas in omnibus. L. Iam intellego, quid querere. Visne brevibus remedium hinc dari? Q. Valde cupio. L. In amicitiam et fidem stultum ne receperis. Nam insipientum atque improborum facilius sustinetur odium quam collegium. Q. Quid si sapiens non erit? L. Stultos ingenio rege. Q. Quomodo? L. Vis te non decipi? Q. Cupio. L. Credideris nemini: in tua est potestate, ne decipiaris. Cur accusas perfidos? Visn' tibi honorem deferri? Q. Maxime. L. Inter miseros vivo. Q. Prope vera loqueris. L. Visne te non decipi, maxime a tuis? Q. Velle, si fieri potest. L. Dicam quod dictum est prius. Nemini te, Querole, nimis sodalem feceris. Res nimium singularis est homo, ferre non patiens parem. Mi-

---

te non. et fidem] e glossa adiectum. *quid si]* C. Vet. *quodsi*, quod suscepit Par. *quomodo?*] Deest Lari responsum. Itaque aliquid excidisse videtur. *credideris]* C. Vet. Pith. et Paris *ne cred.*, quod etiam in Cod. Voss. adfuisse videtur. *res nimium]* Daniel haec usque ad ea verba, *quid placeat*, ad Querolum refert. In Cod. Voss. ad hunc locum QUSA. in margine adscriptum est. *est homo]* C. Voss. *est. homo f. ferre]* Grut. Par. Canneg. et Cort. ad Sall. *de rep. ordin.* p. 1018. *ferre.*

---

ironice dictum: nisi malis oneras, uti est Plaut. *Pseud.* I. 3. 123, et II. 4. 74. *Mil.* IV. 1. 29. — *vs. 103. hinc]* hac in re, hac ex parte. — *vs. 104.* Menander: *φρήνησιν ἀσκήων ἔφροσιν μὴ χρεὼ φίλους.* (*Reliq.* 274.) — *vs. 106. collegium]* i.e. sodalitiū, convictum. Supra ad Rutil. *vs. 5.* Caeterum de latronum coetu *collegium* usurpavit Appul. *Metam.* VII. 446, 458 et 461. *In Augustum collegium adscivit*, de eo, qui in partem Imperii vocabat, exstat apud Ammian. XXX. 7. Add. Liv. X. 13 et 22. — *vs. 107. stultos ingenio rege]* Gnatho Ter. *Eun.* II. 2. 1. *»* quid praestat stulto intelligens!'' Menander: *ἀνθρώπους μὲν φάνην ἔχειν* (*Reliq.* 270.) — *vs. 108. credideris nulli]* Epicharm. *μέμνησ' ἡπιστῆν.* Eadem nostri sententia a recep-

L. Intéllego iam, quid querere: visne remedium hinc dari?

Q. Valde cupio. L. In amicitiam stultum ne recéperis.

105. Nam insipientum atque improborum sustinetur facilius

'Odium quam collégium. Q. (Sed) quid, si sapiens non erit?

L. Stultos ingenio rege. Q. Quomodo? . . .

L. Vis non decipi te? Q. Cupio. L. Crédideris nulli. 'In Potestate est, ne decipiaris. Cúr accusas perfidos? (tua

110. Vin' tibi honorem ferri? Q. Maxime. L. 'Inter miseros (vivito.

Q. Prope vera loqueris. L. Visne maxime á tuis te non (decipi?

Q. Vellem, si fieri potest. L. Dicám, quod dictum est prius:

Nulli te, Querole, nimis sodalem feceris.

Homo res nimium est singularis, ferre non patiens parem:

tiore quodam compilatore in malum versum coniecta est (Georg. Maior, *vet. poet. sentent.* 1574. p. 221.) » ne omnia nitaris omnibus credere semper." — vs. 110. *miseros*] Canneg. intelligit, qui in parte civili vivunt, honores civiles gerunt, quoniam pars civilis infra dicitur *miserabilis*. Equidem putabam illud intelligi, eundem, qui cum primoribus vivens in humili loco habeatur, si inter miseros seu ténues vitam agat, honore caeteros praecedere. Cf. mox *minores despiciens*, caet. Caeterum versuum ordo turbator esse videtur. Etenim, quae de honore dicuntur hoc versu, non seiungenda videntur ab iis, quae vs. 114, 115 et 116, exstant; ac, ni fallor, haec ita iuncta post ea, quae de sodalibus caute diligendis (vs. 111, 112, 113, 119) momentur, collocanda sunt. Certe ab auctore non, uti nunc exhibentur, mediis iis iniecta fuerunt. — vs. 112. *quod dictum est prius*] e Ter. *Eun.* prol. 41. — vs. 113. E Martiali XII. 34. Huc pertinet etiam Menand. p. 274. et notissimum illud: *ama, tanquam osurus*, quod fusius explicat Soph. *Aiax* vs. 679 seqq. Adde P. Syrum vs. 264. — vs. 114. *ferre*

nones despicitis, maioribus invidetis, ab aequalibus dissentitis. Dic quaeso quid placeat. Ergo secundum vitia et mores quid sit tenendum, discito. Compara comessationes, vinum, turbas respue: quem tu maxime tibi obligare volueris, quanto levius nectito. Convēntus vero, et dibacchationes, et ioca frivola non quaero, ut amorem pariant; utinam nihil odiorum darent! Q. Quid quod plures huiusmodi societate optime utuntur? L. Novi omnia: illos mihi tu narras, qui totum occultant: nimium vel prudentes vel felices sunt quos requiris: hoc ad Querolum non facit. Q. Est aliud quod accusem. Pauper ego sum quidem, sicut tu vel nosti, vel facis: sed hoc mecum tolerabile est. Illud prorsus non fero, quod tenuitati nemo ignoscit, ne-

---

despiciatis caet.] Canneg. despiciat is. — invidet is. — dissentit is. dic quaeso quid placeat] iudice Koenio, cui adsentior, haec sunt interrogantis Queroli. *Compara]* vitiosa lectio, nisi velis ironice dictum: „compara comessationes, vinum.” Canneg. *compara]*; Koen. *convivia* vel *consortia*; Grut., cui adsentitur Par. *cum pare*, quod recipio. Comessationem eiusmodi cum amica exhibet Plautus, *Most.* I. 4, et II. init. Tum vero *Pers.* V. 1. 51. amicam *parem* vocat. *Par* de amante Horat. *Epod.* XV. 14. Prop. I. 1. 31. Ovid. *Fast.* III. 193 et 526. Porro tum de socio et comite, tum de coniuge inferiori aetati frequens erat. Vide Du Cange. *tibi]* C. Voss. Camer. et Pith. *tibimet.* *quanto]* in C. Pith. et Paris. adscript. *vel tanto.* Par. reponit *tanto.* *quaero]* Canneg. *quaere* vel *quaerito.* *vel prud.]* Salmas. ad *Hist. Aug.* I. 658. omitt. *vel.* *facis]* C. Paris. *faciet.* C. Pith. et Paris. *supra.* *pertinet.* *mecum]* Daniel *malum.* *neque cuiquam caet.]* locus iniectionis glos-

---

non patiens] *ferre aliquem* e Ter. *Heaut.* I. 2. 28. et frequenti scriptorum usu notissimum est. Uti Silius autem (*Pun.* XI. 98.) *impatiens cohibere*, ita noster dixit: *non patiens ferre*, quod nescio, cur Grut. Canneg. et Cortium ad. Sall. p. 1018. tantopere offendat. — *parem]* aut universe indicatur is, qui itidem homo est, ut congruat Plautinum illud *Asin.* II. 4. 88: „*lupus est homo homini, non homo.*” (Add. Senec. *Epist.* 103 et Auson.

115. Minores despiciens, maioribus invidet:
 Aequalibus dissensit. Q. Quaeso, quid placet?
 L. Ergo secundum vitia et mores, quid tenendum, discito.
 Cum pare commissationes, vinum, turbas respue:
 Quanto magi vis obligare, tanto levius necito.
120. Conventus vero et dibacchationes et ioca frivola
 Non quaero, ut pariant amorem, utinam odiorum nil darent.
 Q. Plures societate utuntur optime. L. Novi omnia:
 Narras hos, qui totum occultant. Vel prudentes sunt nimis,
 Vel felices, quos requiris. Hoc ad Querolum non facit.
125. Q. Aliud accuso. Pauper ego sum, ut tu vel nosti vel facis:
 Sed tolerabile est hoc mecum. Illud prorsus non fero,

---

sept. Sap. sent. ed. Bip. p. 147): aut intelligitur, uti accipit illud Cortius, aequalis loco et opibus, eiusdem sortis particeps. Cf. Du Cange, Gloss. — vs. 119. Haec locum vindicare videntur statim post illa: Nulli te caet. Sic etiam non rumpatur enumeratio ista voluptatum liberioris vitae, quae hoc loco fit. Caeterum respexisse videtur poeta vulgatum istud: levia beneficia amicos, gravia inimicos pariunt. — vs. 121. ut] pro an. Sic v. c.. Horat. Epist. I. 3 12. pariant amorem] Attamen e computationibus vulgo quaeri, ὃ πικρὸς πομεν τὰ τοῦ βίου, affirmat Menander, p. 262. — vs. 122. societate] commercio cum sodalibus. Societatem communitaltemque generis humani iungit Cic. Fin. IV. 2. — vs. 123. occultant] occultandum esse, si quid mali pateris, suadet etiam Menand. p. 252 et 258. Adde Philem. p. 312. — prudentes sunt nimis] scil. quam ut eos tecum conferas; nisi quis malit fortasse, nimis h. l. valere admodum, valde, quo sensu Plauto frequens est; vid. Amph. II. 1. 69. V. 1. 53, Mil. IV. 2. 8. add. Pareus. Lex. Crit. Nimis et nimius ita etiam saepius ab inferioris aevi scriptoribus usurpari, docent Gronov. ad Ammian. XIV. 11. et Canneg. ad Avian. Fab. I. 5. — vs. 126. tolerabile est hoc mecum] scil. illud pau-

que cuiquam, ut aliquem ~~deat~~ *pauperem*: quid praeterea? Huius quantum adiciunt! Stultitiam, negligentiam, somnium et gulam. Patientia desidia, acrimonia crudelitati adsignantur. Sic vertuntur omnia: nemo ad facultates, nemo ad censum respicit: semper dives diligens; contra pauper negligens. L. Censoribus haec reserva, Querole. Nunc autem illud dicito, quod specialiter te inquietat et gravat. Nam ista, quae protulisti, communia sunt et antiqua paupertatis crimina. Tamen tu neque dives neque pauper es. Hoc si agnosceres, felix eras. Q. Scisme me nuper patrem amisisse? L. Servasti praeceptum: speciale

---

ais obscurior. C. Paris. om. *hui*. Koen. *quid praeterea?* a Lare dictum vult. C. Vet. exhibet *quantam*, unde Ritt. et Par. *quanta*. Ms. Grut. antea habuerat: *aut dicat. patientia*] C. Voss. *paesientia. somnium*] C. Vet. et Pith. *somnum*, quod recepit Par. *adsignantur*] C. Vet. Pith. et Paris. *adsignatur. crudelitati*] glossa videtur pro *sevitati*, quod recepimus. *omnia*] Ritt. Canneg. et Cort. ad Ball. *Catil. LII. 11. nomina. nemo ad facultates*] haec e glossa existisse puto. *et antiqua*] glossam puto. *pauper es*] C. Vet. omitt. *es*, C. Voss. *paupes*.

---

pertatis incommodum, quod multis ad usum vitae necessariis caream, haud graviter fero. Eadem fere Plautinus Euclio, *Aul. II. 1. 10*. Ita tamen paupertatem aequo animo tolerat, si sui solius, non caeterorum, respectum habeat. *Mecum* sic usurpatur infra vs. 176. Cf. etiam vs. 177, et supra ad Rutil. 8. vs. 127. *ut dicat pauperem*] nimirum *simpliciter* hoc dicat. — vs. 128. *quantum adiciunt*] vitia nempe, quae ditiores pauperum propria atque adeo eorum egestatis causas esse criminantur. — vs. 129. qui patienter ferunt ditiorum iniurias, socordes et ignavi; qui irascuntur, feri truculentique appellantur. — vs. 130. *ad censum respicit*] unde pateat videlicet, utrum quis patrimonium dilapidaverit, an vero inde ab initio pauper fuerit absque culpa sua. vs. 132. *Censoribus*] vel intelligendi sunt simpli-

Quod ténuitati nemo ignoscit, aliquem ut dicat pauperem:

Hui ! quántam adiiciunt: négligentiam, stúltitiam, som-
(num et gulam.

Patientiá desidiaē, ádsignatur, fériatí acrimónia,

130. Vertúntur omnia: nemo ad censum respicit,

Sémper dives díligens, e contra pauper négligens.

L. Censóribus haec resérva, Querole! Nunc autem illud
Speciáliter quod te inquietat ét gravat. (dícito,

Nám communia prótulisti paúpertatis crimina:

135. Tu néque dives neque paúper; hoc si agnósceres, felíx eras.

Q. Scísne me patrem ámisisse? L. Sérvasti praecéptum:
(hoc est.

citer iudices, magistratus (cf. Du Cange, gloss. v. *censor*) vel hoc sibi voluit auctor, censorum propriam esse curam, ne iis, quos inter pauperes censeant, haec maledicta impune ingerantur. — vs. 134. *communia*] nullus non

scriptor in paupertatem, atque iniquum iudicium, quod de pauperibus ferri assolet, quaedam dictitavit. E Comicis cf. Menand. p. 2. (coll. Ter. *Phorm.*

III. 2. 9), p. 6. (coll. Ter. *Ad. IV. 4. 14.*), p. 32, 34, p. 270. (coll. Philem. p. 366.), p. 372. Porro Philem. p. 346. (coll. Menand. p. 102.)

Plaut. *Aul. II. 2. 19* et 50, *Men. IV. 2. 8. Pers. III. 1. Stich. I. 3. 24.*

Caeterum adde Hesiod. *O. et D. vs. 662*, Hor. *Carm. III. 24. 42*, Sall. *Catil. c. 12*, Iuven. III. 145 et 153. — vs. 135. *neque dives neque pauper*]

hanc mediam conditionem laudibus celebrat Philem. p. 352. Vide et, qui paupertatis ac mendicitatis discrimen exponit, Aristoph. *Plut. vs. 550* sqq.

(ed. Hemst.) p. 163 seqq. *eras*] fores, fueris. Graecismus est, quo noster

frequenter usus, passim indicativum, quem dicunt, modum pro subiunctivo usurpat. Sic Ammianus quoque frequentissime. Cf. e. g. 14. 11: 16. 12:

21. 13: 22. 11: 25. 4: 26. 7 et 10: 27. 2: 30. 1 et 6. — vs. 136. *praec-*

ceptum] Canneg. explicat: *naturae legem, quae est, ut patrem efferat filius.*

hoc plane est: hoc est, quod nemini antehac contigit. Quid igitur? Nonne hoc iustum fuit, bustum ut efferret filius? Q. Fa-
 teor: sed pater ipse nihil reliquit. L. Dura deploratio: exse-
 quias inanes tibi contigisse luges. Irascaris ergo, non doles.
 Patri certe nihil defuit, tibi hodie nihil deficit. Non enim
 hoc parva hereditas. Succensesne? Senio saltem extremo sibi
 met vixit, qui semper tibi. Utinam tu heredibus tantum relin-
 quas, quantum reliquit Euclio. Dic ergo aliud, iam istinc nihil
 audio. Q. Servus mihi est, quem tolerare nequeo, Pantomalus
 et mente et nomine. L. Facilem te, Querole, si unus tibi est
 Pantomalus! multi Pantomalos habent. Q. Sed plures audio,
 qui suos etiam laudant. L. Isti peiores habent. Q. Cur igitur
 laudant? L. Quia quid deperdant nesciunt. Q. Tempestas

plane est] Canneg. *plane est?* *nemini antehac*] C. Vet. *antehac nemini. contigit*] Can-
 neg. *contigit?* *hoc iustum*] C. Vet. Pith. et Paris. *iustum hoc. luges*] e glossa.

Irascaris ergo, non doles] C. Pith et Paris. *Irascaris. Ergo n. d., Canneg. non*
doles patri. Certe caet. Iungatur exseq. cont. cum deploratio, quod malim, quam ut
pendeant ista ab irascere. defuit, tibi] Canneg. *defuit tibi tibi.* *hoc*] Par.
haec. succensesne] C. Voss. et Pith. *succensesne.* Equidem e glossa putavi. *here-*
ditibus] e glossa. *iam*] Ritt. *nam. Pantomalus*] C. Paris. *suprascript. totus malus.*

mente] mutavi *re*, cuius glossa fuerit *mente*. Saepissime ita *res* et *nomen* opponuntur.
 Cf. Ovid. *Am.* I. 8. 3. *facilem*] C. Pith et Paris. *felicem*, quod suadent Ritt. Par. Koen.
 et Canneg. Quam frequens sit horum vocabulorum commutatio, vid. apud vv. dd. ad Florum
 (ed. Duk.) p. 315 et 351. Barth. vero (*Adv.* 1406.) tuetur *facilem* propter illud Homeri
ῥῆτα ζῶοντες, et Porcii in vita Ter. apud Donat. qui agitant *facillime*.

tibi est] C. Voss. *tibi es. multi*] Ritt., Koen. et Par. *multi multos. isti*] Barth.
 I. I. isto. *quid deperdant*] C. Pith et Paris. *quid perdant.* Canneg. *qui deper-*

Equidem hoc, perinde ac vs. 137. ironice dictum accepi, atque intellexi
 modo editum istud Laris monitum: *illud dicito, specialiter quod te, caet.*
 — vs. 138. *iustum*] rite, iuxta communem humani generis sortem. Sic

Speciále : hoc est, quod némini antehac cóntigit.

Quid igitur? Nonne hoc iústum fuit, ut bústum efferret fi-

Q. Séd pater nihíl reliquit. L. Dúra deplorátio, (lius?

140. Exséquias contigísse inanes. 'Ergo irascere; nón doles.

Patri nil defuit, tibi nil defit: nón haec parva heréditas.

Sénio saltem extrémó sibimet víxit, qui sempér tibi.

'Utinam tu tantúm relinquas, quántum liquit Eúclio.

Dic aliud ergo: námque istinc nihil aúdio.

145. Q. Mihi sérvus'st, nequeo quem tolerare, Pántomalus re
(et nómine.

L. Felícem te, unus sí tibi: multi múltos Pantomalós ha-
(bent.

Q. Sed plúres audio, suós qui laudant. L. 'Isti peiorés ha-
(bent.

Q. Cur igitur laudant? L. Quía, quid perdant, nés-ciunt.

Auson. *Bidyll.* IH. 5. (ed. Bip. 145.) *Iusta quidem series patri succedere.*
Add. idem *Parent.* praef. vs. 18. p. 62. IX. vs. 1. p. 68. *Epit. Her.* VII. 5.
p. 107. — vs. 141. *tibi nil defit: non haec parva hereditas.*] fortasse
ex Aristoph. *Plut.* vs. 554 (ed. Hemst. 168.). *Praeterea Syrus* vs. 235. "quod
"vult, habet, qui velle, quod satis est, potest." Add., qui haec laudat,
Senec. Epist. 108, cf. et *Eurip. Phoen.* 557, *Horat. Carm.* III. 16. 43, *Cato.*
Dist. IV. 2. *Dictio: nihil defit*, ubi adsunt, quae victui inserviunt, legitur
etiam *Ter. Bun.* II. 2. 12. — vs. 142. Consimilis locus *Plant. Merc.*
III. 2. 3 sq. *Trin.* IV. 1. 20 et 3. 83, *Ter. Ad.* V. 2. 11. — vs. 145.
Pantomalus] adverte vocabulum e Graeco et Latino sermone confla-
tum, cuius moris exempla bene multa collegit Salm. ad *Hist. Aug.*
II. 405. coll. 296. Mixtio aevo digna est, quo Graecae voces ab
elegantioribus affatim ipsi Latino sermoni insererentur. Cf. e. g. *Auson.*
Epist. 12. Meliore forma *Horat. Sermon.* II. 1. 122. *Pantolabum*, *Martial.*
VI. 52. *Pantagathum* memorat. — vs. 148. *quid perdant, nesciunt*]

maxime fructus meos abstulit. Numquid commune hoc fuit? L. Non uno genere homines pauiuntur: tibi tempestas obfuit; alter aliud pertulit. Q. Oe. consortes mei iamdudum nihil in commodi pertulerunt. L. Fallis turpiter. Q. Da quaeso veniam. Ignorabam peculiarem tibi curam esse hanc de consortibus meis. Adhuc habeo quod obiciam. Vicinus mihi malus est. L. Ecce rem vere malam. Tamen, Querole, de uno isto quantum etiam hic praestiterim, vide. Vicinum malum pateris unum tantum: quid faciunt illi qui plures habent? Q. Conserva istum quaeso, Lar familiaris! ex voto meo tuere, quem praestitisti, ne forte nascentur duo. L. Quid si etiam hinc vincimus? Dic, quaeso, nunc mihi, quem tu putas feliciorum, tete, an istum, de quo quereris? Q. Quidnam hic simile est? Aut numquid dubitari

---

dant, Barth. l. 1. *qui deperant.* maxime] Ritt., Koen. et Par. maxima. numquid caet.] haec verba Ritt. Laris putat esse Querolum consolantia. homines] C. Vet. omnes, quae lectio non displicet, sed altera et ipsa non inepta est, et plurimum Codd. auctoritate nititur. oe] C. Vet. sed. faciunt] Ritt. faciunt. tuere] in Cod. Camer. postea aliena manu adiectum est. vincimus] Canneg. f. vindic eos. hic] Canneg. f. huc.

---

callidis servorum artibus circumducti, ignorant, quae et quanta in suum detrimentum agitentur. De malo servo queritur etiam Menand. p. 226.

— vs. 152. *consortes*] non indicat peculiariter, quibus eadem paupertatis sors obtigit; verum aut cum Ritt. et Par. *confines*, *vicinos* intelligimus, (cf. Du Cange, voce) aut, quod malim, *sodales*, *aequales* eius (*kamera-den*), qui vocabuli sensus usurpari videtur ab Ammiano 25. 7; 26. 10, add. ibid. c. 6. et Avian. Fab. 9. 23. *consortium*. Proprio sensu *consortes* dici, qui hereditatem indivisam tenent, docet Raevard. ad l. 85. 2. D. de R. L.

— vs. 153. *fallis*] scil. me: quod monere videntur sequentia. Si malis te adiungere, *turpiter* valebit: *stipide*. *tibi hanc esse curam*] te, Genium meis rebus praefectum, etiam res a me alienas attendere. — vs. 155.

Q. Fructus meos abstulit tempestas: nūmq̄uid commune hoc
150. L. Homines non uno gēnere puniuntur: tibi (fuit?

Tempestas obfuit, alter aliud pertulit.

Q. Consortes iamdudum mei nil pertulere incōmodi.

L. Fallis turpiter. Q. Da, quaeso, vēniam: ignorabam tibi
Peculiarem hanc esse curam de consortibus meis.

155. Adhuc, quae obiciam, habeo; vicinus mihi malus. L. Ecce
(rem malam.

Tamen hic, Querole, de uno isto etiam quantum prae-
(stiterim, vide.

Vicinum unum pateris tantum: quid illi, qui plures habent?

Q. Conserva istum, quaeso, Lar familiaris, ex voto meo:
Praestitisti quem, tuere, ne nascantur fors duo.

160. L. Quid, hinc si vincimus etiam? Quaeso, dic mihi,
Ten' feliciorem an istum, de quo quereris, tu putas?

Q. Quidnam hic est simile? Aut nūmq̄uid dubitari potest,

An vs. 156. *Tamen de uno isto quantum hic praestiterim, vide.*

157. *Malum vicinum pateris unum. Quid cast.*

ecce rem malam] Nobile Hesiodi monitum, *O. et D.*, vs. 345: *πῆμα καὶ δὲ γέρας*, Latine vertit G. Faërnus in epimyth. fab. 57, cuius fabulae argumētum doct. editor Kroon ab ipso auctore profectum affirmat; equidem haustum illud arbitror ex Philemonis versibus, qui partim exstant etiam nunc in *Reliq.* p. 368. n. 85. Caeterum de malo vicino Plaut. *Mero.* IV. 4. 32. Menand. p. 274. — vs. 156. *quantum praestiterim*] quantopere tibi consuluerim, quum res tuas, quippe Genius, disponens, unum tantum apponerem malum vicinum. Cf. mox vs. 159. *praestitisti.* — vs. 158. *ex voto meo*] me, qui modo accusabam, iam volente. *Ex voto pro feliciter usurpat* Ammian. XVII. 9. — vs. 160. *hinc si vincimus*] haec ex parte, de uno etiam

potest, feliciorum esse, qui alterum queri compellit, quam ille, qui ad querelam confugit? L. Hem, Querole, vis iam nunc facimus, ut infeliciorum esse hunc scias? Q. Valde cupio. L. Sed hoc egomet tibi tantum indicabo; paululum aurem accommoda. Q. Cur non aperte loqueris? Nunquidnam etiam tu times? L. Quidni timeam, qui tecum vivo? Aurem accommoda. Q. Age, dicito. Ha, ha, he, habeat, teneat, possideat, seque cum suis: laute edepol nos accipis doctor. L. Nonne? Q. Certe, iam nihil conqueror. L. Quid istuc, Querole? paululum tibi ita videtur: rursum ad ingenium redis. Sed quoniam miserum te non doces, superest, ut felicem comprobem. Dic quaeso, Querole, sanus es? Q. Ita arbitror. L. Quanti hoc aestimas? Q. Hoc etiam imputas? L. O Querole, sanus es et felicem te negas. Vide ne postmodum felicem te fuisse

facimus] Ritt. *faciamus*, quod improbat Canneg. auctore Barm. ad Lucan. l. 126. Grut. et Par. *facinus*. *nunquidnam*] C. Pith. et Paris. *numquid*. Canneg. post *dicito* pera. *Lar*, post *suis* interponit *Quer*. Sequentia C. Voss. Pith. et Paris. ita exhibent: *doctor nonne certe* (omiss. pers.) *conqueror*] C. Pith. *conqueror?* *rursum*] Grut. l. *Quer. Rursum a. i. r. Lar. Sed. superest*] malui est i. e. licet, iam tempus est. *hoc etiam*] in Cod. Voss. et Par. suprascr. *sanitatem scilicet inter bona. felicem te*] C. Pith. et Paris. *te felicem*.

isto vicino, querimoniam tuam confutamus. — vs. 163. *queri compellit*] hac verborum constructione usi sunt etiam Lucan. III. 144. Iustin. XVI. 5. XXX. 3, alii. — vs. 168. *qui tecum vivo*] quippe eo, qui timeas omnia, deque omnibus querare: nisi malis Larem formidare Queroli iram. Cf. supra Sc. 1 extr. — vs. 169. *habeat, teneat*] ita Ter. And. V. 3. 18, Ad. IV. 5. 12. Cf. etiam Appul. *Metam.* VI. (ed. Oud.) p. 425. et Plin. *Epist.* I. 16, ubi Gesner monuit, dicta haec ita esse ex formula iuris. *sic*] cum ista mala conditione, sive morbus fuerit turpis

Feliciorem eum esse, qui alterum queri

Compellit, quam ille, qui ad querelam confugit?

165. L. Vis iam nunc faciamus, ut infeliciorem esse hunc scias?

Q. Cúpio. L. Tibi tantum indicabo: paululum aurem accómmoda.
(moda.

Q. Cúr non loqueris (híc) aperte? Númquidnam etiam tú
(times?

L. Quidni timeam egó, qui tecum vivo. Aurem accómmoda.

Q. 'Age dic. — Ha, ha, he, hábeat, teneat, pössideat sic
(cúm suis.

170. Laúte edepol nos áccipi', doctor. L. Nónne? Q. Iam nil
(cónqueror.

L. 'Istuc paululum ita videtur: rúrsum ad ingeniúm redis.

Sed quóniam non docés te miserum, est, út felicem cóm-
(probem.

Díc mihi, quæso, Quérole, sanus es? Q. 'Arbitror. L. Hoc
(quanti aestimas?

Q. Et hoc inputas? L. O Quérole, sanus es, ét felicem té
(negas?

An vs. 168. L. Quidni timeam, qui tecum vivo? Q. Age dicito. —

et 169. Hd, ha, he! habent, teneat, possideat sic (iste) cum suis.

ac ridiculus, siue alia quælibet abscondenda calamitas. — vs. 170. *istuc-doctor*] liberaliter nobiscum communicasti, quod scire cupiebamus. *Doctor* h. l. appellari videtur *Lar*, quia Socratica prorsus ratione, tanquam si doctor philosophiae esset, hanc adversus Querolum disputationem instituerat. Porro dixit supra vs. 40, *doceo*. — vs. 171. *rursum-redis*] brevis tantum est ista morosi ingenii remissio; mox ad veteres mores tuos *redibis*. Eiusmodi praesens pro futuro statat etiam in *Aviani Fab. XX. 12* ubi Ganneg. — vs. 172. *felicem comprobem*] vide supra vs. 94. — vs. 174. *sanus es*] sanitatem primarium esse aliquod

scias. Q. Iam superius dixeram, bene mecum agitur, sed iuxta alios male. L. Certe apud te bene. Q. Fateor. L. Quid quaeris amplius? Q. Quare alii melius? L. Iam hoc ad invidiam pertinet. Q. Sed recte invideo. Nam sum deterior inferioribus. L. Quid si feliciorum tute edoceo, quam sunt isti, de quibus dicturus es? Q. Tum igitur facies, posthac Querulus nullum permittat queri. L. Ut negotium sit brevius et lucidius, argumenta removeo. Tu fortunam dicito, cuius tibi conditio placeat. Sortem autem, quam ipse volueris, iam nunc dabo. Tantum illud memento, ne putes, posse te aliquid deplorare atque excipere, unde aliquid legeris. Q. Placeat optio.

---

apud te] glossam puto vocis *tecum*. *alii*] Ms. Grut. *alii*. *iam hoc*] Ms. Grut. C. Voss. Pith. et Paris. *iam istud*. — *deterior inferioribus*] Grut. et Par. *inferior deterioribus*. *deplorare*] Ritt. in adnot. ad h. l. et ad Oppian. p. 137. Burm. in *Catal.* p. 573. Par. et Canneg. *deflorare*. *excipere*] Burm. l. l. *excerpere*. *legeris*] adscr. in C. Paris. i. e. *elegeris*. *placeat*] C. Vet. *placet*, quod etiam in Ms. Grut. a

---

fortunaе beneficium, docet Philem. p. 364. — vs. 175. *fuisse*] ad sententiam facit Plaut. *Capt.* I. 2. 39. Porro, uti h. l. in *fuisse*, ita apud Ter. *Heaut.* I. 1. 41. et Plaut. *Rud.* V. 2. 34. in *habui* et *habuisse* magna praeteriti vis est. — vs. 176. *mecum*] cf. supra ad vs. 126. et mox *tecum*. Attamen potest etiam communi ratione accipi, ut sit: *bene mihi est, haud male res mea se habet*. *alios iuxta*] si meam tenuem sortem cum aliorum opibus contuleris. — vs. 177. *quaeris amplius?*] mirantis: » etiamne plura tibi postulas? — vs. 178. *ad invidiam pertinet*] ita supra *ad vim pertinet*. Caeterum de invidia legendi Menander p. 218 et 220, Philem. ibid. p. 346. coll. versiculo in Stobaei *Anthol.* I. c. 83, Plaut. *Truc.* IV. 2. 31. — vs. 179. *deterioribus*] aliquis apud Menandrum quidlibet pati se male dicit, ἡ τοῦς χείρονας Ὀρέων ταυτοῦ ζῶντας ἐνὶ πάντοτερον (p. 248.). Eodem sensu vetat Plaut. *Poen.*

175. Vide ne postmodum felicem te scias fuisse. Q. Iam supra
Dixeram: bene agitur mecum, sed alios iuxta male.

L. Certé bene tecum. Q. Fateor. L. Quaeris amplius?

Q. Quare alii melius? L. Iam hoc ad invidiam pertinet.

Q. Sed recte invidéo. Inferior nam sum deterióribus.

180. L. Quid si doceo feliciorém, quam hí, de quibu' dictu-
(rus es?

Q. Tum igitur facies, pósthac Querolus nállum ut permittát

L. 'Ut negotium sit lucidius, árgumenta rémoveo: (queri.

Tú fortunam dicito, cuius pláceat conditió tibi.

Sortem autem, quam ipse vólueris, iam nunc dabo.

185. Meménto tantum illud, ne posse te putes

Deplorare, atque excipere, unde aliquid légeris.

prol. 39., ne «deteriores anteponantur bonis.» Ter. *Phorm.* III. 5. 37.
«da locum *mellioribus.*» — vs. 180. *feliciorém*] accuratius nempe in-

spectis aliorum malis: quod praesentissimum obtrectionis remedium. Cf.
Philem. p. 310, Cato, *Dist.* IV. 32. Hinc infra Querolus: *meam mihi concede*
sortem. — vs. 181. *nullum ut permittat queri*] i. e. non permittat, ullum

queri. Nempe Querolus ipse a querendo prohibitus, neque aliis permissurus erat, ut
quererentur: quod egregie personae eius convenit. Similis constructio in l. 41. 5.

extr. D. *de test. mil.* 29. 1. «permittitur *militem* facere testamentum;» add. etiam
Capitol. in Maximin. *Hist. Aug.* II. 34. — vs. 182. *argumenta removeo*]

i. e. non argumentationem et disputationem callide constructam adhibebo, ut
meam causam tuear. — vs. 186. *deplorare*] i. e. plorando velle avertere,

demere, prouti *deprecari* precando velle tollere. Ita in l. ult. Cod. Theod.
de superexact. (2. 8.) exstat *laesorum deploratio* i. e. petitio, ut illatum

damnum restituatur. Add. 2. extr. C. Theod. *de naufrag.* 13. 9. — *at-*
que excipere unde aliquid legeris] sensus est: ex eadem sorte alia de-

Da mihi divitias atque honores militares, vel mediocriter. L. Istud tibi praestare valeo: verum illud vide, si tu valeas implere quod petis. Q. Quid? L. Potes bellum gerere, ferrum excipere, aciem rumpere? Q. Istud nunquam potui. L. Cede igitur praemio atque honoribus his qui possunt omnia. Q. Saltem aliquid nobis tribue in parte civili et miserabili. L. Vis ergo omnia et exigere et exsolvere? Q. Attat, hoc excidit: iam neutrum volo. Si quid igitur potes, Lar familiaris, facito ut sim privatus et potens. L. Potentiam cuiusmodi requi-

manu secunda emendatum est. C. Pith. et Par. in marg. adscr. *placeat, inquit, tibi optio aut electio mea.* *divitias*] ex iis, quae sequuntur, in hunc locum prosperam divitiarum mentio reiecta est. *cede cast.* C. Voss. *cede* igitur *praemio*. Sed *praemio* e glossa videtur. *omnia et*] lego *nomina*. C. Pith. et Paris. omitt. *et*.

precari et excipere (onera nempe), alia tibi seligere. Caeterum nullum esse bonum, quod non malum adiunctum habeat, docent Menander, p. 36, 122, 156, 248, Plaut. *Merc.* I. 2. 34. — vs. 187. *honores militares*] sub Imperatoribus, quo tempore et legionarii et praesertim praetoriani milites solebant fere omnia ad libitum disponere, vel primo loco honores militares expeti, haud absurdum est. Cf. Lavenais, vel quisquis alius fuit scriptor, Sat. XVI. Porro quantis commodis militum conditio ornata esset, passim ex Corpore Legum Theodosiano et Iustiniano manifestum est. — vs. 188. *valeo praestare*] frequens huius aevi scriptoribus *valeo* pro *possum* usurpatur etiam a Cicerone, *Catil.* I. 6. — vs. 189. *ferrum excipere*] hostium tela non reformidans cominus pugnare. Aliud est *ferrum recipere*, scil. ingulo: quod propria vi dicebatur de victis gladiatoribus, quibus imperari solebat, ut ferrum reciperent, i. e. praeberent se victoris gladio trucidandos. Cf. Cic. *pro Sext.* 37. *Rosc. Amer.* 12, *T. Q. II.* 17. *Caes. de Bel. Gall.* V. 35, *Add. Sen. de Tranq. Anim.* 11. Recte Grut. illud discrimen contra Ritt. tuitus est.

Q. Placet opto. Honores militares de mihi vel mediocritas.

L. Valeo istud praestare, et tu implere valeas, quod petis.

Q. Quid? L. Pote' bellum gerere, ferrum excipere, aciem
(rumpere?)

190. Q. Nunquam potui. L. Cede honoribus his, qui possunt
(omnia.)

Q. Saltem aliquid nobis tribue in parte civili et miserabili.

L. Vis nomina exigere atque exsolvere? Q. Hoc excidit;
(neutrum volo.)

Si quid igitur pote', Lar, facito, ut sim privatus et potens.

— vs. 190: *nunquam potui*] Iuvenis non aptus bello inducitur quoque iam Plaut.
Trin. Vid. ibi III. 2. 97. Adde Menand. p. 224. — *omnia*] scil. haec,
quae enumeravi: nisi malit quis, voc. *haec* in contextum transferendo, legere:
qui haec possunt. — vs. 191. *miserabili*] Quare pars civilis dicitur
miserabilis? Ratio haud in promptu videtur. Fortasse, prouti solet Ammianus
dignitates civiles, ubi eas opponit militaribus, *ordinarias* dicere (cf. XIV. 10,
ubi Valeo, et XXI. 16.); ita noster ea munera, quae tantopere honoribus
militaribus superent, contemptim nubera, *miserabilia* dicitur. Fortasse, ut
e iure notae sunt *personae miserales*, eas nempe, quae aliorum auxilio tu-
telaque indigent (cf. I. Voet. ad Dig. V. 1. n. 115 multis sqq.), ita noster
miserabilem nuncupavit partem civilem, quoniam illi, qui in parte civili mu-
nera gerunt, maxime censatum patroni, versantur fore in tuendis ac defendendis
personis istis miserialibus. — vs. 192: *nomina exigere*] huc facit insignis
locus Horat. *Epod.* 2. 4, ubi recte Mitsch. *solutus* tum de exigendo, tum de sol-
vendo foenore intelligit: quod illustratur quoque piusd. Carm. 78. 69 et 70.
Add. Iuven. XI. 185. — vs. 193. *privatus*] propria vi de eo, qui est *procul*
negotii. Ita privatus opponitur militanti *Hist. Aug. Script.* I. 1024. II. 32, Eu-
trop. X. 1, et I. 2. C. Theod. de *fals. mon.* Curiali vero opponitur *Leg. Visig.*
V. 4. 19. — *potens*] non munere gerendo, sed divitiis opibusque.

ne? Q. Ut mihi liceat spoliare non debentes; cadere alios, vicinos autem et spoliare et cadere. L. Ha, ha, he, latrocinium, non potentiam requiris. Hoc modo nescio edepol quemadmodum praestari hoc possit tibi: tamen inveni. Habes quod exoptas. Vade, ad Ligerem vivito. Q. Quid tum? L. Illic iure gentium vivunt homines: ibi nullum est praestigium: ibi sententiae capitales de robore proferuntur et scribuntur in ossibus: illic etiam rustici perorant, et privati iudicant: ibi totum licet. Si dives fueris, patus appellaberis: sic nostra

mihi liceat] C. Vet. et Par. *liceat mihi. non potent.*] C. Vet. et non potent. tum? Ritt. *iam? de robore*] C. Pith. et Paris. in glossa *arbore. in ossibus*] Ritt. et Par. *diminuit in. appellaberis*] C. Vet. et Par. *appellaveris*, quod recepit Par.

— vs. 195. *alienum cadere*] verberare, qui meus non est; hominem liberum. Comiciis solemne est dictum, si quis molestus est: *ome, cui imperes*. Cf. Plaut. *Pers.* II. 4. 2, *Trin.* IV. 3. 54, add. *Ter. Phorm.* II. 2. 19; unde non longe aberrare videtur Sophocleum illud (*Oed. Col.* 839): *μη' πίνωσ' ἀ μη' κρῶνδ'ς*. — vs. 196. Hocce crimen ditioribus civibus divino carmine exprobrat Horat. *Carm.* II. 18. 23 sqq. Adde Quintil. *Decl.* XIII. 2, Appul. *Metam.* IX. (ed. Oud.) 664. — vs. 197. Sic Amm. XIV. 9. e Cie. *pro Rosc. Am.* 22. » *latrocinium* » *illud esse, non iudicium*." — vs. 199. *ad Ligerim*] Galliarum flumen (*Loire*); ubi ea aetate latrones e rustica plebe coorti rem publicam evertebant. Cf. prolegomena. — vs. 200. *iure gentium*] i. e. *nullo iure*; non alio nempe, quam illud, quod barbaras gentes in viribus ponunt. Cf. Ammian. XVII. 27. Pompon. *Mela* III. 3. — *praestigium*] artes lurescul-torum intelligere videtur. — vs. 201. Locus obscurior: de quo aut fallor aut voluit auctor haec spectatoribus significare: » ibi duri baculi (unde mox: *neque cupio uti robore*) » a fortioribus in imbecilliorum caput et ossa (infra

L. Cuiusmodi potentiam requiris? Q. Ut liceat mihi

195. Spoliare non debentem, alienum caedere:

Vicinos autem et spoliare et caedere.

L. Ha, ha, hé, latrecinium requiris, non potentiam hoc
(modo:

Nescio, praestari quemadmodum hoc possit tibi.

Tamen inveni: habés, quod optas. Vade, ad Ligerim vivo.

200. Q. Quid tum? L. Illic vivunt iure gentium: ibi nullum est
(praestigium.

Ibi de robore proferuntur capita sententiae,

Et scribuntur in ossibus. Etiam illic perorant rustici

Et iudicant privati: ibi totum licet.

Si dives eris, patus appellabere, nostra ut loquitur Grae-
(cia.

IV. 1. 13. *pellibus ossibusque eveniat*) » impinguntur; hoc penes istos pro
» iure valet." Deinde auctor imaginem, qua supra *ius gentium* nuncupavit,
ubi nullum ius adesset, ulterius prosecutus, verba *proferuntur* et *scribuntur*
ita usurpavit, quasi de veris legibus, verisque iudicum sententis sermo esset:
fortasse etiam de industria vocabulo *de robore* usus est, ut incurreret cogitatio
de legibus *robori*, ligno duriori, inscriptis et publice expositis, uti Romae
fuere duodecim Tabulae. — *vs. 202. rustici*] cf. supra ad *vs. 199* et
proleg. — *vs. 203. privati iudicant*] quisque in sua causa nempe: neque
cogitandum videtur de privatis illis Gallorum Germanorumque iudicibus,
(Arimanis, Rachenburgis, Frilingis seu Friburgis, i. e. viris liberis), qui quales
fuerint, illustrat von Savigny, V. *Cel. Gesch. des Röm. Rechts im*
Mittelalt. I. 4. p. 155 mult. sqq. — *totum licet*] quodcumque libet,
ibi licet. *Totus* pro *omnis* exstat etiam Appul. *Metam.* X. (ed. Oud.) 746,
Spartian. in Sever. (*Hist. Aug.* I. 638), supra *vs. 31. 91, 123*. Cf. praesertim
Salmas. ad *Hist. Aug.* I. 1. et *Plinian. exerc.* in Solin. II. 788, qui haec Que-
rolli loca laudavit. Add. infra V. 1. 10. — *vs. 204. patus*] thesaurus, divitiae.

loquitur Graecia: o silvae, o solitudines! quia vos dixit, liberas? Multo maiora sunt, quae tacemus: tamen interea hoc sufficit. Q. Neque dives ego sum neque robore uti cupio: nolo iura haec silvestria. L. Pete igitur aliquid mitius. Monestusque, si iurgare non potes. Q. Da mihi honorem, qualem obtinet togatus ille, muneris quem maxime. L. Rem prorsus facilem nunc petisti. Istud etiam si non possumus, possumus: visne praestari hoc tibi? Q. Nihil est quod plus velim. L. Ut maxima quaeque taceam, sume igitur tegmina hieme trun-

---

quis vos dixit] Ms. Grut. *quid dixit*: atque habuerat *dixit*; Par. *quid! vos dixit*.

sum] Ritt. Par. et Canneg. *sim*, quod recipio. Attamen neque lectio *sum* absona videtur, ut velit sibi: non sum dives, uti supra expositum est: itaque honoribus, quibus penes barbaros divites celebrantur, uti nequeo. *mun. quem max.*] C. Voss. Pith. et Paris.

quem max. mun. etiam si] Par. *etiam si. non possumus*] Par. omitt. alterum *possumus*: Canneg. *non poscimus. praestare*] in marg. C. Voss. *ri. est quod*

Ita vocabulum explicat Du Cange, qui [unum hunc] locum] et alterum e Niceta in Alexio Duca attulit. Antiquis vero scriptoribus *πῆρος* erat *via* et *pulvis*. Cf. Hesych. et qui laudantur ibi a Schrevel. et La Voss. — *nostra*] vobis dilecta. Etenim iam queritur Iuven. VI. 187. *« omnia Graecae! »* Non repugno tamen, quominus intelligendus sit fortasse iste sermo Graecus, quo Nostri aetate Romani uti solerent, quique, amisso nativo splendore, facile quaevis barbara reciperet. Ritt. vero cogitat de Graecia litteris, quibus, teste Caesare de Bel. Gall. 1. 6. et Strab. 1. 4. Druides uterentur. — vs. 205. *quis vos dixit liberas*] quantopere falluntur illi, poetae maxime, qui vos dicunt liberas! Cf. Cic. ad Att. XV. 16. Horat. Epist. I. 7. 36. — vs. 210. *togatus*] militia togata, quae saepe armatae opponitur, togatorum ordo et togae forensis honor pertinet omnia ad causarum patronos, qui forensia negotia actitant. Vid. inprimis loca laud. a Brisson. in voce *toga* et *togatus*, et Juret. ad Sym-

205. O solitudinēs! o silvae! quis vos dixit liberas!

Sunt maiora, quae tacemus, tamen interea hoc sufficit.

Q. Neque dives ego sum, neque cupio uti robore.

Nolo haec silvestria iura. L. Pete igitur aliquid

Mitius tibi honestiusque, si iurare non potes.

210. Q. Da, quem obtinet ille togatus honorem, muneras quem
(maxime.

L. Rem prorsus facilem nunc petis: istud, etsi haud pos-
(sumu', possumus.

Visne hoc praestari tibi? Q. Nil est, quod plus velim.

L. Ut maxima quaeque taceam, sume igitur (tibi)

mach. *Epist.* IX. 28. p. 235 sqq. Latins autem dici videtur h. l. vocabulum quam de eo, qui simpliciter sit causidicus. Vid. mox vs. 214 sqq. Itaque intellexi eiusmodi virum forensensem, qui semper in publicis versetur, principum virorum non tantum causas tueatur in iudicio, sed universae eorum negotia administret, factiones augeat et promoveat, consiliis obsecundet: qualem inter causidicorum species satis venuste descriptas enumerat etiam Ammian. XXX. 4. Hinc etiam nescio, an vocabulo *togatus* simul indicaverit postea istum, qui nobiles viros sectaretur, eosque frequenter salutandi gratia conveniret. Hisce enim saluatoribus non vestitum pro libitu, sed propriam assiduamque *togam* fuisse, docent Iuven. I. 96, II. 127, VII. 142; (add. III. 172, VIII. 49, XI. 204.) Mart. III. 4. 6. et 46, 1. X. 47. 5, add. 51. 6. Praeterea Casaub. et Salm. ad *Hist. Aug. Scr.* I. 29. Caeterum illustratur hic locus iis, quae infra leguntur II. 4. extr. — vs. 211. *etsi haud possumus*] non magni laboris est illud, quod petivisti, tibi praestare: quare si vel mediocriter potentia valuerimus, illud duntaxat possumus. — vs. 213 sqq. Luxuriosior est postea in describendo habitu vestituque incommodo, quo togatis illis utendum esset: universe indicat, iis vitam non ad propriam voluntatem, sed ad nutum aliorum fuisse instituendam. Similia *saluatorum* istorum onera et officia non uno loco ab antiquis commemorantur.

ca, et aestate duplicia: summe laneos cothurnos, semper refluos carceres, quos pluvia solvat, pulvis compleat, coenum et sudor glutinet; summe calceos humili fluxo tegmine, quos terra revocet, fraudet limus concolor: aestum vestitis genibus, brumam nudis cruribus: in soccis hiemes, caneros in tubulis age: patere inordinatos labores, occursus antelucanos, iudicis convivium, pri-

---

plus] C. Pith. et Paris. *plus quod.* *carceres*] teste Ritt. in quibusdam Codd. deest: C. Vet. Pith. et Paris. *calceos*, quod recepit Salmas. ad Tertull. *de Pall.* p. 390, et Faren. *pulvis*] C. Vet. et *pulsio.* *aestum*] C. Pith. et Paris. *aestu.* *genibus*] glossam arbitror. *brumam*] C. Voss. Pith. et Paris. *bruma.* *hiemes*] Grut. Par. et Du Cange (in v. *tubulus*) *hieme.* *caneros* Grut. et Par. *canero*, C. Pith. *crancos.* *tubulis*

— 214. *trunca*] breviora et tenuiora, quam quae ad frigus arcendum valeant. Cf. Mart. XII. 36. 1. — *vs.* 215. *cothurnos*] altum calceamenti genus, et propterea molestum, cum facile eiusmodi lanei cothurni de crure defluerent, et in pedem relapsi cursum impedirent. Hinc videtur auctor eos dixisse *semper refluos carceres*. Attamen non repugno, quin alicui videatur voc. *refluos* spectare magis cothurnorum corrigias, quae ad celeriores motum saepenumero solverentur. Saltem ita cliens saluator, ut properet, ligulas dimittens describitur a Iuven. V. 20. — *vs.* 216. *solvat*] diluat, ut facile rumpantur. — *compleat*] contegat. — *glutinet*] ut aegre ex iis pedem extrahas. — *vs.* 217. *calceos*] proprie sic dicta videtur quaedam calceamenti species *humilis*, *laxa* (cf. Mart. XII. 26. 9, ubi alii *rupta*) et hinc *fluxa*. Calceos *proprium togae tormentum* dixit Tertull. *de Pall.* c. 5. p. 28: eos ad solemniorem togae vestitum pertinuisse, docet etiam Cato, *de Orig.* 7. (vid. Fest.); unde Romanis illud calceamentum proprium fuisse, probantem consule Salmas. ad *Hist. Aug.* II. 235. Idem *eod. op.* p. 586. et ad Tert. *de Pall.* p. 391. multus est de calceis: sed classicus hic scriptor est Balduinus, in *Calceo antiquo*. Non cuique tempori hominique idem calceamenti genus convenisse, docet Plaut. *Truc.*

Duplicia aestate et hieme trunca tégmina ,
 215. Sámē laneós cothurnos , sémper refluos cárceres ,
 Quos pluvia solvāt, púlvis compleāt , coénū et sudor glú-
 Sume (étiam) calceos, húmili fluxos tégmine, (tinet.
 Quos térra revocet , fraudet limus concólor.
 Aestūm vestitis , brúmam nudis crúribus ,
 220. In sóccis hiemes , cáncros in tubulís age.
 Labóres patere inórdinatos : ánte lucem iúdiciis

IV. 2. 52. — vs. 218. *terra revocet, fraudet limus*] qui saepe in luto haereant, cf. Mart. XII. 26. 9. — *concolor*] fortasse indicat *mulleos* istos, i. e. rufos, calceos, Patriciis olim, sed hac aetate cuicumque facile honestiori usitados. — vs. 220. Explicationem haec praebent versús praecedentis. — *tubulis*] non cum Ritt. de locis angustis et calidis cogitandum est. Sunt isti tubuli tegmina tibialia, Graecis recentioribus *τρούβια*, sic dicta, quoniam angusta erant, tubique formam referebant. Cf. Salm. ad *Hist. Aug. Scr. I.* 976, ubi fuse de crurum tegumentis, Du Cange in voce; et infra II. 4. 110. — *cancros*] aestates. — vs. 221. *inordinatos*] quippe *ante lucem*, caet. — *iudicis*] non haeret sententia, si intelligimus simpliciter iudicem, quem causarum patronus summo mane de lite quadam conveniat. Sed nescio an longe maiori veri specie significetur princeps quidam in civitate magistratus. Scilicet qui a posterioribus Imperatoribus, in municipia Italica et provincias emitti solebant, ut rem publicam regerent, et inprimis rem Imperatoris tuerentur, tum uti olim fuerat, moris, Praesides et Rectores, tum quoque proprio nomine *Iudices* et *Iudices Ordinarii* dicebantur. Cf. e. g. 1. 3, 5, 6, 8, 10, 12, et 14. Cod. de off. Rect. prov. (1. 40.). Add. C. Theod. eod. tit. *Hist. Aug. Scr. I.* 191, et 603. Multa habet von Savigny, opere laud. I. p. 68 sqq. coll. p. 56. Universe pro maiori magistratu *iudex* dicitur ab Ammian. 17. 12, ubi Vales. 30. 5, 31. 2 et 14;

num, postmeridianum, aut aestuosum, aut algidum, aut insanum aut *serium*. Vende vocem, vende linguam, iras atque odium loca. In summa, pauper esto, et reporta penatibus pecuniarum aliquid, sed plus criminum. Plura etiam nunc dicerem, nisi quod efferre istos melius est quam laedere. Q. Neque istud volo. Da mihi divitias, quales consequuntur illi, qui chartas agunt. L. Sume igitur vigilias et labores illorum, quibus invides. Aurum in iuventa, patriam in senecta quaere: tiro agelli, veteranus fori, ratiocinator erudite, possessor rudis: incognitis familiaris, vicinis novus, omnem aetatem exosus agi-

age] C. Voss. Pith. et Paris. *tubulis*. *Age* *serium*] C. Vet. *serum*. *pauper esto*] Koen. *pauperes esto*, ab *edo*. *nisi quod*] C. Camer. omitt. *quod*. *est*] Grut. et Par. *esset*. *ratiocinator*] glossa ex *ratiocinio*. *erudite*] C. Vet. *eruditus*,

et Entrop. I. 13, ubi Cf. Tschucke. Adde I. 2. 5 et 7. C. Theod. *de oper. publ.* 15. 1, et quae laudantur a Brisson. voce. Pro quovis viro princepe dictum illud esse exemplis confirmat Du Cange, voce *iudex et honoratus*. Itaque hi ab ambizioso togato *summo mane* (Juven. III. 127, V. 20, Mart. VII. 38, XII. 26.) salutandi erant. Horum convivia sive iucunda, sive ingratisimas, erant obeunda: cf. infra II. 4. 104. His denique si vellet Querolus acceptus esse, ei Lar imperat: *vende vocem*, caet. — *vs. 222. primum a meridie*] statim post meridiem. — *vs. 223. insanum*] iocosum, lascivum et tumultuosum. — *vs. 225. pauper esto*] quantumvis haec mala assidus tuleris, tamen istud aerumnarum praemium, quod tanto studio sectatus es, opulentiae, te fugiet: pauper eris, parvam ex istis pecuniae vim, magna crimina tibi lucratus. — *vs. 228. efferre*] lusus ex ambiguo. Valet verbum *laudare* et *sepelire*. Notum est acutum Ciceronis dictum de Caesare Octaviano: *tollendus est adolescens*. Vid. *Epist. ad Div.* XI. 20, ubi Manut. coll. Vellei. II. 62,

~~Occursus: primum a mēdie convivium~~
~~Aut aestuosum aut algidum (tibi), aut inmodicum aut sordidum.~~

Vende vocem, vende linguam, iras atque odium loca.

225. In summa pauper esto, et ferto penatibus

Pecuniarum aliquid, sed plus criminum.

Plura etiam nunc adficerem, nisi quod melius est

Efferre istos, quam laedere. Q. Neque istud volo.

Da divitias, quales consequuntur illi, qui chartas agunt.

230. L. Sume vigilias et labores illorum, quibus invides.

Aurum in iuventute, in senecta patriam,

Agelli tiro, quaere, veteranus fori.

Ratiocinio eruditus, possessor rudis,

Ignotis familiaris, vicinis novus,

---

ibique Intt. — vs. 229. qui chartas agunt] i. e. tractant, administrant (ita cancellos agere Cassiod. Var. XII. 1.). Intelliguntur *chartularii*, *tabularii* seu *numerarii*, a quibus haud multum aberrabant *rationales*. Agebant hi publicas chartas, i. e. administrabant res rationesque fisci. Cf. 1. 3. Cod. de tabul. X. 69. tit. C. de praep. agent. XII. 21. et de numer. actuar. XII. 50. Nov. VIII. c. 7. et Notitia illi Nov. subiecta: inprimis Brisson. in quatuor istis vocabulis. Adde Du Cange Glos. Nec parum congruit auctoris descriptio. Namque erant illi sane, qui ex *patrio oppido* (sic Arpinum Cicero *patriam* vocat) Romam, aut, quo terrarum mitterentur, profecti, assidue in foro versarentur, *ratiocinando* vitam transigerent, eum quovis *ignoto* res gerendas haberent, ad *agellum* vero et *vicinos* raro, nec fere nisi *sens*, reverterentur: denique, quae solet esse sors eorum, qui tributis exigendis et fisco tuendo praesant, multis essent odiosi. — vs. 233. possessor rudis] quippe *agelli tiro*, et, cum semper in rebus Principis agen-

to, fumus ut lautum pares. Herpes autem Deus ordinabit: istis
 nolo invidere. Querole. SAEPA CONDITA LUPORUM, FIUNT RAPINAE
 VULPIUM. Q. Heia, nec chartas volo. Tribue saltem nunc mihi
 peregrini illius et transmarini mercatoris sacculum. L. Age
 igitur, conscende maria, te tuosque pariter undis et ventis cre-
 dito. Q. Istud egomet nunquam volui. Da mihi saltem vel
 capsas Titi. L. Sume igitur et podagram Titi. Q. Minime.
 L. Neque tu capsas continges Titi. Q. Neque istud volo. Da
 mihi psaltrias et concubinulas, quales habet avarus ille fene-
 rator advena. L. Habes nunc plane tota mente quod rogas.
 Suscipe quod exoptas toto cum choro, suscipe Paphien, Cythe-
 ren, Briseidem, sed cum pondere Nestoris. Q. Ha, ha, he,
 quamobrem? L. Habet hoc ille, cuius tu sortem petisti. Heo,

quod exhibent Par. et Canneg. *fumus*] C. Voss. Pith. et Ms. Grut. *funus*, quod
 recipiunt Grut. Par. et Koen. sed Canneg. *fumum* vel *funus*, *heroes*] O. Vet. Pith.
 et Paris. et Ms. Grut. *heredes*, quod probant Grut. Par. Koen. et Canneg. *nec chartas*]
 C. Paris. *ne cartas*. *saltem nunc*] C. Paris. *nunc saltem*. *suscipe P.*] C. Voss. Pith.
 et Paris. *sume P.* *ille*] C. Paris. *suprascr. Nestor*. *heo*] C. Pith. et Paris. *has o*.

dis versetur, in scius, qua ratione suum ipsi patrimonium administrandum,
 agrique colendi sint. — vs. 235: *exosus*] passiva vocabuli significatio propria
 est labenti Latinitati. Cf. Canneg. ad Avian. *Fab.* II. 13. et Tzschucke ad Eutrop.
 VII. 23. p. 528. *funus ut lautum*] cf. Sen. *de Brev. Vit.* c. 19. — vs. 237.
condita luporum] cibus, quem lupi in suos usus seposuerant (*proviand*):
 nam *condita* a scriptoribus aevi quarti praesertim de horreis annonae usur-
 pari, docet Iuret. ad Symm. *Epist.* IX. 14. p. 230. Add. Facciol. et Du
 Cange, in voce. Caeterum in hoc adagio non peculiariter de vulpium calli-

235. 'Omnem aetatem exósus agitq; fúnis ut lautúm pares.

Herédibus autem nólo invidéas: órđinabit hós Deus.

Saepe conditá luporum fiúnt rapinae vúlpium.

Q. Hei! néc chartas volo. 'Tribue saltem núnc mihi

Pégrini illiú' tránsmarini mércatoris sácculum.

240. L. 'Age, conscende mária, teque undís et ventis crédito.

Q. 'Istud nunquam vólui. Da, mihi sáltem vel capsás Titi.

L. Súme et podagram. Q. Mínime. L. Neque tu cápsas con-
(tingés Titi.

Q. Néque volo istud. Dá mihi psaltriás et concubínulas,

Quáles habet avárus ille foénerator ádvena.

245. L. Habés nunc plane, tóta mente quód rogas.

Súscipe, quod exoptas, toto cúm choro: Cythérída

Súscipe, Paphién, Briseida, séd cum pondere Néstoris.

Q. Há, ha, he! quamobrem? L. Hábet hoc ille, cúius tu
(sortém petis.

An vs. 245. *Habés, quod optas, súscipe toto cúm choro*

Súscipe Paphién, Briseida ... ut sint reliqua e glossa. Cf. supra vs. 199.

ditate cogitandum videtur. — 239. *sacculum*] divitias. — vs. 240.

conscende maria] ita Virg. *Aen.* I. 381. Etenim, qui navigant, in *altum*
evehantur. — *undis et ventis credito*] dictionem exemplis illustrat Barth.

Adv. 870 sqq. et ad Claudian. *praeef. ad rapt. Proserp.* p. 852; ad sensum
apposite Menand. p. 226. — vs. 241. *capsas*] quibus inclusae opea.

— 242. *podagram*] qua inprimis divites ac luxuriosi laborant. Cf. Aristoph.

Plut. vs. 559. (ed. Hemst. p. 170.) ad quem loc. vid. Scholia. Add. Inven.

XIII. 96. — vs. 245. Cf. supra vs. 199. — vs. 247. *cum pondere*]

Querole, numquam audisti: Nemo gratis bellus est. Aut haec cum illis habenda sunt, aut haec cum his amittenda sunt. Q. Adhuc invenio quod requiram: Da mihi saltem impudentiam. L. Urbane edepol, tu nunc omnia quae negaverim concupiscis: si toto vis uti foro, esto impudens: sed sapientiae iactura facienda est nunc tibi. Q. Quamobrem? L. Quia sapiens nemo est impudens. Q. At abi, Lar familiaris, cum tua disputatione. L. At abi, Querole, cum tua querimonia. Q. Nunquamne mutabis, calamitas? L. Quamdiu tu vixeris. Q. Felices ergo non sunt? L. Sunt aliqui, sed non illi quos tu putas. Q. Quomodo? Si ostendero iam nunc tibi aliquem et sanum et divitem, felicem hunc negabis? L. Divitem potes nosse; sanum esse quid putas? Q. Corpore bene valere. L. Quid si aegrotat animo? Q. Istud egomet nescio. L. O Querole, imbecilla tantum vobis

---

cum illis] C. Vet. et Pith. *cum his.* *adhuc*] Canneg. f. *atat.* *si toto*] C. Vet. *scite tu.* *disputatione*] C. Vet. et Voss. *disputatione.* Par. autem mendosissime exhibet: *impudens.* Quz. *At abi, Querole, cum tua quer.* omissis mediis. *mutabis*] C. Vet. *mutabitur.* *calamitas*] C. Pith. et Paris. *O Calamitas.*

---

ita Mart. VII. 34. 4. *Iudaeum pondus*: add. Catull. 62. 5. Stat. *Sylv.* III. 4. 77. De Nestoris hernia Iuven. VI. 326. Canneg. laudat Erhard. ad Petron. c. 92. Caeterum divitem, qui opibus frui nequeat, miserrimum dicit Menand. p. 210. — vs. 249. *nemo gratis bellus est*] adagium, cuius sensus est: nemo elegantiore vitam degit sine damnia. *Bellus homo* hoc sensu dicitur a Cic. *Fin.* II. 31. *Epist. ad Att.* I. 1. Add. Plaut. *Men.* IV. 2. 62. ibique adnot. in edit. Taubm. Lepidissime veram vocabuli notionem explicat Martial. I. 10. et III. 63. Aliud sibi vult Plantinum illud *Mil.* I. 1. 68. » nimia est » miseria pulcrum esse hominem nimis." — vs. 250. versus prorsus mutuatus ex Ter. *Heaut.* II. 2. 84. — 252. *urbane-cupis*] i. e. *callide*

Héia, Querole! Núnquam audisti: Nemo gratis bellus est?

250. Aut haec cum illis sunt habenda, aut illa cum his mittenda sunt.

Q. Adhuc invenio, quod requiram. Da saltem inpudentiam.

L. Edepol urbané nunc omnia, quae negaverám, cupis.

Esto inpudens, si toto vis uti foro:

Facienda tibi iactura sed sapientiae.

255. Q. Quamobrem? L. Quia sapiens nemo inpudens. Q. (Abi,

Lar, tua cum disputatione. L. Abi, Querole, cum querimonia.

Nunquamne, calamitas, mutabis? L. Quamdiu tu vixeris.

Q. Felices ergo non sunt? L. Sunt aliqui, sed non, quos (tu putas.

Q. Quomodo, si iam nunc ostendero aliquem et sanum et (divitem,

260. Felicem hunc neges? L. Pote' divitem nosse. Sanum esse (quid putas?

Q. Corpore bene valere. L. Aegrotat quid si animo? Q. Il- (lud nescio.

L. O Querole! vobis inbecilla videntur tantum corpora:

(schalks). Cf. supra vs. 87, et mox Sc. 3. 15, ubi quoque vs. 21. *urbanus homo* pro fraudatore. Vide et Plaut. *Trin.* I. 2. 160 sqq. *Epid.* I. 1. 13. ibique Gronov. in adnot., *Truc.* II. 6. 10. ubi homines urbani *scurrae* dicuntur; *Poen.* III. 2. 35. et V. 5. 2. — *omnia, quae negaveram*] ad rem facit illud Menandri *μειζή τῶν Θεῶν νῦν οὐδ' Ἀσπίδης*. (p. 96.), add. p. 62. coll. 60: maxime 222. Athenienses Impudentiam pro Dea coluisse, testis est Suidas in *Θεῶς*. — vs. 253. *toto uti foro*] uti cum fructu, forum tenere, principatum in eo exercere. — vs. 257. *calamitas*] qui mihi calamitatem affers, me reddis miserum. Ita saepe *scelus* pro *scelesto*, Terentio autem *Ad.* III. 4. 31. IV. 9. 7. *sapientia* pro

corpora videntur: quantum animus est infirmior? spes, timor, cupiditas, avaritia, desperatio inesse felicem sinunt. Quid si nescio quis ille, alius in corde, alius est in vultu? quid si laetus publice moeret domi? ut maiora reticeam, quid si uxorem non amat? quid si uxorem nimis amat? Q. Si nemo felix, nemo igitur iustus? L. Etiam hinc respondeo. Sunt aliqui, fateor, iusti prope, sed prima horum est calamitas. Estne aliquid quod requiras? Q. Immo edepol nihil. Meam mihi concede sortem, quando nihil melius repperi. L. Igitur quamquam felicem esse te constiterit, tamen etiamnunc beatiorum te futurum ut agnoscas volo. Aurum hodie multum consequere. Q. Lendis nos: fieri hoc non potest. L. Quam ob causam?

---

quantum] C. Vet. *at quanto*, quod recepit Par. *in esse fel. sin.*] C. Pith. et Paris. adscr. *i. non esse*. Ritt. *non esse f.*, aut: *esse f. non aut an esse f. sinunt?* Posterius praefert Canneg. Sed Grut. et Par. sic: *neminem f. sinunt*. Denique Barth. *Advers.* 1406. *in esse* tueretur, tanquam *non esse*, auctore Diomede Gramm. l. I.; idem tamen p. 14 laudat *desperata esse infelicem sinunt*, ubi addit: hoc est, ducunt ad infelicitatem. *quid si*] C. Paris. *quis, si, ille*] C. Pith. et Paris. in glossa adscr. *totum est hoc infelicitas. hinc resp.*] C. Vet. et Ms. Grut. *huic*, quod recipiunt Grut. et Par. *meam mihi*] C. Vet. *mihi meam. sortem*] C. Paris. adscr. *paupertatem. esse te*] C. Vet. om. *te. multum*] Par. *nullum (sic) fieri hoc*]

---

sapiente, *Phorm.* IV. 3. 24. *eloquentia* pro eloquente dicitur. — *quamdiu te vixeris*] nempe postea Genio nova ministeria obeunda, novaque fata regenda instabant. — 264. *in esse*] nempe in genere humano. — 266. *publice*] in publico gaudium simulat. De hoc hominum genere Seneca, *Epist.* 80. — *vs.* 267. *uxorem non amat*] molestae uxores passim a Comicis exagitantur. — *nimis*] scil. amat uxorem. Qui nimis amant, a nullo non poeta *miserrimi* audiunt, et *perisse* dicuntur. Modo non insanientem prae

'At quanto animus ést infirmiór! cupiditas, spés, timor,
Et désperatio ést avaritia ínesse felicem háud sinunt.

265. Quid, si ille nesció quis in corde álius est,
'In vultu alius? Quid si, laetus públice, moerét domi?
Quid si, út maiora táceam, uxorem nón amat? Quid, sí
(nimis?
Q. Si némo felix, iústus igitur némo? L. Etiam hinc re-
(spóndeo.
Súnt iusti prope áliqui, fateor; séd prima horum est cála-
(mitas.

270. Estne áliquíd, quod requíras? Q. Immo edepól nihil.
Meám mihi concéde sortem, quía nil melius répperi.
L. Quanquám felicem igitúr constiterit ésse te,
Tamén beatiórem etiam futúrum ut agnoscás, volo.
Aurum hódie consequére multum. Q. Lúdis: fieri hoc nón
(potest.

An vs. 263. *Quanto animus est infirmior! Avaritia, cupiditas, timor,*
Spes, désperatio, an esse felicem sinunt?

amore sensibusque exturbatum senem inducit Plaut. *Merc. II. 2.* vid. inprimis
vs. 38 éqq. — vs. 268. *iustus igitur nemo*] an ex philosophia: iustus qui sit,
felicem esse, qui iniustus, infelicem, quanquam in maximis opibus positus fue-
rit? Potius censeam hoc tantum sibi voluisse auctorem, neminem a Diis felicem
reddi, quia nemo felicitate dignus reperitur. — vs. 269. *prima horum est*
calamitas] solent illi fere miseriores esse, quam reliqui. Etenim vi et
fraude petuntur ab aliis, ipsi vero vicem non referunt. — *prope*] more
Stoicorum dicit, quibus indicibus perfecte iustus ac sapiens in rebus hu-
manis erat nemo. — 272. *felicem*] quippe qui iam tuam sortem om-

Q. Quia non est via. L. Sane difficile est nobis facere atque invenire, quod tu non intellegis. Q. Dic quaeso, numquid rex aliquid largietur? L. Nihil. Q. Numquid amicus donabit aliquid? L. Nihil. Q. Numquid ex transverso quispiam me heredem instituet? L. Nihil minus. Q. Numquid thesaurus alicubi defossus apparebit ante oculos meos? L. Atqui si thesaurus domi tuae lateret, prius alteri esset ostendendus, quam tibi. Q. Et quidem sum habiturus egomet, quod mihi nullus dabit? L. Vade iam nunc, et quicquid contra te est, facito. Q. Cur ita? L. Sic expedit. Fallenti credito: circumvenienti.

Par. om. *hoc. sane difficile est*] Barth. *Adv.* 1337. *sane si difficile est. numquid rex*] Grut. et Par. *numquis rex. largietur caet.*] Par. *largietur L. Nihil. Q. Numquid ex transverso*, omissis caeteris. *quidem*] C. Voss. Pith. et Par. Grut. et Par. *quemadmodum. circumvenienti*] in C. Voss. et Pith.

---

nibus iis praeferas. — *vs. 275. Difficile*] ironice dictum: nam ἡδία πάντα Θεῷ πέλεται καὶ ἀνήνυτον οὐδέν. et quae plura Barth. *Adv.* p. 1337. Add. Soph. *Aiac.* 86. — *vs. 277. Rex*] nescio an intelligat Imperatorem, in quem hac aetate Romae regium nomen, quod antea Romani tantopere abominabantur, impune conferri potuit. Cf. inprimis Casaub. ad *Hist. Aug. Scr.* I. 100. add. I. 955. Similiter Imperatoris uxor Ammiano passim *Regina* dicitur. Deinde sic *Lex Regia* (de qua vid. Gronovius, *de Leg. Regia*; Noodt, *de iure summi imperii* med.; Saxius *Adv. Leg. Reg. patronos* 1798.) et Constitutiones βασιλικαί. Quae si vera est nominis vis, cogitandae erunt *sportulae* istae et *tesserae* frumentariae et nummariae, quas Imperatores civibus distribuere solebant. Sane hac in re proprium est *largiri* et *largitio*: unde ipse fiscus adeo nomen *saorarum largitionum* traxit, et qui curabant illum, *officiales largitionales* nuncupati sunt. Rex quidem etiam de patrone vel potenti quodam amico recte dici potuit: namque hos a

275. L. Quamobrém? Q. Quia non est via. L. Difficile sáne
Nóbis, facere atque invenire, quód tu non intéllegis. (erit

Q. Dic, quáeso, numquid largietur Róx? L. Nihil.

Q. Amicus aliquis númquid donabít? L. Nihil.

Q. Númquid me ex transvérso heredem instituet quis? L.
(Nihil minus.

280. Q. Thesáurus num defóssus apparébit ante oculós meos?

L. Atquí thesaurus tuáe lateret sí domi,

Prius álteri esset óstendendus, quám tibi.

Q. Et quidem sum habitúrus egomet, quód mihi nullús
(dabit?

L. Iam váde nunc, te cótra et facito quídquid est.

285. Q. Cur íta? L. Sic expedit: fallenti crédito,

Circúmvenienti operam átque adsensum accómmoda;

An vs. 275. L. Quam ob causam. Q. Quia non est via. L. Sane est mihi
Difficile — — — — —

---

elientibus, parasitis et quibuscunque humilioris sortis hominibus reges audire,
publicae notitiae est: (Vid. Plaut. *Asin.* V. 2. 69, *Capt.* IV. 2. 45, *Stich.*

III. 2. 2: Ter. *Phorm.* III. 1. 24. Add. Horat. *Epist.* I. 17. 13, 14, 20,
43. Iuven. I. 136. V. 15 et 130. Opulenti universae sic dicuntur Ter. *Eun.*
I. 2. 87, *Phorm.* I. 2. 20) sed apud nostrum sequitur mox amici mentio.

— vs. 279. ex transverso] fortasse intelligitur transversa cognationis linea,
Theophilo, I. 10 et 15, III. 2. init. dicta cognatio *ἐκ πλαγίου*, vulgo
linea *collateralis*. At nescio tamen, an magis placeat significatio *ex in-*
opinato, *subito*, *praeter spem*: quo sensu dictionem usurpatam vide
a Petron. c. 55; ubi Burman. Ita de transverso Cic. ad Att. XV.
4. extr. et Auct. ad Herenn. IV. 10. ante oculos] Classicis dictum esset:
oculis. — vs. 282. alteri] Cf. infra II. 1. 30. Saepe sic alter usur-

operam atque adsensum accommoda: fures si ad te venerint, excipe libenter. Q. Tum si aliquis meis aedibus facem subiciet, iuberesne me oleum infundere? L. Noveram te crediturum non esse. Q. Fures mihi ac praedones cui bono? L. Ut si quid tibi spei aut praesidii est, totum auferant. Q. Cur ita? L. Ut sis dives. Q. Quomodo? L. Bona si perdideris tua. Q. Quamobrem? L. Ut sis felix. Q. Quomodo? L. Si fueris miser. Q. Istud plane est, quod saepe audiui, obscuris vera involvere. Sed quid facere me iubes? L. Quod contra te putas. Q. Die ergo quid sit, ne fortasse aliquid pro me faciam nesciens. L. Quicquid egeris, gesserisve hodie, pro te fiet. Q. Quid si egomet nolo? L. Velis nolis, hodie bona fortuna aedes intrabit tuas. Q. Quid si aedes obsero? L. Per fenestram defluet. Q. Quid si et fenestras clausero? L. O stulte homo! prius est ut haec pateant, ipsaque sese tellus aperiat, quam ut tu excludas vel submoveas, quod mutari non

---

praefixum est *et. facem*] C. Paris. adscript. *i. ignem. iuberesne*] C. Vet. *iubeasne. quod contra te*] C. Paris. adscr. *i. contrarium tibi. quamobrem ... miser*] haec glossam superioris versus continere putavi. *nesciens*] Ms. Grut. Voss. Pith. et Par. *nescius. haec*

---

patur, ubi requiri videatur *alius*. Contulit exempla Forcellinus e melioris aevi scriptoribus, ipso adeo Cicerone. Contra etiam *aliud* est, ubi exspectes *alterum*. Sic infra III. 3. 12. Eutrop. II. 26, ubi cf. Tzschucke. — vs. 290. *cui-bono*] cf. supra vs. 5. — vs. 291. *spei est*] si quid tibi est, unde felicitatem speres. *aut praesidii*] aut si quid in condito habes, quo te, ingruente calamitate, ab inopia tuare. Infra A. V. bis hoc eo sensu dicitur. Tum vero Du Cange *praesidium* ita explicat: *pecunia, peculium,*

Libenter excipe, fures si ad te venerint.

Q. Tum, si meis aliquis aedibus subiiciet facem,

Iubésne me oleum infundere? L. Te non crediturum nóve-

290. Q. Furés mihi ac praedónes cui bonó? L. Tibi (ram.

Si quíd spei'st aut praesídii, totum ut aúferant.

Q. Cúr ita? L. Ut sis díves. Q. Quomodo? L. Bóna si per-
(diderís tua.

[Q. Quámobrem (perdiderim)? L. 'Ut sis felix. Q. Quómo-
(do? L. Si fuerís miser.]

Q. Plane istud est quod saepe audivi, obscuris vera invol-

295. Sed mé quid facere vis? L. Quod contra té putas. (vere.

Q. Dic, quid sit, ne fórtasse aliquid pró me faciam nésciens.

L. Quidquid gesseris hódie, pro te fiet. Q. Quid, si nólo ego?

L. Intrábit hodie bóna fortuna, velis, nolis, aedés tuas.

Q. Quid si áedes obsero? L. Pér fenestram défluet.

300. Q. Quid si ét fenestras claúsero? L. O tu stúlte homo,

Príus est, istae ut páteant, ipsaque sésē tellus áperiat,

Quam út tu excludas, vél submoveas, quód mutari nón potest.

»bona, facultates" Laudatur ibi noster. — vs. 294. *obscuris vera involvere*] ex Virgil. *Aen.* VI. 100. Propter istud *saepe audivi* dixeris fere haec summi poëtae verba frequenti Romanorum usu in proverbium abiisse. Sanè Virgilii libros iam ab eius aequali Q. Caecilio Grammatico in scholis praelegi coepisse, auctor est Sueton. *de Ill. Gramm.* c. 16. Potest tamen et sic intelligi, Querolum saepe ab amicis esse monitum, oracula obscuris verbis involvi solere. — vs. 295. nescio, an haec sit odiosa iteratio eorum, quae exstant vs. 284. Quodsi versus eliminetur, apte iunguntur caetera, ut petat Querulus obscuri moniti explanationem. — vs. 302. Fatum nulla

potest. Q. Igitur quantum intellego, non mihi praestatur, quod velim nolim faciundum est. L. Neque ego id expectabam, ut gratias ageres, sed ut Querolum te constaret in omnibus. Q. Tu nunc quo tendis? L. In aedes tuas, immo nostras me recipio: inde ibo quo libet. Ita tamen usque quaque pervagabor, ut te nunquam deseram. Q. Incertus ego sum factus magis hodie quam semper fui: quid ergo nunc faciam cum responso huiusmodi? Cuiusquamne oraculum tale unquam datum est, ut ipse sibi mala quaereret, aut non excluderet, si fieri posset, ingruentem miseriam? Perde, inquit, si quid est tibi domi, ut adquiras plurima. Mea si mihi auferantur, aliena quando aut quis dabit? Vade, inquit, fures require, praedones recipe in domum. Primum hoc si cognosci atque etiamsi probari potuerit, nonne iudex iure optimo presumdabit, tamquam latronum conscium? Sed ubinam fures ip-

---

Koen. *testa.* *faciundum est*] C. Paris. *faciendum*. Grut. *patiendum*. Par. *mihi fac.* (Sc. 3.) *ergo*] Ms. Grut. *ego.* *cuiusquamne*] Grut. *cuiquamne* aut *cui usquam*: illud Koen. et Canneg., hoc Par. praetulit. *aliena*] C. Voss. *suprascr. alia.* *etiamsi*]

---

hominum providentia mutari, docet insigni loco Menander in Comoedia *ὑποβολαίῃς* (*Reliq.* 180 sqq.) Add. idem p. 200. Philem. ibid. 368 et Ammian. Marc. XXIII. 5. ibique Lindenbr. — *vs.* 304. *faciundum est*] non est donum, quod in me volentem confers, sed invito illud obtruditur; accipere cogor. — *vs.* 305. *ut Querolum constaret in omnibus*] Sane h. l. ingrata ista querulorum indoles, qui dum ipsam felicitatem nanciscuntur, circumspiciunt aliquid, de quo querantur, manifestissime in os incurrit. Proinde hic etiam locus inprimis cadit in perelegantem illam descriptionem *μεμφιμοιρίας*, quam proposuit Theophr. *Charact.* (ed.

Q. Igitur, quantum intéllego, non mihi praestatur, quód
(velim:

305. Faciúndum est. L. Neque ego id éxspectabam, ut grá-
Agerés, sed te ut Querolúm constaret in ómnibus. (tias

Q. Tu núnc quo tendis? L. Récipio in aedes mé tuas,

Imo nóstras: ibo, quó libet, inde; síc tamen

Usque quaque pérvagabor, út te nunquam déseram.

S C E N A III.

QUEROLUS.

Incértus ego magís sum factus hódie, quam sempér fui.

Quid égo nunc faciam cú responso huiúsmodi?

Cuiúsquamne unquam tále datum est oráculum,

Ut ipse sibi mala quaéretet, haud excluderet,

5. Si fieri posset, ingruentem míseriam?

Perde, inquit, si domí quid est, adquíras ut tibi plúrima.

Mea aúferantur si mihí, aliéna quando aut quis dabit?

Váde, inquit, requíre fures, praédones recipe ín domum.

Primum hóc si cognosci, átque etiam si pótuerit

10. Probári, nonne iúre iudex óptimo

Pessúmdabit tanquám latronum cóncium?

Schneid.) c. XIX. Quam infelices isti *μεμφιμορποι* sint habendi, multis docent Menander p. 246 et 248. coll. 218, Philemon. ibid. 354 et 356.

Scena III. vs. 1. ex Ter. *Phorm.* III. 3. 19. — vs. 3. *cuiusquamne]* a quodnam Deo, nisi propter sequens ipse potius legas: *cuiquamne tale unquam.*

— vs. 9. *etiam si]* si notitia quaedam hac de re in publicum perveniret, et res

sos modo requiram, ubi investigem, nescio. Ubinam ille est cohors fuliginosa, vulcanosa, atra, quae de die sub terras habitant, nocte in tectis ambulant? Ubi illi sunt, qui urbane fibulas subducunt, quique curtant balteos? Nisi fallor, unum ex ipsis video: atque ecce rem gerit. Hem, tibi clamo, impostor. Oe, cessa: euge, servata est fibula. Attat, spes mihi nulla est; mandato excidi. Interdictum fuerat ne obviarem furibus, verumne excluderem. Hercle hoc stultum est: nihil

---

C. Voss. et Pith. *etiam si. investigem*] C. Vet. *vestigem. de die*] C. Pith. *die. verumne*] Grut. et Par. ita. *Verum ne excluderem, hercle hoc stultum est.*

---

etiam ab accusatore probaretur. — *vs. 12 sqq.* Hunc locum laudant Barth. *Adv.* 1215. et Taubm. ad Plaut. *Trin.* IV. 3. 17. — *vs. 13. fuliginosa*] Ritt. autumat auctorem hoc vocabulo usum esse, ut ostenderet, nomen *fur* a *furvo* ducendum esse: quod placet quibusdam Ictis. (vid. e. g. Gell. *N. A.* I. 18. et § 2. *Inst. de obl. quae ex del.* IV. 1.) Concedit in eius sententiam Pareus. Ast non puto, poetam miras istas Ictorum etymologias (de quibus vid. Cuiac. *Observ.* XI. 37. Menag. *Amoen. Iur. Civ.* c. 39.) magnopere curasse: sed furum cohortem fuliginosam, vulcanosam, atram ideo dixisse, quod illi tenebras et incendia ament. Quod utrumque vocabulum in *osa* desinit, redolet sequiorem aetatem. Lexica *fuligineus* et *vulcanius* seu *vulcanus* exhibent. — *vs. 14.* Ita fur Hesiodo dicitur *O. et D.* 605. *ἡμερόκοιτος*, quod vertit Plaut. *Trin.* IV. 2. 20 et 42, *dormitator*. Apud eundem elegantissime *Mil.* IV. 2. 5. aliquis incusatur, *qui de vesperi vivat suo*. Quem locum de fure nocturno accipiendum esse, tum suadent reliqua, quae ibi leguntur, tum patet, opinor, ex coll. *Trin.* IV. 2. 20. Vide tamen, quae Gronov. scripsit in adnot. — *ambulat*] eleganter. Solent ita hodieque fures. Caeterum *ambulo* pro *sum* frequens est labenti Latinitati:

Sed ubinam fures modo requiram, ubi investigem, nescio.

'Illa ubinam fuliginosa, vulcanosa, atra est cohors,

Quae de die sub terris habitat, nocte in tectis ambulat:

15. Qui urbane fibulas subducunt, quique curtant balteos?

Nisi fallor, unum video, atque, ecce, rem gerit.

Hem, tibi clamo, inpostor! Cessa. Eugé! servata est fibula.

Atat, mihi nulla spes est: mandato excidi.

Erat interdictum, ne obviarem furibu', neve excluderem.

20. Hoc stultum est hercle: prorsus hinc nihil placet.

vid. Cato, *Monost.* p. 16. *cum bonis ambula.* At Plaut. tamen *Rud.* prol. 7. *inter mortales ambulo.* — *vs.* 15. Exstant apud Tac. *Hist.* III. 88. haec: » In- » curiosos milites vernacula urbanitate quidam spoliavere, abscessis fur- » tim » balteis, an accincti forent, rogitan-tes. Quae auctorem Queroli h. l. in mente habuisse, affirmat I. F. Gronov. *de Pecun. Vet.* IV. 19. p. 323: ne- que repugno. — *fibulas*] quae fere aureae gemmisve ornatae. Cf. Intt. ad Spartian. in Hadr. (*Hist. Aug.* I. 89.) — *balteos*] Can- neg. cogitat de balteis, qui bullas et alia ornamenta habuerint. Equidem puto peculiariter eos fures intelligi, qui Graecis *βαλαντιοῦμοι*, Plauto *Trin.* IV. 2. 20. *sectores zonarii* dicuntur (*beurzensnijders*). Etenim antiquos saepe- numero in zona pecuniam gestasse, nota res est. Vide sis Iuven. XIV. 296. Appul. *Metam.* VII. (ed. Oud.) p. 457. et doctam Salmasii adnot. ad *Hist. Aug.* I. 669. — *vs.* 16. *unum video*] vel prospicit iam Querolus de scena in spectatores, vel respicit in posteriorem scenae partem, quasi videat aliquem alteri fibulam subducentem. Hinc ut ad eum, qui eminus est, mox: *Hem! tibi clamo.* Similia adsunt in Plaut. *Aul.* IV. 9. — *vs.* 17. *inpostor*] vocabulum, rarius aliis usurpatum, exstat apud Ulpian. l. 4. 2. D. *de aed. ed.* (21. 1.). Vide Du Cange voce *imposturare*, ubi et *impostor* et *impostrix* commemorantur. — *vs.* 19. *obviarem*] Vox est inferioris Latinitatis: usi quoque ea Pallad. *de R. R.* I. 35. et

prius hinc placet. Atque edepol, nisi faller, iste qui apud me est locutus, urbanus est homo. Num quodnam meritum nunc meum, ut mihi potissimum res divina ostenderetur? Hic nescio quid est praestigii. Vereor hercle, ne furtum, quod denunciabat, iam perfecit. Ego me hac intus refero, atque hominem, si repperero, continuo producam foras.

MANDROGERUS, SYCOFANTA, SARDANAPALLUS.

M. Multum sese aliqui laudant qui vel pugnaces feras vel fugaces bestias, aut vestigiis insequuntur, aut cubilibus deprehendunt, aut casu opprimunt. Quanto mihi maius est ingenium et lucrum, qui homines venor publice? Sed quos homines? Divites et potentes et litteratos maxime. Mandrogerus ego sum, parasitorum omnium longe praestantissimus. Aula quaedam hic iacet, cuius odorem mihi trans maria ventus detulit. Cedant iuris conditores: cedant omnia coquorum inge-

---

quodnam] C. Pith. et Paris. *quidnam*. *aliqui*] C. Paris. *aliquid*. *et lucrum*] Canneg. *ad lucrum*. *verer*] C. Pith. in gl. i. *delude vel decipio*. *litteratos*] C. Vet. *ditteranos*, in marg. *veteranos*. Canneg. *liberales*. *cedant*] C. Voss. et

---

IV. 10.; Auctor *Declam.*, quae Quintiliani nomen prae se ferunt, D. 307. Marcellus in l. 20. 1. D. *de Donat.* 39, 5. Verum quod in Sall. *Iug.* c. 5. princ. legebatur *obviatum est*, recte, opinor, Cortius, quantumvis refragantibus Codd., in *obviam itum est* mutavit. Ammian. Marc. *Hist.* 18. 1. usurpat sic *deviare* et saepe *viare* pro *ire* (vid. Vales. ad 24. 8. extr.) quod etiam apud Appuleium exstat. Caeterum cf. Iuret. ad Symmach. *Epist.* VI. 47. — vs. 21. *urbanus*] qui me callide circumvenire conatur. Vide supra ad vs. 15 et ad Sc. 2. 252. — vs. 23. *res divina ostenderetur*] Deus se mihi conspicuum redderet. — vs. 25. *intus*] pro *intro*: dictio nostro saepe.

Atque is, ni fallor, qui locutus apud me, urbanus est homo.

Nam quodam meritis nunc meum, et mihi potissi-
(mum
Rēs divina ostēderetur? Nescio quid 'st praestigii.

Quod denunciābat furtum, véreor ne perfecerit.

Réfero me intus, atque hominem, si répperero, ducám foras.

ACTUS II. SCENA I.

MANDROGERUS, SYCOPHANTA, SARDANAPALUS.

M. 'Aliqui multum sēse laudant, qui vel pugnacēs feras,
Vel bēstias fugāces aut vestigiis

'Insequuntur, aut cubilibu' prēdunt, aut casu opprimunt.

Mihi quāto ingenium ad lūcrum maius, qui hōmīnes ve-
(nor pūblice!

5. Sed quos homines? Dités, potentes, litteratos maxime.

Mandrógerus ego sum, párasitorum lōnge praestantissimus.

Iacet aúla hic quaedam, odórem cuius mihi trāns mare ven-
tus détulit.

Cédant iuris cōditores, ingenia coquorum omnia,

An vs. 1.   *Multum se laudant qui vel pugnacēs feras,*

An vs. 8.   *Cédant iuris cōditores omnes, cedant omnia*

Ingenia coquorum et Apici cedant fercula.

Fidus cōditum ollae sōlus scivit Eūclio.

Lucret. ita *de Rer. Nat.* IV. 1085, VI. 22. ad quae loca Gifanius in *Indice Querolūm* laudat.

Act. II. Sc. I. vs. 1. Locus consimilis in *Plaut. Most. III. 2. 88.* Cf. etiam *Poen. III. 3. 35* sqq. Adde locum *Menandri* p. 270. — *vs. 7. odorem*] sic aurum *olere* infra saepe dicitur, et iam *Plaut. Aul. II. 2. 39.* "aurum huc olet." — *vs. 8. cōditores iuris*] idem locus in *Plaut. Poen.*

nia: cedant Apici fercula. Huius ollae conditam solus scivit
 Euclio. Quid miramini? Aurum est, quod sequor: hoc est,
 quod ultra maria et terras olet. Quid ad haec vos dicitis,
 novelli atque incipientes nunc mei? Quando haec discere po-
 testis? quando sic intellegetis? quando sic docebitis? *Sr.*
 Atqui si scias, Mandrogerus noster, quale egomet som-
 nium hac nocte vidi. *M.* Dic obsecro, si quid est boni.
Sr. Nocte hac videbam thesaurum, quem sperabamus nobis
 venisse in manus. *M.* Quid tum? *Sr.* Videbam ex parte
 solidos. *M.* Ha, istud non placet. *Sr.* Erant praeterea unci-
 nuli hamati, torques et catenulae. *M.* Dic quaeso, aliqua
 insuper non somniasti vincula et verbera? *SA.* Infaustum
 hercle hominem! solum hic non vidit carcerem. Oe homo pro-

Pith. ter: *caedant.* *Apici]* C. Voss. et Paris. haec in margine: » Apicius (C. Paris.
 » Apicus) proprium nomen gluttonis, qui primus coquinae usum invenit et de condituris
 » multa scripsit: consumptoque omni patrimonio pudore egestatis venenum hausit. Cuius
 » et Iuvenalis in primo libro meminit." *conditum]* C. Pith. adscr. *i. saporem.*
quando haec discere potestis] expunximus pro glossa. *hac nocte]* C. Voss. Pith.
 et Paris. *nocte hac.* *hamati]* C. Pith. et Paris. adscr. *i. circulati.* *aliqua]* Grut.

III. 2. 9. add. *Epid.* III. 4. 86, ibique Douza. De *Apicio* nota omnia.
 — *vs. 9. huius conditum]* quidquid alii possint coqui, huius conditurae
 peritiam solus tenuit Euclio. — *vs. 11.* Uti h. l. parasiticae artis scientia
 superbit Mandr., ita se effert Gnatho Terentianus *Eun.* II. 2. 31 sqq.
 — *novelli]* tirones. Cf. de hoc loco Salmas. ad *Hist. Aug.* II. 372. Add.
 Ammian. 27. 6. — *vs. 16. solidos. M. Haud placet]* Grut. et Par. cogitant
 de forma et effigie nummis impressa, quae praesagire viderentur flagra et vin-
 cula. Simplicius censeatur huc pertinere illud Artemidori *Oneirocr.* II. 58.

Fércula Apici: huius cōditum ollae sōlus scivīt Eúclio.

10. Aúrum est, quod sequor: hóc 'st, quod ultra máriaque et
(terrás olet.

Quíd ad haec dicitís, novelli atque incipientes nūnc mei?

Quándo haec sic intéllegetis? Quándo sic docébitis?

Sr. 'Atqui si seiás, Mandrogere nóster, quale sómnum

'Egomet vidi nócte hac. M. Obsecró, dic, si quid ést boni.

15. Sr. Nócte hac thesaurúm videbam, spérabamus quem ín
(manus

Venísse nobis. M. Quíd tum? Sr. Solidos éx parte videbam.
(M. Haúd placet.

Sr. Eránt praeterea uncínuli hamati, tórques et caténulae.

M. Dic, quaéso, vincula ínsuper non sómniasti et vérbera?

SA. Hércle infaustum hóminem! solum híc non vidit cár-
(cerem.

20. *Óé* homo prodigióse! nunc te explódo cum verbís tuis:

τὰ πολλὰ νομίσματα φροντίδας καὶ λύπας σημαίνει. Amplius the-
saurus adeo saepe mortem praesagit. Cf. ibid. c. 59. Fortasse autem h. l. metus
accedit de nomine *solidorum*, nempe ita solidum fore thesaurum, ut dif-
ficili negotio auferatur. Fortasse etiam illud Mandrogero displicuit, quod
Syc. *ex parte* (partim) solidos viderit. Caeterum notum est in omni som-
niorum interpretatione contrarium respici. Vide infra vs. 26 sqq. — vs. 17.
omnis mundus muliebris, (ἄρτοι, ἀλυσσις, caet.) in somno visus viris
perniciosus; cf. Artemid. *Oneir.* II. 5. Quodsi *uncinulos* ad piscatoria referre
malis, etiam haec δόλους καὶ ἐνέδρας σημαίνουσιν. *Ibid.* c. 14. Atqui
deinde torques et oatenae ad carcerem, uncus adeo ad poenam capitis, in
qua cadavera unco ad scalas Gemonias traherentur, mentem advertit.

— vs. 20. *prodigiōse*] male ominante, qui mala omnia, prodigia, affers nun-
tiasque. Ita Ovid. *Amor.* III. 6. 17. et Stat. *Theb.* III. 523. Significatio

digiosae, ego te iam nunc explodo cum verbis tuis. Nocte ista ego insomnis funus vidi. M. Di te servent hic bene. S. Et nos ipsi funus illud nescio quo ferebamus. M. Optime. S. Etiam insuper deflebamus defunctum illum, quasi alienum tamen. M. Audin' tu istaec, stulte homo? Talia egomet etiam manifesta malo, quam tua somnia. Funus ad laetitiam spectat: lacrimae ad risum pertinent. Et mortuum nos ferebamus, manifestum est gaudium. Ego autem meum vobis narrabo somnium procerus manifestissimum. Dicebat nescio quis somnianti nocte hac mihi servari manifesta fide, nec cuiquam alteri concessum esse aurum illud invenire nisi mihi. Sed insuper adiecit ex istis opibus hoc tantummodo mihi profuturum, quod consumpsisset gula. S. Optime edepol somniasti. Quid autem aliud quaerimus, nisi tantum quod sufficiat ventri et gulae? S. Pulcre edepol somniasti. Felicem te, Mandrogerus, nosque qui tecum sumus. M. Sed heus tu Sycofanta noster, nisi me fallit traditio, iam pervenimns. S. Ipsa est platea, quam requiris.

---

ex antiqua Mr. lectione *alia*, quod recepit Par. *insomnis*] Par. *in somnis*. *vidi*] C. Voss. Pith. et Paris. *videbam*. *etiam insuper*] C. Voss. Pith. et Paris. *insuper etiam*. *illud*] C. Voss. Pith. et Paris. *illam*. *consumpsisset*] Canneg. *consummeret*. *nosque*] C. Voss. Pith. et Paris. *nos*. *sumus*] C. Pith. et Par. adscr. *seil*.

---

in Lexicis non facile obvia. — *vs. 21. in somnis*] sic *in somnis* Plaut. *Most.* II. 2. 59, 60, 63. — *hic*] hac in re: quod ad pulcrum illud somnium eiusque exitum attinet. Fortasse malit quis *hinc*. — *vs. 22. nescio qua*] pro *quorum*: nisi malis intelligere *quo modo*. Sane solent ita in somniis omnia obscura esse et confusa. — *vs. 23. ut alienum*] simulato dolore. Dicto auctoritatem addit elegans locus Petronii, c. 54, ubi vid. Heinsius in adnot. — *vs. 25. manifesta*] ut respice vigilantibus illa

Nocte ego in somnis funus vidi. M. Di te servant hoc bene.

Sa. Et ferebamus nos ipsi funus nescio que. M. Optime.

Sa. Etiam defunctum deſſebamus illum, ut alienum tamen.

M. Audisne tu istaec, stulte homo? Egomet talia

25. Etiam manifesta malo, quam tua somnia.

Funus ad laetitiam spectat, lacrimae ad risum pertinent.

Et ferebamus nos mortuum: manifestum est gaudium.

Ego item meum narrabo somnium prorsus manifestissimum.

Nocte hac mihi nescio quis somnianti, manifesta fide

30. Servari aurum, dicebat, neque cuiquam alteri

Concessum esse illud invenire nisi mihi.

Adiecit insuper, opibus ex istis mihi

Hoc tantummodo profuturum, quod consumsisset gula.

Sy. Optime edepol somniasti. Nam quid aliud quaerimus,

35. Nisi tantum ventri quod sufficiat et galas?

Sa. Somniasti pulcre. Te felicem nosque, qui tecum sumus.

M. Sed heus tu, noster, nisi me fallit traditio, pervenimus.

Sa. Ipsa est platea, quam requiri. Sy. Recurre ad aediculam
(cito.

~~Contraria somnia~~

evenirent. — vs. 26. Somnia saepe contrarium prorsus exitum praenuntiare
monet etiam Appul. *Metam.* IV. (ed. Oud.) p. 298, ubi Elmenh. hunc ex Querole
locum et alios scriptores laudat. Attamen, quae ad mortuos pertineant, mali ominis
in somniis esse affirmat Artemid. IV. 82. extr. Sed cf. et II. 49. — vs. 27.

et ferebamus] aliquem ferre universe potentiam indicat, ferri ab aliquo im-
becillitatem. Cf. Artemid. II. 56. — vs. 30, seqq. Somnii, cuius exitus

in ipsa tabula reperitur, exempla sunt etiam apud Plaut. *Merc.* II. 1. *Rud.*
III. 1. — vs. 37. traditio] sol. indicatio bonis Euclionis. — vs. 38.

recurre ad aediculam cito] id est, ni fallor, curse, ut inspicias

Sr. Recurre ad aediculam cito. M. Sacellum in parte argentaria ex diverso. Sr. Utrumque sic est. M. Ventum est. Sa. Quid praeterea? M. Domus excelsa. Sr. Apparet. M. Ilignis foribus. Sa. Ipsa est. M. Attat quam humiles hic fenestras video. Eage, hic frustra clauduntur fores: tum praeterea inermes quantum inter sese distant regulae. Secura hercle regio hic mihi, et fures nil nocent. Sed interius mihi aurum olet. Alia temptandum est via. Heia nunc, Sycophanta noster, tuque Sardanapalle, si quid vobis ingenii, comitatus et virtutis, nunc totum ostendite: ego tamquam Cynicus magister inventa et inclusa trado gaudia. Retia vosmet obsidete, dum percurro cubilia. Iam omnia tenetis animo, quae iam du-

---

locuti. aediculam] C. Vet. Voss. et Pith. ediculum. M. ilignis] C. Voss. iliginis; C. Pith. Apparet ilignis foribus, omias. pers. Mandr. hic fenestras] C. Pith. et Paris. fenestras hic. fures] Canneg. furi vel furibus. alia - via] Par. aliam - viam. oomitatis] C. Pith. adscr. hic prudentiae, alias pulchritud.

---

aediculam, cellam (quales Romae in plateis complures adfuisse videntur), seu sacellum, quod Euclio tanquam signum indicavit, quo aedes agnoscerentur. Hinc Mandr. statim addit, *traditione* (nam ita intelligendum videtur) sibi indicatum, ab altera parte *sacellum* esse, e regione *argentariam*, scil. tabernam: cf. Plaut. *Trucul.* l. 1. 51. Respondent: *utrumque* (tum sacellum, tum argentaria) *sic est*. Quo facto rogantibus sociis pergit Mandr. enumerare signa, quae e testimonio Euclionis ad agnoscendas aedes valerent. Mox ipse ad aedes procedens: *quam humiles*, caet. — vs. 43. *inermes regulae*] non erant fenestrae *clatratae*, quales commemorat Plaut. *Mil.* II. 4. 26: sed aderant modo *regulae*, virgae, columellae, eaeque *inermes*, i. e.

M. Sacellum in parte, ex diverso argentaria.

40. Sr. Utrumque sic est. M. Ventum est. SA. Praeterea?
(M. ('Est) domus

Excelsa. Sy. Apparet. M. Foribus ilignis. SA. Ea est.

M. Quam humiles hic video fenestras. Frustra hic claudun-
(tur fores :

Tum praeterea inermes quantum inter se distant regulae.

Secura regio hic hercle, et fures nil nocent.

45. Sed interius olet mihi aurum: alia tentandum 'st via.

O Sycophanta, o Sardanapale, si quid vobis ingeni,

Comitatis et virtutis, totum nunc ostendite.

'Ego magister tanquam Cynicus trado inclusa gaudia:

Retia vosmet obsidete, dum percurro cubilia.

50. 'Omnia iam tenetis animo, quae iam dudum diximus,

---

unde nulli utrinque unci prodirent, qui nimiae virgarum *distantiae* mederentur. — *vs. 44. fures nil nocent*] ironice. Aedium dominus non videtur sibi in damno ponere, si fures aliquid auferant. Eodem sensu regionem non tutam, sed *securam*, dicit. — *vs. 45. alia tentandum 'st via*] redeunt haec infra Act. V. 3. sumta e Ter. *Andr.* IV. 1. 47. Quaerit autem tutiorem rationem auri auferendi, quam furtum manifestum. — *vs. 47. comitatis*] rectissime glossator Cod. Pith. h. l. *prudentiam* intelligit. Same eadem ratione, qua noster, voce utitur Plaut. *Capt.* II. 3. 50. » tua » opera et comitate et virtute et sapientia." — *vs. 48. magister-cynicus*] elegans in voce lusus. Nam intelligitur magister canum in venatione, qui, loco retibus obsepto, iam cubilia ferarum cum canibus percurrit, dum adident ad retia venationis socii. Caeterum, quum parasiti haud raro *canes* dicantur, magis etiam illud nomen risum moveat. Quod respicitur fortasse etiam in Plaut. *Pers.* I. 3. 43. Imagine venationis hoc sensu utitur. Idem *Mil. glor.* II. 2. 113. *Poen.* III. 3. 35. et inprimis 63. Adde supra ad

dam diximus, quaeque exinde meditamur nocte ac die. Sy. De atrio porticus, in recte rationem tenes. Sa. In sacratio tria sigilla. M. Convenit. Sy. Arula in medio. M. Sic sunt omnia. Sa. Aurum ante aram. M. Hoc iam nostrum est. Quid? ipsius Queroli indicia iam tenetis? Sy. Melius herule quam tua. Tu vide an divinare possis; nos mentiri novimus. M. Ego istuc in parte hac deambulatum ibo: illinc observabo om-

in recte rationem caet.] locus vexatior, de quo tamen Codd. conspirant. Daniel et Ritt. mutant *porticus*. M. *Recte*: cogitant etiam de legendo: *an recte rationem tenes?* vel tundo *inrecte* sensu simplicis *recte*: Campeg. *in rectum, errationem iures*. Nobis autem advertentibus mox Sc. III. vs. 146. legi: *porticus in dextra est*, haud aëonum videtur etiam hoc loco olim *dextra* adfuisse, sed evanuisse illud in vocula *recte*, tum vero *in* solum remansisse. Nec tamen, quanquam hanc lectionem prae caeteris commendamus, iidem magno opere pugnamus, quominus aut cum his viris doctis faciendum sit, aut legendum sit fortasse: *de porticu atrium*. M. *Recte* caet: vel *de porticu atrium in rectum*. M. *Rationem tenes*: vel *de porticu atri an recte rationem tenes?* vel denique: *porticus est ex atrio, si recte caet.* *hoc iam*] C. Vet. *hoc etiam iam*: C. Camer. *hoc etiam*, quod recepit Par. *tua*] C. Paris. *tuam*.

vs. 1. — vs. 52. ut obscuriorem hunc locum et ea, quae sequuntur, teneamus, aut fallor, aut haec erunt animadvertenda. Fores istae *ilignae*, quae *frustra claudi* dicuntur, clausae tamen erant: vid. mox Sc. III. vs. 145. Ergo postquam externis his indicibus certi essent, aedes, quas adspicerent, esse Queroli, socios interrogat Mandrogerus, rectene illi teneant, quid ipse de interna aedium conditione a sene sibi traditum cum his communicasset. Vereri enim videtur, ne mox in quaerendo auro loci ignorantia rem conturbent. Itaque ut memores se praestent, respondent iam *vicissim*, primus Syc. de atrio et porticu, tum Sard. de sacratio; et ita porro. Synophantae verba sic intelligo, ut dicat statim *post* atrium ipsumque introitum (Sc. III. vs. 146. *ut ingrediare*) porticum esse in dextra. Sic Nepos,

Quaeque meditantur exinde et nocte et die?

Sr. De atrio porticus (est) in dextra. M. Recte rationem
(tenes.

SA. In sacratio tria sigilla. M. Convenit. Sv. In medio arula.

M. Sic sunt omnia. SA. Aurum ante aram. M. Nostrium hoc
(iam. Quid? Ipse)

55. Queroli indicia iam tenetis? Sv. Melius hercle quam tua.

Tu vide, divinare an possis: nos mentiri novimus.

M. Ego istuc deambulatum ibo: observabo illinc omnia,

An. vs. 52. Sr. De atrio porticus in dextra? M. Recte caet.

Them. q. proximus de iis, ubi videas tamen haerere interpretes. Quare si haec verborum iunctura fortasse offendat, facile locum ita explicabimus, rogare Sycoph., an cogitet Mandr. de atrio porticus in dextra. Nam atria in porticibus aedificari, docet e. g. Cic. ad Q. frat. III. 1. init. Ut ut est, ad sensum utraque sufficit explicatio. Respondet vero Mandr. e Plaut. *Mik.* I. 1. 47: Recte rationem tenes. — vs. 53. in sacratio tria sigilla] Cf. infra Sc. III. vs. 147 et 148. — vs. 54. SA. Aurum ante aram] Hoc Sardanapali dicto imprimis confirmari videntur, quae modo ad vs. 52, adnotavimus. Etenim quum olla defossa et sepulta esset (supra, ad Rutil. vi. 21, A. I. 1. 14. et infra V. 2. 10.) ii, qui in aedes inspicerent, videre aurum omnino nequibant, verum scire illud ibi adesse, hoc ex Euctionis narratione acceperant. Itaque, si quis tamen malit praecedentia de iis, quae socii in aedes introspicientes cernant, intelligere, tum sane haec vocabula ad ipsum Mandr. referat: mox ista: hoc iam nostrum est, Sardanapali verba credat, de grato nuncio gaudio exsultantis. — vs. 55. Queroli indicia] quis et qualis ille sit, ut nempe agnoscatis illum, si vobis obviam fiat. — melius quam tua] Infra V. 3. «non titulum (recognoscias)? Q. Magis quam te, quem hic hodie primum noscito.» Potest quidem hic locus ita

nia: atque, ubi res vel ratio postularit, continuo hic adero. Sy. Nos quoque paululum istac secedamus, ne suspicionem improbitas paret.

QUEROLUS, SYCOFANTA, SARDANAPALLUS.

Q. Noster ille, qui mecum est locutus, nusquam apparuit, neque aliquid subripuit intus. Iste plane homo non fuit. SA. Hem, ipse est: vellem hercle audire hunc hominem, quem vidi modo. Ego magos mathematicosque novi; talem prorsus nescio. Hoc est divinare hominem, non qualiter facere quidam risores solent. Q. Hem, quemnam divinum isti esse dicunt? SA. Sed hoc novum est, quod vidi modo: ubi te aspexerit primum, tuo te vocat nomine, dein parentes, servos, atque omnem familiam exponit; quasi noverit quid tota gesseris aetate, quidve postea sis acturus, totum edisserit. Q. Bellus hercle hic nescio qui est: non praetereunda est fabula. Sy. Quaeso sodes, adgrediamur hominem illum ratione qualibet. SA. O me stultum

---

plane] Canneg. *planus i. e. impostor.* *hunc*] C. Vet. et Pareus omitt. *vidi modo*] C. Pith. et Paris. *vidimus.* *novi*] Ma. Grat. *vidi.* *risores*] Canneg. f. *irrisores.* *vidi modo*] C. Pith. et Paris. *vidimus.* *aspexerit primum, tuo*] C. Voss. et Pith. *aspexerit, primum tuo.* *exponit*] C. Voss. Pith. et Paris. *exponet.* *gesseris*] C. Vet. Voss. et Pith. *gesserit.* *bellus*] C. Pith. in glossa *pro bono.* *qui est*]

---

explicari, ut Mandr. peregre adveniens homines, quibus vix cognitus esset, in fraudis societatem sibi adiunxerit. Attamen magis est, ut arbitremur, simpliciter his verbis uti Sycophantam, ut affirmet, optime se res. Queroli teneré; quippe *melius hercle* quam res socii sui ac sodalis. — vs. 58. *res vel ratio*] Ammian. 21. 16. » cum id posceret tempus et ratio. Intelligantur *rei ratio, temporis ratio, sive res, tempus.* — vs. 59. *improbitas*] im-

'Atque ubi res vel ratio postularit, continuo ádero.

Sr. Nos quóque istuc secedámus, ne suspiciónem improbi-
(tás paret.

SCENA II.

QUEROLUS, SYCOPHANTA, SARDANAPALUS.

Q. Noster ille, qui locutus mécum, nusquam apparuit,
Néque aliquid subrípuit intus. Hómo plane iste nón fuit.

SA. 'Ipse est; — hercle véllem audire hunc hóminem, quem
(vidí modo.

Ego mágos mathematicósque novi: tálem prorsus nescio.

5. Divinare est hóc: non quale quídam risorés solént.

Q. Quém dicunt divínium isti esse? SA. Nón est, quod
(vidí modo.

Ubi primum adspexerit, tuo nomine té vocat,

Paréntes, servos, ómnem exponit fámiliam.

Quasi nóverit, quid tóta aetate gésseris,

10. Quidve ácturus sis póstea, totum edísserit.

Q. Béllus hercle hic nescio quis: non praetereunda est fábula.

SA. Sódes, adgrediámur hominem illúm ratione quálibet.

An vs. 58.

Ubi res vel ratio postularit continuo hic et ego adero.

prudéntia. Cf. infra Sc. III. vs. 89. Nisi malit quis haec ita intelligere:
ne existat improbitatis suspicio.

Scena II. vs. 3. Ipse est] scil. Querolus. Haec tacite, caetera ea voce,
ut a Querolo audiantur. — *vs. 11. bellus]* dictum hic de eo, qui ali-
quid novi lepide narrat. Quare addit: non praetereunda est, quam refert
is, fabula. — *vs. 12. Praefigitur persona Sycophantae; sed non est,*

atque ineptam, qui non consului statim? Sy. Et ego hercle vellem: verum, ut nosti, non vacat. Q. Cur non omnia agnosco? Salvete amici. Sy. Salvus esto, qui salvos esse nos iubes. Q. Quid vos, secretumne aliquid? SA. Secretum a populo, non secretum a sapientibus. Q. De mago nescio quid vos audiui. SA. Ita est, de nescio quo nunc sermo erat, qui omnia divinat. Verum quisnam ille homo sit, nescio. Q. Estne talis aliquis? SA. Maxime ergo, Sybophanta, ut dixeram, per te tuosque, mi sodes, te rogo ut illac venias, venias; me-

---

C. Voss. antea, *quis est.* C. Pith. et Paris. *qui es.* consului] C. Paris. *consilui.* esse nos] C. Paris. *esse non.* aliquid] C. Pith. et Paris. *aliquid.* Maxime ergo] Grut. ita: *Maxime. Ergo* mi sodes] C. Vef. *misides*, unde Grut. *tuasque Mysides*, ut eum obtestatur per eius amores; Rar. vero *tuasque Misiide* s. s. *astute*, a Græco *μυσίδω*. venias-

---

ut, qui nunc tantopere cupiat magum convenire, is continuo moras nectat, atque idem; quod concupiverat, identidem recuset. Adest ergo nomen perturbatio: cui mederi conati sumus, personam Sardnapali, quae sequenti versui praefixa legebatur, huc retracta. Nescio tamen, an plenior medicina afferri possit, re sic intellecta: simulari magum a solo Sycophanta visum esse, qui nunc ea, quae magum de aliis divinantem audivisset, cum Sardnapalo communicet. Est enim Sycophanta, qui infra (vs. 36 et 38.) Querolo explicat, quis sit ille magus, quique mox etiam (vs. 47.) interrogandi partes ipse suscipit: contra Sardnapalus *quis ille homo sit, nescire* fingitur (vs. 18.), et arbitratur, Sycophanta duce opus esse, quoniam is magum *vidit et nocte bene* (vs. 32.). Quae proinde si recte ita intelligantur, vs. 3 et 6. reponendum erit Sycophantæ, vs. 12. Sardnapali nomen; sed vs. 13. pertinebit rursus ad Sycophantam, dicentem poenitere se, quod non statim, quem in divinantem magum incidisset, de suis eum rebus *consulaverit*, cum

'O me stultum áque ineptum, qui non consului statim!

Sr. 'Et ego vellem: verum, ut nosti, non vacat. Q. Agnosco
(omnia?

15. Salvete, amici. Sr. Sálvus esto, sálvos qui esse nós iubet.

Q. Quid vós? Secretumne áliquod? SA. Populo scretum,
(haud sapiéntibus.

Q. Dé mago nescio quo audiui. SA. Dé nescio quo sérmo erat,
Quí divinat ómnia. Verum quís ille homo sit, nescio.

Q. 'Estne talis? SA. Máxime. Ergo, Sycophanta, ut díxeram,

20. Per té tuosque sódes, rogo, illac vénias mecum uná simul.

An vs. 14. Et ego hercle vellem: verum, ut nosti, non vacat.

vs. 15. Cur non agnosco? Vos salvete. Sr. Sálve, qui sálvos iubet.

vs. 20. Per te tuosque, sódes, rogo, mecum illac ut venias simul.

vero (vs. 14.) Sardanapalo querentem, animum sibi ad conveniendum illum non deesse, deesse vero opportunitatem: quam personam ut rite tueatur, deinde Sycophanta etiam de se magum interroget (III. 124 sqq.). Verum non infitior, hisce molestos esse quodammodo versus huius Scenae 34 et 51, ubi vide adnot. — vs. 14. Agnosco omnia?] i. e.

Quidni cognoscam quid agatur? Brevis haec interrogandi forma usurpatur etiam a Iuven. IV. 130: *conciditur?* i. e. num illum (piscem) concidendum censetis? Add. supra I. 2. 5. — vs. 16. *populo scretum*] cf. mox vs. 53. Magi et mathematici saepius ab Imperatoribus Urbe expulsi sunt. Tac. *Hist.* I. 22: II. 62, *Ann.* II. 32: XII. 52. Nihilominus isti, quum a ditioribus summo studio expeterentur, Romae commorabantur fere, sed clam et non sine periculo, tum suo, tum consultantium. Vid. Tac. *Hist.* I. 22, *Ann.* II. 27, VI. 29, XII. 22, 52, 59, XVI. 30 et 31. Add. Ammian. passim. — vs. 19. *talis*] tantus.

— vs. 20. *una simul*] cf. vs. 31. et Plaut. *Most.* IV. 3. 43. De particularum huiusmodi pleonasmo vid. Duker. *Indice ad Flor.* ad voces *rursus redire*,

cum una simul. Sy. Iamdudum dixi, ultro et libenter irem, si vacuum nunc esset mihi. Sa. Mane paulisper. Q. Quaeso, amice, ne te subripias tam cito. Egomet quoque scire cupio, quisnam iste est, de quo sermo nunc erat. Sy. Edepol, nescio quid aliud mihi est negotii: cognati atque amici iamdudum me expectant domi. Sa. Magna hercle hominis difficultas et persuasio: neque nunc te amici expectant, neque cognati: paulisper mane. Q. Quaeso, amice, si mea non est odiosa societas, consulere vobiscum volo. Sa. Vereor hercle ne difficilem se nobis faciat, si plures videt. Sy. Optime edepol: ecce sodes comitem quaerebas, habes: mihi molestus ne sies. Q. Quaeso, amice, si huic ita videtur, abeat, nos illac una simul. Sa. Atque isto nobis est opus, quoniam hominem illum vidit et novit bene. Q. Iustum est ut nobis hodie operam impendas, quoniam sic ratio expostulat. Sy. Immo hercle iste illum novit melius atque ille hunc familiariter. Q. Sed quaeso nunc vestram fidem, quisnam hic homo est, vel cuius loci? Sy. Quantum comperi, Mandrogerus vocatur: hoc scio. Q. Attat, pulcrum hercle nomen: iam hoc de Magis existimo. Sy. Pri-

---

venias] C. Vet. Pith. et Paris. om. alterum *venias*. *amici expectant*] C. Vet. *expectant amici*. *paulisper mane*] C. Vet. *mane paulisper*. *amice s. m.*] C. Paris. *amici s. m.* *abeat*] C. Voss. Pith. et Paris. *habeat*. *simul*] C. Voss. et Pith. *sumul*. C. Pith. et Par. adscr. *sc. eamus*. *Atque*] C. Voss. *Atq.* Ritt. et Par. *atqui*. *hoc scio*] C. Vet. et Ms. Grat. *hoc nescio*, quod probant Grat. et Par. Verum Ritt. f. *plus hoc nescio*. *hercle*] C. Pith. et Paris. omitt. *hoc*] Canneg. *hinc*. *de magis*]

Canneg. ad Avian. *Fab.* 18. vs. 4, et (vide supra p. 28.) Wasse ad Sall. p. 249. — vs. 26. *persuasio*] pertinet vocabulum et ad eum, qui persuadet, et ad eum, cui persuadetur. *Difficilis persuasio* eo sensu est

Sy. Dixi dudum, irém libenter, si ésset nunc vacuúm mihi.

SA. Máne paulisper. Q. Quáeso ne, amice, té subripias
(tám cito

Cúpio ego quoque scire, quis iste, dé quo sermo núnc erat

Sy. Edepól, negoti aliúd nesció quid ést mihi:

25. Cógmati iamdúdum atque amíci me exspectánt domi.

SA. Mágnahercle difficoltàs hómínis et persuásio.

Néque te amíci néque cógmati exspectánt: paullisper mane.

Q. Si odió non est societas mea, consúlere vobiscúm volo.

SA. Vereór, ne difficílem se nobis fáciat, si pluré s videt.

30. Sy. Comitém quaerebas, ecce habes: mihí molestus né sies.

Q. Quáeso, huic si ita vidétur, abeat: nós illac uná simul.

SA. 'Atqui isto opus est, hómínem quoniam vídit et novít bene.

Q. Iústum, ut nobis óperam inpendas, quóniam ratio expós-
(tulat.

Sy. 'Immo iste illum nóvit melius, átque ille hunc familia-
(riter.

35. Q. Sed quáeso nunc vestrá m fidem: quis híc homo est vel
(cúius loci?

Sy. Quántum comperí, Mandrogerus (ille) vocatur, hóc scio.

Q. Púlerum hercle nómen: hoc iam dé magis existimo.

apud Iustin. XXXIV. 4, quo hic *difficultas et persuasio*. — vs. 34. Ex iis, quae supra vs. 12. animadvertimus, videtur haec Syc. ideo tantum dicere, ut certius credat Querolus, eum vero animo officium arcessendi magi avertere velle. — vs. 35. *cuius loci*] vel patriam quaerit, vel conditionem; quo sensu mox Sc. 3. 118 et 126. Add. e. g. Ammian. XXIX. 5. — vs. 37. *hoc iam de magis*] scil. *esse*, ad magos pertinere, hominem,

mum praeterita edicit, si omnia cognoscis, tum de futuris disserit. Q. Magum hercle hominem tu narras, et consuli hunc non placet? Sy. Volo equidem, sed paulisper non vacat. Q. Age, da operam amicis: nobis quoque similiter impera, si quid voles. Sy. Habeo gratiam: quoniam istud vultis, fiat. Sed audite quid loquor, huiusmodi homines impostores esse. Q. Hem, sodes, ipsud volebam dicere. Certe ferulas non habet, neque cum turbis ambulat. Sy. Ha, ha, he, tales hercle consulere hic deberet homo curiosissimus? Sa. Verbis quantum vult, ille fallat: plus de nobis non licet. Sy. Si vobis ita videtur, placeat ut ego hominem scisciter, atque ut omnia per-

Par. ex adnot. Gruteri *te magis aestimo. si omnia cognoscis*] corruptum videtur e glossa s. (vel scil., omnia cognoscit; in C. Voss. additum est p. *recognoscis*. magum] Ms. Grut. et C. Pith. *magnum*, quod recipiant Par. et Canneg. hominem tu] C. Vet. *tu hominem*. non vacat] C. Vet. *mane* (sic). ipsud] C. Vet. *ipsum id*, unde Daniel et Par. *istud*. hic] C. Pith. et Paris. omitt. de nobis] C. Pith. in glossa in nos. C. Paris. *contra nos*. placeat] Ms. Grut. *placet*, ubi tamen antea

de quo dicis, magum indicare existimo. Potest etiam esse: *hoc* (scil. nomine) iam suspicor, illum hominem unum de magis, seu magum esse. — vs. 39. *magnum tu*] » magnus hercle vir, qui et praeterita et futura tenet. Tunc vero hunc non consulis? Non tamen inepta est lectio *tu magum*, i. e. tunc magum negligis, quod genus hominum vulgus tantopere sectari solet? — vs. 41. *impera*] *imperare* et *imperium* dominorum est in servos. Ter. *Phorm.* II. 2. 19 et 46. 3. 2. *Eun.* II. 1. 7. Hinc dicunt illud, qui promptos se paratosque indicant ad officium praestandum. e. g. Plaut. *Aulul.* II. 1. 23. *Cist.* IV. 2. 56. Caeterum cf. cum hoc veni infra 3. 159. — vs. 42. *quoniam vultis, fiat*] ex Ter. *Ad.* V. 6. 22.

Sy. Edictū primum praeterita, tum de futuris disserit.

Q. Magnum tu hercle hominem narras: et non consuli hunc
(placet?

40. Sy. Equidem volo, sed non vacat paulisper. Q. Age, operam,
(amice, da
Nobis; similiter inpera, si quid voles.

Sy. Gratiam habeo: quoniam vultis, fiat. Ast audite, quod
(loquor;

Homines huiusmodi inpostores. Q. Id volebam dicere.

Certe ferulas non habet ille, neque cum turbis ambulat?

45. Sy. Tales consulere hic deberet hominum curiosissimus.

Sa. Verbis quantum vult, ille fallat: plus de nobis non licet.

Sy. Si vobis ita videtur, placeat, ut ego hominem scisciter:

- [Atque omnia ut perquiram non uno modo;]

Vide mox 3. 7 et 160. — vs. 43. *id volebam dicere*] ipsa haec est mea sententia, cf. infra S. 4. 26. — vs. 44. *ferulas non habet, neque cum turbis ambulat*] Henr. Canneg. (*Rescr. Boxh. de Cat. c. VII*, in Catonis edit. cura Arntz. p. 394] putat auctorem h. l. in oculis habuisse morem, quo magistri frequenter cum pueris discipulis deambulare solebant; uti notum est de ludimagistro isto Faliscorum (Liv. V. 27.). Magis opinor, observatos illius menti fuisse viles istos hariolos, *μητραγύρταις*, alios, qui per vias publicas circumibant, oracula ista sua in mediis infimae plebis otiosorumque *turbis* edentes. Certum isti habitum virgasque et alia tanquam sacrorum instrumenta ostentabant. Idem, squalorem luctumque prae se ferentes (cf. Plaut. *Rud.* II. 3. 46.), solebant verberare se et cruciari. Cf. Plaut. *Truc.* II. 7. 41. et praesertim Appul. *Met.* VIII. (Oud.) 583. Ad alterutrum referendae videntur ferulae. Plenam harioli descriptionem quaere in Appul. *Met.* IX. 607. coll. II. 118. — vs. 45. *hic*] Sardanapalus. — vs. 46. *de nobis*] scil. *auferre*.

quidam non uno modo: si mihi ille de omnibus respondere potuerit, sciatis vere hunc esse divinum vel magum. **SA.** Dixisti optime. Sed eccum ipse hac praeterit: ita ut volui contigit: quanta in ingressu gravitas, quanta in vultu dignitas! **Q.** Adgrediamur hominem, atque a publico sevocemus, ut secreto disserat.

QUEROLUS, MANDROGERUS, SYCOFANTA, SARDANAPALUS.

Q. Salve Mandrogerus. **M.** Salvos esse volo. **Q.** Tu quoque incolumis esto, sacerdotum maxime, quoniam laudaris ac diligeris plurimum merito tuo. **Sy.** Scin' tu, Mandrogerus, quid ex te volumus noscere? **M.** Quanam? fortasse novi. **Sy.** Consulere de quibusdam volumus et cognoscere tuam insignem sapientiam. **M.** Non equidem constitueram: sed quoniam ita vultis, consulite, ut respondeam. **Sy.** Quaesumus ut libenter nobis operam tuam impendas: prolixa nunc disceptatione opus est. **M.** Dicite quid velitis. **Sy.** Primum ut exponas quaesumus, quae sunt optima sacrorum genera vel cultu facilia. **M.** Duo sunt genera potestatum: unum quod iubet; aliud quod

---

fuit placeat. hunc esse] C. Vet. et Paris. esse hunc. vel magum] C. Vet. et magum. disserat] C. Vet. disserantur, C. Pith. et Paris. disseras. (Sc. III.) Mandrogerus] ita saepe. Sed Par. fere mutat Mandrogers. esse volo] C. Vet. Pith. et Paris. esse vos volo. quoniam] Canneg. f. qui iam. volumus] C. Pith. volumus. Quanam? fort.] Ritt. et Par. Quaedam fort. nunc] C. Pith. n. disceptatione opus] C. Voss. et Pith. opus disceptatione. Ms. Grut. disceptatione. facilia] Ritt. et Paris. facillima. unum] C. Voss. et Pith. unum est.

— vs. 50. Si bene responderit, vere divinum esse, si male, magum, i. e. fallacem eiusmodi hariolum cognoscetis. Si quis malit, divinum et magum

Mihi de omnibus si respondere potuerit,

50. Divinum vere hunc esse sciatis vél magum.

SA. Dixisti optimé. Sed praeterit ipse: ut volui, contigit.

Quánta gravitas (ést) in gressu, quánta in vultu dignitas.

Sévocemus hóminem a publico, út secreto dísserat.

SCENA III.

QUEROLUS, MANDROGERUS, SYCOPHANTA, SARDANAPALUS.

Q. Salvé, Mandrogere. M. Sálvos esse vós volo.

Q. Incólumis tu quoque ésto, sacerdos máxime,

Quoníam laudaris ác diligeris plúrimum meritó tuo.

Sy. Scin' tú, Mandrogere, quod éx te volumus nóscere?

5. M. Fortásse novi. Sy. Té consulere dé quibusdam vóluiamus,

Tuam ét sapientiám cognoscere. M. Nón equidem constitúe-

Sed quóniam vultis, cónsultite ut respóndeam. (ram:

Sy. Quaesumus, ut libénter operam nóbis inpendás tuam.

Prolíxa disceptátione núnc opus est. M. Dic, quíd velis.

10. Sy. Quaesumus, exponas, quae sacrorum óptima cultu fá-
(cilia.

M. Potestátum genera dúo sunt: unum, quód iubet,

h. l. idem valere, aut recipiat is e Cod. Vet. *et*, aut *vel* pro *et* dictum putet, quod sequioribus scriptoribus haud insolitum est (cf. Intt. ad Eutrop. VIII. 23. et fortasse sic etiam supra S. 1. vs. 58, infra S. 3. 19.). Sed ita alterutrum nomen otiose adstat. — vs. 51. *praeterit ipse*] nisi coniciat magum esse ex habitu, magis dicas Sard. eum autē vidisse. Cf. supra quae ad vs. 12. — vs. 53. *secreto*] *χρησις*: add. quae supra ad vs. 16.

Scena III. vs. 11. Quae iam sequuntur, prima fronte continere viden-

obsecundat. Sic reguntur omnia. Praeclarior maiorum potestas; sed minorum saepe utilior gratia. Verum de maioribus dicere, neque mihi dicere, neque vobis audire est utile. Itaque si et invidiam et sumptum evitatis, sperate ab inferioribus. Sy. Quanam ista sunt obsequia, quibus obsequi nunc oportet? M. Dicam celeriter. Tria sunt in primis: Planetae potentes, anseres importuni, et Cynocephali truces. Has tu effigies omnibus in fanis et sacellis si intueare, vel placare potueris, nihil est obstare quod possit tibi. Sy. Illosne quaeso

---

potestas] glossam puto iniectam ab iis, qui non caperent, quid esset *praeclara gratia*. *dicere neque mihi dicere*] abest prius *dicere* a Cod. Camer. Voss. et Pith., posterius ab edit. Paris. Canneg. legit: *dic. n. m. docere*; porro in margine exemplaris, (quod in biblioth. Acad. Lugd. Bat. adest, num. 501.) ad prius *dicere* adscriptum est, haud profecto inepte: *Dis. intueare*] Ritt. et Par. *mitigare*.

---

tur tantummodo interpretationem quandam, ipsam apprimè obscuram, sacrorum, quae in cultu numinum quorundam in publicum minus notorum observanda sint. Sic autem ista facile videantur cuivis et longiora et frigidiora, quam quae poetæ ingenio, in caeteris lepidissimo, congruant. Et vero accuratius insipienti apparebit, auctorem obliqua oratione Imperatorum aulicos, praecipuos magistratus, ac sacerdotes tetigisse, quorum mores et ridiculam superbiam tectis verbis perstringat. Ratio profecto, quae egregie cadit in eam aetatem, ubi aurea illa dicendi libertas, qua antiquiores Comici tam feliciter uti sunt, modo non omnis sublata erat. — *unum quod iubet*] ipse Imperator scilicet. — *vs. 12. obsecundat*] nempe iubenti Principi, cuius iussa exsequitur. — *vs. 13. praeclarior-gratia*] i. e. splendidior, illustrior; illis, in quos horum favor confertur, potius gloriam addens, quam utilitatem. — *vs. 15. evitatis*] scil. evitare cupitis. — *vs. 16. obsequia*] dici videntur, qui inferiores ipsi uni illi domino maiori (Principi) *obsecundant* (supra *vs. 12.*) atque obsequuntur: ab humilioribus vero sibi rursus cultum

Aliud est, quod obsequuntur: sic reguntur omnia,

Maïorum praeclarior, minörum utilior gratia.

De maioribus neque dicere neque audire est utile.

15. Si invidiam et sumtum évitatis, pétite ab inferioribus.

Sy. Quaeñam ista sunt obsequia, quibus oportet obsequi?

M. Dicam celeriter. 'Ista imprimis sunt tria:

Poténtes planétae, anserés inportúni,

'Et Cynocephali truces.

20. Has tú si fanis éffigies in omnibus

'Et sacellis intueare, vél placare potueris,

Nihil ést, obstore (pórro) quód possit tibi.

An. 15. 14. De maioribus neque mi dicere neque vobis est utile.

Vs. 18 est versus Bacchiacus, quem sequitur clausula trochaica, nisi dederit fortasse poeta sic:

Sunt planetas praepotentes, inportunique anseres,

Sunt et Cynocephali truces. Has effigies in omnibus

Fanis et sacellis intuedre: nam si potueris

Placare, nil 'est, obstore quod possit tibi.

et obsequium exigunt, quod expressit divinus noster Feith:

En zien, nu moe gekniëld, swed. ant'rat voor zich knielen.

— vs. 16. *potentes planetas*] Planetas a multis habitos esse rerum ter-

restrum et factorum humani generis administratores ex philosophis et astro-

logis nota res est. Intelligit autem, opinor, praesides provinciarum,

aliosque magistratus, qui modo in hac, modo in illa regione, rerum

summam obtinebant. — *anserēs*] anseres sacri fuerunt Romanis. Hoc nomine

sacerdotes indicari, mox erit manifestissimum. — vs. 19. *Cynocephali*] no-

men, e sacris Aegyptiacis et Anubis cultu desumptum, aulicos spectare vide-

tur, qui populo aditam ad Deum, i. e. Principem, pracludebant. Cf. infra

vs. 70 sqq. coll. 46. — vs. 21. *intueare*] adores. — *placare potueris*] satis

tu mihi planetas loqueris, ~~numeros~~ quibuscumque rotantur? M. Ip-
 sos: nec visu faciles nec dictu affabiles: ~~et~~ tempus in quo vol-
 vunt, stellas numerant, maria aestimant: sola mutare non pos-
 sunt sum. Sr. Ego met audieram, quod ipsi omnia gubernarent.
 M. Ha ha he, hic si aliquid gubernare censes, nescio ubi nau-
 fragium dixeris. Ubi rerum omnium penuriam esse norunt,
 illic homines non regant. Summa est medella, vicissim
 alia ut evertat loca: messes hac atque illac transferunt diris
 tempestatibus, omnesque fructus paucorum improbitas capit.
 SA. Novum tibi est, transferri messes? M. Istis licet rerum
 omnium species atque formas, ut libuerit, vertere. Sed quot
 gradibus et transfusionibus? aliud ex alio iubent: triticum ex

---

in ore] Canneg. *in orbe.* *non regant]* C. Vet. n. regnant, G. Voss. an:
 n. rogant, C. Pith. et Par. congregant. *evertat]* C. Vet. evertant, Canneg.
everrant. *sed quot]* C. Voss. qd, M.: Grut. his praefigit personam
 Sard, mox habet: Mand. Aliud ex caet. quem testatorem recepit Par. *iubent]*

---

opibus valeas, ut iis sacrificia ac munera offeras, quibus illi magis delectan-
 tur quam adoratione. Alius, nec difficilior, existit sensus, si quis transpo-
 nat vocab. *si*, legatque ~~nam~~ pro *vel*. *vs. 23. numeris]* de numeris
 et harmonia Planetarum Cic. in *somn. Scip.* c. 5. Porro in re publica tum
 pectinaria tum alia fere omnia numeris reguntur. — *totum]* recte Ano-
 nym. n. 501. L. Bat. Acad. in margine *et p. 23.* Ita de universo quando
totum usurpat Lucret. I. 983. II. 89. VI. 651. et 680. — *rotant]* ut pla-
 netae ex astrologorum sententia Universum regunt, ita principes illi ma-
 gistratus orbem Romanum *rotant*, sed libitum suum constituunt, vel etiam
 (quod fortasse auctor eo verbo indicavit) confundunt, perturbant. Sidera
 ab Iove per gentes mitti, ut hominum fata cognoscant, dixit iam Plaut.
Rud. prol. vs. 10. — *vs. 24.* E. Virgilio, *Aen.* III. 641. — *vs. 25.*
atomos in ore volvunt] tuctur Io. Saresberiensis, *Politr. sive de Nug. Cur.*

20. **Sr.** Illéne loquens mihi planetas, númeris qui totum rotant?
 20. **M.** Ipsós, nec visu fáciles (alli), dictu nec affabiles.
 25. **A.** Omés in ore volvant, stellas numerant, maria aestimant.
 . **Sola** mutare haud possant sua. **Sr.** Audieram eos gubernare
 - quae de luce loquuntur. **M.** Ha ha he (omnia).
 . **Gubernare** hic si censes aliquid, ubi haefragium dixeris?
 - 79. **Rerum** ubi penuriam esse norunt, illi homines congregant.
 . **Summa** medela est haec, vicissim alia ut evertant loca.
 30. **Messes** transferunt hac illac diris tempestatibus,
 . **Omnésque** fructus paucorum improbitas capit.
 . **Sa.** Transfèrri messes tibi novum est? **M.** Istis licet
 . **Rerum** omnium species atque formas, ut libuerit, vèrtere:
 . **Quot** grádibus et transfúisionibus! Aliud ex alió iubent;

II. 25. illud *in ore*: vereri enim se dicit, ne forte eiusmodi atomus ex ore lapsa facile genethliaco intercidat. Non tamen displicet, quod tentat Canney. *in orbe*; namque orbis terrarum particulas vi planetarum dirigi a philosophia Epicurea et doctrina astrologorum haud absonum erat: nec magis illud ignorabatur, Praesides ac Praetores saepe plebeios homines ex alio loco in alium pro lubitu transponere. — *stellas*] cives ditiores recensent, e quorum bonis laboranti fisco succurratur. — *maria aestimant*] quae sit marium conditio, motus, ambitus, planetae constituunt. Magistratus computant, quid ex vectigalibus maritimis percipi possit. — *vs. 26. sola sua*] descriptum olim cureum illum, loca et sola proinde *sua*, quae sibi obeunda sunt. — *vs. 28.* Stulte eo compellunt incolas, ubi omnium rerum penuria est. — *vs. 29.* Non alia est huius mali medela, praeterquam quod isti non semper eadem loca *evertant*, vastent, sed vicissim alia. — *vs. 30. messes transferunt*] messes a magis et, quos invocabant illi, planetis transferri vulgo credebant; vid. Virg. *Ecl.* VIII. 99, ibique Cerda. Ita et Romani

vino subito fieri videas, vinum ex tritico. Iam lava seges hordei facile efficitur ex quovis titulo et nomine mortales verò animas sive Inferis sive Superis addere, nullas labor. SA. Vides ergo tam potentes placari oportere? M. Ha, ha, he, paucis hoc licet: sacraria istaec nimis superba sunt et sumptuosa, maxime si obaudire vultis, exiguo votum soli sacello solvite. SY. Et oracula istaec ubinam specialiter sunt expetenda? M. Ubi libet, haec atque illae, sursum deorsum, in terra in mari. SY. Et quoniam infelix deprehendere aut adire possit haec tam varia sidera? M. Adire facile est: abire impossibile. SY. Quamobrem? M. Mystera sunt in aditu diversa et occulta, quae nos soli novimus, arpyiae, cynocephali, furiae, ululae, nocturnae striges: absentes hydris congregant; praesen-

---

Par. iubet. obaudire] Iuret, ad Symm. Epist. III. 44. exemplis probat sic sequiori aetate saepe pro obedire scriptum esse. Malim tamen simplex audire. et oracula] C. Vet. et Pareus oracula. O. Voss. Pith. et Par. et oracula. in mari] C. Paris. et in mari. et quisnam] in quibusdam Codd. et quisnam, unde Grut. et Par. ecquisnam. varia]

Praefecti, aegre ferentibus incolis, frumentum ex alia regione in aliam transportari curabant: ad militarem annonam scilicet, de cuius cura vid. Vales. ad Ammian. XIV. 10. — vs. 35. tritica e vino] conicio morem intelligi, quo populi vectigales vel totum tributum vel partem Romanis solvere solerent, fructibus regionis ad praesides collatis. Vid. e. g. Cic. in Pison. 35. Sic alio tempore vel etiam loco vinum, alio frumentum in vectigal imputari poterat, ac vinum, quod ex alia regione afferebatur, cum alterius loci frumento commutari. — vs. 37. inferis — sive superis] hominem vel necare vel in summas dignitates evehere. — vs. 40. sacello soli] tantum exiguo sacello. — vs. 43. infelix] σχέτλιος, ob

33. Tritica subito e vino fieri videas, vinum e tritico.

Flava hórdei seges efficitur, facile ex quóvis titulo et nó-

'Addere inferis mortales' seu superis nullus labor. (mine.

SA. Placári oportet tam potentes. M. Há, ha, he: paucis hoc

Sacrária sunt supérba nimium et suntuosa máxime. (licet.

40. Si audire vult', sacélló soli vótum exiguo sólvite.

Sy. Et istaec ubinam sún't specialiter éxpetenda orácula?

M. Ubi libet, hac atque illac, sursum deórsum, in terra et in (mari.

Sy. Et quisnam infelix déprehendat haec tam varia sídera?

M. Difficile adire, abire impossível est. Sy. Quamobrem? (M. Mystéria

45. In áditu sunt diversa occulta, quae nos soli nóvimus:

Hárpyiae, cynocéphali, furiae, úlulae, nocturnae striges.

Abséntes hydris cóngregant, praeséntes virgis súbmovent.

mulum investigandi laborem. — *varia*] quibus libet assidue in aliis locis sedem ponere, ii recte et *varii* et *vagi* dicuntur: exquisitus tamen videntur haec sidera dici *varia*. — *vs. 44. difficile adire*] ita mutavimus, postulantis, quae statim sequuntur. — *impossibile*] vocabulum primo Quintiliano *I. O. V. 10* et *13* usurpatum. — *mysteria in aditu*] intelligo ministros et qui proprio nomine Praesidum *comites* dicebantur: quorum alii praefectorum aditum pretio venderent, alii tristes ac superbi illos, qui salutandi causa confluisent, repellerent. Cf. Iuven. VIII. 127 sqq. Caeterum, ut illis diebus, sic nostra aetate evenit, ut, victoris populi magistratibus incolis cuiusdam provinciae sui conveniendi potestatem facientibus, evocarentur absentes, qui vero se sisterent, contumeliose reprimerentur: ita ut vere „neque abesse liceret neque adire.” Etenim principes illi, uti noster ait, turbas nabigunt atque amant.” — *vs. 47. virgis submovent*] virgae sunt lictor-

tes virgis submovent: ita neque abesse licitum est, nec adire:
tutum; turbas abigunt et turbas amant. Quid plura. Querole?
Si te Numina diligunt, ne tu quicquam hinc noveris. S. At-
qui, sacerdos noster, mysterium hoc iam displicet: de secundo
illo genere anserino edissere atque expone, si quid est boni.
M. Isti sunt, qui pro hominibus perorant ante aras atque alta-
ria, quibus cygnea sunt capita et colla: reliquias edere mensa-
rum solent. Isti sunt ariolorum longe fallacissimi. Tantum
est, quod vota hominum interpretantur et male; precemque di-
cant, sed responsa nunquam eligunt congrua. S. Hosne tu
olores esse narras? Ego in sacellis proxime anseres inspexi mul-
tos: neminem vidi cygnum: magnis gutturibus capita attollunt,
alas pro manibus gerunt: primum inter sese linguam trianleo
vibrant sibilo: inde ubi sonuerit unus, cuncti alas quatiant,
diris cum clangoribus. M. Non parvo explentur isti: panem
neque noverunt neque volunt: hordea insectantur fracta et ma-

---

Ma. Grut. C. Voss. Pith. et Paris. *saga*, quod recepit Par. *licitum est*.
O. Paris. omitt. *est*. *Querole*] vocabulum eliminandum? Oratorem, Nander, vertit
ad Sycophantam. Postea ex magis scientia nomen Querolæ comperit se simu-
lat. *sap. et coll.* C. Voss. et Pith. *coll. et app.* *eliquat* Koen-
et Canneg. *eliciunt*. *linguam*] C. Paris. *lingua*. *cuncti*] Par. *cuncta*.

---

rum, qui, prodeunte magistratu maiore, turbas dispellunt. Proprium quoque
de hisce est verbum *submovent*. Cf. e. g. Liv. III. 48. IV. 50. VIII. 33 et
passim: Senec. *Epist.* 94. — *vs.* 52. *Sacerdotes tangi iam nunc propae-
tulo est.* — *vs.* 53. *colla cygnea*] albas infulas vittasque respicere
videtur. — *reliquias mensarum*] quae ex opulæ sacrificiis resta-
bant. — *vs.* 55. *et male*] et illud quidem male. — *vs.* 56. *eli-
ciunt*] a Diis, quos precantur. — *vs.* 59. *alas pro manibus*] fortasse

Néque abesse licet néque adire: turbas abigunt et turbas
(amant.

Quid plura? si te Nûmina diligunt, ne quidquam hîc nò-

50. Sr. Atqui, sacerdos, hoc mysteriû displicet. (veris.

Secundo de genere anserino expone, si quid est boni.

M. Isti sunt, pro hominibus qui perorant ante altaria,

Quibus colla cygnea sunt; reliquias edere mensarum solent.

Sunt isti ariolorum omnium longe fallacissimi.

55. Tântum est, quod vóta hominum intérpretantur ét male,

Precémque dicunt, sêd responsa núnquam eliciunt cóngrua.

SA. Hósne tu esse olóres narras? 'Ego sacellis próxime

'Anseres inspéxi multos: cygnum vídi néminem.

Magnis gutturibus cápita tollunt: alas pro manibus gerunt:

60. Trisúleo inter se linguam vibrant súbilo.

Unus úbi sonat, cuncti alas quatúnt diris cum clangóribus.

M. Non páro explentur ísti: panem néque noverunt néque
(volunt:

An vs. 48. Néque abesse licitum est neque adire: turbas abigunt etque amant.

An vs. 55. Tântum est, intérpretántur vota quód male,

lingas sacerdotum vestium manicæ intelligendas sunt. vs. 60. tri-

sulos súbilo] qui e linguis trisulcis exoritur, nisi malit quis reponere tri-

sulam. Nescio an sacros illos cantus cogitet, de quibus mox: « unus ubi

« sonat, cuncti alas quatúnt » i. e. opinor, manus supinas extollunt.

vs. 62. panem neque noverunt neque volunt] ad locum illustrandam
egregie valet Horat. Epist. I. 10. 10, unde patet, placentas istas, quales in

sacris afferri solerent, liba dictas, in sacerdotum familia communem cibum

dida; spicas nonnulli vorant: quidam etiam polenta utuntur et carne iam subrancida. Sy. En sumptum inanem. M. De istis quondam magnus dixit Tullius: anseribus cibaria publice locantur et canes aluntur in Capitolio. Sy. O genus hominum multiforme et multiplex! His ego met fuisse arbitror matrem Circen; Proteum patrem. Sa. Edepol neque isti placent. Cynocephalos nunc expone, si meliores putas. M. Isti sunt qui in fanis ac sacellis observant vela ac limina, quibus a pectore capita sunt ca-

vorant] Par. *vocant*. *inanem*] Koen. et Caneg. *immanem*. *anseribus caet.*] ipsa verba Ciceronis *pro Rose Amer.* c. 21, quae quamvis non verum constituent, potest tamen ferri, ut auctor ea caeteris interposuerit. At vero tum *canes* huc nihil faciunt, tum ipsum *anserum* nomen, quod supra iam adest, ingratus repetitur, tum vero etiam neque illud a vero absonum videtur, librariorum, quum viderent laudari Tullium, non tamen omnia Tullii verba referri, hunc scriptoris lapsum videlicet restituere voluisse, ac proinde ex ipsa oratione ad verbum omnia transcripsisse. Quapropter equidem lubens legerim: *« Istis, ut quondam magnus dixit Tullius, Cibaria publice locantur, aluntur in Capitolio »* C. Camerar. exhibet *collocantur*, quod recepit Par. *Circen, Proteum patrem*] C. Voss. et Pith. *patrem Protheum*. C. Paris. *Circien — Protheum. ac lim.*] C. Voss. Pith. et

fuisse, *panis loca* scilicet usurpatum. — *vs. 63. hordea frasta et maddida*] quae victimarum capitibus imponebantur. Tum etiam sacris avibus cibum praebere offas ex hordeacea farina aqua conspersa et subacta formatas tradit Colum. VIII. 3. — *subrancida*] non plane intelligo. Cic. in Pis. 27. mensam hominis sordidi simul ac libidinosi multa carne subrancida exstructam dixit. Noster fortasse illud vult, si per breve tempus multi cives sacris operati essent, ob carnis abundantiam evenire saepe, ut sacerdotes subrancida vescerentur. — *vs. 65. inanem*] non offendit hoc, malim tamen *immanem*. — *vs. 66. cibaria locantur*] veris anseribus ita procuratam esse, ut alios scriptores mittamus, vel solo Ciceronis testimo-

Sectantur hordea fracta et madida: spicas nonnulli vorant;

Utuntur quidam etiám polenta et carne iam subrancida.

65. Sy. En sumentum inanem! M. De istis quondam magnus dixit
(Tullius;

*Anseribus cibaria publice locantur et canes uluntur in
(Capitolio.*

Sy. O genus humanum multiforme et multiplex!

His arbitror fuisse Circen matrem, Proteum patrem.

SA. Neque isti placent. Expone, si meliores Cynocephalos
(putas.

70. M. Hi sunt, qui in fanis ac sacellis servant vela ac limina,

A pectore capita quibus canina, alvi densi, pandae manus;

An vs. 65. *En sumentum inanem! M. Istis, ut quondam magnus dixit Tullius,*

vs. 66. *Cibaria publice locantur, ulunturque in Capitolio.*

nio constat. Pronti autem isti alebantur, sic etiam de victu sacerdotibus praestando publice cura agebatur. — vs. 67. *genus humanum*] hoc loco excidit auctori, sibi tantum obliquo sensu de hominibus, aperto de anseribus sermonem esse. — vs. 69. *Cynocephalos*] significantur, ut puto,

qui in aula Imperatoria Principi praesto erant ad ministeria: cubicularii, ianitores et, quos vocat Lampridius (*Hist. Aug.* I. 886.), admissionales. Solebant hi aditum ad Principem pro lubitu civibus aut praeccludere aut aperire: quod quia prohibuit olim Alexander Severus, admissionalibus istis remotis, laudatur a Lampridio, l. l., ubi vid. Casaub. et Salm. — vs. 70.

vela] quae solebant ianuis tum templorum tum profanarum aedium ostendi.

Hinc pro ipso aditu dicitur illud e. g. l. I. C. Th. *de off. rect. prov.*

— vs. 71. *capita canina*] tetricus et acribus vultus in supplices ac salutatores. — *alvi densi*] ob lautorem partum. — *pandae manus*] ad

nina, alvi des, pandae manus, aeditui custodesque istos Ecu-
ba quondam postquam vere facta est canis, Anubi nupta nostro
latranti Deo omnibus templis ac delubris semper denos edidit,
sic a pectore biformes, infra homines, sursum feras. Itaque
ubi ignotus precator templa petierit, hinc atque hinc multisono
cuncti latratu fremunt: ut adeas, tantum dabis, ut perorare
liceat, multo plus dabis. Mysterium de religione faciunt et
commercium: quae communia sunt et gratuita, vendunt foris:
istis omnibus litandum, si parvo nequeas, at quanti queas. Respi-

---

Par. et lim. Canneg. ad lim. alvi des] Ms. Grut. uno verbo *alvides*, C. Pith.
alvi densi, C. Paris. *alvidens i*, Ritt. *albi dentes* (quod recepit Par.) vel *alvi*
grandes, *alvi desides*, *avidas et*, Koen. *alvi*, *pedes*, Canneg. *alipedes*. *aeditui*]
Canneg. *aedituos*. *custodesque istos*] C. Voss. et Pith. *custodesque*. *Istos semper*]
C. Pith. *sep.* *denos*] C. Voss. *denis* (sic). *perorare*] C. Vet. *orare*. *at q.*] C. Pith.

---

accipienda munera, quibus aditus ematur. — vs. 72. *aedituos custodes-*
que] Hos iungit similiter, commemorata Dei cuiusdam aede, Cicero, *Verr.*
IV. 44. — *Hecuba*] prouti anseres e Circe et Proteo, ita iam Cyno-
cephali ex Hecuba et Anubi prognati dicuntur. — *vere facta est canis*]
fortasse sibi voluit, Hecubam olim propter assidua litigia ac lamentationes
a Graecis canem *dictam*, non vero, ut perperam fabulis traditum esset, in
canem conversam esse, itaque iam nunc illam, ut Anubi nuberet, ac Cy-
nocephalos pareret, tandem *vere factam* esse canem. Simplicius ta-
men est, ut auctor illud intellexerit, Hecubam veram esse canem, non
item Cynocephalos istos, de quibus, reapae hominibus, auctor ob metum
sub ficto canum nomine loquitur. — vs. 73. *nostro*] Aegyptiaca et
Chaldaica sacra superstitionis et mathematicis inprimis dilecta fuere. Cf.
Iuven. VI. 526 seqq. — *latranti Deo*] Virg. *Aen.* VIII. 698. *latrator*
Anubis. Cambden. et Pontan. Gallorum Deum Hesum, seu Martem, Scriber.

Aedituos custodésque hos Hecuba, vére quum facta ést
 Anúbi nupta nóstro latrantí Deo, (canis,

'Omnibu' templis ác delubris sémper denos édedit;

75. Sic a pectoribús biformes, ínfra homines, sursúm feras.

Itaque ubi ignotu' precátor templa pétierit,

Latrátu hinc atque hinc múltisono cunctí fremunt.

Ut ádeas tantum, ut pórró orare líceat, multo plús dabis.

Mystérium de réligione faciunt et commércium;

80. Gratuíta quae et commúnia sunt, vendúnt foris.

Litándum his omnibús, si parvo néqueas, at quantí queas.

An vs. 72. *Custódes istos Hécuba postquam vére facta fuit canis.*
 ut sit aeditui e glossa,

vs. 78. *Ut ádeas, tantum, órde ut líceat, plús dabis.*

Mercurium seu Teutatem intelligit. Vide *Syll. Epist.* (edit. a Matthaeo, post Alciat. *de vita Monast.*) Ep. 162. p. 300. — vs. 74. *semper denos*] nota est ex Homero Hecubae magna fecunditas. — vs. 78. *ut adeas tantum*] desumptus videtur locus e Cicer. *Verr.* V. 45. — vs. 79. *mysterium — et commercium*] facultas conveniendi Principis, quam cuique perinde civi liberam esse oportet, ab his aulicis, Principem tanquam mysterium aliquod secludentibus, populo praeripitur et ditioribus pretio divenditur. Neque illa morum perversitas in sola Principis aula grassata est. Nam de magistratibus etiam Theodosius (l. 1. C. Th. *de off. rect. prov.*) » non sit venale iudicis velum, non ingressus redempti.” — vs. 80. *vendunt foris*] *Canneg. publice*: malim licitantibus in *foris*. Erat tum Romae genus hominum, qui propria dictione aliquid *per fumum* sive *fumis* vendere dicebantur; quippe qui, quasi nulla non apud Principem possent, pretio a credulis accepto, se horum preces ad Principem perlaturus et, quod peterent, certissime impetraturos pollicerentur; de quibus vid. *Hist. Aug. Scr.* I. 275, 821, 949. Mart. IV. 5. 7. — vs. 81. Sumta haec ex

cite ad homines potestatesque vestras, et nobis veniam date, mihiq[ue] credite, Deus facilius aditur, quam prole cognitur. Sy. Actum est, neque istos volo, nihilque inter omnia, quae nar-
rasti, improbius puto. Sa. Felices vos qui non Cynocephalos pertulistis. Ego autem ipsum vidi Cerberum, ubi nisi ramus aureus adfuisset, Aeneas non evaserat. Sy. Quid de simiis? M. Istae sunt, quae futura scribunt gesta, quae vos dicitis: hominumque fata levibus volvunt paginis: non quidem periculosa haec animalia, sed molesta atque improba. Quas illic sannas, quos corymbos videas, si nummos non asperseris? Nam si in-

---

et Par. ut q. *mihiq[ue]* C. Vet. Pith. et Paris. *mihi*. *prole cognitur*] C. Vet. *prolem c.*; Ma. Grut. ita: *facilius* (prius fuerat *facilifus*) *acbutur quam prolem c.* Canneg. *proles c.*; anonymus in marg. lib. Leid. n. 501: *probe c.*; Ritt. et Par. *prole cognoscitur*. Equidem cogitaveram antea de reponendo *pro te* vel *pro re-cogitur*: tum vero tentaveram: »Deus, mihi credite, facilius aditur, quam cognosci-tur" ad similitudinem Menandri *Reliq.* p. 272. Verum suasit aetumatissimus praeceptor emendationem *pro templis ianitor*, cuius coniecturae prae caeteris praestantia profecto non soli mihi erit certissima. *istos*] C. Paris. *istum*. *puto*] C. Voss. et Pith. et edit. Dan. *poto*. Sa. *felices*] reponendum videtur nomen *Mandr.* *vidi*] Canneg. f. *videre malim*. *gesta, quae*] C. Pith. *gestaque*, Canneg. *gestaque, quae*. *illie*] C. Vet. *illac*. *corymbos*] Ritt. et Par. et Gronov. *Obs. in Ecles.* XIX. 204. *ronchos*. *nummos non*] eiecimus *non*, postulante sensu.

Ter. *Eun.* I. 1. 30. — vs. 82. *respicite potestates*] vos attendite vires vestras, utrum sufficiant ad tantas impensas ferendas. — *nobis veniam date*] me dimittite. — vs. 83. Verissima sententia, in potentiorum aedibus ministros etiam inferiores alere vulgo altiores spiritus, magisque se magnificos facere, quam ipsum dominum. — vs. 85. *Cerberum*] primarium quendam inter aulicos, potentia et Principis gratia praesertim metuendum. — vs. 86. *aureus*] namque aurum apud istiusmodi homines omnia potest.

Réspicite potestates vestras ét nobis veniam date :

Mihi erédite, Deu' facilius aditur, quam pro templis iánitor.

Sy. Actum ést. Inprobius ómnia inter, quae narrasti, nil puto.

85. M. Felices, qui non pertulistis: égo ipsum vidi Cérberum,
Aenéas, ubi ni rámu' fuisset aúreu', non eváserat.

Sy. Quid simiae? M. Scribunt futura, gésta quae vos dicitis,

Hominúmque fata lévibus volvunt páginis.

Animália non periculosa haec, séd molesta atque inproba.

90. Quas sannas, quos corymbos videas, númmos (his) si ad-
(spérseris)?

— vs. 87. *simiae*] scribas et tabelliones intelligo (*de secretarie*). — *gesta quae vos dicitis*] revera sub Imp. posterioribus *acta iudiciaria* proprio nomine *gesta* fuisse dicta, non uno exemplo e Corpore Iuris Iustiniani manifestum est. Ita e. g. quam donationem Alexander Severus (*Valic. fragm.* § 266 et 268) *apud acta fieri* dicit, de illa *gesta confici* Constantinus (l. 27. Cod. *de donat.* VIII. 54.), eam *gestis alligari* Zeno Imp. (l. 31. *ibid.*) ait. Eadem Iustiniano non raro e. g. l. 34. *ibid. monumenta*, Theophilo semper *ὑπομνήματα* dicuntur. Add. quae habet Brisson. in voce. Caeterum vero *futura* haec dixit auctor, vel ne obliviscerentur spectatores, de nummibus divinis sermonem esse, vel quia revera in istis actis inscriberentur, sive, uti dici moris erat, *apud illa insinuarentur*, contractus et stipulationes, quae futurum tempus spectabant, ne forte alter e contrahentibus postea infitiretur. — vs. 89. *inproba*] notatur impudentia in petendo: nisi malit quis lasciviam intelligere, prouti usurpatur *improbe* a Petron. 26, Catull. 67. 126; *improbis* Ovid. *A. A.* III. 796. Mart. III. 75. 4. — vs. 90. locum ita capio. Si quando nummos adsperseris, tunc videbis *simias* istas (uti revera solet hoc animalium genus) prae gaudio ridere ac dentibus stridere, alterumque super alterum humi se prolicere et quasi in corymborum

super nucee et sorba dederis, omnem pupillum ceperis. **Sr. Arpyias**, quaeso, praeteristi, quae semper rapiunt et volant. **M. Istaec** sunt, quae vota hominum observant atque honores numinum: non solum sollemnia, verum etiam extraordinaria requirunt, et parentum debita: si aliquid ad diem praesentatum non est, cum tormentis exigunt: hac atque illac totum per orbem iuxta terras pervolant: digitos ad praedam exacuunt curvis tinendos unguibus, semperque mensis advolant: quod contingunt, auferunt; quod relinquunt, polluant. Istaec prodigia alere quam

---

pupillum] Canneg. *popellum*. *sollemnia*] C. Pith. in glossa *consuetudinaria*, equidem haec: *non sol. solemn. verum*, e glossa puto. *istaec*] C. Pith. et Paria. *ista haec*, quod in his Codd. passim invenitur. *alere*] C. Vet. et Ms. Grut.

---

formam glomerari, ut iniectos nummos sibi invicem praeripiant. — *vs. 91. nucee et sorba*] bellaria et poma duriora similibus gratissima. Similia fere ad-sunt apud Lucian. *merc. cond.* c. 6, et Catsium nostrum, *Sinnebeelden*, 52.

— *vs. 92. Harpyias*] videntur *exactores vectigalium* hoc nomine indicari. Sed fieri potest etiam, ut auctor, prouti Iuven. VIII. 130. et Rutil. *Itiner.* II. 608, (qui inprimis ad h. l. conferendus est) universe Praefectos avaros iniquosque intelligat. — *rapiunt et vorant*] quam Harpyiarum naturam esse, antiqui mythologi tradiderant. Frigidius in edit. antiq. legebatur: *volant*.

— *vs. 93. vota hominum*] curant ut qui, aliquid sibi exoptantes, votum fecerint, si quando voti damnentur, illud exsolvant. — *honores numinum*] Praefectorum *honoraria* (scil. dona). — *vs. 94. extraordinaria*] quae praeter tributa lege imposita insuper solvenda erant. Tale erat e. g. aurum illud *coronarium*, quod primum voluntatis, postea necessitatis erat; de quo cf. Vales. ad Ammian. XXV. 4. Etiam haec dona, quae videlicet voluntaria dicebantur, Harpyiae cum tormentis exigebant. — *parentum debita*] non tantum ipsorum civium debita, sed etiam ista, quae horum parentes olim debuerant, requirunt. Minus recte Canneg. *parentationes seu sacra paren-*

Nam, si insuper rucēs et sorba, omēta popellum cēperis.

Sy. Harpyias, quaeso, praeteristi, rapiunt semper quae et
(vorant.

M. Haec sunt, quae vota hominum observant atque honores
(numinum;

Extraordinaria etiam requirunt et parentum debita.

95. Ad diem si quid non praesentatum est, cum tormentis
(exigunt.

Hae atque illae totum per orbem iuxta terras pervolant;

Exacuunt ad praedam timendos curvis digitos unguibus:

Semperque mensis advolantes, quod contingunt, auferunt,

Quod relinquunt, polluant.

100. Prodigia alere istaec quam nosse malo, sed neutrum placet.

An vs. 96. *Foldnt per orbem : acunt ad praedam curvis digitos unguibus.*

et seqq. *E mensis auferunt, quae tangunt, quae relinquunt, polluant.*

An vero vs. 98. *Semperque mensis dum advolant, illa auferunt, haec polluant ;*
ut explicatio sit e glossa.

talit intelligere videtur. — vs. 95. *ad diem*] scil. certam, debitoribus praestitutam. Cf. Caes. B. G. VII. 77. — *praesentatum est*] i. e. oblatum.

Verbum est recentioris Latinitatis: Appuleio (*Met.* VI. p. ed. Oud. 390.) et Victori (*de Vir. Ill.* c. 77. extr.) usurpatum. — vs. 96. *iuxta terras*] prope. Sic Virg. *Aen.* IV. 255. » *humilis volat aequora iuxta.*»

— *pervolant*] celeriter feruntur. Sic infra vs. 163. *iam nunc pervola*, i. e. i prope. Usurpavit illud auctor ex more suae aetatis, qua hic verbi sensus communis fuit. Cf. Appul. *Met.* VIII. (Oud.) 547, Ammian. XXIV. 3. Auson. *Epist.* 21. 44. Schwartz ad Mamert. *Genethl.* c. 8. *Advolare* in celeritate notanda usurparunt etiam Classici: e. g. Cic. *ad Att.* I. 14, *ad Brut.* 10. 4; *revolare* supra ad Rutil. vs. 38: coll. infra V. 1. 14. Adde Vellei. II. 120 et 123. — vs. 100. *alere quam nosse malo*] malim avidam hanc auri sitim explere, quam eos nosse, i. e. expe-

nosse malo: sed neutrum placet. Sa. Noctivagas etiam praeteristi celeres, capripedes, hirquicomantes. M. Innumerabilia sunt haec prodigia; sed ignava et vilia: solum hoc est, quod sequuntur atque observant unice panem domini. Sy. Omnia sacra tute ipse improbasti: quaenam igitur praedicas? M. Quoniam simpliciter interrogastis, scitote inter istaec omnia nihil esse melius, quam ut aliqui fato nascatur bono. Q. Et ita suspicamur. Sed fatum ipsum qualiter tandem coli vel propitiari potest? M. Dicam. Genii sunt colendi, quoniam ipsi decreta factorum regunt: isti sunt placandi atque exorandi; simulque si qua intra aedes latet mala fortuna, vincienda atque exportanda est. Q. Pulcre edepol doces, sed ut facilius nunc se-

---

valere, quod recipiunt Grut. Par. et Canneg.   *noctivagas*] C. Vet. Pith. et Paris. *noctivagos. etiam praeteristi*] C. Vet. *praeteristi et. unice panem domini*] in C. Voss. et Pith. pro *domini* exstat *dm. Par. l. unice; Panem domini. quoniam*] C. Voss. et Pith. *qm. interrogastis*] C. Vet. *interrogasti. nascatur*] Par. *nascantur. coli vel*]

---

viri, exigentium minas ac tormenta sentire. Videatur fortasse alicui non inconcinnua altera ista lectio *valere*. Sed ita laborat constructio, quae est (*illa*) valere, quam (*me*) nosse. Porro sic illud, quod sequitur, vi ac sensu caret, nisi hoc velit auctor, displicere sibi quoque, si Harpyiae valeant, i. e. bona valetudine utantur. Caeterum equidem propter vs. 50, 69, 84. haec potius a Sycophanta, quam a Mandrogero, dicta crediderim.

— vs. 101. *noctivagas-hirquicomas, celeres, capripedes*] possis fortasse cogitare de ignibus, quos Aristot. *Meteor. I. 4. αἷμας*, Seneca, *N. Q. I. 1. Capras* vocat: malim tamen simpliciter intelligere *Satyros*. Obliquo sensu auctor vigiles, horridiore habitu insignes, satellites et milites respicere potuit. Utique in hoc genus hominum cadit maxime, quod mox unum in his prodigiis animadvertendum dicit, sequi ista unice panem domini. — vs. 103. *panem*] Imperatores quum olim frumentum distribuere solebant,

SA. Noctivagas etiam praeteristi, hircocomas, celeres,
(capripedes.

M. Pródigia haec sunt innumerabília, sed ignava et vília :

Sólum hoc 'st, quod sequúntur panem dómini ac servant
(únice

Sy. Túte sacra omnia improbasti: quaénam igitur praédi-
(cas?

105. M. Quia simpliciter me intérogastis, scítote inter ómnia

Mélius esse nil, quam ut aliquis fáto nascatur boho.

Q. Ita suspícor, sed ípsum fatum qui propitiari potest?

M. Dicám. Colendi Génii, qui decréta fatorum regunt :

Istí placandi atque éxorandi súnt; simulque, sí latet

110. Intra aédes, vinciénda atque exportánda fortuna ést mala.

Q. Púlcre edepol. Sed út facilius núnc sequamur ómnia,

An vs. 105. *Quam simpliciter intérogasti! Scítote inter ómnia*

Aurelianus primus *panes* distribuit. Cf. Salm. ad *Hist. Aug. Scr.* II. 498. Attamen magis est, ut putemus poëtam universe expressisse, quod exhibet etiam nostrum adagium: *wiens brood men eet, diens woord men spreekt*. Egregie ad rem facit Menandri illud τὸ γὰρ τρέφον μὲ τοῦτ' ἐγὼ κρίνω θεόν. (Reliq. p. 10. coll. p. 4. et Ter. *Phorm.* II. 2. 30.). Patronos a parasitis *Deos Geniosque* compellari vid. apud Plaut. *Capt.* IV. 2. 99. Men. I. 2. 29. — vs. 105. *simpliciter*] sine ambagibus, ingenuus. — *scítote inter omnia*] qui in superioribus deprehendi posse videbatur, sensus interior (ἰσχυρισμός), ab his et sequentibus; ut puto abest. Itaque haec etiam simpliciter capienda.

— vs. 106. *ut aliquis fato nascatur bono*] Cf. Senec. *de Prov.* c. 5. Iuven. VII. 199. XVI. 4. Diligenter autem attende, quam artificiose

quamur omnia, da nobis experimentum tuae potestatis et sapientiae: quoniam ea, quae noveras, narrasti, nunc, si potes, ea quae nescis, dicito. **M.** Non equidem ex integro fieri istud potest: tamen accipite pauca, de quibus intellegatis cetera. Certe egomet neque mores, neque facultates vestras didici. **SA.** Certum est. **M.** Tu, Sardanapalle, pauper es. **SA.** Agnosco: verum tamen vereor, ne plures hoc sciant. **M.** Humili loco natus. **SA.** Ita est. **M.** Ideo tibi contra regium nomen datum est. **SA.** Ita aiunt. **M.** Homo es vorax, petulans et calamitosissimus. **SA.** Heo, Mandrogerus, numquidnam hoc sum precatus, ut vitia enarres mea. **M.** Mentiri mihi non licet. Estne adhuc quod narrare me velis? **SA.** Utinam ne istaec quidem de me locutus esses; si quidem, ulterius haec amicis dicito. **Sy.** Ego te, Mandrogerus, hoc exoro, futura nunc mihi ut enarres et ea tantummodo, quae sunt bona. **M.** Ego non possum nisi a capite exponere. Tu, Sycofanta, nobili et claro natus es loco. **Sy.** Ita est. **M.** Ab initio nequam. **Sy.** Etiam hoc

---

C. Vet. haec omitt. *sciant*] C. Paris. *sciat.* *contra*] C. Pith. adscr. *p. contrarium.* *non licet*] Ms. Grut. omitt. *non.* *estne*] C. Voss. *esne.* *adhuc quod*] C. Pith. et Paris. *adhuc aliquid quod.* *si quidem*] Canneg. *si quid.* *haec*] Canneg. *hoc.*

---

praestigiator propositum suum persequatur. Adde mox vs. 110.

— vs. 112. *potestatis*] vaticinandi peritiam intelligit; quam *potestatem* dicit, quum videatur illa supra hominum naturam peculiari deorum dono in aliquem esse collata. — vs. 119. *contra*] ita Cic. de *Amic.* c. 24. » quod *contra* oportebat. — vs. 123. *amicis*] i. e. meis amicis, qui me norunt, neque meis vitiis offenduntur. Indignationem simulat, quod haec coram ignotis hominibus sibi exprobrentur. — vs. 125. *a capite*] ab initio omnia.

Potestatis nobis experimentum ét tuæ da sapiéntiæ.

Quoniám, quæ noverás, narrasti, núnc, quæ nescis, dícito.

M. Istúd quidem ex intégro fieri nón potest:

115. Accipite pauca tamén, de quibus intélegatis caétera.

Neque facultates cérte vestras, néque mores, egó didici.

SA. Certum ést. M. Tu pauper, Sárdanapale, es. SA. 'Ag-
(nosco: verúm tamen

Veréor, ne plures hóc sciant. M. Humilí loco

Nátus. SA. Ita est. M. Ideó tibi contra régium nomén da-
(tum est.

120. SA. Ita áiunt. M. Homo voráx es, petulans ét calamitosís-
(simus.

SA. Hea, Mándrogere, sumne hóc precatus, vítia ut enar-
(rés mea?

M. Mihi nón licet mentíri. Adhucne est, quód narrare mé
(velis?

SA. Ne istaéc quidem utinam! Ultérius de me sí quid,
(amicis dícito.

Sy. Ego te hóc, Mandrogere, exóro, nunc futúra ut enar-
(rés mihi,

125. Et éa tantummodo, quæe bona. M. Nisi a cápite haud pos-
sum expónere.

Tu Sýcophanta nóbili et claro loco natús es. Sy. Ita est.

M. Ab initio nequam. Sy. Etiám confiteor: mánet hoc. M.
(Damna té premunt.

An vs. 122. M. Mentíri non licet. 'Adhucne est, quód mé velis?

vs. 126 et sqq. Tu Sýcophanta cláro natus és loco.

Sy. Ita ést. M. Ab initío néquam. Sy. Fiteor: mánet hoc. M. Damna té premunt.

— vs. 127. manet hoc] i. e. etiamnunc nequam sum; quod malim, quam ut dicas, confirmasse eum sic Mandrogeri verba: scilicet manere illa, in ipsas res, quæ evenerant, rectissime convenire: non vero, uti sæpe magorum verba,

confiteor: manet. M. Damna te premunt. Sy. Verum est. M. Periculum saepe tibi incumbit igni, ferro, flumine. Sy. Pulcre: edepol omnia narravit, quasi qui mecum vixerit. M. Datum tibi est de proprio nihil habere. Sy. Intellego. M. Sed de alieno plurimum. Sy. Iam istud nobis sufficit. Nunc illud te quaesumus, ut etiam huic responsa tribuas, homini minime malo. M. Ita fiat. Heus tu, amice, tun' Querolus diceris? Q. Dii te servent, ita est. M. Quid horae nuncupamus? Sy. Inter sextam et tertiam. Q. Nihil fefellit: de clepsydra respondisse hominem putes. Hem, quid igitur? Mars trigonus, Saturnus Venerem respicit, Iuppiter quadratus, Mercurius huic iratus, Sol rotundus, Luna in saltu est. Collegi omnem iam

---

heus tu] C. Pith. *heus te.* *tun'*] C. Vet. *tu*, C. Pith. et Paris. *no.*
horae] C. Paris. *orae.* Sy. *Inter*] delet Canneg. personam. Q. *Nihil*] C. Pith. habet MAND. *Nihil.* *clepsydra*] C. Pith. suprascr. i. *horologium aquaticum.* *Mars trigonus*] haec et ea, quae sequuntur, Canneg. a Mandr. referri putat: cui adsentior. *huic*] Luitprand. qui haec mutuatus est (*res ab Eur. Imp. gest. l. I. c. 3.*), exhibet tibi. *est. Collegi* usque ad *Querole*]

---

frustra evanescere. — vs. 132. *responsa*] proprium in vatibus, cf. supra l. 1. 22, et 3. 2. mox vs. 135. — vs. 134. *quid horae nuncupamus*] quasi meditabundus de genethliacis Queroli numeris, suspensio paululum responso, semet ipse interrogat; quam dicamus tibi *horam natalem* fuisse? Quo sensu *hora* reperitur apud Senec. *Apocol. init.* (« *horam* eius nemo novit? » Iuven. XVI, 4, Spartian. in Sev. H. A. Scr. I, p. 592, alios. — *inter sextam et tertiam*] ita meditatione videlicet confirmatus edit iam istud suum responsum; in quo equidem pro *tertiam* nescio an legendum sit *septimam*. Etenim non possum, quin suspicer auctoris menti obversatum esse illud Senecae de Claudio in coelum abeunte (*Apocol. init.*) « *Horam non possum tibi*

Sr. Verum ést. M. Periculum saepe incumbit igni, ferro,
(flumine.

Sr. Pulcre edepol narrávit omnia, quási qui mecum víxerit.

130. M. De próprio habere, níl tibi datum. Sr. Intéllego.

M. Séd de alieno plúrimum. Sr. Iam istud nobis suffícit.

Nunc quaesumus, huic etiam út responsa dés homini mini-
(mé malo.

M. Ita fiat. Heus tu, amice! Querolus diceris.

Q. Ita ést. M. Quid horae nuncupamus? 'Inter sextam et
(tértiam.

135. Q. Níl fefellit: de clepsydra respondisse hominém putes.

Quid igitur? M. Mars trigónus est, Saturnus Venerem
Iúpter quadrátus est, Mercúrius huic irátus est, (réspectu.

Sól rotundus, Lúna in saltu est. 'Omnem iam genesim tuam

An vero vs. 137. Est Iúpter quadrátus, est irátus Mercúrius tibi:
et 138. ex Luit.

prando sic: Rotundus Sol, in saltu Luna. Mala fortuna tibi promit.

» certam dicere .... Tamen inter sextam et septimam erat." — vs. 135. fefellit] lapsus est. — de clepsydra] ad clepsydram, quasi horam ipsa clepsydra indicatam conspexisset. — vs. 136. quid igitur?] iam perge narrare, quomodo tunc sidera fuerint disposita, quanam fuerit, quam dicunt mathematici (cf. e. g. *Hist. Aug. Scr.* I. 229, *Ammian.* XXIX. 17.), illius horae *constellatio*. — *Mars trigonus*, caet.] iam sequitur constellationis descriptio. Conf. de his, si tanti est, *Censorinus, de Die Nat.* passim, et quae Reimerus promittit ex Astrologica scientia in *Mitscherlichii Analect.* ad *Horat. Carm.* II. 17. Luitprandus, qui haec transtulit in suum librum *de reb. ab Eur. princ. gest.* I. c. 3, auctoris mentionem nullam fecit, sed mediae narrationi cuidam de Imp. Leone, vigilum alacritatis fideique experimentum sumente, tanquam sua intexuit. — vs. 137. Iupiter] qui Saturni malignum sidus temperet. Cf. *Pers.* V. 50. — vs. 138. genesim]

genesim tuam, Querole: mala fortuna te premit. Q. Agnosco. M. Pater nihil reliquit: amici nihil largiuntur. Q. Verum est. M. Vis totum audire? Vicinum malum pateris, servum pessimum. Q. Agnosco omnia. M. Vis et nomina servulorum tibi etiam nunc eloquar? Q. Audire cupio. M. Servus tibi est Pantomalus. Q. Verum est. M. Est alter Zeta. Q. Manifestum est. S. O sacerdotem divinum! M. Visne adhuc amplius? Scisne a me domum tuam ignorari. Q. Maxime. M. Porticus tibi est in dextra, ut ingrediaris sacrarium e diverso. Q. Ita sunt omnia. M. In sacrario tria sigilla. Q. Verum est. M. Tutelae unum, Geniorum duo. Q. Iamjam comprobasti potestatem ac disciplinam: nunc remedium promito. M. Ubi celeriter consuli potest et sine sumptu ac mora: sacrarium certe solum ac secretum est. Q. Ita. M. Certe nihil est illi conditum. Q. Nihil praeter sigilla. M. Solemnitas quaedam ibidem celebranda est: sed religio tecum omnes exclusit foras. Q. Ut libet. M. Religio per extraneos celebran-

---

haec omitt. Luitpr. *premit*] C. Voss. *pmt.* *servulorum*] C. Pith. et Paris. *famulorum.* M. *Visne*] Par. om. personam. *ut ingred*] Canneg. *unde ingred.* *iamjam*] C. Vet. Pith. et Paris. *iam*, ad C. Voss. adscr. *iam tuam* (manu Voss.?) *promito*] C. Vet. *promitte.* *ubi*] Ritt. et Par. *tibi.* *Ita*] Canneg. *Ita 'st.* *illi*] C. Pith. et Par. *illio*, quod recepit Canneg. *exclusit*] C. Vet.

---

cf. Suet. *Vesp.* 14. Iuven. VI. 579, XIV. 247. Alii labentis Latinitatis scriptores *genituram* dicunt. Cf. Eutrop. VII. 24. ibique Intt. Ammian. XXIX. 1 et 2. — vs. 146. *porticus*] vide supra ad Sc. I. vs. 52. — vs. 147.

Collégi, Querole. Málá fortuna te prémit.

140. Q. Agnósko. M. Nil patér reliquit; amíci largiuntúr nihil.

Vis tótum audire? Malúm vicinum páteris, servum pés-
(simum.

Q. Agnósko. M. Vis et sérvulorum nómina nunc tibi
(éloquar?

Q. Audire cupio. M. Sérvus tibi Pantómalus. Q. Verum
(est. M. 'Alter est

Zeta. Q. Manifestum est. Sy. 'O divine sacérdos. M. Vis-
(ne etiam ámplius?

145. Scisne dómum a me tuam ígnorari? Q. Máxime.

M. Ut íngrediare, pórticus in dextra ést tibi,
Sacrárium e diverso. Q. Sunt ita ómnia.

M. Sacrário tria sigilla: unum Tutélae, Geniorúm duo.

Q. Iam cómprobasti disciplinam: núnc remedium prómito.

150. M. Tibi celeriter cónsuli potést et sine sumtu ác mora.

Sacrárium certe sólum ac secretúm 'st? Q. Ita.

M. Nihil illi conditum ést? Q. Praeter sigilla nil.

M. Ibídem quaedam célebranda est solémnitas:

Sed réligio tecum ómnes excludít foras.

155. Q. Ut libet. M. (Et) est celebrándá pér extraneos ea.

---

e diverso] contra, e regione. Cf. supra II. 1. 39. Vell. Pat. II. 101, Iustin. XXX. 4. 6. — *vs. 148. Tutelae*] aedium vel ipsius hominis. Vid. Petron. c. 57, ibique Intt. Igitur hic Deus haud multum a Geniis diversus est. — *vs. 150. tibi*] ita muto, auctore Rittersh. Attamen, etsi *ubi* loco non moveatur, sensus sibi constat, modo personam Mandrogeri non huic, sed sequenti versui, adiungamus. — *vs. 152. illi*] non sollicitanda est vocula. *Illi* pro *illic* etiam usurpat Plaut. *Capt.* II. 2. 73 et 91, *Poen.*

da est. Q. Ita fiat. M. Si quosnam possumus nunc invenire tam cito, optimum erat atque opportunum, isti si vellent operam nunc tibi dare. Q. Quaeso, amici, officium nunc et religionem impendite: ego quoque si opus fuerit, vobis operam praestabo meam. SY. Nihil quidem istinc novimus: sed si ita facto opus est, fiat. SA. Inhumanum est votis operam denegare. M. Bene dicitis: ambo estis boni. Q. Pro nefas! mene quasi ex consilio non solum fore? Hem, Pantomale, celeriter iam nunc pervola, et arbitrum vicinum nostrum, ubicumque iam nunc reppereris, usque ad nos pertrahe. Sed novi egomet te: vade iam nunc et cauponibus tete hodie colloca. M. Nescis, Que-

---

Pith. et Paris. et edit. Parei *excludit.* quosnam] Canneg. quos iam, si ita facto] Par. omitt. si. non sol.] C. Camer. et Pith. nunc s., quod fuit etiam antea in aliis Cod. Vet. Recipiunt illud Koen. et Par. Canneg. vero f. hic. arbitrum] C. Pith. suprascr. iudicem. iam nunc] C. Vet. nunc iam. colloca] Grut. f. loca, quam lectionem improbat Salmas. de mutuo, p. 372.

L. 2. 130, Pers. IV. 9. 9. Ter. Hec. I. 2. 19, alibi. — vs. 156. si quos nunc possumus] optantis ac deliberantis. His verbis prohibet, quominus mox, ubi Sycophantae et Sardanapali auxilium petit, Querolo oriatur suspicio, ob dissimulatam quandam causam eum specialiter istos homines sibi socios petere. Quodsi fortasse legendum sit si quos non possumus (in Codd. enim et nunc et non per $\bar{n}$ significari solet) sensus eo magis erit perspicuus: si quos (alios) invenire non possumus, isti ($\delta\epsilon\iota\kappa\tau\iota\kappa\acute{\alpha}\varsigma$ de praesentibus) opem ferant. — vs. 157. erat] cf. supra ad L. 2. 135. — vs. 158. et religionem] pietatem in Deos, curam sacrorum. Non absurdum tamen videtur auctorem dedisse: officium ad religionem (i. e. solemnitatem procurandam), uti supra (II. 1. 5.) ingenium ad lucrum. — vs. 159. ego quoque — operam praestabo meam] versus ad exemplum Plauti Epid. I. 1. 22. — vs. 160. istinc] de istis, rebus sacris nempe. — fiat ita, si facto est opus] Cf.

Q. Itaque M. Si quos mēne possimus invenire, tam vito.

Optimum erat atque oppōrtunum, isti vellent si operam dare.

Qu. Quare, amice, officium nunc et religionem impendite.

Ego quoque si opus fuerit, vobis operam praestabo meam.

166. Sy. Nil quidem istinc novim, sed fiat ita, si factū est opus.

Q. SA. Non humanum est vōtis operam denegare. M. Ambō

SA. (boni)

Q. Prō nefas! quasi ex consilio mēne nunc solū fore?

Hem, Pantomale, celēriter iam nunc peryola,

Et arbitrum vicinū nostrum ubicūque (eum)

165. Iam nūc reppereris, usque ad nos (huc) pētrahe.

Sed nō ego tē; vade et cauponibus hōdie tete colloca.

M. Nescis, fatum ac decretum, Quērole, momentis regi?

SA. 166. vobis nō. Vade et cauponibus te loca.

Ter. Heaut. II. 2. 118. — vs. 162. mene nunc solum fore] semet ipse

ut imprudentem obiurgat, quod neminem sibi adsumserit socium et con-

siliarium. Nam nemo solus satis sapit (Plaut. Mil. III. 3. 12). — vs. 163.

Hem, Pantomale] seruum ex aedibus evocat. — peryola] cf. supra ad

vs. 99. 164. arbitrum] non puto, quod Brut. affirmat, esse hoc

propriū viri nomen; vid. infra V. 3. 44. Sed videor mihi deprehendere istum

Plauti morem, ut, si qua persona munere suo aut conditione satis a caeteris

distincta esset, non aliud nomen adderet. Obtinet illud, ut mittam coquos, lo-

zarios, pueros, in Asia, Epid. Bacch. Men. Poen. Pers. Rud. Trin. in quibus

videantur indices personarum. — vs. 166. cauponibus] in cauponis et po-

pinis otiosorum servorum ludi et confabulationes erant. Cf. infra Sc. IV. 98,

et Plaut. Poen. prol. 41. — colloca] te totum iis trade, tanquam si isti cau-

pones operas tuas per hanc diem conduxissent. — vs. 167. fatum ac decre-

tum], i. e. fatorum decretum. Cf. supra vs. 108. et I. 1. 3. — momentis]

role, fatum ac decretum momentis regi? Q. Quid igitur?
 M. hora est, synastria istaec mihi placet; nisi iam nunc ali-
 quid geritur, frustra huc venimus. Q. Eamus igitur intus.
 M. Tu praecedere nos tacere sumus. Hem, quod exciderat,
 estne aliqua tibi arcula inanis? Q. Non una quidem. M. Una
 tantum est opus, in qua lustrum illud exportetur foras. Q.
 Ergo et claves largior, ut inclusa excludatur calamitas. M.
 Omnia sunt peracta, quod bonum, faustum felixque sit huic
 domui. Nos praesto sumus.

PANTOMALUS, servus.

Omneis quidem dominos malos esse constat, et manifestissi-

[*fatum*] C. Voss. Pith. et Paris. *factum*, quod suadet Ritt. reponit Par. Saepissime haec vocabula in membranis confundi, docuit Duker. ad Flor. *prooem.* p. 3.
 [*momentis regi*] C. Voss. Pith. et Paris. *monentis rei*. C. Pith. et Paris. *suprascr.*
i. imminentis. [*Hora est, synastria istaec*] C. Voss. et Pith. *Hora est synas-*
tria. Istaec. C. Pith. *suprascr. constellationaria.* [*Ergo*] C. Pith. *Ego.* [*peracta*]
 Grat. et Par. *parata.* [*sit huic domui. Nos*] C. Pith. *sit. Huic domui nos*

momentum absoluta ratione scriptum de temporis puncto reperitur etiam
 apud Ovid. *ex Ponto*, III. 5. 47, Liv. III. 68 et 76, Sen. N. Q. III. 27;
 alios. Sed h. l. in mathematicorum scientia proprio et antiquo sensu pro
movimento dictum videtur. Nam continuo siderum motu constellatio, sive,
 uti hoc loco rariore forma (vid. Du Cange) dicitur, *synastria* singulis tem-
 poris punctis mutatur. Igitur constellationem horae natalis uno temporis
 momento contineri, pertinaciter tuebantur mathematici: quos ridentem vide-
 sis Gregorium, *Homil. X. de div. lect. Euang.* Caeterum hoc monito pro-
 hibet Mandr., quominus extraneus aliquis accedat, qui fraudes eius perspi-
 ciat. — *vs. 168. hora*] punctum temporis ad tollendam malam fortun-
 nam faustum et opportunum. — *vs. 170: intus*] intro. Cf. infra IV. 1. 19,

Q. Quid igitur? **M.** Hora est: mihi synastria haec
(placet.

Nisi iam nunc aliquid geritur, frustra huc venimus.

170. Q. Eamus igitur intus. **M.** Tu praecede: nos tecum sumus.

Hém! quod exciderat, tibi est aliqua inanis arcula?

Q. Non una quidem. **M.** Una opus est, in qua illud lustrum
(exportetur foras.

Q. Et claves largior ego, inclusa ut excludatur calamitas.

M. Omnia parata sunt: huic domui quod bonum,

175. Faustum felixque sit. Nos tibi praesto sumus.

SCENA IV.

PANTOMALUS.

Esse malos dominos omnes constat, idque manifestissimum

(est:

An vs. 174. Huic domui quod bonum, faustum, felixque sit,

Omnia parata sunt tibi: nos praesto sumus.

V. 2. extr. et supra ad: **Ic. 3. vs. 25.** Add. **Plant. Cas. V. 2. 7. Cacs. B. C.**

III. 26. — **tecum sumus**] te sequimur; **vs. 172. lustrum**] purgamen-

ta, quibus pisculum factum sit: (**Alpura**). Cf. infra **III. 1. 14.** Ritt.

utroque loco ipsa **malum optan**, quod lustrandum erat, **Canneg. sedus**

lustrandum intelligit. — **vs. 173. claves largior**] instrumenta praeco,

quibus calamitas, quas in aedibus inclusa erat atque habitabat, expellatur.

— **excludatur**] scil. ex aedibus; que censu verbum adest apud Ter. **Andr. II.**

3. 12. — **vs. 174. quod bonum**] cast.] ita **Plant. Cas. II. 6. 30.** et **50.**

Trin. I. 2. 3. — **vs. 175. Nos tibi praesto sumus.**

Scena IV. Caeteris in aedes discedentibus, solus in Scena restat Panto-

malus, qui iam, e servili ingenio atque oratione vernili lepidissimam, exor-

Non quidem periculosus ille est homo, verum ingratus nimium et rancidus. Furtum si admissum domi fuerit, execratur tamquam aliquod scelus: si destrui aliquid videat, continuo clamat et maledicit quam male. Sedile, mensam, lectum si aliquis in ignem inicit, festinatio nostra ut solet, etiam hinc queritur. Tecta si percolent, si confringantur fores, omnia ad se revocat: omnia requirit: hercle hic non potest ferri. Expensas autem rationesque totas propria perscribit manu: quicquid expensum non docetur, postulat reddi sibi. In itinere autem quam ingratus atque intractabilis! Quotiens autem est antelu-

domi fuerit] C. Pith. et Paris. *fuerit domi.* *destrui*] C. Vet. Pith. et Paris. *destrui*: C. Voss. et; qui Rittershaus dicitur, *alii* C. V. (an idem?) *destrui*. Vossius in margine C. Voss. multis commendat lectionem *destrui*. *videat*] C. Pith. et Paris. *viderit.* *percolent*] C. Voss. in marg. (an ab ipso Vossio?) *si pluvia transfundantur.* *ferri*] C. Paris. *feri.* *ingr.* *atque*] Par. *ingr. aut.* *autem est*] C. Voss. Pith. et Paris. *est autem.* *antelu-*

titum descriptionem vitae servorum domesticae astutisque, quae illi adversus dominos moliantur: qualem herosque hominum generis adumbrationem non facile aliud antiquitatis monumentum exhibebit. Tantum illud, motus videtur, auctorem, pauperis sui Queroli, cui duo, vel tres essent servi, obitum, ampliore familiam ac rem familiarem describere, quam quae in modicae vitae facultates caderet. *periculosus*] ut supra Sc. III. vs. 69. Digiti bonae notae est. *rancidus*] fastidiosus, cui omnia rancida videntur, et nauscam inieciuntque movent; quae significationem multis exemplis confirmat. Iurid. ad Syllam. Epist. I. 83. *Rancere* et *rancor* (unde Francium: *rancore*] de ipsa exhibet

Verum satis expectatus sum nil esse deterius meo: 1

Non homo ille periculosus, verum ingratus nimis et rancidus.

Furtum si admissum fuerit, exsecratur tanquam aliquod

5sq. Si destruit aliquid videt, clamat et maledicit, quàm male: 2

Sedulo mensamque lectum, si quis, ut solet:

Perfinitio nostra, in ignem iniciat, hinc queritur quoque.

Tecta (forte) si percolent, confringantur si fores,

Ad se omnia revocat, requirit: hercle hic ferri non potest.

10. Expensas rationesque totas propria perscribit manu:

Expensum quidquid non docetur, postulat reddi sibi.

In itinere autem quam (ille) ingratus est atque intractabilis!

Quotiéns est antelucandum, vinó prius,

An vs. 7. *Perfinitio nostra, igni iniciat, tecta si*

et 8. *Percolent, (forte) confringantur si fores,*

Du Cange, Gloss. — vs. 5. *destrui*] frangi, corrumpi. Durius apud

Vell. Pat. II. 48. fortuna Pompeium destruxisse dicitur. — *clamat*] Cf.

infra vs. 40 sqq. Herus, qui nimis hinc irascitur, reprehenditur a Theophr.

Charact. περί μικρολογίας (ed. Schneid.) XVIII. 2. — vs. 8. *per-*

colent] exquisite et eleganter de tectis, quæ male sarta sunt, et ab omni

parte pluviam transmittunt. Vulgarius est *περίπλουσι*. Cf. Plauti *Moss.* II.

2. 30, *Trin.* II. 2. 41. — *confringantur*] vehementius pulsantibus ser-

vis rimas ducant et scindantur. Vid. e. g. Plaut. *Stich.* II. 2. 11 sqq. coll.

I. 39. — vs. 10. *expensas rationesque*] expensarum rationes.

— vs. 11. *postulat reddi sibi*] Cf. Theophr. περί αὐχχρονείας. XV. 5.

— vs. 13. *antelucandum*] novum verbum ex *antelucanus*, — *vinó*

prius] quoniam in multam noctem bibentes sero decubant, *καὶ πρὶν*

candum, primum vino, dein somno indulgemus: hinc primum est iurgium. Post autem inter somnum et temetum necesse est, ut sequantur plurima: turba trepida, perquisitio iumentorum, custodum fuga, mulae dispaes, iuncturae inversae, mulio nec se regens. Haec rei prorsus nova in itinere culpa. Quando autem aliud fuit, fit paulisper patientia, totum istud emendat mora. At contra Querolus causam ex causa quaerit: aliud ex alio, ligat movere, inutile carpentum non vult, neque animal debile: continuoque clamat, quare istud non suggestisti prius? quasi ille prius videre hoc non potuerit. O iniqua dominatio! Ipse autem si culpam fortassis advertit, dissimulat et tacet, et tum litem intendit, quando excusatio nulla iam subest, ne postea succurrat illud, iam volebam facere: iam volebam dicere. Iam quotiens ultro citroque extrudimur, necesse

---

Par. antelucanum, C. Pith. in glossa ante lucem surgendum. temetum] C. Vet. Voss. Pith. et Paris. metum, quod probant Dan. et Par. trepida] Ritt. et Par. trepidatio. huc rei prorsus] muto hinc rursus, quod fortasse in antiquiore Cod. ita exaratum fuerit huc res/rursus, lineola ista casu aut metri indicandi gratia intermissa: nulli autem fere in Vett. Codd. apices supra litera i. Istinc librariorum error. ligat] Caneg. f. litigat. movere] Ritt. f. nova re vel moveri. tum litem intendis]

---

servi somnolenti sunt. — vs. 15. motum] ita coniicio. Temetum enim ferri nequit. Nam ut pro prandio habeatur, vix aipit vocabuli significatio. Motum autem intelligo, quando, omnibus paratis, comitatus praesto est, ut iter incipiat. (Frauci: se mettre en train). Similiter mox vs. 21. intelligo moveri. — vs. 16. turba trepida] quando servitium subito e somno excitatum huc illuc discurrit, ac prae festinatione nihil agit. Cf. Flor. III. 10. 17. ibique Intt. — custodum fuga] quando servi, quibus cura iumentorum erat mandata, fugam inierunt, ut libertatem caperent: nisi

- Dein indulgemus somno: hinc prima est iurgium.
 15. Post somnum iſter motumque neceſſe eſt, ut ſequantur
 (plurima;
 Turba trépida, iumentórum perquiſitio, cuſtodúm fuga,
 Iunctúrae inverſae, múlæ diſparés, mulio neſe regens,
 Hinc rúſus nova in itinere culpa. (Iter) áutem quando aliús
 Patiéntia pauliſper iſtud tótum emendat (ét) mora: (facit,
 20. At Querolus cauſam ex cauſa quaerit, aliúd ex alió ligat:
 Carpentum non movéri inutile vult neque animal débile,
 Clamatque continuo: quare iſtud nóſ ſuggessiſti prius?
 Quasi ille videre hoc priuſ potuerit. Iniqua o dominátio!
 Ipſe autem ſi fortáſſe advertit, diſſimulat culpam ét tacet,
 25. Et litem intendit túm, quando excuſátio nulla iám ſubeſt,
 Né ſuccurrat poſtea illud: iám volebam dicere.
 Iam quótiens ultro extrúdimur, remeáre neceſſe eſt ad diem.

potius vocabulo *fuga* tantum intelligamus clandestinum abítum eorum, qui, neglectis domini iuſſis, alicubi in cauponam ſe contulerint. — vs. 17. *iuncturae inverſae*] quando ab imperitis aut properantibus iugorum lora tranſverſe iuncta et conſtricta ſunt. Laudat hunc locum Salmaſ. ad *Hist. Aug. Scr.* I. 420. — *diſparés*] non iugales. — *nec ſe regens*] propter temulentiam. — vs. 21. *carpentum inutile*] intelligo illud, quod ad uſum non valeat, quoniam nescio quid in eo fractum ruptumve ſit. Querolus autem poſtulat, ut talia reiiciantur, et ſola carpenta integra, iumenta ſana validaque, admoveantur: quodſi autem, incepto itinere, pateat, parum recte ea fuiſſe procurata, continuo clamat: *quare* caet. — vs. 23. *illo*] ſic peculiariter dominus a ſervis nuncupatur. Cf. e. g. *Ter. Eun.* IV. 4. 55. *Iuven.* III. 264. Non pugno tamen, quin h. l. *ipſe* reponatur. — vs. 27. *ultro extrúdimur*] ex aedibus aliquo mittimur. Cf.

est minare ad diem. Atque ut agnoscat, penitus artem hominis possim, unam semper ultra iustum nobis largitur diem, at ad praescriptum revertamur. Nonne iste irarum causas quaerit? Nos autem semper, quicquid libet aliud alio fuerit tempore, illam nobis specialiter diem tribuimus, qua redituri sumus. Itaque dominus, qui falli scire non vult neque decipi, quem Kalendia velit adesse, redire iubet pridie. Illud autem quale est, quod temulentum execratur, atque agnoscit quam cito? modum qualitatemque vini in vultu et labiis primo conspectu videt: falli se prorsus non vult, neque circumveniri, ut solent. Quisquamne huic possit bene aut servire aut obsequi? calidam fumosam non vult, neque calices unguentatos. Quenam

C. Par. cum l. i. Ms. Grut. licet tendit. atque ut usque ad largitur diem] haec ex editione Pareana exciderunt. artem] in C. Voss. exstat tantum em: in marg. adscr. est ar vel mentem. causas] Ms. Grut. omitt. quaerit]

Ms. Grut. quaerit. quicquid libet] Ms. Grut. a secunda manu quid libet. redituri sumus] C. Paris. redituri simus. quale] Ms. Grut. omitt. calidam]

Appul. Met. IV. p. 180. — vs. 29. iustum] tempus iussu domini servis praescriptum. — largitur] scil. bene sciens, servos de industria seip redire, iubet eos redire pridie illius diei, qua vult illos domi adesse. Cf. ea, quae infra leguntur. — vs. 30. irarum] lites intelligit Henr. Caneg. Roscr. Bonh. XXVII. p. 479, ubi affert Catonis Dist. I. 36. et IV. 36. Sane non aliena est haec significatio, nec tamen tum in Catone, tum hoc loco, proprius vocabuli sensus omittendus est. Nati si Quereolus ipse irascatur, servorumque iras excitet, sponte existunt litigia. — vs. 37. Prope est ut hunc verum, tanquam e repetitione, versus 33 natum, pro spurgo expungamus. — vs. 39. unguentatos] Cf. Horat. Sermon. II. 4. 78, et fortasse etiam II. 2. 68; Jalside, qui elegantissime eandem sententiam exposuit,

- Atque ut agnoscatis penitus artem hominis pessimi,
 Unam semper ultra iustum nobis largitur diem,
 30. Ad praescriptum ut redeamus. Nonne irarum is causas quæ-
 Nos autem, quidquid libet aliud alio fuerit tempore, (ritat?)
 Illam nobis diem tribuimus, quæ reversuri sumus.
 Itaque dominus, qui se falli non vult, neque se decipi,
 Quem Kalendis velit adesse, iubet redire pridie.
 35. Quale est, quod temulentum agnoscit et exsecratur quam
 (cito:
 Modumque vini in vultu et labiis primo conspectu videt.
 [Se falli prorsus non vult, neque circumveniri, alii ut solent.]
 Quisquamne huic possit bene servire aut obsequi?
 Non vult calices unguentatos, fumosam neque calidam.
 40. Quatenam sunt hae deliciae! Contusum urceum

An vs. 36. *Vin modumque in vultu et labiis primo conspectu videt.*

An vs. 40. *Quatenam sunt hae deliciae!*

Contusum urceolum et fridum, oenophorum exauriculatum et sordidum,

Boileau, Sat. III.

des verres ...

Où les doigts des laquais, dans la crasse tracés,

Témoignoient par écrit, qu'on les avoit rincés.

— *fumosam*] quæ lignorum carbonumque fumum sapiat, non vero (quæ est Rittershusii opinio) quæ fumum exhalet. — *calidam*] calidam sive caldam (scil. aquam) Romanis in deliciis fuisse, notum est. Cf. Lipsius, *Elect.* I. 4, et scriptt. laudd. in edit. Plaut. Taubmanniana ad *Trin.* IV. 3. 6. Hinc frequens *thermopoliorum* mentio, et, quod saepe commemorantur *servus a calida* (Inscr. apud Spon.), *caldæ gelidæque minister* (Juven. V. 63.) et *caldarius*, Vet. Gloss. θερμωδότης. Non video, cur cum Grutero huius potionis mentionem ab aëro nostri scriptoris alienam censeamus. — vs. 40. *deliciae*] delicati hominis fastidia (*fadaises*). Martial.

sunt hae deliciae? urceolum contusum et infractum oenoforum exauriculatum et sordidum, ampullam truncam limosamque densis fultam cerulis, non simpliciter intuetur: bilem tenere vix potest. Iam excogitare nequeo, quid sit, quod tam pravis placere possit moribus. Vinum autem corruptum tenuatumque lymphis continuo intellegit. Solemus etiam vinum vino admiscere: numquid adulterium dici hoc potest, cum lagaena vetere castrata suco rursus completur novo? Etiam hoc Querolus crimen indignum putat et ut est nequitia, suspicatur hoc statim. Ipsum etiam paxillum argenti levibus tensum tympanis limari commutarique semper credit, quia factum est semel. Quantula est autem discretio? In argento certe unus est color: nam de solidis mutandis mille sunt praestigia: muta, remuta facimus,

---

C. Vet. in marg. *vel patenam*, unde Grat. *patinam*. *sunt hae*] C. Voss. Pith. et Paris. *hae sunt*. *contusum*] C. Vet. *contunsum*. *bilem*] C. Pith. adscr. *amaritudinem fellis*. *tam pravis*] glossa videtur ex *his*. *possit moribus*] C. Pith. et Paris. *moribus possit*. *hoc potest*] C. Camer. omitt. *haec*, quod eliminat etiam Par. *suco*] C. Eith. adscr. *i. vino*. Ritt. Grat. et Par. *sacco*. *paxillum*] C. Vet. Pith. et Paris. *paxillum*, quod snadet Canneg. *tympanis*] C. Pith. et Paris. *triumphanis*, in glossa *i. foliis*. *solidis*] C. Pith. adscr. *numis vel denariis*. *mille*] C. Vet. et C. Voss. *nullae an milae?* *muta, remuta*] C. Paris. *mutare muta*. *facimus*] C. Pith. in gl. *i. dicimus*; Canneg. *facinus*.

I. 15, II. 6, XII. 76. Iuven. VI. 47. — *vs. 41. exauriculatum*] novum verbum de vase, cui praefacta est auris, i. e. ansa. — *vs. 42. limosam*] sordidam. Cf. Horat. *Serm.* II. 4. 80. — *cerulis*] Romanis cera in usu erat ad oblinendas rimas. — *vs. 46. adulterium*] recte. Nam adulterant vinum, qui, aqua vel deteriore vino admisto, eius vim diluunt. Plaut. illud *infuscare* dixit: *Cist.* I. 1. 21, coll. *Mil.* II. 6. 46.

Aut fráctum, oenophorum exaúriculatum et sórdidum,
 Ampúllam truncam límosamque dénsis fultam cérulis,
 Nón simpliciter íntuetur; bílem regere víx potest.
 Excógitare néqueo, quid placére his possit móribus.

45. Corruptum tenuatúmque lymphis vínum extemplo intéllegit.
 Vínum vino admiscére numquid adúlterium dicí potest,
 Castráta succo vetere lagena rúrsus cum inpletúr novo?

Hoc étiam Querolus crímen indignúm putat,

Et, út nequitia est, súspicatur hóc statim.

50. 'Ipsum etiam pauxillum argenti, lévibus tensum tympanis,
 Limári mutaríque semper crédito, quia factum ést semel.
 Quántula est discrétio! In argentó certe unus ést color :
 Mutá, remuta fácinus, hoc (tamén) mutari nón potest.

An vs. 43.   *Non íntuetur simpliciter: víx sé tenet.*

An vs. 53.   *Mutá, remuta, ísthóc mutari nón potest.*

— vs. 47. *castrata succo*] audacior imago (cf. Cic. *de Orat.* III. 41.), sed quae propriam hic vim habet: nam vetus vinum longe robustius novo. Caeterum non sollicitanda videtur lectio *succo*. Vide tamen Plin. *H. Nat.* XIX. 4. — vs. 50. Non cogitandum est de veris tympanis, quae argenteo *paxillo* tendantur. Indicare videtur auctor *pauxillum* argenti, seu leves istas tenuesque argenteas laminas, quas in nummis, quales senior Romanorum aetas ferit, offendimus. — vs. 52. *quantula est discretio*] *discretio* inusitatus pro *discrimen*. Sensus hunc putavi: quam parvum est discrimen inter verum pretium argenti integri et adulterati: quantum lucri faciunt adulteratores argenti; namque *argento certe unus est color*, qui perit, simulatque aliquid vel aeris vel plumbi admisceatur. — vs. 53. *muta remuta facinus*] quascunque etiam artes in facinore adulterandae monetae

et hoc mutari non potest. Has saltem distingui non oportet tam gemellas formulas. Quid tam simile quam solidus solido est? Etiam hic distantia quaeritur in auro, voltus, aetas et color, nobilitas, litteratura, patria, gravitas, usque ad scriptulos quaeritur, in auro plus quam in homine. Itaque ubi aurum est, totum est. Hoc ante Querolus ignorabat: sed mali perdunt bonos. Ille autem arbiter, ad quem nunc eo, quam sceleratus est homo? Servis alimenta minuit, opus autem plus iusto im-

et hoc] C. Pith. in glossa s. *argentum*. Est hic locus obscurus, cui nescio an facilius haec afferri possit medicina, ut cogitemus duos hosce versus casu quodam vel negligentia librariorum inverso ordine descriptos esse. Cf. adnotationes. *quid tam* usque ad *in homine*] hunc locum transcripserunt Cuiacius, *Obs.* X. 14, Marq. Freher. *Parerg.* I. 14, et Taubm. ad Plant. *Epid.* V. 1. 40. Sed pro *quid tam* exhibent *etsi nihil sit tam*. Porro *etiam hic*] Cuiac., Freher. et Taubm. *tamen etiam*. *et color*] Taubm. omitt. *et. nobilitas*] Freher. *soliditas*, Taubm. omittit. *patria*] Par. *paria* (sic). *gravitas*] Freh. et Taubm. *et gravitas*. *usque*] Cuiac. *atque*, Freh. et Taubm. omitt. *scriptulos*] C. Vet. *scripulos*, Par. *scrupulos*. *itaque ubi aurum est, totum est*] pro glossa expunxi. Attamen facile sint quidam, qui servari illud velint. Quibuscum si fortasse faciendum sit, sic intelligam: ubi aurum habeant homines, omnium rerum summam tenere se putant et legerim; ut periclitatus sum in versibus contextui subinnectis. *sed mali*] C. Vet. *sed et mali*, quod suadent Grut.

adhibeas, nihil tibi ad lucrum proderunt. Si expungi tute posset *facinus*, illud *muta, remota* ad ipsum argentum pertinuerit. — *hoc-mutari non potest*] sive (ex glossa C. Pith.) intellige *hoc* scil. *argentum* adulterari nequit, sive ita cape: illud incommodum de colere tolli non potest. — *vs. 54.* In auro (aurei enim erant *solidi*) feliciore successu idem tentatur. Nam (vid. *vs. 56.*) quid tam simile est, quam adulteratus solidus solido vero, quorum formulae (*vormen, stem-*

Nám de solidis, commutandis mille sunt praestigia.

55. Saltem has non distingui oportet tam gemellas fórmulas.

Quid tam simile quam sólídus sólido est? 'Etiam hic dis-

Quaeritur: in auro vultus, aetas ét color, (tántia

Nobilitas, littrátúra, gravitas, pátria;

'Usque ad scriptulós in auro plús quam in homine quaeritur.

60. Hoc ánte Querolus ignorabat: séd mali perdúnt bonos.

Ille autem arbiter, ád quem eo nunc, quám sceleratus ést
(homo.

Aliménta servis mínuit (ille), opus autém plus iusto imperat:

An vs. 60. Itaque totum est, ubi aurum est. Querolus ántea

Hoc ignorabat: séd mali perdúnt bonos.

pels, sic Frontin. *Aquaed.* § 36. *formulae modulorum*) paene gemellae
sunt, conspectus fere idem est. — vs. 55. *saltem has non distingui*

oportet] ex animo querentis de dominis servi; non debent saltem domini
haec, quae tam artificiose ad similitudinem conficta sunt, sordide scru-
tari. — vs. 56. *etiam hic distantia*] ita pergit: attamen et *hic*, in

auro, distantia, discrimen, reperitur, quum virtutes et vitia longe accuratius
in auro, quam in homine, attendantur. Iungo: *distantia quaeritur*: nisi
malis: *distantia* (vel *distantia* 'st). *Quaeritur in auro* caet. — vs. 57.

vultus, aetas, caet.] venustus in his vocabulis lusus, quum aequae ad hominem
atque ad nummum aureum referri possint. Soli offendunt *scriptuli*, qui in ho-
minem parum conveniant. — *vultus*] Imperatoris vultus in aureis nummis

ocspiciuus: nisi potius intelligamus universam nummi speciem, adspicuum.

— vs. 58. *nobilitas, litteratura*] quaeritur, an illustri Principe imperante, vel in rei
insignis memoriam, nummus cusus sit, et quibusnam litteris inscriptio sit exara-
ta. — vs. 60. *hoc ignorabat*] hanc artem auri expendendi et examinandi.

perat, inverso hercle modio, si liceret, turpe eliceret lucrum. Itaque si quando isti casu vel consulto se vident, tunc invicem sese docent: et tamen hercle, ut omnia dicantur, si necesse est, malo meum. Adhuc ille noster, qualiscumque est, tamen avarus non est in suos: solum illud est, quod nimium crebro verberat, semperque clamat. Itaque illis ambobus Deus iratus sit: et non sumus tamen tam miseri atque tam stulti, quam quidam putant. Aliqui somnulentos nos esse credunt, quoniam somniculamur de die: nos autem id facimus vigiliarum causa, quia vigilamus noctibus. Famulus, qui diurnis quiescit horis, omni vigilat tempore. Nihil unquam melius in rebus humanis fecisse naturam quam noctem puto: illa est dies nostra: tunc aguntur omnia. Nocte balneas adimus, quamvis sollicitet dies: lavamus autem cum pedisequis et puellis.

---

et Par. *eliceret*] C. Voss. Pith. et Paris. *liceret*. *malo meum. Adhuc*] Grut. *Malo meum adhuc. Ille*; Par. haec ita: *si necesse est, tamen avarus*, mediis negligenter omisis. *semperque*] Par. *semper*. *tam stulti*] C. Pith. et Paris. omitt. *tam*, uti etiam Pareus. *lavamus*] C. Pith. et Paris. *lavamur*.

— *vs. 63. inverso modio*] i. e. introrsum verso: Explicationi sint verba Theophrasti, *Charact. περί αἰσχροκ.* XV. 4, quae non possum quin adscribam. Dicit nempe istiusmodi avari esse: *Φειδωνίῳ μέτρῳ τὸν πύνδα καὶ ἰγκερουσμένῳ μετρεῖν αὐτὸς τοῖς ἑνδον τὰ ἐπιτήδεια σφόδρα ἀποψῶν.* Adde porro Pherecratea Comicum apud Polluc. X. 79, et Iuven. XIV. 126. Herus avarus etiam exagitur a Plauto, *Pers.* II. 3. 15. Caeterum ex modio illo victus servorum proprie *demensum* dicebatur. Cf. Ter. *Phorm.* I. 1. 9. et Plaut. *Men.* prol. 14, *Stich.* I. 2. 3, ubi vel

Inverso modio, si liceret, turpe eliceret (sibi) lucrum.

Itaque si vident consulto aut casu, se invicem docent.

65. Et tamen omnia ut dicantur, malo, necesse si est, meum.

Adhuc ille noster, qualiscunque est, non avarus 'st in suos:

Solum illud est, quod semper clamat, nimium crebro verberat.

Ambobus itaque iratus illis sit Deus.

Non tamen tam miseri sumus ac stulti, quam quidam putant.

70. Somnolentos credunt, quoniam somniculamur de die,

Id vigiliarum causa facimus, vigilamus quia noctibus;

Famulus, diurnis qui quiescit horis, vigilat tempore.

Naturam in rebus nil fecisse melius quam noctem puto:

Dies illa nostra est; tunc aguntur omnia.

75. Nocte balneas adimus, quamvis sollicitet dies:

maxime vid. Casaub. in edit. Taubm. Donatus tamen ad Ter. l. 1. illud a mense ducit. — si liceret] non intelligo legem quandam de cibariis

servorum latam; sed universe infamiam et cuiusque boni indignationem, quae hero talia agenti immineat. — vs. 65. malo — meum] ergo iam refrigit ira, qua supra vs. 2. dixerat, nihil esse deterius suo. — vs. 67.

clamat] iratus iurgatur. — vs. 69. non tamen tam miseri sumus] etiam Plautus convivium servorum inducit Stich. V. Sc. 4. ad extremam fabulam usque: idem vero, ne Romani mirarentur, »homines servolos

» Potare, amare atque ad coenam condicere,» addendum existimavit, licere illud Athenis (III. 1. 38). Iam Romae, uti videbimus, non minor certe

servorum increverat luxuria. — vs. 72. tempore] idoneo tempore, eo, quo sibi, non domino, vigilat. Ita Plautus passim temperi et tempori, cf.

Taubm. ad Pers. V. 1. 16. et Epid. III. 3. 25. Adde Ter. Heaut. II. 3. 123. — vs. 75. balneas] teste Varrone de L. L. 8, balneae no-

Nonne haec est vita libera? Luminis autem vel splendoris illud subornatur, quod sufficiat, quod publicet. Ego nudam teneo, quam domino vestitam vix videre licet. Ego latera lustro: ego effusa capillorum metior volumina: adsideo, amplector, foveo, foveor. Cuinam dominorum hoc licet? Illud autem nostrae felicitatis caput, quod inter nos zelotypi non sumus: furta omneis facimus, fraudem tamen nemo patitur, quoniam totum hoc mutuum est. Dominos autem observamus atque excludimus: nam inter servos et ancillas una coniugatio est. Vae illis, apud quos domini vigilias multam in noctem protrahunt. Tantum enim servis de vita abstuleris, quantum de nocte abscideris. Quanti sunt ingenui, qui transfigurare se vel-

illud] alii (teste Ritt. in adnot. ad edit. 1595.) *hic id.* *quod publicet*] C. Pith. *quod non p.* Paria. *non quod p.* *domino*] C. Vet. *domi.* *effusa*] C. Pith. et Paria. *effusa.* *patitur*] C. Paria. *partitur.* *observamus*] Ritt. et Par. *obseramus.* *excludimus*] C. Paria. *excludimur.* *quanti sunt*] C. Pith. et Paria. *quanti enim sunt.* *se*] C. Voss.

men est balnei publici, privatum contra tantum *balneum* dicitur. Attamen non puto discrimen illud postea tam diligenter esse observatum. *solicitet dies*] curis et labore conficiamur interdum. — *vs. 77. luminis*] noctu lumen in balneis publicis accendi iussit primus Alexander Severus; sed abrogavit institutum illud Tacitus Imp. Cf. *Hist. Aug. Scr.* I. 920, ibique Intt. Utrum illud postea instauratum sit, nec ne, hic locus, qui etiam de privato balneo sumi possit, haud facile evincat. Balnearum strepitum et clamores venuste descripsit Seneca, *Epist.* 56. — *quod publicet*] scilicet: eximias ancillarum formas spectandas praebeat. Cf. ea, quae mox sequuntur. Quam tenaciter istam veterum consuetudinem, qua viri et mulieres

Lavamus autem cum puellis. Nónne haec vita est libera?

Id lúmini' subernátur, quod sufficiat, non quod públicet.

Ego núdam teneo, quám vestitam heró videre víx licet:

Ego látera lustro, egó capillorum effúsa volumina métiór:

80. Adsídeo, amplector, fóveo, foveor. Cuínám dominorum hóc
(licet?

Felicitatis cápút, inter nos quód zelotypi nón sumus.

Furta ómnes facimus, fráudem nemo pátitur: totum hoc
(mútuum est.

Dominós autem observámus atque exclúdimus,

Nam inter servos áncillasque est úna coniugátio.

85. Vae illis, vigilias dómini apud quos múltam in noctem pró-
(trahunt!

De víta servis tántum abstnleris, quántum a nocte recíderis.

Quánti ingenui súnť, qui vellent tránsfigurari héc modo,

una lavarentur, Romani, atque ipsi Christiani, tuiti sint, docet Ca-
sarb. ad *H. A. Scr.* I. 174. — *vs. 81. zelotypi non sumus*] non

abest ab his Plautina, *Stich.* V. 4. 47 sqq. — *vs. 82. furta*] scil.
amatoria; nisi potius locus universe de dolis et furtis, quas servi in se in-
vicem struunt, capiendus sit. — *fraudem nemo patitur*] Ulpian. l. 145.

D. de R. I. » nemo videtur fraudare eos, qui sciunt et consentiunt.”

— *mutuum est*] mutuo servi faciunt furta et patiuntur. Fortasse tamen
potius est, ut intelligamus, *totum hoc*, i. e. omnia, quae furto auferuntur,
sumi tanquam *mutuum*, quippe quod mox rursum ipsi furi eripiat.

— *vs. 84. una coniugatio*] unum contubernium servis atque ancillis com-
mune, sed unde dominus arceatur. Prope est, ut existimemus hunc versum
in genuina scriptura ante illam: *dominos autem*, cact.: fuisse positum.

— *vs. 87. quanti*] pro quot. Cf. supra ad l. 2. 56. Sic *aliquanti* pro *ali-
quot*, *Scr. Hist. Aug.* l. 68, *Estrop.* IV. 27. ubi Iatt. add. VI. 10.

lent hoc modo, mane ut domini fierent, servi ut vespere? Nunquam tibi, Querole, opus est, ut cum istaec omnia nos exercere: tu aut tributum cogites: nobis autem cotidie nuptiae, natales, ioca, dibacchationes, ancillarum feriae: propter hoc quidam nec manumitti volunt. Quis enim tantam expensam tantamque impunitatem praestare possit libero? Sed nimium hic resedi. Meus ille, credo, iam nunc clamavit, ut solet. Fas erat me facere, quod praecepit, id est, ut ad sodales perge-

---

Pith. et Paris. *esse.* *nunquam caet.*] in postrema pagina Cod. Voss. adscripta est conjectura *numquid tibi, Querole, opus est, ut, cum istaec omnia nos exerceamus, tu ad tributum cogites.* *ut cum istaec*] C. Pith. et Paris. *ut ista haec,* Ritt. et Par. *tecum istaec.* *aut trib.*] O. Pith. *aut,* Ms. Grut. *autem,* quod suadet Canneg. Sed Ritt. et Par. *ad trib.* *cogites*] Ms. Grut. ante habuerat *cogitas,* quod recepit Par. *ioca-dibacch.*] C. Paris. *iocandi bacch.* *propter hoc*] Ms. Grut. omitt. *propter*; C. Paris. in glossa: *in hoc loco parum quid deest.* *clamavit*] Ritt. et Par. *clamabit.*

Hoc tamen loco sensus non evertitur, si propria verbi significatio de ingenuis, qui principem quendam in civitate locum optineant, teneatur.

— vs. 89 et 90. Quae h. l. in Codd. leguntur, manifesto corrupta sunt. Si recte mutavimus, sensus erit, domino curas, servis gaudia esse: illi noctes insomnes trahendas esse, ut de tributis ac vectigalibus, quae solvenda sint, cogitet; hos vigilare, ut genio indulgeant. At sic tamen offendit insolentior dictio *cogitare ad tributum* pro *de tributo*. Quare nescio an legendum sit fortasse *attributum*, quod aliquando dici pro *attributione* sive *assignatione*, affirmat Salmas. ad *Hist. Aug. Scr.* I. 921, ut sic intelligamus, Querolum cogitare de pecunia certo tempore creditoribus solvenda. Praesto est et alia explicatio, ut, conservato vocabulo *nunquam*, legamus: *nunquam tibi, Q., opus est ut, cum caet., tu attributum cogites*: i. e. ne putes tu, nos attributum impositumque nobis opus peragere. Ad quam sententiam

Ut máne domini, sérvī fierent vésperē !

Namque tibi, Querole, opus ést, ut, cum istaec ómnia

90. Nos éxercemus, tu ád tributum cógites :

Nóbīs quotidiē ióca, natales, núptiae,

Dibácchationes, áncillarum fériæ.

Hoc própter quidam néc manumittí volunt.

Quis énim expensam atque inpúnitatem tántam praestet
(libero ?

95. Sed nímis hic sedi. Méu', credo, ille iám clamavit, út
(solet.

Erat fás me facere, quód praecepit, ut ád sodales pérgerem.

An vs. 89. *Nunquám tibi, Querole, ópus est, ut nos éxercere haec cógites :*

Tibí tributum, nóbīs autem quotidie sint núptiae,

Ióca, natales, dibácchationes, áncillarum fériæ.

vs. 94. *Quis énim praestare inpúnitatem tántam possit libero.*

haud inepte congruat etiam coniectura illa: *numquid*. Fatendum tamen haec admodum frigere. Denique in versibus alia ratione compositis, quos contextui subiiciendos mandavi, tertiam apposui coniecturam, quae, quod ad periodi sensum attinet, a prima non differt. Quenam vero ex his propius ad verum accedat, equidem lectorum iudicio statuendum relinquo.

— vs. 91. *nuptiae*] non urgendum est vocabulum. De nuptiis servilibus autem vid. Plant. *Cas. prol.* 68 sqq. coll. 86. — vs. 92. *dibacchationes*] cf. supra I. 2. 120. — vs. 93. *nec manumitti volunt*] namque sane in talem servorum vitam egregie conveniant, quae Menander habet (*Reliq.* 226.) Ὡς κρείττον ἐστὶ δεσπότου χρησέω τυχεῖν ἢ ζῆν ταπεινῶς καὶ κακῶς ἐλευθέρων. Caeterum de hoc loco vid. Fornerius, *Rer. Quotid.* IV. 3. (Otto, *Thes. iur.* II.) — *clamavit*] iratus propter diutius absentem servum. — vs. 96. *erat fas*] i. e. licebat, neque cum Ritt. aut Grae-

rem. Sed quidnam hic fiet? Accipienda et mussitanda iniuria est. Domini sunt, dicant quod volunt, quamdiu libuerit: tolerandum est. Dii boni! nunquamne indulgendum est mihi, quod dudum peto, ut omnis ille durus et dirus nimis aut ex municepe, aut ex togato, aut ex officii principe? Quamobrem istud

---

omnis (oms.)] C. Vet. Pith. et Paris. *meus (ms.)* et *dirus*] Canneg. *sit dives.* *istud*]

---

corum *δυνατοί* aut eorundem *ἔδεις* huc appellaverim. — *sodales*] qui in cauponis confabulentur. Vid. supra Sc. III. ad vs. 166. — *vs. 97. sed quidnam hic fiet?*] cui bono mihi, si irati verbis (*cauponibus te colloca*) tanquam venia usus, ad sodales me contulerim? Eo maturius tantum poena mihi parabitur. — *accipienda et mussitanda iniuria est.*] verba ex Ter. *Ad. II. 3. 12.* — *vs. 100. dirus*] superbus. Ammian. XXII. 3. » alte spirantem et durum. — *vs. 101 et 102.* Locus obscurior, cuius explicationem timide aggredior. Conspirat prorsus Codicum lectio: at si tamen nihil mutetur, claudicat periodus, extrema parte mutila. Mutavimus igitur prius *aut* in *agat*, sic autem intelleximus: ut superbi isti domini etiam experiantur, quid sit e meliore conditione in peiorem cecidissee, quemadmodum mihi contigit e libero servum fieri. *Agere ex municepe* est munere exutus vitam privatam degere. Namque *ex* nominibus magistratuum hoc sensu praepositum apud scriptores labentis Latinitatis frequentissimum est. Cf. Ammian. quavis fere pagina, *Hist. Aug. Scr. I. 493* et *937*, II. *48, 87, 112, 247, 264, 660*, ibique Intt. uti etiam Iuret. ad Symm. *Epist. IX. 45*, et praesertim Intt. ad Eutrop. VI. 3. ed. Tzschuckiana. *Municeps* autem, quanquam frequentius dicatur quisquis municipii civis, tamen 1. 3. *Cod. de his, qui sponte* (X. 43.) et alibi, proprio nominis sensu de eo usurpatur, qui munera cepit. Si quis tamen malit frequentiorem significationem recipere, legat is: *agat municeps aut ex togato*, caet. — *ex togato*] cf. Iuret. ad Symm. XI. 28, Casaub. ad *Hist. Aug.*

Sed quidnam hic fiet? Accipienda et missitanda iniuria est.

Domini sunt: dicant quod volunt, tolerandum 'st, quamdiu
(libuerit.

Di boni! Nunquamne mi indulgendum 'st, dudum quod peto,

100. Ut omnis ille durus et dirus nimis

Agat ex mancipe, aut ex togato, aut ex officii principe?

Quamobrem istud? Quia post indulgentiam sordidior 'st ab-
(iectio.

Scr. I. 29, et quae plura de togatis adnotavimus supra ad I. 2. 210 sqq. Universe illi, qui, dignitate quadam deposita, simul solemniorē togae vestitum exuerunt, recte sive cum Casaub. I. I. *extogati*, sive *ex toga* aut *ex togatis* dici possint. — aut ex officii principe] aut fortasse valet h. l. et, uti supra ad II. 2. 50. de particula *vel* monuimus; fortasse e contrario officii principes non togati erant, sed habitus iis erat huic dignitati peculiaris. Erat autem officii princeps is, qui praecesset comitibus, officialibus sive apparitoribus, qui sub Imperatoribus posterioribus non tantum ipsi Principi, sed reliquis maioribus magistratibus apparere solerent, unoque nomine officium, comitatus, dicerentur. Multa de officii principe Salmas. ad *Hist. Aug. Scr. I.* 322 et ad I. 936, ad quae loca adde I. 814. Luret. ad *Symm. Epist. X.* 36. coll. ad I. 97. De principe officii Palatini Salmas. ad *Hist. Aug. Scr. II.* 239 sqq. — vs. 102. post indulgentiam sordidior 'st abiectio] novae tenebrae. Videtur aut illud sibi velle, eo tristiorē fore dominorum calamitatem, quod ante, Deorum indulgentia, satis felici sorte usi essent: aut, quod malim, ipse se reprehendit, Deos scilicet precantem, ut sibi illud indulgeant (cf. vs. 99.), unde sua ipsius conditio sordidior et abiectior fiat; nam servos hominis pauperis humilisque simul cum domino inflictam calamitatem sentire necesse erat. Quodsi haec opinio recipienda sit, aut pro quia reponi velim *quin*, aut dictionem tanquam interrogationem extulerim. Apertissime autem sic acciderit sequens versus: *Quid optem igitur, nisi faciat ipse ut, quod facit?* Denique respexit auctor fortasse indulgentiam, quae,

dieo? Quia post indulgentiam sordidior est abiectio. Quid igitur optem, nisi ut faciat ipse quod facit? Vivat ambitor togatus, convivator iudicum, observator ianuarum, servulorum servulus, rimator circumforanus, circumspectator callidus, speculator captatorque horarum et temporum, matutinus, meridianus, vespertinus: impudens salutet fastidientes: occurrat non venientibus: utaturque in aestu tubulis angustis et novis.

MANDROGERUS, QUEROLUS.

M. Depone ab humeris, Querole, pondus tam grave: satisfactum est religioni quod tute ipse malam fortunam portasti foras. Q. O Mandrogerus, fateor, nunquam fieri posse hoc credidi: potentiam tuam et religionem ipsa res probat: arcu-

---

C. Pith. et Paris. *illud.* *ipse*] C. Paris. omitt. *circumforanus*] quod tuemur, quum etiam in *Hist. Aug. Scr.* I. 479. (ubi vid. Salmas.) optimi libri *circumforanos* exhibeant. Ritt. et Par. *circumforaneus.* *circumspectator*] C. Vet. *circumspector.* *speculator*] C. Vet. *spectator.* *salutet fastidientes*] C. Vet. et Voss.

---

labente Latinitate, propria vis dicte est, indulgentiam Principis nempe, qua damnatis aliquando poenam ille remitteret (*gratis*). Cf. Iulius Firmicus, *Math.* IV. 14, Iuret. ad Symm. *Ep.* V. 68. » Illa, quos liberat, notat, nec infamiam criminis » tollit » ut est in l. 3. Cod. *de gener. abol.* (IX. 43.). Igitur sordidior est post indulgentiam damnatorum abiectio. Sed non video tamen, quomodo haec ita reliquis apte cohaereant. — *vs.* 104. *ambitor*] novum vocabulum pro eo, qui honores ambit, ambitioso. Cf. Barth. ad Stat. p. 694. — *togatus*] Franci: *homme de robe*. Caeterum cf. supra ad l. 2. 210. — *convivator iudicum*] magistratuum conviva, vide supra l. 2. 222. Apud classicos autem *convivator* est is, qui coenam praebet aliis. Attamen *convivariar* in Ter. *Heaut.* I. 2. 32. potius dictum videtur de iis, qui conviviis adsint, quam de iis, qui alios ad suam coenam invitent. — *vs.* 105. *observator ianuarum*] tales erant,

Quid optem igitur, nisi faciat ipse ut, quod facit?

Vivat ambitor togatus, convivator iudicium,

105. Observator ianuarum, servulorum servulus,

Rimator circumforanus, circumspector callidus,

Speculator captatorque horarum et temporum,

Matutinus, meridianus, vespertinus, impudens:

Salutet fastidientes ipsum: occurrat non venientibus;

110. Utatur in aestu angustis tubulis et novis.

ACTUS III. SCENA I.

MANDROGERUS, QUEROLUS, SYCOPHANTA, SARDANAPALUS.

M. Depone ab humeris, Quérole, pondus tam grave:

Sati religioni, quod malam ipse fortunam portasti foras.

Q. O Mandrogere, fateor, nunquam fieri hoc posse credidi.

Ipsa res potentiam tuam et religionem probat:

---

qui commemorantur a Iuven. IV. 64. » exclusi expectant admissa obsonia » patres." — *servulorum servulus*] fortasse cliens et saluator libertorum Principis. Haud minus tamen, qui observator est ianuarum, idem quoque dici potest observator servorum ianitorum, et hinc *servulorum servulus*. — *vs. 106. rimator*] novum vocabulum. — *circumspector*] exquisitior forma, a verbo *circumspicio*. — *vs. 107. captator horarum*] qui *horas*, i. e. idonea tempora et opportunitates, quibus rem suam augeat, sedulo expectat captatque. Sic illud, » esse omnium » horarum" apud Quintil. *Inst. Orat.* VI. 3 ext. — *vs. 108. impudens*] importunus, qui omni diei tempore patronum aut potentes amicos obsidet iisque molestus est.

Act. III. Sc. I. Puta, Sycophantam et Sardanapalum simul egredi, sed per

istaec iam dudum a me introlata est: quam levis mihi soli fuit et nunc quam gravis est duobus? M. Nescis nihil esse gravius fortuna mala? Q. Edepol. novi et scio. M. Dii te servant: homo. Mihi ipsi hoc praeter spem venit, quod me laudas modo. Nullam unquam domum sic purificatam retineo: quicquid erat calamitatis egestatisque, inclusimus. Q. Miror hercle, unde pondus. M. Enarrari subite hoc non potest. Ceterum solet evenire, ut istaec calamitas moveri multis non possit iugis. Iam istinc ergo ministri nunc mei lustrum istud in fluvios dabunt. Tu autem monita, quae iam nunc dabo, sensibus imis cape. Mala haec fortuna, quam abstulimus, redire temptabit domum. Q. Nec Dii sinant: una sit illi istaec et perpetua via. M. Triduo ergo istuc periculum tibi est, ne haec ad te redire temptet res mala. Tu igitur universo hoc triduo domi clausus esto nocte ac die. Nihil de domo tua foris nunc dederis, nihilque intra aedes recipias: vicinos,

---

salutat fastidiantes. (A. III. S. 1.) *a me*] C. Voss. Pith. et Paris. *ut a me.*

mihi ipsi] Camm. *non mihi ipsi.* *evenit*] C. Voss. antea videtur *evenit* habuisse, quod

suadet Ritt. *me laudas*] C. Voss. Pith. et Paris. omitt. *me.* *inclusimus*] C. Vet.

includimus. *iam istinc*] C. Pith. adscr. 2. *afferantur.* *monita, quae*] C. Voss.

non ita quae C. Pith. *monitaq.* *mala haec*] Ms. Grut. omitt. *apula.* *istinc*]

C. Pith. Paris. Ms. Grut. et antea etiam C. Voss. *istoc.* *foris*] Ritt. et Par.

-
- hanc poenam tacitos adstare. — vs. 8. *novi et scio*] non simpliciter affirmat, sed indicat, expertum se longo usu, quam grave onus sit mala fortuna.
  - vs. 9. *quod me laudas modo*] *id quod modo me laudasti.* Sic saepe est δ pro δ , δ : nisi legas *quo me laudas*, aut intelligas, *quod lau-*
das pro infinitivo esse positum. — vs. 10. *purificatam*] oblique
seget vacuata aedes tangit. — *retineo*] supra ad I. 2. 59.

5. Arcula istaec, quae iam dudum a me illata est, quam levis.

Sol' fuit: duobus nunc est quam gravis! (mihi.)

M. Nescis nihil esse gravius fortunae mala?

Q. Edepol' novi et scio. M. Di te servent, homo!

Hoc ipsi mihi praeter spem venit, quod me laudas modo:

10. Nullam unquam ita purificatam retineo domum;

Calamitatis egestatisque quidquid erat, inclusimus.

Q. Miror, unde pondus. M. Enarrari hoc subito non potest:

Est, ut calamitas moveri haec multis non possit iugis.

Iam istinc ergo ministri nunc mei lustrum id in fluviis dabunt.

15. Tu autem monita, quae iam nunc dabo, imis sensibus cape.

Mala haec fortuna, quam abstulimus, redire tentabit domum.

Q. Nec Di sinant: illi sit istaec una et perpetua via.

M. Tibi triduo periculum est, ne redire haec tentet res mala.

Triduo igitur esto haec universo clausu' domi nocte ac die.

20. Nil de domo foras nunc dederis, nilque intra aedes recipias:

Vicinos, cognatos, amicos quasi profanos respue:

— vs. 13. *haec*] i. e. *talis*: evenit aliquando, ut eiusmodi mala fortuna moveri

caet. — vs. 14. *istinc*] ex ista domo. — *lustrum*] supra ad II.

3. 172. — *in fluviis*] sollemnis mos in his sacris. Cf. Theocr. *Idyll.*

XXIV. 92, ibique Kiessling, et Virg. *Ecl.* VIII. 101. — vs. 15. *imis*

sensibus cape] dictionem a Graecis mutuatus est iam Virg. *Ecl.* III. 54.

» *sensibus haec imis-reponas.* — vs. 17. *nec Di sinant*] Cf. Plaut.

Bacch. III. 3. 64. *Merc.* II. 2. 51. add. Plin. *Epist.* II. 2. — *istaec*

una et perpetua via] communis dicendi formula: cf. Cic. *in Pison.* c. 14.

— vs. 18. *triduo*] numerus ternarius sacer erat. — vs. 21. *vicinos,*

cognatos, amicos] metuit arbitrum illum aliosque amicos, qui, priusquam

cognatos, amicos omneis tanquam profanos respue: ipsamque bonam fortunam clamantem pulsantemque nemo hodie audiat. Exacto autem hoc triduo illud domi non habebis, quod ipse ex ipsa excluseris. Abi ergo intus. Q. Ego vero, ac libens, dum tantummodo inter me ac fortunam meam solum paries intersit. M. Celeriter huc abige: hem, Querole, fortiter nunc claude fores. Q. Factum est. M. Seras et catenas adhibe. Q. Tanquam pro memet fecero.

MANDROGERUS, SYCOFANTA, SARDANAPALLUS.

Pulcre edepol res processit. Inventus, spoliatus, clausus est homo. Sed ubinam ornam respicimus? vel ubi arculam istam confringemus atque abscondemus, ne furtum indicia prodant? Sy. Nescio edepol, nisi ubicumque in flumine. Sa. Credis, Mandrogerus? prae gaudio ornam illam inspicere non ausus fui. Sy. Neque ego. M. Atqui hercle ita facto opus fuit, ne mora suspicionem afferret. Sy. Verum est. M. Primum

---

foras. cognatos, amicos] C. Pith. et Paris. amicos, cognatos. ipsamque] Ms. Grut. C. Voss. Pith. et Paris. ipsam. nemo hodie] C. Voss. Pith. et Paris. hodie nemo. autem hoc] C. Paris. omitt. hoc. non hab.] C. Vet. num hab., quod recepit Par. ipse ex ipsa] C. Pith. et Paris. omitt. ipse. nunc claude] C. Voss. Pith. et Paris. claude nunc. huc abige] Canneg. hinc te abige. (Sc. II.) respicimus] Canneg. inspicimus. mora] Canneg. mota.

---

ipse in tuto sit, eius fraudem indagent. — vs. 22. Ex loco notissimo Plant. *Aulul.* I. 2. 22. — *pulsantem*] *pulsare* (κδπειν) proprie dicitur de iis, qui intromitti cupiunt, e. g. Plaut. *Stich.* II. 1. 36 sqq.: contra ostium *crepere* dicitur in comoediis, ubi illi, qui intro sunt, exituri fores percutiunt (ψοφούσι). — vs. 23. *ea quod ipse excluseris*] ambigue

Ipsámque hodie bonám fortunam púlsántem nēmo aúdiat.

Exácto hoc triduo id nón domi habebis, eá quod ipse exclú-
(seris.

Abi intus ergo. Q. Ego véro abeo intus ac libens :

25. Intérsit dummodo páries solum inté me ac fortunám meam.

M. Celériter hinc nunc, Quérole, te abige : claude fortitér
(fores.

Q. Factum. M. 'Adhibe seras ét catenas. Q. 'Ut pro memet
(févero.

SCENA II.

MANDROGERUS, SYCOPHANTA, SARDANAPALUS.

M. Pulcré processit rés : inventus homó, spoliatus, claú-
(sus est :

Sed órnam ubinam réspicimus ? vel istam árculam confrín-
(gimus,

'Atque abscondimús, ne furtum indícia prodant ? Sy. Nécio,

Nísi ubicunque in flúmine. SA. Credis, Mándrogere ? Prae
(gaúdio

5. Ornam illam inspicere nón fui ausus. Sy. Néque ego. M. At-
(qui ita facto ópu' fuit,

Né mora suspiciónem afferret. Sy. Vérum est. M. Hoc pri-
(múm fuit

dictum. Tacet enim, illud utrum sit aliquid boni vel mali. — vs. 25.

intersit - paries] dixeris fere auctorem imitatum esse Cic. *Catil.* I. 3. »dum-
» modo inter me atque te murus intersit.» — vs. 27. *ut pro memet*] ea

diligentia, quam solet quis ad suam utilitatem adhibere. — *fecero*]

simili forma Plaut. *Stich.* II. 2. 27.

Sc. II. vs. 2. *respicimus* ?] Cf. supra ad II. 2. 14. Valet *respicere* h. l.
accurate examinare. — vs. 4. *in flumine*] in flumen scil. projicienda dicit

urnae fragmenta. — vs. 5. *inspicere non fui ausus*] haec eorum tre-

fuit, ut inveniretur. Istud iam sequitur: tutam est. Sy. Quicquid libet narres, Mandrogeras, recedamus qualibet. Ego autem non credam mihi, nisi aurum inspexero. M. Neque ego dissimulo; pergamus. Sy. Hac atque illac, tantum ad secretum locum. M. Pro nefas, viae omneis asservantur, ripae frequentur. Pergamus quocunque celeri.

PANTOMALUS, ARBITER.

A. Hem, Pantomale, demi quid agitur? vester ille quid facit? P. Quod nosti, male. A. Ergo queritur? P. Non plane: ita sit nobis incolumis atque propitius. A. Atqui hercle solet esse ingratus. P. Quid vis fieri? Sic res habet. Caelum numquid aequaliter administratur: SOL IPSE NON SEMPER NITET. A. Bene, Pantomale noster, tandem pro dominis solus qui haec dictitas. P. Eadem dico vobis absentibus praesentibusque. A. Credo: nam semper novi te bonum. P. Tu nos bonos ac semper felices facis, qui nostrum illum bene mones. A. Feci et facio semper. P. Vah! Utinam ille mores servaret tuos, essetque

---

istud iam] Ritt. et Par. *istud quod iam*. *narres*] C. Pith. et Paris. *narras*. *inspexero*] Ms. Grut. antea habuerat *intellevero*. *frequentur*] G. Vet. et Pith. *frequentantur*, quod suadent Ritt. Par. Apon. in libro Leid. n. 501. et Canneg. (Act. IV. Sc. I.) *queritur*] C. Voss. et Pith. *quaeritur*.

---

pidatio valet ad solvendum max. fabulae nodum, vs. 7. *quidquid libet*] Cf. supra I. 4. 31. — vs. 11. *frequentur*] insolens verbum, quod tamen aliquando in usu fuisse probat inde ortum *frequens*. — vs. 12. *celeri*] scil. gradu, nisi malis, prouti brevi pro breviter usurpatur, ita celeri esse pro celeriter.

Invenire. Iam istud sequitur: tutum est. S. Quidquid libet

Narrés, Mandrogere, secedamus quolibet.

Ego non credam mihi, nisi aurum inspexero.

10. M. Néque ego dissimuló: pergamus. S. Tantum secretum
(ad locum.

M. Pro nefas! frequentur omnes ripae, asservantur viae.

Pergamus quocunque celerí.

ACTUS IV. SCENA I.

PANTOMALUS, ARBITER.

A. Hé! Pantomale, dómi quid agitur? véster ille quid
(facit?

P. Quod nósti. A. Queritur? P. Nón: incolumis ita sit atque
(propitius.

A. Atquí solet esse ingrátus. P. Quid vis fieri? Sic (se)
(rés habet.

Coelum num aequaliter administratur? Sól ipse haud sem-
(per nitet.

5. A. Béne, Pantomale, sólus tandem qui haec pro dominis
(dictitas.

P. Eadem dico abséntibu' vobis. A. Crédo, novi té bonum.

P. Tu nós bonos facis ac felices, nóstrum illum bene qui
(mónes.

A. Feci et semper fácio. P. Ille utinam móres servarét tuos,

An vs. 11. *Pro nefas! Frequentantur ripae, omnes servantur viae.*

vel *frequentant omnes ripae, asservantur viae.*

Act. IV. Sc. I. vs. 2. *incolumis ita sit*] insiurandum, quo vere se dixisse
affirmat. — vs. 3. *ingratus*] Cf. supra ad prod. vs. 11. Adde A. L. I. 5. II.

4. 3. — vs. 4. *Sól ipse*] Rittersh. laudat Hesiod. *O. et D.* vs. 770. et

apud nos tam patiens atque indulgens, quam tu cum tuis. A. Non agnosco haec, Pantomale, suffragia: nimium nosmet praedicas. P. Edepol nos omneis scimus et laudamus plurimum: utinamque illa tibi omnia eveniant, quod nos optamus servuli. A. Immo tibi hercle, pellibus ossibusque vestris eveniant, quicquid optasti mihi. P. Ha, cur ita suspicaris? numquidnam in aliquo nos gravas? A. Non, sed quia vobis naturale est odisse dominos semper sine discrimine. P. Male imprecamur multis: verum est, et saepe et libere: sed illis sycofantis et maliloquis, quod nosti bene. A. Age: iam credo. Sed quidnam tu dominum facere aiebas? P. Rem divinam coeperat. Magus praesto erat cum ministris: intus omnes tunc ibant simul. A. Quidnam est hoc, quod fores clausas video? credo divinam rem gerunt. Evoca illinc aliquem. P. Hem Theocles, hem Zeta: aliquis huc adsit cito: quidnam esse hoc dicam? Silentium est ingens: nemo est. A. Solebant non ita somniculari ianitores ista in domo. P. Credo hercle, reli-

---

quod nos] C. Vet. *quae nos*.   *ossibusque*] C. Vet. *ossibus*.   *Non, sed*] C. Pith. et Paris. omitt. *non*.   *saepe et libere*] Par. omitt. et.   *maliloquis*] C. Paris. *maliloquus*.   *quod nosti bene*] Canneg. *quos n. b. Par. bene, quod nosti*.   *coeperat*] C. Vet. *occoeperat*.   *tunc ibant*] Canneg. *tuas erant ibi* (sic).   *quod fores*] ex C. Vet. et Ms. Grut. abest *quod*.   *clausas*] C. Vet. *esse clausas*.   *divinam rem*]

Horat. *Carm.* II. II. 10. Simpliciter intelligo: Ipse sol non assidue splendet, sed aliquando nube tegitur. — *nitet*] Horat. *Carm.* IV. 5. 8. "et soles melius *nitent*." — vs. 10. *non* — *haec suffragia agnosco*] non pro vera accipio haec tua ingenii mei laudationem. — *nimium nosmet praedicas*] Graeci: ἄχθος ἐστὶν ἀνείσθαι λίαν.

- Tamque esset apud nos pátiens atque indálgens, quam tu
(cúm tuis.
10. A. Non, Pántomale, haec suffrágia agnosco : nímium nosmet
(praédicas.
- P. 'Edepol omnes nós id scimus ét laudamus plúrimum :
'Utídamque omniá tibi eveniant, nós quae optamus sérvuli.
- A. Immo óssibu' pellibúsque vestris, quídquid optastís mihi.
- P. Cúr ita suspicáris ? Numquid nós in aliquo núnc gravas ?
15. A. Non ; séd quia naturále, odísse dóminos sine discrímíne.
- P. Mala ínprecamur múltis, verum ést, et saepe et libere,
Séd illis sycophántis et malíloquis, quod nosti bene.
- A. Age, crédo. Sed quid dóminum aiebas ? P. Rém divinam
(coéperat :
Magus erat praesto cúm ministris : ómnes intus tunc simul.
20. A. Quid 'st, fores quod vídeo clausas ? crédo, sacram rém
(gerunt.
- 'Evoca aliquem. P. Hem Zéta ! hem Theocles ! áliquis huc
(adsit cito.
- Quídnam hoc esse dícam ? Nemo est : íngens est siléntium.
- A. Ita iánitores nóñ solebant sómniculari ista ín domo.

— vs. 13. *ossibu' pellibusque vestris*] non insolens dicendi ratio. Cf. supra ad I. 2. 202. — vs. 14. *in aliquo nos gravas ?*] nos alicuius criminis accusas : nisi malis accipere pro *gravaris*, i. e. num tibi aliqua in re molesti sumus ? Denique potest fieri, ut illud intelligat Pantomalus : num tu servis *gravis* es et durus, unde sis ita certus de illorum odio ? — vs. 15. *odísse dominos*] Cf. supra Pantomalus, II. 4. 1. Add. Theophilus *ad Instit.* I. VIII. § 142. *Φύσει δ δούλος τοῦ δεσπότου πολέμιος*, ubi complura a Fabrotto collata, et Festus „quot servi, tot hostes.“ — vs. 18. *quod nosti bene*] non ignoras, nos illis tantum mala imprecari. — vs. 21. *Theocles*] itaque Querolo plures erant, quam duo, servi. — vs. 23. Scil. quando vivebat

gionis causa ab importunis cautio est. Eamus huc ad pseudo-
thyrum, quam nosti bene. A. Quid si illic clausum est? P. Ne
verere, me duce. Noster ille est aditus: claudi, non inter-
cludi potest.

MANDROGERUS, SYCOFANTA, SARDANAPALLUS.

M. O me miserum! Sy. O me infelicem. Sa. O me nudum
et naufragum! Sy. O magister Mandrogerus! Sa. O Syco-
fanta noster! M. O pater Sardanapalle! Sa. Sumite tris-
titiam miseri sodales, cucullorum tegmina: plus est hoc quam
hominem perdidisse: damnum vere plangitur. Quid agitis nunc
potentes? quid de thesauris cogitatis? Aurum in cinerem ver-

C. Pith. et Paris. *rem divinam.* cautio est] in C. Voss. *supra*scr.
(a Voss.?) *cavendum est.* Donat. in *Terent.* *eamus huc*] Lindenbrog. ad Ammian.
XIV. 1. omitt. *huc.* pseudothyrum] C. Pith. in gloss. *ostium remotum a pu-*
blico. quam nosti] C. Pith. Paris. et Pareus: *quod nosti*: in marg. C. Voss. ad-
ditur (a Voss.?) *sic saepe quod nosti bene usurpat*; Lindenbrog. ad Amm. l. l.
quam bene nosti. duce] C. Pith. et Paris. *ducere.* ille est] C. Paris.
est ille. (Sc. II.) Sa. Sumite] C. Pith. Sy. sumite. cucullorum]
C. Pith. *addec. f. viatorum.* vere] Ritt. *teste*, voluit aliquis *vero.*

---

ibi „pater avarus Euclio.” — vs. 24. *ab importunis cautio est*] aut
fallor, aut *cautio est* h. l. valet *cavetur*, non, quod Voss. (?) ex Donato
volebat, *cavendum est.* Importuni autem sunt, quique non opportuni veniunt,
quae vis est Francorum vocabulo *facheux.* — *quod*] scil. *ψευδοθύρον*,
sive, quod etiam usurpatur aliquando, *pseudoforum.* Vid. Salmas. ad *Hist.*
Aug. Scr. II. 405. coll. 296. Vertit Lindenbrog. (ad Ammian. XIV. 1.)
une fausse porte: satis quidem ad etymologiam, sed parum recte, ut vi-

P. Crédo, religionis causa ab importunis cautio est.

25. Huc ad pseudothyrum eamus, quod nostri bene.

A. Quid, stillic clausum 'st? P. Né vereare, mé duce.
Noster ille est áditus : claudi, nón intercludí, potest.

SCENA II.

MANDROGERUS, SYCOPHANTA, SARDANAPALUS.

M. 'O me miserum! Sy. O me infelicem! SA. 'O me nudum
(et naufragum!

M. O Sárdanapale! SA. O Sycophanta? Sy. Magíster Man-
(drogere ó pater!

SA. Sodáles miseri, trístia cucullórum sumite tégmina.

Plus ést hoc, quam hominem pérdidisse: dámnum vere plán-
(gitur.

5. Quid dé thesauro agitis potentes? Aúrum in cinerem vérsu(m)
(est.

detur. Etenim revera aderat ista ianua, sed a vulgi conspectu, et, ut animad-
vertitur in gloss. Cod. Pith., a publico remota erat; quales Graeci etiam *παπα-*
όβρας et *παπαόβρια* nuncupant. Cf. Salm. ad *Hist. Aug.* II. 675.

— vs. 27. *noster ille est aditus*] nam servi ostio postico* uti solent.
Cf. Plaut. *Stich.* III. 1. 41. — *claudi, non intercludi*] elegans et bene La-
tinum verborum discrimen. Quamvis clausa sit ianua, nos tamen servi adi-
tum exitumque reperimus.

Sc. II. vs. 3. cucullorum] in luctu caput tegi antiquis gentibus commune
fuit. — vs. 4. *damnum vere plangitur*] Cf. apud Iuven. XIII. 134. "Plo-
ratur lacrimis amissa pecunia veris," et quae versum istum praecedunt.

— vs. 5. *de thesauro agitis potentes*] ob thesaurum vos pro potentibus ge-

sum est: utinamque totum sic fieret aurum: magis essemus divites. M. Depone pauper inane pondus, lacrimas demus funeri. O fallax thesaure! nae te ego per maria et ventos sequor: propter te feliciter navigavi: propter te feci omnia: mathesin et magicam sum consecutus, ut me sepulti fallerent? aliorum fortunam exposui; fatum ignoravi meum. Iamiam omnia recognosco, varia haec phantasmata. Erat hic plane bona fortuna, sed alteri debebatur, non mihi: nostra haec mutavere fata: thesaurum nos sed alienum invenimus. Quanam haec est perversitas? nunquam ego flevi meum, nunc plango alienum: et te, Querole, iustus non tangit dolor? SA. O crudele aurum! quisnam te morbus tulit? quis te sic rogus adussit? quis te subripuit magus? Exheredasti nos, thesaure: quoniam

---

pauper] Ritt. et Par. *paulisper*. *ego*] C. Pith. *g.* *sequor*] C. Pith. et Paris. *sequar*.
iamiam] C. Vet. *iam*. *haec est*] C. Vet. Pith. et Paris. *est haec*. *quoniam*] C.
 Vet. Ms. Grut. C. Voss. et Paris. *quoniam*, C. Pith. *qm*, Grut. et Par. *quo iam*.

---

ritis; quasi hoc thesauro potentes seu divites facti sitis. Huius glossa fuit, opinor, »quid de thesauris cogitatis.» — *aurum in cinerem versum est*] Graecum adagium: *ἄνθρωπος ὁ θεσαυρὸς*. Similiter Plaut. *Rud.* IV. 7. 31: Tibull. (ed. Heyne) I. 9. 12: Ovid. *Amor.* III. 8. 66; Propert. II. 13. 46. Phaedr. *Fab.* V. 6. 6. Hoc loco propria verborum significatio usu veniebat. — *vs. 6. magis essemus divites*] nam tunc nulla alienarum divitiarum invidia nobis paupertatem nostram graviolem redderet. — *vs. 8. per maria et ventos sequor*] ut assequeremur, omnia navigationis incommoda sponte tuli. — *vs. 11. De huiusmodi hariolis »qui sibi »semitam non sapiunt, alteri monstrant viam,*» cf. Ennius (ed. Hessel. 1707), p. 226, ibique Intt. — *vs. 12. iamiam*] sensim, dum me colligo. — *phantasmata*] somnium respicit, de quo supra II. 1. 28 sqq.

Utinám sic totum fieret aurum : mágis essemus dívites.

M. Depóne, pauper, ináne pondus. Lácrimas demus fúneri.

'O Fallax thesaúre! Nae te ego pér maria et ventós sequor:

Própter te bene návigavi: própter te feci ómnia.

10. Máthesin sum et magicám secutus, me út sepulti fállerent.

'Aliorum exposuí fortunam, fátum ignoraví meum.

'Omnia recognósco iamiam vária haec phantásmata.

Pláne fortuna érat hic bona, sed débebatur álteri.

Fáta haec mutavére : alienum nós thesaurum invénimus.

15. Quaénam haec pervérsitas est! Núnquam ego fleví meum,

Plángo alienum núnc: te, Querole, iústus non tangít dolor.

SA. O crúdele aurum, quísnam te morbús tulit?

Quís rogus te síc adussit? quís te subripuit magus?

Exhéredasti nós, thesaure. Quónam redituri sumus

— *vs. 13. fortuna - bona*] nam Querolus ex opinione Mandrogeri ignorabat, ossa avi sui eo loco esse condita. Atqui religioso nepoti repertus hic cinis vere erat *bona fortuna*, ac (*vs. 14.*) *thesaurus*. — *vs. 16. plango*] proprium in lamentandis mortuis. Hoc vult autem Mandr. Nunc ego de alieno mortuo acerbissimo luctu affligor, qui neque *flevi* meum.

— *iustus*] quippe de avi funere. — *vs. 17. O crudele aurum*] similiter "argentum fugitivum" alloquitur Syrus Terentianus, *Heaut.* II. 2. 2. coll. III. 6. 11. — *vs. 18. adussit*] insolenter de eo, cuius *nulla pars* supererat. — *vs. 19. exheredasti*] eleganter dictum. Similis enim erat istorum conditio atque hereditarum, qui, mortuo quodam divite, praeter spem exheredatos se comperirent. Audacius Plautus, *Bacch.* IV. 8. 8. *exheredem vitae facere* dixit pro *interficere*; sed, Festo teste, *heres* apud antiquos pro *hero* seu domino dictum est. — *quonam redituri sumus*]

redituri sumus tot abdicati? quae nos aula recipiet? quae nos olla tuebitur? M. Accede, amice, aulam iterum atque iterum visita. Sy. Aliam spem quaerere, amice, poteris; haec iam non calet. M. Perlege, quaeso, iterum titulum funeris atque omnem scripturae fidem. Sa. Quaeso, inquam, sodes: funus egomet quodlibet contingere nequeo: nihil est quod metuum magis. Sy. Metuculosus homo es tu, Sardanapalle: ego perlego: TRIERINUS TRICIPITINI FILIUS CONDITUS ET SEPULTUS HIC IACET. Hem me miserum, hem me miserum! M. Quidnam tibi est? Sa. Anima in faucibus. Audieram egomet olere aurum: istud etiam redolet. M. Quomodo? Sy. Claustrum illud plumbeum densa per foramina diris flagrat

---

tricipitini] C. Pith. *tricipini*.   *hem me miserum*] in C. Vet. haec semel exstant: Ritt. et Par. *heu* pro *hem*.   *faucibus*] C. Vet. addit: *haeret*.   *illud pl.*] C. Pith. *istud pl.*   *diris*] C. Vet. Voss. Pith. et Paris. *duris*.   *flagrat*] Ritt.

---

quo nos recipiemus? — *vs. 20. tot abdicati*] persequitur imaginem exheredationis. Nam abdicati filii sunt, qui non agnoscuntur: cf. Plin. *H. N.* VI. 22. Quint. *Inst. Or.* III. 6, Val. Max. V. 7. Sueton. in *Aug.* 65. Erant autem *tot*, tres numero, qui difficulter in unis aedibus reciperentur. Cf. infra V. 4. 4. — *quae nos aula — olla*] ludit auctor in simili vocis et scriptura et sono: qua domo excipiemur, qua coena explebimur, quum iam nunc aulam simul et ollam perdiderimus? Ita duntaxat explicandum videtur, nisi illud *olla* sit emblema librarii, iocum reddere volentis manifestiorem, atque ob eam causam legi praestet: » *atque tuebitur.* » — *vs. 21. visita*] parum classice pro *inspice*. — *vs. 22. haec iam non calet*] ductum a ferro, quod, dum caleat, ad quemlibet usum formatur: ubi refrixerit, frustra tunditur. Ita *calet* reperitur in Plaut. *Poen.* IV. 2. 92: porro *calidum* et hoc, et cognato celeritatis sensu, in *Epid.* I. 2. 39. (ubi vid. Taubm.) et II. 2. 71.

20. Tot ábdicati? Quae nos aula récipiet, olla tñbitur?

M. Accéde, amice, aulam íterum atque íterum visita.

Sr. 'Alíam spem (tibi), amíce, quaerere póterás: haec iam
(nón calet.

M. Fúneris íterum pérlege titulum atque ómnem scripturab
(fidem.

Sa. Fúrus ego contíngere nequeo; níhil est, quod metuám
(magis.

25. Sr. Sárdanapale, homó tu meticolósus es: ego pérlego:

Trierinus Tricipitini conditus et sepultus hic iacet.

Heú me miserum! heú me miserum! M. Quid 'st tibi? Sr.
(Anima in faucibus.

Aúrum olere ego áudieram: istud étiam redolet. M. Quó-
(modo?

Sr. Claústrum id plumbeum pér foramina díris fragrat odó-
(ribus.

Most. III. 1. 135, *Mil.* II. 2. 71; tum et *calide*, *Epid.* II. 2. 99. Neque aliunde fortasse ducenda est significatio verbi *frigere* de eo, quod durum ingratumque videatur, parumque placeat. — *vs.* 23. *scripturae fides*] Cf. supra ad *Rutil.* vs. 23.

Fides autem scripturae dicitur h. l. scriptura, quae fidem facit: prouti apud Ter. *Andr.* II. 3. 27, et *Florum* I. 2, ubi cf. etiam ea, quae laudat Dukerus. — *vs.* 24. *funus ego contingere nequeo*] Iudaica fere religio; quales iam sub primis Imperatoribus frequentes a Romanis observari coeperant: Cf. Horat. *Serm.* I. 9. 70. et Iuven. VI. 543. XIV. 96 sqq.

— *vs.* 25. *meticulosus*] Horat. l. l. *infirmus* usurpat. Valet utrumque: religiosus, superstitiosus. — *vs.* 27. *anima in faucibus*] exclamat hoc Sycophanta,

non Sardanapalus, qui urnam tangere recusaverat. — *vs.* 28. *redolet*] auget vim praepositio, quasi dicat *nimis olet*, quam vim habet illud *re* e. g. in *redundare*. — *vs.* 29. *claustrum*] operculum, vid. infra V. 3. 129.

— *plumbeum*] de consulto auctor plumbeum operculum inducit: unde mox Mandrogerus urnam funestam adeo gravem arbitretur. Cf. l. modo laud.

odoribus. Nunquam antehac comperi, aurum sic ranciscere: usurario cuilibet foetere hoc potest. M. Quisnam cinerum est odor? Sy. Ille pretiosus atque tristis cultus, quem poscit miser. M. Honorifice hoc bustum tractatum apparet, cuius adhuc sic redolet dignitas. Sy. Ego istaec non pertulissem, si recinenti ac monenti credidissem graculae. Sa. Ego in laqueos non incidissem, si monita curti servassem canis. M. Et qualiter te admonuit? Sa. Egredienti mihi ad angiportum suras omnes conscendit. M. Utinam tibi crura ipsa enervasset, ne unquam inde movisses pedem. O Euclio funeste! parumne vivus illuisti? ne defunctus desinens? Et quid ego non merui, qui agelasto illi et perfido fidem accommodavi? et fortunas meas in ipso risit exitu? Sy. Heia, quid nunc facimus. M. Quid autem

---

et Par. *fragrat.* antehac] C. Vet. Voss. Pith. et Paris. ante haec. graculae] C. Pith. et Paris. in glossa nomen uxoris suae: Ritt. et Par. graculo. ego in] C. Pith. et Paris. omitt. ego. conscendis] C. Vet. conscidit. ne defunctus] Par. defunctuane. desinens] C. Vet. Pith. et Paris. desines, Par. desines? Et quid] Grut. Hei quid. agelasto] in C. Vet. irrepserunt: agelastus est sine risu, in C. Voss. et Pith. ita: merui, qui agelastus est sine ius (sic, an ex risu corr.?) minimo stans. Agelasto: in C. Paris. eadem inter merui et qui interiecta sunt. et fort.] Grut. hei! fort.

---

et, quem laudat Canneg., Donius, *Inscr.* p. 181. Corruit itaque Barthii reprehensio (*Advers.* 2011), fatuum esse commentum, hominem astutum vel e pondere non urnam auri plenam et eam, quae cinere leviter inspersa esset, discernere potuisse. — vs. 30. ranciscere] frequentativum, quod raro invenitur; ab antiquo verba rancere. — vs. 31. usurario] cui hominum generi si vel os argento verberetur, isti perfacile ictus perpetuantur argenteos." Vide sis Plaut. *Most.* III. 1. 92. Add. illud de Vespasiano Imp. apud Sueton. c. 23. — vs. 32. cultus quem poscit miser] cultus miser est

30. Nunquam antehac comperi aurum sic ranciscere :

Foetere cuilibet usurario hoc potest.

M. Quisnam odor est cinerum? Sy. Ille pretiosus, cultus
(quem poscit miser.

M. Honorifice hoc tractatum bustum, cuius sic redolet dig-
(nitas.

Sy. Non pertulissem haec, si recinenti credidissem graculae.

35. SA. Non incidissem in laqueos, curti monita audissem si canis.

M. Et qualiter admonuit te? SA. Egredienti mihi

Ad angiportum suras omnes conscidit.

M. Crura utinam tibi ipsa enervasset, ne inde movissés pe-
Vivusne parum, Euclio, illusisti, ne defunctus desinas?^{(dem.}

40. Quid non merui, qui agelasto et perfido fidem

Accommodavi, meas fortunas qui ipso risit exitu?

Sy. Quid facimus nunc? M. Quid, nisi quod dudum
(diximus,

---

lugubris, funereus. Altera itaque haec erat erroris causa, odorari eos in urna
tales odores, quales in funeribus revera adhiberi solebant (cf. e. g. Iuven. IV.
109.): quosque, ut tutius lateret aurum, Euclio in urnam infuderat. Cf. supra
ad Rutil. vs. 20. — vs. 34. *recinenti*] sic Horat. *Carm.* III. 27. 1. *parvae
recinentis*. Fere intelligam: reditum suadentis; sed vid. ibi Mitscherl. et Horat.
Carm. III. 28. 11. Caeterum stridens gracula sive graculus, et canis, inprimis
qui auribus et cauda abscissa deformis esset, mala erant omina. — vs. 39.
ne defunctus desinas] quae causa sit, quominus ne post obitum quidem
desinas. — vs. 40. *agelasto*] quippe avaro, quod genus hominum solet
esse triste ac morosum. Notum est, fuisse illud ditissimi Crassi cognomen.
Cf. Plin. *H. N.* VII. 19. — vs. 41. *accommodavi*] Cf. supra ad Rutil.
vs. 29. — *ipso exitu*] scil. *suo*: in ipsa morte. Nisi tu potius intelli-
gas rei exitum, illud nempe tempus, quo *fortunas suas*, i. e. thesaurum,
iam tenere sibi videbatur Mandr. — vs. 42. *dudum*] modo, non ita

nisi, quod dudum diximus, ut nos saltem de filio eius Querolo ulciscamur probe? atque illum quoniam est credulus, mirificis laudemus modis: aulam illi per fenestram propellamus clanculum, ut et ipse lugere incipiat, quem nos iamdudum plangimus. Pedetemptim accede atque ausculta, Querolus quid rerum gerat. SA. Consilium placet. M. Accede edepol, sed urbane respice. SA. Attat, quid ego video? Omneis nunc intus homines fustes ac virgas tenent. M. Credo edepol isti malam fortunam expectant, creduli. Accede atque homines miris terrifica modis; malam illam dicito esse te et comminare, tanquam in aedes intruas. SA. Io Querole. Q. Quis tu homo es? SA. Fores celeriter vides. Q. Quamobrem? SA. Ut domum rursus ingrediar meam. Q. Hem Zeta, hem Pantomale: hac atque illac obsistite. Abi hinc potius, mala fortuna, quo te sacerdos detulit. SA. Hem, Querole. Q. Quid, rogo, nomen tu vocitas meum? SA.

---

ulciscamur probe?] C. Voss. *ulciscamur? probe.* *laudamus*] Pithoeus in Rittersh. adnotat. et Canneg. *ludamus*, Par. *laudamus.* *quem nos*] *quam* (scil. *urnam*) *nos.* *urbane*] Koen. ob metrum *turbane.* *eo i rgas*] C. Voss. Pith. et Paris. *et virgas.* *crede*] C. Voss. Pith. et Paris. *crede.* *isti malam*] Ms. Grut. C. Voss. Pith. et Paris. *isti illam malam.* *intruas*] C. Vet. *ruas*, quod recipit Par. *celeriter vides*] Grut. et Par. *violes*, Koen. *recludas*, Canneg. *celeriter* (scil. *aperito*) *sodes.*

---

dudum. Sic de parvo temporis intervallo dicitur *iamdudum* a Virg. *Aen.* IV. 1. Similiter idem *Ecl.* VI. 16. *procul* (vid. ibi Intt.) et *Aen.* XII. 470. *longe.* — vs. 46. *quem-plangimus*] scilicet mortuum illum, Trierinum. — vs. 48. *urbane-respice*] prudenter cave, ne te videat Querolus. — vs. 49. *quid video?*] scil. per humiles istas fenestras

De filio eius Quérolo saltē ut ulciscamur nōs probe,

Atque illum, quoniam credulus est, mirificis ludamus modis.

45. Aulam per fenestram illi propellamus clanculum,

Ut lugere incipiat ipse, quē nos dudum plangimus.

Pedetentim accede, atque ausculta, Quérolus quid rerū
(gerat.

SA. Cōsiliū placet. M. Accede edepol, urbane sed respice.

SA. Attat, quid video? Omnes intus fustes ac virgās tenent

50. M. Crēdo edepol, malām fortunam exspēctant isti crēduli:

Accēde atque homines miris terrificā modis.

Dic te esse malam illam, et cōminare, tāmquam in aedes
(inruas.

SA. Ió, Querole! Q. Quis homó tu? SA. Celeritēr fores

Vide. Q. Quamóbrem? SA. Rursus ingrediar domum
(ut meam.

55. Q. Hem, Zéta! hem, Pantomale! hác illac obsistite.

Abi hinc potius, mála fortuna, quó sacerdos détulit.

SA. Hem, Quérole. Q. Nomen quid, rogo, tu vocitās
(meum?

(Cf. supra II. 1. 42.) domum introspicit. — vs. 54. *fores vide*] abrupta oratio pro vide, seu cura, ut aperiantur. Ita Ter. *Heaut.* III. 1. 50. *vinum lenius vide* scil. ut nobis praebeas. Cic. *ad Att.* V. 1. *ut prandium nobis videret.* Ita Graeci etiam: cf. Homer. *Odyss.* Θ. 443. *ἴδε πᾶμα.*

— vs. 56. Querolus pone ianuam clausam adstans non videbat, quis illum appellaret: proinde agnoscere haud potuit Sardausapalum. At vero ob eandem causam alieno loco positum videtur istud: *abi hinc potius, mala fortuna*, antequam dixisset Sardan.: *ego sum tua fortuna* caet. Quare lubenter equidem hunc versum post illum: *ego sum tua*, caet. collocaverim. Quod si recipiatur, *abscede hinc* fortasse pro glossa ex *abi hinc*

Ego sup̄ tua fortuna, quam redituram praedixit magus. Q. Abcede hinc: ego hodie fortunam non recipiam nec bonam. M. Heus, tu, Sycophanta, ad ianuam ista: homines sevoca, dum ego bustum hoc per fenestras ingero. Sy. Aperite hanc ianuam. Q. Omnes celeriter huc accurrite. M. Ecce tibi thesaurum, Querole, quem reliquit Euclio: talem semper habeas, talem relinquo filiis. Omnia sunt perfecta: nos hinc ad navem celeriter, ne quod etiam nunc subito hic nobis nascatur malum. Sa. Ha! quid hodie acciderit, subeundum est. Tantum recurram huc paululum: perdidi mysterium, nisi ipse Queroli verba audio. Homo est autem et credulus et formidolosus plurimum: qualiter nunc ille exhorrescit mortuum? Admovebo aurem hac leviter. Hem, quidnam ego audio? Omnes intus gaudent, tripudiant. Nulla spes mihi est. Anscultabo iterum. Actum est: felicitas ad istos venit, nobis ergo, nobis male. Omneis intus saccos, capsas, scrinia requirunt: aurum isti tractant: solidi intus tinniunt.

---

recipiam] C. Vet. Pith. et Paris. *recipio*.   *ad ianuam*] C. Vet. *ad hanc ianuam*,
quod recepit Pareus.   *sevoca*] C. Pith. *evoca*.   *celeriter*] abest a C. Vet.
quid hodie. C. Vet. *quod hodie*, C. Pith. et Paris. *quicquid hodie*.   *exhorrescit*]

---

nata habendum fuerit, ut sit vs. 59. Iambicus senarius. — vs. 59. *nec bonam*] respicit Mandrogeri monitum, quod supra est III. 1. 22.
— vs. 60. *ianuam hanc*] nam et alter ad aliquam ianuam, non ad fenestram, unde conspici posset, se contulerat. Sycophanta autem quum aliam ianuam (pseudothyrum illud verisimiliter) pulsaret, ipsa re homines *sevocabat*, i. e. in aliam aedium partem vocabat, unde Mandrogero nasceretur occasio, nemine eorum, qui intus erant, conspiciente, urnam per fenestram iniciendi. Lectionem *hanc* confirmat mox Sycophanta (vs. 62.): *aperite ianuam hanc*.

SAR. Ego sum tua fortuna, quam redieram praedixit magus.

Q. Abscede hinc: fortunam ego hodie non recipio nec bonam.

60. M. Heus tu, Sycophanta, ad ianuam hanc sta: homines
Hoc ego dum bustum per fenestras ingero. (sévoca,

SY. Aperite ianuam hanc. Q. Celeriter omnes huc accurrite.

M. Ecce tibi thesaurum, Querole, quem reliquit Eúclio,

Talem semper hábeas (ipse), talem et linquas filiis.

65. 'Omnia perfecta: nós ad navem hinc céleriter,

Ne quód nunc subito hic nobis nascatúr malum.

SCENA III.

SARDANAPALUS.

Quod hódie acciderit, ést subeundum: húc recurram paú-
Pérdidi mystérium, nisi Queroli verba aúdio. (Iulium.

Homo crédulus et formíolosus plúrimum ést:

Nunc ille qualiter éxhorrescit mórtuum?

5. Aurem ádmovēbo hacléviter. — Hem, quid ego aúdio?

Gaudént, tripudiant intus. Nulla spés mihi ést.

Iterum aúscultabo. — Actúm 'st. Felicitás venit

Ad istos. Nobis érgo, nobis ést male.

Intús requirunt sáccos, capsas, scrínia:

10. Aurum ísti tractant; intus solidi tinniunt.

Scena III. vs. 1. Sardanapalus, avens cognoscere rei exitum, contem-
nere se dicit periculum, quod sibi, ni fugiat, imminere possit.

— *vs. 2. perdidit mysterium*] i. e. perdidit fructum fraudis, qua Querob-
lum ludificati sumus, nisi clamantem eum atque indignantem audiverim?

Hæu me miserum! Vita erat, ubi nos mortem putabamus esse conditam. Erravimus miseri, sed non simpliciter: erravimus et non semel. Metamorphosis hic agitur: bustum abstulimus, aurum abiiecimus. Sed quid ego? Nunc solum hoc restat nunc mihi, ut pro fure iam nunc tenear. Ibo ad coniuratos meos, ne tantum facinus verumque funus solus egomet defleam.

LAR FAMILIARIS.

Tandem urna peperit auri gravis pondera, vilisque mater grande puerperium dedit, indigna quae frangeretur. Tanta hoc non meruit fides. Magna plane aula et memorabilis uno atque eodem tempore domino fidem persolvit, furtum fecit furibus. O sapiens Euclio: nos iactantes non sumus; thesaurum servasti vivus, liberasti mortuus. OMNES itaque homines nunc intelligent, neque adipisci neque perdere valere aliquid, nisi ubique faveat totum ille qui potest. Quantum ad personam Queruli

---

Grat. Par. et Canneg. *exhorrescit.* *erravimus et non semel*] Par. legit *sed pro et*, atque hæc uncis inclusit. *quid ego. Nunc*] C. Pith. et Paris. *quid ego nunc?* Canneg. pro *nunc* legit *nonne*. *nunc mihi*] Par. omitt. *nunc*. *ibo*] C. Pith. *idso.* (A. V. S. I.) *pondera*] Ritt. et Par. *pondere.* *frangeretur*] C. Paris. *frangeretur.* *magna plane*] Koen. metri gratia interponit *est* vel *ast.* *nunc*] Koen. præfigit *iam* vel *ut.* *ubique*] Cod. S. Victoris (de quo vid. proleg.) *ubi.* *faveat*] C. Vet.

— *vs. 11. vita*] pecuniam passim hominum vitam, animum, sanguinem dici, res notissima est. Iam olim ita Hesiod. *O, et D.* *vs. 631.* — *vs. 12. non simpliciter — haud semel*] duplex fuit error; namque recte mox idem » (*vs. 13.*) *bustum abstulimus, aurum abiiecimus.*»

Act. V. Sc. I. vs. 1. pondera] solemne vocabulum de foetu in utero

Me miserum! vixi erāt, ubi nos mortem esse putabamus
(cōditam.

Errāvimus, sed nōn simpliciter; miseri errāvimus hāud
(semel.

Hic metamorphosis agitur: bustum abstulimus, aurum ab-
(iēcimus.

Sed quid ego nunc? Hoc solum restat nunc mihi,

15. 'Ut pro fure tēnear. Ibo cōniuratos ad meos,

Ne faciūs tantum et vērū funus sōlus egomet dēfleam.

ACTUS V. SCENA I.

LAR FAMILIARIS.

Tandem ūna peperit auri gravia pōndera,

Vilisque mater grāde puerperium dedit,

Indigna, quae confringeretur: tāta hoc non meruit fides.

Magna plane aula, et memorabilis ūno atque eodem tēpore

5. Dōmino (suo) fidem persolvit, fūrtum fecit fūribus.

O sapiēs Euclio! nōs iactantes nōn sumus;

Thēsaurum servāsti vivus, liberasti mōrtuus.

Omnēs itaque hominēs iam nunc intēllegant,

Neque adipisci aliquem neque valere pēdere,

10. Nisi ubique faveat ille, totum quī potest.

materno. Cf. Ovid. *Am.* II. 14. 14, *Mes.* IX. 684 et 703. Fortasse propius
ad hanc imaginem accesserunt, qui legunt: *gravida pondere.* — vs. 4.

magna] magnae famae ac honoris, nobilis. — vs. 6. *iactantes non*
sumus] scil. quod te laudamus sapientem. — vs. 9. Cf. Eurip. *Ion.*

οὐκ ἔστι λαβεῖν ὅτε μὴ χρῆζεν θεὸς ἀκλέπτει, — vs. 10. *ubique*]

spem, perfecta iam sunt omnia. Sed Mandrogerontem filium
furem ac perfidum nunc illaqueari volo; qui ubi primum hoc
audierit, remque omnem agnoverit, continuo rediturus est, ut
thesaurum dividat. Codicillos etiam proferre audebit, quibus ita
coheres scriptus est, si aulam Querolo sine fraude ostenderet.
Quid huic merito eveniat, nisi quod iam nunc fiet? Ferat,
quod facere voluit: nam quod fecit, nostrum est.

QUEROLUS, ARBITER, PANTOMALUS.

Q. O Arbitr, iamne credis, quod vidisti modo? A. Edepol
credo et scio. Q. Quid tu, Pantomale, dicis? P. Quid ego dico
nunc fieri ut posthac desinas? Q. Mens mihi gaudio est con-
fusa: quid primum stupeam et gaudeam? consiliumne senis
nostri an divinitatis? A. In primis bonum divinitatis. Nam
si ad hominem respiciendum est, facile intellegitur et apparet,

---

faveat, C. Pith. et Paris. *faveant*. [Mandrogerontem] haec vitiosa lectio exstat
etiam bis infra: et in Cod. Voss. legitur in ipso personarum Indice *Mandrogeron*.
Orta videtur ab iis etymologiarum fautoribus, qui iam olim, perinde ac Ritt. et
Par. fecerunt, nomen ex *μάνδρα* et *γέρων* ductum affirmarunt, ut Mandrogerus esset
quasi *ἀρχιμάνδρις*. Ms. Grut. vero h. l. exhibet *Mandrogerum ante. fieri*]
C. Voss. et Vet. *fieri*, C. Pith. *fieri*?, Par. Koen. et Canneg. *fieri*, Ritt. *fieri* vel
queri. [A. in primis] Koen. tollit hinc personam, quam reponit post voc. *bonum*.

---

i. e. per omnia, nisi malis legere: ubi faveat huic ille caet. — totum qui
potest] Deus ὁ παντοκράτωρ. Rursus, uti saepius etiam supra, totum
dixit, ubi antiquiores maluerint omnia. — vs. 12. illaqueari] subtili
ac perplexa argumentatione confutari atque in angustias conici.
— vs. 15. codicillos] litteras illas Euclionis. Hoc loco auctor eas
legitimo verbo *codicillos* vocat, sed iterum contra Iuris Romani rationem

Quantum ad personam Queroli spectat, sunt iam perfecta
(omnia :

Sed Mándrogerum illum furem ac perfidum illaqueari nunc
(volo :

Qui ubi primum hoc audierit remque omnem agnóverit,

Rediturus continuo est, thesaurum ut dividat.

15. Proférre audebit códicillos, quíbu' coheres scriptus est

(Ita), aulam Querolo si sine fraude osténderet.

Quid mérito huic veniat, nísi quod fiet nunc iam?

Quod fécit, nostrum est: fácere quod voluit, ferat.

SCENA II.

QUEROLUS, ARBITER, PANTOMALUS.

Q. Iam crédin', modo quod vidisti, Arbitér. A. Edepol
(credo et scio.

Q. Quid tú, Pantomale, dicis? P. Quid ego? Flére ut post-
(hac désinas.

Q. Mens míhi confusa est gaúdio. Quid stúpeam primum
(et gaúdeam,

Nostríne consiliúm senis, divínitatis án bonum?

5. A. Divínitatis primum. Nam si réspiciendum est ad ho-
(minem;

---

coheredem codicillis institutum esse minus recte affirmat. Cf. supra praef.
ad Rutil. vs. 23. — vs. 18. *nostrum est*] scil. factum et meri-
tum. — *facere quod voluit, ferat*] quum furto damnum volue-
rit facere Querolo, iam ipse a Querolo furtum patiatur eius partis, quam
Euclio ipsi adsignaverat.

Sc. II. vs. 4. *nostri-senis*] i. e. patris. *Noster* sic peculiariter de iis,

furem tibi plus profuisse quam patrem. Q. Quid de memet censes, qui tam tarde agnoverim fragmenta urnae illius, quam iam dudum noveram? A. Ego mihi non credideram, nisi quod ilico inspexi locum terramque motam: ante hoc non credidi. P. Atqui ego nihil dubitationis recepi, ibi in testulis quasdam litteras vidi. Q. Ergo istaec omnia Mandrogerus ille fecit? A. Aut quid fieri aliud potest? Q. O sceleratum hominem, magum mathematicum qui sese diceret! Egone manibus meis praesidium paternum ut efferrem de domo, ego memet domine conderetur, ego ut redeunti obviarem thesauro? Hoc est plane, quod Lar familiaris praedixit meus, etiam renitenti ac repugnanti

fragmenta] Canneg. *figmenta*. *ibi in*] Ritt. et Par. *ubi in*. *aut*] Ritt. et Par. *at.* *quid fieri aliud*] Canneg. *a quo fieri alio*. *hominem*] C. Vet. *homine*. *mathematicum*] Ritt. et Par. addunt *que*. *domine conderetur*] Ritt. et Par. praefigunt his *ut opponerem*; C. Pith. in contextu *condere*, in glossa *conderetur*. Vossius (?) in marg. Cod. Voss. improbat, Canneg. vero probat, lectionem *conderem*. *plane quod*] C. Voss. Pith. et Paris. *plane illud quod*.

qui in cognatis vel familia numerantur: infra etiam Sc. III. 35. Cf. porro Plaut. *Amph.* I. i. 243. Ter. *Ad.* V. 8. 28. — *bonum*] fortasse iungendum est cum vocabulo *consilium*. Sed munus illud Laris magis fuit donum, quam consilium. Igitur nescio an *bonum* intelligendum sit beneficium, quod Querolus a Deo obtigit. Non instiandum tamen, rariorem hoc sensu usum vocis *bonum* esse in singulari numero. — vs. 8. *iam dudum noveram*] ita mox (vs. 12) Pantomalus inscriptionem dicit agnovisse se. Namque Euclio peregre vadens urnam hanc tanquam *tumulum suis commendavit*. Cf. supra I. i. 15. Etiam Arbiter (vid. mox vs. 9.) sciebat, ubi ista urna, quam funebrem credebant, condita fuisset; nam quum inspexerat locum

Facile intellegitur, furem plus tibi profuisse quam patrem.

Q. Quid censes de me, qui tam tarde agnoverim

Fragmenta urnae illi, quam iam dudum noveram?

A. Ego non credideram mihi, nisi quod illico inspexi locum

10. Terramque motam: non hoc ante credidi.

P. Atqui recepi ego dubitationis nihil,

Ubi vidi quasdam litteras in testulis.

Q. Mandrogerus ergo iste omnia fecit. A. Aliud quid fieri
(potest?)

Q. O sceleratum hominem, qui magum et mathematicum
(se diceret!)

15. Egón' manibus meis paternum praesidium efferrem ut domo,

Ego me ut reconderem domi, redeunti ut obviarem ego?

Hoc est plane, familiaris Lár quod praedixit meus,

An vs. 9 et 10. Nisi ubi locum inspexi terramque motam, non mihi credidi.

vs. 11 et 12. Ego nil dubitavi, quaedam ubi vidi litteras in testulis.

vs. 17 et 18. Plane hoc praedixit Lár, pugnanti omnia ventura mi bona.

terramque motam, rem intelligit. — vs. 13. aliud quid fieri potest]

qua alia ratione fieri illud potuit? — vs. 15. Mirantis atque in-

dignantis quasi interrogatio. » Ergone artibus praestigatoris eo duci me pas-

sus sum, ut ipse praesidium (de quo vocab. supra I. 2. 291.), a patre re-

lictum; proicerem, atque ipse mea opera prohiberem, quominus in manum

illud rediret." Vim habet h. l. ter posita vocula: ego. Ad sensum facit

locus e Plaut. Bacch. II. 3. 49. » adeone me fuisse fungum, ut qui illi

» crederem." — vs. 16. obviarem] Cf. supra ad I. 3. 19. — vs. 17.

ventura mihi omnia bona. A. Quam pulcre factum est, ut cupiditas falleretur sic hominibus fallacissimum. Q. Credis; Arbitrator meus, ut nosti mores munificos nimis? munerare hercle possim hominem, si nanciacerer. Ita ridicule sceleratus fuit, atque ipse sese lusit in omnibus. A. Ille quidem, ut scipius, male meruit perfidus: sed quoniam tibi per illum bene venerunt omnia, omneis illi bene optamus, facto, non merito suo. Q. Attat, quidnam est? Nisi fallor, Mandrogerus ille est eminus; quidnam ille hic revenit? novum credo aliquod praestigium iterum haec exhibet. Abi celeriter intus, Pantomale, et fragmenta urnae illius hic ad nos exhibe. A. Placet hercle. Q. O bone arbitrator, fraudulentum isti magnam iniciamus calumniam: thesaurum nostrum ab hoc ereptum poscimus modo, atque adstruamus ab ipso nobis alienum mortuum esse coniectum domi. A. Consilium placet. Q. Propositum ergo retineam: sequuntur cetera.

ventura] Par. *eventura*. *omnia bona*] C. Vet. Pith. et Paris. *bona omnia*.
falleretur sic] C. Vet. Pith. et Paris. *sic falleretur*. *meus*] Ms. Grut. *meo*, et
antea videtur habuisse *mi*, Ritt. et Par. *meos*. *ut nosti*] Canneg. f. *et nosti*.
hominem] C. Voss. *homine*. *venerunt*] Ritt. et Par. *evenerunt*. *illi*] C.
Voss. *illo*. *optamus*] Canneg. f. *optemus*. *ille est*] Par. omitt. *ille*.
ille hic] Ritt. et Par. *ille huc*. *exhibet*] C. Vet. Voss. Pith. et Paris. *exibet*.
Ritt. et Par. *exibit*. *retineam*] Canneg. *retineamus*. *sequuntur*] Ritt. et Par.

praedixit] supra I. 2. 298, sqq. — *vs. 19. pulcre*] scil. egit Deus.
— *vs. 30. calumniam*] calidam et artem criminationem. — *vs. 32.*
domi coniectum] insolentius pro *dominus* vel *in domum*. — *mortuum*] i. e.
ossa cineremque mortui alicuius. — *vs. 33. retineam*] scil. in memoria

Etiám renitenti ac pugnanti omnia ventura mihi bona.

A. Pulcre; ut cupiditas falleretur hominis fallacissimi.

20. Q. Crédis, Arbitér, meos nosti ut móres munificós nimis,

Mánerare hércle possim hóminem, si nancíscerer?

Ita ridicle scelerátus fuit, ac lúsit sese in ómnibus.

A. Malé quidem, ut scimus, ille meruit pérfidus:

Séd quoníam tibi per illum béne venerunt ómnia,

25. Béné et optamus ómnes illi, fácto, non mérito, suo.

Q. 'Attat, quidnam est? Mándrogerus, nisi fallor, ille est

(éminus,

Quidnam húc revenit ille? credo, nóvum aliquod praestígium

'Iterum hac exhibet. 'Abi celeriter, Pántomale, intus, et

(illius

Urnae fragmenta hic ad nos exhibé. A. Placet.

30. Q. O-bóne, magnam iniiciámus frauduléto isti calúmniam.

Thesaúrum nostrum ab hóc poscamus nóbis ereptúm modo:

Atque adstruamus ab ípso alienum dómi coniectum esse

(mórtuum.

A. Placet. Q. 'Ergo propositúm retineam: súbsequentur

(caétera.

An vs. 27. Quid ille huc revenit? Credo exibit novum aliquod praestigium.

vs. 28 et 29. Abi intus, Pantomale, et fragmenta huc urnae nobis exhibe.

vs. 31 seq. Thesaurum nostrum ab hoc poscamus modo

Ereptum, atque alienum adstruamus mortuum

Ab ipso nobis esse coniectum domi.

A. Placet. Q. 'Ergo retineamus propositum: sequentur caetera.

Gf. supra ad I. 2. 59. coll. III. 1. 10. — subsequenter caetera] verba rem

sequuntur.

QUEROLUS, ARBITER, MANDROGERUS.

M. Ave, mi Querole! Q. Etiam salutas, farcifer, quasi hodie me non videris? M. Vidi edepol te, visamque iterum gaudeo. Q. At ego iam nunc vivo faciam, ne tu iterum facias. M. Eho, quid commerui? Q. Rogas, sceleste, qui hodie domum expilasti meam? M. Missa istaec face: non sum alienus vobis: domum egomet istam iam pridem colo. Q. Iterum ad magicas? aurum subripuisti hodie meum. M. Fortassis iure feci. Non debebatur et mihi? Q. Pulcre edepol: solus exinde hic fui: ubinam mihi

sequantur, Canneg. sequuntur. (Sc. III.) In personarum indice exhibet C. Paris. *Querolus et Mandrogerus.* *ape mi]* Ms. Grut. *veni.* *vivo]* Ms. Grut. C. Vet. Pith. et Paris. *si vivo.* *expilasti]* C. Vet. *expilasti*, Pareus; *expoliasti.* *hodie meum]* C. Vet. omitt. *hodie.* *non deb.]* C. Pith. et Paris. *nam non*, Ritt. f. *nam*,

Sc. III. Si quis dicat cavillationes istas, quae iam sequuntur, peracto ipsius fabulae argumento, longiores esse, quam ut placeant, facile me auum fecerit. Simile quid animadvertitur in Sophoclis Tragoedia Aiace.

— vs. 1. *Etiam salutas, — quasi hodie me non videris?*] imitatus videtur Plautum, *Amph.* II. 2. 50. „Quid tu me deridiculi gratia Sic salutas „atque appellas, quasi dudum non videris.” — *farcifer]* de homine non servo etiam Cic. in *Pis.* 7: in *Vatin.* 6. — vs. 2. *si vivo]* frequenter haec in medium comminantium sermonem inticiuntur. Vide sis Plaut. *Most.* V. 1. 19, *Men.* V. 5. 5, *Pseud.* V. 2. 26, et Ter. *Andr.* V. 2. 25, *Eun.* V. 6. 20. Similiter est *vivus* apud Plaut. *Amph.* I. 1. 242, *Men.* II. 1. 20. — vs. 5. *vobis]* mox vs. 18. *fidem vestram.* Utrouque loco manifestum est, Mandr. ad solum Querolum, non ad arbitrum quo-

SCENA III.

QUEROLUS, ARBITER, MANDROGERUS.

M. Avé, mi Querole? Q. Etiám salutas, fúrcifer,
 Quasi hódie me non videris? M. Vidí, visumque gaúdeo.
 Q. At égo iam nunc, si vívo, faciam, íterum ne tu gaúdeas.
 M. Quid cómmerui? Q. Rogás, sceleste, domúm qui expi-
 (lastí meam?

5. M. Missa haéc face. Non sum aliénus vobis: prídem ego
 (domum istám colo.

Q. Ad mágicas iterum? Súbripuísti aurúm meum.

M. Fortássis iure féci. Nonne débebatur ét mihi?

Q. Pulcre édepol. Solus híc fui: ubinam núnc mihi

que sermonem vertere. Haud rara sunt exempla negligentioris huiusmodi dicendi rationis. Vjd. Ter. *And.* IV. 4. 17, Cic. *ad Q. fr.* III. 1, extr. Virg. *Aen.* IX. 525, Liv. VII. 40, Sil. Ital. III. 387. XII. 390. Verum intelligit h. l., opinor, Querolum cum eius familia, prouti supra Sc. II. 4. *nostri senis*. — *domum*] non quidem in ipsa domo antea versatus erat, sed quum coluisset illum, cuius esset haec domus, cumque eo vixisset, non iniuria se dicit esse ex ea domo ac familia. — *vs. 7. fortassis iure feci*] quidni iure fecerim? nisi malis disiungere, ut sit *fortassis* consentientis dubitanter (vid. Ter. *Heaut.* IV. 5. 29. Plant. *Asin.* II. 4, 86, 92, 95); subiungatur autem *iure feci* vel *iure at feci*. Sane non opinor, ipsum Mandrogerum *ius*, quae aurum abstulit, h. l. dubium dixisse. — *nonne*] ferri hoc potest. Malim tamen *namque*. Etenim Querolus litteras istas paternas ignorabat adhuc. — *vs. 8. ubinam*] qua viâ frater factus es, unde ortus et quo locus natus? Fortasse rectius quis *unde* legerit.

nunc tu frater nasceris, et novellus et senex? unde subito tam vetustus, qui nuper natus non eras? Nam si fratrem meum te esse adseveres, perditis, illud nunc restat, ~~unde~~ dicis binulum. Nam tertio anno pater meus ille Euclio, cum est profectus, me hercle reliquit solum atque unicū. M. Superflua sunt ista: coheres ego sum, non frater tibi. Q. Non recte edepol fieri istud solebat. Nam mallem, amice, fratrem te quam coheredem esse asseras. M. Quid multis opus est, Querole? Quod scriptum est, lege. Sume igitur: novi fidem vestram. Q. Hercle explorasti. Hem, quid istuc est? SENEX NUCLEO QUEROLE Salutem dicit filio. Quia furtum tibi met fieri metuerem per servum vel per extraneum quemlibet, Mandrogerontem fidelem amicum et peregre mihi cognitum ad te direxi, ut is tibi met, quod reliqui, sine fraude ostenderet. Huic tu mediū thesauri dabis, si fides ipsius atque opera expostulat. Hem, sodes, paululum

Par. num. adseveres] Par. adsereres. perditis] C. Pith. o perditis. binulam] Par. trimulum. per servum] C. Voss. Pith. et Paris. vel per servum. vel per extr. O. Vet. vel extr. Mandrogerontem] ita etiam initio M. Grut. sed factum statim Mandrogerum. ut is] C. Paris. ut his. si fides]

— vs. 9. novellus] novus. Cf. supra II. 1. 11. — vs. 14. solum atque unicū] iunguntur haec ita apud Luerat. II. 542. et 1077. Add. Catull. LXXII. 6. Appul. Met. IV. post med. Vim dicto addit repetitio. — vs. 16. non recte] scil. haec sunt, i. e. non mihi placet nec prodime videtur haec rei mutatio. — mallem fratrem quam coheredem] facilius enim illa adseveratio, quam haec, confutari poterat. — vs. 18. explorasti] scil. fidem meam. Intelligit credulitatem, qua modo

Tu frater nasceris et novellus et senex?

10. Unde subito tam vetustus? Nuper natus non eras.

Nam si te fratrem esse adseveres, perdis;

Illud nunc restat, ut te dicas bimulum.

Nam tertio anno meus ille pater Eúclio,

Cum est profectus, me reliquit hércle solum atque unicum.

15. M. Supérflua ista sunt. Coheres égo sum, non frater tibi.

Q. Non recte edepol. Nam mállem fratrem, quám coheredem
(te adseras.

M. Quid múltis opus est, Quérole? quod scriptum
(est, lege:

Sápe; fidem ego nóvi vestram. Q. Explorasti. Hem, quid
(istuc est?

Eúclio senex salutem Quérolo dicit filio!

20. Quia fúrtum tibi per sèrvum fieri métiuerem aut quem ex-
(traneum,

• Mándrogerum fidélem amicum, míhi peregre cógnitum,

• Ad té direxi, ut, quód reliqui, tibi sine fraude osténderet.

• Huic dabis mediúm thesaúri, opera átque fides si expós-
(tulat."

Hem, sódes, paululum ádes in parte huc. A. Níl deberi huic
(rés docet:

tam promte Mandrogeri dictis fidem habuerat. — vs. 22. *direxi*] misi, uti saepe Symmach. Adi Facciol. in voce extr. — vs. 23. *si expostulat*] Rittersh. suadet *si*, quod sane haud absonum est ab eo, qui testamento suo *iubet*: ita autem *opera et fides* ea intelligenda fuerit, quam ipsi Eúclioni praestiterat parasitus. Verum aut fallor, aut iis, quae proxime antecedunt, satis indicatur, hic legem seu conditionem legato scribi. — vs. 24. *hem, sódes*] lecta epistola Querolus arbitram in consilium se-

in parte huc ades. Nihil huic deberi res ipsa exponit et docet: sed usquequaque si placet in summam, si libuerit, aliquid dabitur muneris. Tu igitur patris mei amicus ac sodalis peregre fuisti? M. Ipsa res docet. Q. Nimirum inde tam fideliter nobis commissa istaec tace. Age, amice, quoniam institutus es heres, da quod possit dividi. M. Edepol investigavi ac dedi integrum atque inlibatum thesaurum. Q. Heo, tu mihi thesaurum aliquem dedisti? M. Tu negas? Q. Nisi omnia in memoriam redigis, forsitan aliquid exciderit mihi. Quem tu narras thesaurum? M. Quem tibi Enclio reliquit; ego tradidi. Q. Et aurum ad te quemadmodum pervenit, homo alienissime? M. Iocabar equidem, fidem equidem postea ut perspiceres meam. Q. Tu ergo thesaurum et secretum illud, quod noster senex dereliquerat, abstulisti? M. Utique hoc tibi cessit bene. Alter enim non reddidisset. Q. Age iam, sodes, solvisti satis: restitue potius, veram ut cognoscamus fidem. M. Dis gratias,

---

Ritt. et Par. *sic fides.* tu igitur] in C. Voss. his verbis praefixa fuit (an a Daniele?) Ritt. Q. sed. mox expuncta. nobis commissa istaec tace] C. Vet. Voss., ubi in marg. (an a Dan.?) commissa, C. Pith. et Paris. nobiscum missa istaec tace, Ms. Grut. nob. commissa ist. esse tace; quod recipit Par., ipse Grut. vero suspicatur comm. ist. esse a te. Non aegre acceperit, opinor, eorum, quae h. l. aguntur, sensus hanc lectionem: nobiscum (scil. egisti): missa istaec (sive haec) facis; verum iam sapa videtur veteris editionis lectio, una addita littera s. cum signo interrogandi. thesaurum aliquem] C. Pith. th. aliquod, Pareus. th. aliquando, C. Vet. et Voss. aliquod th. Ritt. aliquando th. iocabar] Par. iocabare. fidem equidem] Par. omitt. equidem. solvisti] Ritt. et Par. lusisti. M. Dis gratias]

---

vocat. — in parte huc] hanc in partem, a publico remotam.
 — Nil deberi huic res docet] arbitratus sum haec et quae mox in sequenti versu adsunt, esse verba Arbitri, qui neget Mandrogero quaecumque ius-

25. Sed usque quaque si libuerit, aliquid dabitur muneris.

Q. Tu patris amieu' mei ac sodalis fuisti peregre? M. Res
(docet.

Q. Nimirum tam fideliter inde nobis commissa haec taces?

Age, quoniam institutus es heres, dá, quod possit dividi.

M. Thesaurum investigavi et integrum atque inlibatum dedi.

30. Q. Tu mihi thesaurum aliquem dedisti? M. Tú negas?

Q. Nisi omnia redigis in memoriam, aliquid fors exciderit
(mihi.

Quem thesaurum nárras? M. Quem Euclio líquit tibi, ego
(tráddidi.

Q. Aurum ad te quemádmódum pervénit, homo alieníssime?

M. Iocábar, equidem ut póstea perspicerés fidem.

35. Q. 'Ergo tu thesaurum et secretum illud, quod nostrer senex

Déreliquerat, ábstulisti? M. Utique hoc tibi cessit bene:

'Alter enim non réddidisset. Q. 'Age, iam solvistí satis:

Restítue, potius véram ut noscamús fidem.

An vs. 34. *Equidem iocabar, ut perspiceres postea meam fidem.*

petendi, quod Euclio illi legaverat, sed probet Queroli consilium, quod hic supra V. 2. 20. indicaverat, muneris aliquid fraudulentó parasito largiendi. Non tamen, etsi nihil mutemus, laborat periódus; nam possunt etiam ista verba esse Queroli, sententiam suam ita cum arbitro communicantis, ut ab eo, nisi dissentiret, responsum haud expectaret. — vs. 25. *usque quaque*]

omnino. — vs. 27. *commissa haec taces?*] ironice Querolus: nimirum inde (ideo), ut *res doceret*, te fidelem patris amicum fuisse, arcanum de thesauro, quod Euclio tibi commiserat, me, illius filium, celavisti? — vs. 33.

alienissime] qui, mihi meisque ignotus, certe non a nobis thesaurum illum accepisti. — vs. 35. *secretum*] infra etiam vs. 134. Add. porro Sen.

Epist. 83. Tac. *Ann.* IV. 7. VI. 3, Plin. *Epist.* I. 12. — vs. 37. *age*

vicine Arbiter, quod spes nostra in tuto est. Dixit paulo ante facere hoc non potuisse extraneum? agimus gratias. Q. Dii te servant, amicorum optime, qui et mihi superstiti et defuncto illi servasti fidem. Sed ubinam, quaeso, aulam illam condidisti? Fiat plane, quod ille praecepit senex: exprome thesaurum, divisio celebretur, quoniam praesto est Arbiter. M. Immo potius tu aurum exprome et fidem tuam, quoniam egomet partes explicui meas. Q. Fatigas nos, Mandrogerus, an vere loqueris? M. Edepol vere loquar atque honeste. Nam qui totum habere potui, partem peto. Q. Ergo inter manus thesaurus fuit noster? M. Fuit hercle. Q. Tu nusquam hodie pedem, nisi restitues, quod abstulisse te fateris, quia ire infitias non potes. Heia,

---

eximit Grut. et Par. personam Mändr. Q. Dii] omitt. Grut. et Par. pers. Queroli. manus] Ritt. et Par. add. tuas. thesaurus — noster] C. Voss. Pith. et Paris, thesaurum — nostrum. Heia] ad hoc voc. in margine C. Voss. Man-

---

iam solvisti satis] age, fingamus te satis illustrasse, quomodo thesaurus ad te pervenerit, iam illum restitue; sic *potius* (magis) fidem tuam veram esse cognoscemus. — vs. 39. *Gratias Dis]* aut magnopere fallor, aut hicce versus non ad Mandrogerum, sed ad Querolum referendus est, qui ad Arbitrum, *suum vicinum*, conversus, laetum se dicit, quod Mandrogeri probitate (cui scilicet iam fidem habere se fingit) res in tuto sit. Ita Querolus mox (vs. 41 et 42.) Mandrogerum ob fidem laudibus extollit, ac demum, quando hic reddidisse se contendit, ac restitui thesauri ipse partem petit, iratus ei perfidiam exprobrat. — vs. 40. Haec Mandrogeri sunt, ex isto Queroli dicto falso putantis fidem sibi haberi, iterumque affirmantis, hoc ipso declarari non extraneum se esse, quod thesaurum

Gratias Dis, quod nostra in tuto spēs est, vicinus arbiter!

40. M. Dixi' patibō ante facere hoc nōn potuisse extraneum?

Agimus gratias. Q. Di te servent, o amicorum optime,

Qui et mihi superstiti et defuncto illi servasti fidem.

Sed ubi condidisti aulam? Fiat, praecepit quod senex:

Exprōme, celebretur divisio, quia praesto est arbiter.

45. M. Imo potius aurum exprōme tu et fidem tuam,

Quoniam egomet (iam) partes explicui meas.

Q. Fatigas nos, Mandrōgere, an vere loqueris? M. Vere ede-
(pōt loquor

Et honeste. Namque partem, habere totum quī potui, pēto.

Q. Ergo thesaurus noster fuit inter manus?

50. M. Fuit. Q. Nusquam hodie pedem tu, restituēs nisi,

Quod abstulisse te fatere, quia ire infitias nōn potes.

An vs. 44. *Exprōme aurum, celebretur divisio: praesto est arbiter.*

restituērit. Vid. vs. 5. coll. vs. 37. huius Scenae. — vs. 41. *agimus*

gratias] possunt haec esse Mandrogeri, laeti, quod sibi tandem predatur.

Possunt etiam adiungi verbis Queroli, quae iam sequuntur. — vs. 44.

praesto est arbiter] indicat illum vicinum suum: itaque ex h. l. maxime

patet, illud haud nomen proprium, sed muneris nomen fuisse. Est autem

arbiter familiae hercyniadae, et *communi dividendo* e iure Romano

notissimus. Cf. vel solus Brissou. in voce, qui ipsum hunc nostri lo-

quū citat. — vs. 47. *fatigas*] irrides, ludis, cavillaris: quo sensu

hoc verbum a. sequiorum Latinitatis scriptoribus usurpatur. Cf. Salmas. ad

H. A. Sev. II. 296. Saverio ad Siden. V. *Epist.* 17. Gassio ad Avian.

Feb. c. 31. 2. — vs. 50. *nusquam hodie pedem*] ita supra I. 2. 24. et

inquit, restitues, quod abstulisti? M. Reddidi. Q. Cai, quando, quomodo? M. Hodie per fenestram. Q. Ha ha he! tu thesaurum ubi repperisti? M. Apud aedeis sacras. Q. Quo aditu extulisti? M. Hac per istam ianuam. Q. Quid igitur fuit causae, ut per fenestram redderes? M. Tu, inquam, thesaurum illum asportasti foras. Q. Pulcre edepol conditionem codicillorum implevisti, qua praeceptum est, ut thesaurum mihi sine fraude ostenderes. Verumtamen praescriptionem hanc transeo, qua uti possum, etiamsi aurum nunc ipse mihi traderes. Haec superflua sunt, ubi res nusquam apparet. Redde quod negas. M. O tempora, o mores, o pater Euclio! Hancine mihi tu domi fidem praedicabas? Reddidi, fateor, omnesque per Deos, ipsumque thesaurum inlibatum intra aedes proieci tuas. Q. O arbitere bone, plus iste admisit, quam putabamus: hic, nisi fallor, ipse est, qui urnam illam funestam nobis proiecit in do-

---

drog. exstat.   *inquit*] C. Vet. omitt. C. Paris. *inquit*; Ritt. et Par. *inquam*.
restitues] C. Vet. Voss. Pith. et Paris. *restitus*, quod recipiunt Ritt. et Par.
qua] C. Vet. *quis*.   *praescriptionem*] C. Voss. *perscriptionem*.   *o tempora*]
C. Pith. et Paris. *o patria*, *o tempora*.   *Deos*] C. Vet. add. *iuro*, quod recipit
Par.   *ipsumque*] C. Vet. omitt. *quo*, uti et Pareus.   *intra*] C. Pith. et Paris.

---

mox vs. 83. add. Ter. *Ad. II. 4. 19*: — vs. 54. *aedes sacras*] magnificentum nomen, ut indicetur sacrum. — vs. 56. *Causa*, cur per fenestram redderem, erat, quod ipse tu aurum ex aedibus expuleras, nec videbaris ergo, si comuni via per ianuam offerrem, velle illud recipere. — vs. 57. *pulcre implevisti*] haec iam Querolus, quasi hunc demum omnes illos Mandrogerii dolos perspiciat. — vs. 58. *praescriptionem*] *exceptionem doli mali* intelligit Querolus, quam obiciat, si Mandrogerus, reddito the-

Restituensne, quod abstulisti? M. Réddidi. Q. Cui, quomodo?

M. Hodie per fenestram. Q. Ha, ha, he? Thesaurum inveni-
(nisti ubi?

M. Apud aedes sacras. Q. Quo extulisti aditu? M. Hác per
(istam ianuam.

55. Q. Quid causae fuit, ut per fenestram rédderes?

M. Tu, inquam, thesaurum ipse illum asportasti foras.

Q. Pulcre inplevisti conditionem, ut mi sine fraude os-
(tenderes.

Verumtamen praescriptionem hanc transeo;

Uti qua possim, étiamsi aurum nunc mihi ipse tráderes:

60. Haec sunt superflua, res ubi nusquam appáret. Redde, quód
(negas.

M. O témpora, mores, ó pater Euclio! Hancceine tu fidém
Praedicabas! Réddidi, omnes, fateor, iuro per Deos, (domi
Ipsúmque thesaurum inlibatum intra aedes proiecí tuas.

Q. Plus iste admisit, quám putabam: hic ipse est, arbitér
(bone,

65. Nóbis urnam illám fuhestam quí proiecit in domum.

An vs. 59. Qua possim uti, etiamsi mi aurum tráderes.

---

sauro, ex codicillis Euclionis partem petat. Dicitur ea *praescriptio* l. 9. §. 1. D. *de solut.* 46. 3. Ita universe praescriptio pro exceptione legitur in l. 77. 30. D. *de legat.* II. et saepius. Graecis Ictis dicitur illa *παρηγγελία*. Vid. Theophilus, II. 1. 56, IV. 13. 317. Add. Huber, *Praelect.* I. 534.

— vs. 60. *negas*] reddere mihi recusat. — vs. 61. *o tempora, mores*] notissimum illud e Cicer. *Catil.* I. 1. — vs. 62. *fateor*] profiteor, proclamo: quo sensu exstat *fateri* etiam in Cic. *ad Div.* X. 23. med.

nam. M. Dii te servent! ipsam ego proici: tandem apparet veritas. Q. Dic, quaeso, Mandrogerus, fragmenta ad aspexeris, potesne agnoscere? M. Ita, ut compaginari per me possint omnia. Q. Hem, Pantomale, nescio quid paulo ante hic proferri iusseram. A. Praesto sunt partes illae, in quibus titulus inscriptus fuit. Q. Agnoscisne, Mandrogerus? M. Agnosco hercle; tandem cessent artes et praestigia. Q. Si verum agnoscis, lege celeriter, quod scriptum hic fuit. M. Et legi et lego. Cedo hinc mihi, Pantomale, fragmentorum paginas: TRIERINUS TRICIPITINI FILIUS CONDITUS ET SEPULTUS HIC IACET. Q. Heo, sceleratissime, dispicis? Si vivorum neglexisti gratiam, etiamne mortuis manus intulisti ad ludum et ludibria? Neque contentus ernisse bustum atque cineres, ultimo per fenestram etiam funestas mihi proiecasti reliquias. Quid ad haec dicis? Thesaurum abstulisti, violasti sepulcrum, perdit: domum meam non solum compilasti, verum etiam polluisti, sacrilege: tu negas? M. Quaeso, quandoquidem me fortuna sic destituit, nihil quaero ulterius. Vale. Q. At ego hercle quaero, cui mala omnia contigisti, scelus. Hem, Pantomale, nunquam abstoc pedem. Ego

---

contra, iidem in glossa *intra*. *nescio*] Canneg. *nescis?* *hinc*] C. Vet. et Voss. *huic*; in margine C. Voss. (an Dan.?) *hic vel huc*, Ritt. et Par. *huc*. *dispicis*] C. Pith. *me dispicis*. C. Paris. *me despicias*. *vivorum*] Bar. *vivorum*. *gratiam*] C. Vet. *gratias*. *dicis*] C. Pith. et Paris. *dicetis*. *compilasti*] C. Pith. *supraser*, vel *spoliasti*. *abstoc*] C. Pith. et Paris. *ab istoc*, Pareus: *abs hoc*.

Verborum discrimen vide in Cic. *pro Caec.* 9. — 68. *compaginari*] codest. sensu hoc verbo utitur Prudent. *sept. Symph.* X. 890. Adde, quos plures laudat Forcellinus in *compaginatus* et *compagina*. — vs. 73. et legi. et

M. Dite servent! Ego prodi: tandem apparet veritas.

Q. Mandrogero, dic, si adpexeris fragmenta, potesne ag-

M. Compaginari ut per me possint omnia. (noscere?)

Q. Pantomale, nescio quid paulo ante te húc proferre ius-
(seram?)

70. A. Praefate partes illae; titulus in quibus inscriptus fuit.

Q. Agnosce? Mihi Agnosce; cessent artes et praestigiae.

Q. Si véne agnoscis, lege celériter, hic inscriptum quod fuit.

M. Et légi et lego. Cedo hinc, Pantomale, fragmentorum
(páginas)

Trierinus Tricipitini conditus et sepultus hic iacet.

75. Q. Dispicias? Eho, sceléste, gratiam si vivorum, negligis.

Mórtuisne etiam intulisti ad lúdum et ludibriúm manus?

Néque contentus éruisse bustum ac cinéres, último

Per fenestram etiam funestas proiecasti reliquias.

Thésaurum abstulisti, violasti sepulcrum, perdisti.

80. Méam non solum cómpilasti, vérum et polluisti domum.

M. Destituit me quia sic fortuna, nil quaero ulterius. Vale.

Q. 'At ego quaero, cui mala omnia congessiati (tú), scelus.

lego] facilis est mihi res, nunc legere, quae iam antea legi. — *páginas*]

quae suprà V. 2. 12. testulae. Fractas intelligo tabellas marmoreas, e quibus urna constitit. Sane *páginas* pro tabulis marmoreis dixit etiam Pál-

lad. *Maio*, 11. — *vs. 75. dispicias?*] nescitisne iam; quantum crimen perpetraveris? Quod in aliis existat: *me despicias?* (i. e. mende ludibrio habes?)

magis conveniret, si Mandrogerus negasset, se urnae fragmenta agnos- cere. — *vs. 77. último*] denique. Cf. Sueton. *Nér. 32. Petron. 20. extr. et*

139. — *vs. 82. at ego quaero*] scil. *ulterius*. Ego, cui mala haec congessi-
isti; poenas de te sumere gestio. — *omnia*] scil. *haec*. Cf. *suprà* I. 2. 190.

iam nunc ubinam. Præter sedeat, investigabo celeriter, atque omnia istaec exequar iure et legibus. M. Quæso, iudices, pro me ut verba facias: nihil nisi veniam expostulo. A. O mi Quærole, nunquam te celeriter usque ad sanguinem. Ignosce ac remitte: hæc vera est victoria. Q. Age, reliquiae illius defuncti reconducuntur, quid de thesauro fiet? A. Quid dicis, Mandrogerus? M. Iuro per Deos, iuro per ipsam, quam rupi, fidem, mihi nec aurum nec thesaurum esse. Q. Remove paulisper inania; putemus nos paululum in iudicio stare. Ornam certe illam te abatalisti. M. Factum est. Q. Elige nunc, Mandrogerus, utrum voles, bustum illic, an aurum fuit? quandoquidem causa eiusmodi est, ut multis constat modis. M. Auribus teneo lu-

---

te celeriter] Cod. 8. Victoris, *tu celeriter*: Ritt. et Par. *celeriter*; Grnt. *te aelera celeriter*; Koen. *num tam severiter*. *illius defuncti*] C. Vet. Pith. et Paris. *defuncti illius*. *reconduntur*] Ritt. et Par. *recondantur*. *paululum in iudicio*] C. Voss. et Pith. *in iudicio paululum*. *constat*] C. Voss. Pith. et

---

— *vs. 83. nunquam abstoc pedem*] ita servum custodiae causa alicui apponit Aeschinus Terentianus, *Ad. II. 1. Abstoc* pro *ab istoc* tum hominem, tum locum, respicere potest; sed magis tamen hominem: — *Prætor*] ergo non affectat auctor Graecum locum. — *sedeat*] *sedere* proprium de iudice: vide sis Cic. *Rosc. Am.* 53, Ovid. *ex Pont.* III. 5. 23. et quos plures suscitât Rittersh. ad h. l. Hinc etiam *sella curulis*. Add. porro Ingt. ad Petron. c. 14. p. 50. — *vs. 84. iure et legibus*] hæc ita iungit etiam Plaut. *Epid.* II. 2. 107, III. 4. 86. — *vs. 86. severiter*] vox Appuleio frequentata: Vid. Oud. ad App. *Met.* IV. p. 306. Est hæc periodus elliptica hoc fere sensu: Cave, ne ira incitatus saevior sis in vindicandis maleficiis, quam decet. Similia habent Plaut. *Bacch.* III. 3. 4. *Trin.* IV. 3. 54.; Ter. *Andr.* V. 2. 28. et *Heaut.* V. 8. 8. — *vs. 87. vera hæc est victoria*] Plato, *de Legg.* I. p. 626. τὰ νικῶν αὐτὸν αὐτὸν πρᾶξον

Hem, Pantomale, nunquam ábstoc pedem. Ego Praetor nunc
(ubi sedeat,

Investigabo, atque ómnia istaec iúre et legibus éxsequar.

85. M. Pro me, árbitet, oro, ut vérba facias: nil nisi veniam ex-
(póstulo.

A. 'O mi Querole, núnquam tam sevériter usque ad sángu-
Ignósce, remitte: véra haec est victória. (nem!

Q. Age, defuncti illiú' reconduntur réliquiae;

Quid dé thesauro fiet? A. Quid, Mandrógere, ais?

90. M. Pér Deos iuró, per ipsam iúro, quam rupí, fidem,

Nec mi áurum, nec thesáurum esse. Q. Remové paulisper
Nos in iudicio stáre putemus paululum. (inánia;

Ornam illam tu abstulisti. M. Fáctum 'st. Q. 'Elige nunc,
(utrúm voles.

Bústum an aurum fuit? Causa eiusmodi, út multis constét
(modis.

νικῶν πρότη καὶ ἀρίστη. Adde Plaut. *Trin.* II. 2. 29., et quae affert
ad eum loc. Taubm. — vs. 88. *reconduntur*] remouentur: illud cri-
men missum iam facimus. Si legendum erit *recondentur* aut *recondantur*,
sensus est hic: quod commisisti in violando busto illo; tolletur recondendis, i. e.
iterum sepeliundis, quas proturbasti, reliquiis. — vs. 91. *nec mi*
aurum nec thesaurum] iuncta haec ob similem verborum sonum. Cf. supra
II. 4. 53. et IV. 2. 20. Ita Plaut. *Stich.* I. 3. 102. » nec mu nec mutuum.
Universe Plautum sibi haud mediocriter in huiusmodi lusibus placuisse,
patet *Amph.* prol. vs. 34 seqq. I. 1. 122, *Capt.* II. 2. 5. (quod mutua-
tus est Faern. epim. *Fab.* 59.), et 108, IV. 1. 7. et 3. 3 sqq.: *Cas.* II.
8. 77 sqq.: *Bacch.* I. 1. 19: *Mil.* IV. 7. 10. Adde, quae habet I. Bosscha,
V. Cl.; in doctissima adnot. ad Plaut. *Capt.* II. 2. 5. — vs. 92. *in*
iudicio] ubi pressius interrogatur et ad interrogationem stricte responden-
dum est. — vs. 94. *ut multis constet modis*] *constet* idem hic est;

pum: neque uti fallam, neque uti confitear, scio. Utrum dixerō, id contra me futurum video. Dicam tamen: Aurum illic fuit. Q. Redde igitur. M. Hoc iam factum est. Q. Factum doce. M. Ornam tu recognoscis? Q. Quid vis ut respondeam? primum egomet aulam non recognosco: satisne hoc sufficit? M. Quid? titulum non recognoscis? Q. Magis quam te, quem hodie primum hic noscito: sed finge, nunc a nobis ornam et titulum recognosci: redde quod in aula fuit. M. Tu autem quid in aula fuisse dicis? Q. Ego interim non proposui: tu fare quid velis. M. Et vos a me aurum quemadmodum postulatis, cum res ipsa bustum et cinerem comprobet? A. Ergo acquiescit, ut bustum illic fuerit? M. Adquiesco, quandoquidem ita sese res habet. Hac non processit: alia temptandum est via. Q. O

Paria. constat, quod etiam in Ms. Grut. emendatum est. utrum dixerō] Ritt. et Par. utrum utrum dixerō. dicam] C. Vet. dico. quid vis ut respondeam?] Par. quid vis? ut respondeam. quid in aula fuisse] C. Voss. Pith. et Paria. quid in aula quid fuisse. interim] fuit antea in C. Voss. iterum. non proposui] in Ms. Grut. non a secunda manu intra lineas est additum; omittit Pareus, Canneg. hoc vel mox; denique possit et nunc intelligi. res ipsa] C. Vet. omittit, ipsa. acquiescis] C. Voss. Pith. Paria. et Ms. Grut. adquisiscis. sese]

---

quod sstet. Sensus est: non statim deficiet accusatio, etsi alterum crimen a te averteris. Nam complectitur causa et furtum et sacrilegium.
 — vs. 95, lupum auribus teneo] adagium etiam a Ter. Phorm. III. 5. 21. et Sueton. Tiber. 25. usurpatum de eo, qui, in periculosa conditione positus, quo effugiat, non habet. — uti-uti] quo pacto.
 — fallam] negando scilicet et mendacii quid fingendo. — vs. 100a magis quam te] cf. supra ad II. 1. 55. Omittit ergo iam Querolus, quam vs. 99. simulabat, agnitionis negationem. — quem hic hodie primum noscito] ita Plant. Trin. IV. 2. 119: quem neque oculis ante hunc diem

95. *M.* *Lupum auribu' teneo. Néque uti fallam, néque uti confi-*
(tear, scio:

'Utrum dixeró, fore video id cótra me. Dicám tamen:

Aurum illic fuit. Q. Redde igitur. M. Factum hoc iam est.
(*Q. Factum doce.*

M. 'Urnám non recógnoscis tu? Q. Quid vis ut respóndeam?

Primum ego non recógnosco aulam. Tibine satis hoc súfficit?

100. *M. Quid, non titulum? Q. Mági' quam te, quem hic hódie*
(*primum nóscito.*

Finge recognosci urnam et titulum: rédde, in aula quód fuit.

M. Tú quid in aula fuisse dicis? Q. 'Ego non proposui:
(*interim*

Tu fáre, quid velís. M. Et aurum vós a me quemádmóduum

Póstulatis, cúm res ipsa bústum et cinerem cómprobet?

105. *A. Adquíescis, ut illic fúerit bustum? M. Adquíescó, quod*
(*ita rés se habet.*

Hac nóñ processit, ália tentandúm 'st via.

An vs. 102, M. Quid fuisse dicis? Q. 'Ego proposui: tú nunc fáre, quid velis.

103 et 104. M. Et vós a me aurum póstulatis, cúm res bustum cómprobet?

» unquam vidi." — vs. 102. non proposui] quæstionem de urna non

ego movi, sed tu: (vid. vs. 98) ergo tu dic, quid in illa fuerit conditum.

Attamen neque altera lectio: ego proposui, inepta videtur. Namque erat

mos frequens inprimis philosophis ac sophistis, quæstionem aliquam ita dis-

ceptandam proponendi, ut (prouti mox ait Quer. vs. 111.) » ipsis sufficeret

» purgare sese, obiecta repellere." Querolus autem revera quæstionem pro-

posuerat, dicens supra vs. 93, » elige nunc, utrum voles: bustum an aurum

» fuit? Denique similiter Plant. Pers. II. 2. 34: » dic tu: prior rogavi."

— vs. 106. Cf. supra II. 1. 45, et Ter. And. IV. 1. 47; e quo loco fortasse hic

stulte, sacrilegium confiteris, dum furtum negas. M. Quid, si nihil illic fuit? Q. Quidnam igitur postulas? Aurum si fuit, abstulisti: si non sustulisti, non fuit. M. Vos, quaeso, dicite vicissim, quidnam illic fuit? Q. Nobis interim sufficit purgare nosmet, obiecta repellere. Nam si te ingredimur temptandum via. M. Quodnam hoc monstri genus est? Ego totum feci solus; totum nescio. Iamiam, quaeso, quoniam mihi neque res neque causa superest, simpliciter dicite, utrumne furtum an sacrilegium ego commisi: nisi forte illud nunc restat mihi, ut qui furtum non potui, sacrilegium neque volui, utrumque fecisse convincar nefas. Q. Etiamne circuitione rem geris? Quid aliud autem in causa est, nisi quod praesidium abstulisti et cineres abdidisti? Unum fraudulenter, aliud nequiter. Neque nam te bustum expetisse, aurum abiecisce, credere quisquam potest.

C. Vet. Voss. Pith. Paris. *sic se*, Pareus *se*.   *sustulisti*] C. Vet. Pith. et Paris. *tulisti*.   *obiecta*] Canneg. *et obiecta*.   *te ingredimur*] C. Vet. et Pareus omitt. *te*.   *via*] Par. *est via*.   *quodnam*] C. Pith. et Paris. *quidnam*. *iamiam*] C. Vet. *iam*.   *convincar nefas*] C. Pith. et Paris. *convincar. Nefas!* *circuitione rem geris*] Daniel *o. r. quaeris*, Par. *circuitionem quaeris*.   *abdidisti*] Canneg. *addidisti*.   *neque nam*] C. Voss. Pith. et Paris. *neque enim*, quod

---

reponendum est *aggrediemur*; cum *tentandum est* facile ex vs. 112. in hunc locum perperam inferri potuerit. — vs. 107. *sacrilegium*] humanis ossibus effodiendis violari sanctam religionem, docet etiam Phaedr. *Fab.* I. 27. Vid. porro de hoc crimine l. 1. D. *leg. Iul. mai.* et l. 5. Cod. *de sep. viol.* At vero l. 9. 1. D. *ad leg. Iul. pecul.* (48. 13.) ii, qui privata sacra vel incustoditas aediculas tentaverunt, non inter sacrilegos ponuntur. Vide infra ad vs. 125. — vs. 8. *quidnam postulas?*] quid petis par-

Q. O stulte, confiteris sacrilegium, dum furtum negas.

M. Quid, si illic nil fuit? Q. Quidnam igitur postulas?

Si fuit aurum, abstulisti; si non sustulisti, non fuit.

110. M. Vos, quaeso, vicissim dicite, illic quid fuit.

Q. Nobis sufficit purgare nos, obiecta repellere:

Nam te si aggredimur, alia tentandum 'st via.

M. Quod monstri genus hoc? totum ego feci solus, totum
(nescio.

Iamiam, quaeso, quoniam neque res, neque causa superest
(mihi,

115. Simpliciter dicite, furtum utrumne ego commisi an sacrilegium.

Nisi restat, furtum ut qui non potui, sacrilegium neque
(volui,

Convincar fecisse utrumque. Q. Circuitione rem geris.

Quid 'st in causa, nisi quod praesidium abstulisti de domo,

Cinerem abdidisti: fraudulenter unum, aliud nequiter?

120. Nam credere te expetisse bustum, aurum abiecisse, quis
(potest?

tem thesauri, quem nusquam adesse dicis? — vs. 112. Ut Virg.

Georg. III. 8, *tentanda via est*; sic apud nostrum fortasse legat aliquis:

nobis tentanda est via, i. e. si tecum, homine adeo callido et fraudulento,

lis nobis est, non imprudenter procedendum est. Malo tamen, ut est in

vs. 106., *alia tentandum 'st via*; lepide sic repetente. Querolo ipsa

verba, quibus Mandrogerus supra artes ac mendacia sua prodiderat.

— vs. 114. *neque res neque causa*] neque ipsum aurum, neque argumenta, quibus me defendam, aurique partem consequar.

— vs. 117. *circuitione*] ambagibus. Cf. Ter. Andr. I. 2. 31. Cic. de Divin., 2. 61.

— vs. 119. *abdidisti*] ferri potest hoc verbum significatione proiciendi, ut nostratum *wegdoen*. Malum tamen, quod seq. versu legitur,

M. Optime totum hoc asseritur, et mihi ipsi verisimile videtur: sed, si quid creditis, non est ita. **Q.** Age, iam bono animo esto, nil praeter sacrilegium perpetrasti: aurum autem ibi non fuit. **M.** Furtum igitur non commisi: Dii te servent, vicimus. Nam istoc ego tempore poenam malo quam pecuniam debere. Sed illud, quaeso, exponite, unde tantum illic erat? **Q.** Nescis, magus, nihil esse gravius fortuna mala. **M.** Recognosco. **Q.** Etiam quaeritas, unde pondus? tegmen illius urnae non vidisti plumbeum? **M.** Iamiam omnia sibi conveniunt. His praestigiis etiam certus falli non potuisset magus? **A.** Nondum intellegis, inapte, impositum nobis esse ab illo, quem bene noveras. Un-

---

recepit Par. nil] C. Pith. et Paris. nihil. illic erat] Rittersh. add. f. pondus. illius urnae] C. Vet. Pith. et Paris. urnae illius. iamiam] C. Vet. iam. praestigiis] C. Pith. et Paris. praesidiis. virtus] Par. certis.

---

abiecasti. Praeterea attulisti, addidisti vel adiecasti aptius fortasse responderint verbo praecedenti abstulisti. — *nequiter*] impie: ita nequitia pro impietate dici videtur in *Mos. et Rom. Legg. coll.* tit. XV. extr. (Cf. Schelling. *Iurispr. Antiqu.* p. 789.) — *vs. 125. istoc*] isto hoc, i. e. hoc misero tempore, rebus meis ad tantam egestatem redactis. — *poenam malo quam debere pecuniam*] magis urgent laesi, qui pecuniam exigunt, quam leges, quae poenam. Caeterum furti manifesti poena quadrupli, nec manifesti erat dupli. Contra, quanquam mortuorum reliquias vel sine animo furti non citra causae cognitionem a Principe adhibendam in alium locum transferri licuerit (vid. L. 14. coll. 1. 1 et 10. Cod. de relig. (3. 44.)) illi, qui ex privato sacrario cineres abstulissent, non graves poenas dedisse videntur: arg. L. 9. 1. D. ad leg. Jul. pecul. (48. 15).
Certe non erat illa poena pecuniaria. — *vs. 127.* In mentem revocat

M. Optime totum hoc asseritur, verisimile ipsi et mihi
 Videtur, sed, si creditis, non est ita. Q. Iam esto animo
 (bono;

Nil perpetrasti praeter sacrilegium: aurum autem ibi non
 (fuit.

M. Furtum igitur non commisi. Di te servant: vicinus..

125. Nam ego istoc tempore poenam malo quam debere pecuniam,
 Sed illud, quaeso, exponite: pondus unde tantum illic erat?

Q. Nescis, tu magus, nihil esse gravius fortunae male?

M. Recognoſco. Q. Etiam, pondus unde, quaeritas?

Urnae illius tegmen non vidisti plumbeum?

130. M. Iamiam omnia sibi conveniunt. His praestigiis

Falli etiam certus nonne potuisset magus?

A. Tibi nondum, inepte, inpositum intellegis ab eo, quem
 (bene noveras?

atque obicit Querolus Mandrogero, quae hic, tanquam magus, antea dixerat. Cf. supra III. 1. 7. — vs. 128. *recognoſco*] Mandrogerus hoc verbo non simpliciter affirmare censendus est, sed simul miseriam, qua iam praematur, indicare. — vs. 129. *plumbeum*] Cf. supra ad IV. 2. 29.

— vs. 131. *etiam certus-magus*] *verus* nempe. Haud mirum sane, me, falsum magum, errore lapsum esse, quandoquidem et verus magus, fraudulentis Euclionis indicibus urnaeque pondere deceptus facile de thesauro cogitasset.

— vs. 132. *tibi*] ita legendum. Nam Querolum, qui vs. 123. indicat novisse, avi reliquias ibi fuisse depositas, patris epistola ad fallendam paravit avaritiam scripta etiam circumductum esse, Arbitrari non facile dixerit.

— *bene noveras*] i. e. bene novisse te dicis, et ex longa ista consuetudine nosse potueras. Nam proprie male noverat, qui nesciebat cum hoc fraudulenti genere delectari. Hinc mox (vs. 138). » Ergo Eucl. tu non noras?"

de autem illi thesaurum, homini prope pauperi? ac si habuisset ille, ergone iste secretum nescisset patris, tibiue ille indicaret, quod non crediderat filio? Porro autem paterfamilias ille thesaurum si sciebat, illi tandem crediderat loco, tibiue illic patuisset aditus. M. Edepol quid dicam, nescio. A. Ergo Euclionem tu non noveras? Habuit senex ille multa haec laetissima, qui te etiam defunctus ridet. M. Edepol tandem intelligo: illius plane hic nequitiam recognosco: frequenter ille similibus me lusit modis. Quaeso igitur, date veniam, quod cineres illos abstuli: aurum credidi. A. Bene excusas, Mandrogerus: agnosco plane Euclionis nostri sodalem: talem semper ille dixit senex. M. Sinite, quaeso, me abire. A. He, Querole, hu-

thesaurum] Grut. aut l. *thesaurus*, quod Par. etiam, aut putat dictionem esse neutri generis. *ac si*] Ms. Grut. atramento recentiori *an si*, antea fuisse videbatur *has*. *tibiue illic*] Ms. Grut. *tibi illio*, Ritt. et Par. *illuc*. *non noveras*] C. Pith. et Paris. omitt. *non*. *te etiam*] C. Vet. omitt. *te*. *agnosco*] C. Camer. Voss. Pith. et Paris. exhibent h. l.: *agnosco ingepium lepidissimum*, *agnosco* caet., quam lectionem recipiunt Grut. et Par., hic tamen expungit posterius *agnosco*. *sodalem: talem*] C. Pith. *sodalem talem*: Grut. et Par. *tales*. *dixit*] C. Vet. et Ms. Grut. secunda manu *dilèxit*, quod tumentur Grut. Par. et Canneg. *me abire*] C. Pith. et

— vs. 133. *thesaurum*] vel positum est vocabulum in quarto casu, uti haud insolens est in huiusmodi interrogatione: vel intelligendum est verbum *suspiscaris?* aut eiusmodi quid. — vs. 136. *paterfamilias*] intelligi videtur Querolus, qui, si thesaurum ibi conditum scivisset, non *diligentis patrisfamilias* officio functus esset, eo in loco illum relinquens. *Paterfamilias* pro viro cauto, quique res suas rite curet, frequens in Iure Romano reperitur. Attamen haec nescio quo modo glossam sapiunt, explicationi versus praecedentis adiunctam. — vs. 138. *laeta*] eleganter de iis, unde

Unde etiam illi thesaurum, hostiam prope pauperi?

A. si habuisset, ergone hic secretum nescisset patri?

135. Tibique ille indicaret, quod non ^{sup} crediderat filio?

[Porro paterfamilias si sciebat, illi crediderat loco,]

Tibi que aditus patuisset ille? M. Edepol, quid dicam;

Sed etiam hoc non hinc? A. loqui, monui hoc. (nescio)

A. Ergo Euclionem tu non noras? Multa haec laeta habuit

(senex;

Qui te etiam defunctus ridet. M. Edepol, tandem intéllego.

140. Recógnosco plané nequitiam hic illius;

Frequénter ille similibu' me lusit modis.

Date véniam, quæso, igitur, quod cineres abstuli; aurum

(credidi.

A. Béné, Mandrogere, excúsas: Eucliónis amicum agnós-

(cimus,

Talem semper ille dixit. M. Sinite, quæso, abire me.

laetitia captaret, locosis ac ridiculis. — vs. 139. etiam defunctus]

ipse Mandrogerus queritur hoc supra, IV. 2. 10 et 39. — vs. 140. hic]

hoc facto. — vs. 143. bene excusas] subest, opinor, dicto; ironia,

Nam sane pessime excusabat, qui apertis verbis furém se confiteretur.

Euclionis amicum] huius dicti glossa fuit ingenium lepidissimum.

Namque ipsam illud, lepidi ac iocosi senis iam lepidum probari amicum,

arbitrè significat. — vs. 144. dixit] putes, Euclionem, dum esset

peregre, ad filium scripsisse de lepidi sodali, nomen tamen non edidisset.

Certe neque nomen neque ipsam hominem nosse se, Quereus, idemidem

professus est. Ipse etiam Euclio codicillis istis nunciaverat; Mandroge-

gerum esse amicum, peregre sibi cognitum. Quocirca nescio quo modo

magis placet lectio Cod. Vat. dilexist qua accepta equidem labenter lega-

rim: idles semper ille dilexit, cact. — sinite, quæso, abire me] itaque

manum: ac misericordem semper fuisse te scio: hominem tam elegantem abire ne permiseris: non unius officii homo est: magnum mathematicumque hic habes: tantum (quod primum est) furtum facere non potest. Recipe, quaeso, amicum veterem et novum, quandoquidem pater Euclio solum hunc tibi reliquit in bonis. Q. Ha, sed furem timeo. A. Quid unum furem metuis? Iam totam hic abstulit. M. Quaeso, Querole noster: patri egomet tuo me iam devoveram: tibi nunc servire cupio, quandoquidem hodie sic misertus es mei: da victum, qui vitam indulxisti. Q. Si ambo ita vultis, fiat. Potesne discere leges novas? M. Ha, ha, he, illas egomet ex parte condidi. Q. Senatusconsultum dico egomet? Servilianum et Parasiticum. M. Oe,

Paris. abire me. fuisse te scio] C. Vet. fuisse nescio. C. Pith. et Paris. te fuisse ego. permiseris]. C. Vet. et Ms. Grut. miseris, unde Grut. f. miseris. (quod primum est)] Koen. est, quod primum hunc tibi] C. Vet. omitt. tibi. Servil.] C. Pith. et Paris. et Servil.

credit iam prorsus Mandrogerus, nullam in olla adfuisse thesaurum. Miror tamen (vid. supra IV. 349 et 10), cur non quierere, quo pacto Sardana-palus, fracta urna, aurum intus tractari et solidorum tinisus audire potu-erit. — vs. 147. non unius officii] non parasitus tantum, sed magis mathematicusque. — vs. 148. tantum, quod primum est, furtum] Ius ex ambiguo. Valet enim tum: ad omnia facienda aptus est, excepto, quae praecipua eius virtus est (cf. supra l. 2. 6.), quod furtum facere non potest: tum, furtum facere, quod primum est, non potest, quippe qui iam fecit (cf. mox vs. 151.). Quam posteriorem significationem unum attendit Koenius, quando mutavit: tantum est (cf. supra II. 3. 35.), quod primum, caet. Si quis malit tantum cum voc. fuis-

145. A. Humánum, Querole, ac misericordiam sámpet fuisse
(tē scio:

Ne tam élegantem abire hominem permiseris.

Non unius homo est officii: magum mathematicumque
(habes

Tantum, quod primum est, furtum facere non potest.

Q. Amicum, quaeso, récipe veterem et novum:

150. Quándoquidem pater Eúclio solum hunc tibi reliquit in
(bonis.

Q. Sed furem timeo. A. Quid iam furem metuis? Totum
(hic abstulit.

M. Quaeso, Querole noster, patrí me tuó iam ego devo-
(veram:

Tibi nunc servire cupio, qui hodie sic misertus es mei.

Da victum, qui vitam indulxisti. Q. Fiat, si vultis ambo, ita.

155. Novasne discere potes leges? M. Hás ex parte ego condidi,

Q. Senátusconsultum Sêrvilianum dico ego et Parasiticum

tam iungere, sensus erit: quoniam non adest tibi thesaurus, quem iste petebat, sane haud metus est, ne parasitus tantum, iam grande, furtum tibi faciat. — vs. 149. veterem et novum] veterem patris, novum tuum. — vs. 151. quid iam furem metuis] his illustrantur, ea,

quae vs. 148. leguntur, nam, si totum iam ablatum est, non certe fures metuendi sunt. Nulla autem est causa, cur unum furem commemoret; sed unum et iam facile confundi potnere. Fortasse etiam haec in genuina scriptura proprias cum vs. 148. iuncta fuere.

— vs. 154. qui vitam indulxisti] non urgendum hoc. In capitis enim discrimen parasitus proprie non incurreret. Sed qui poenam criminis remitteret, non inepte salutem, vitamque aliqui tribuere dicatur.

— vs. 155. novas leges] aliam vitae legem (cf. Cíc. T. Q. III. 16.), alios mores, intelligit, quam quos adhuc Mandrogerus coluerat. Hic vero respicit, quasi de veris legibus sermo esset. — vs. 156. Sêrvilianum et

visme interdictorum capita iam nunc eloquat. Ad legem Porciam, Caniniam, Furiam, Fusiam, Consulibus Torquato et Taurea. Q. Potesne observare omnia? M. Istud apud me parvum est: tu nunc ut ediscam iubes: ego docere iam volo. A. Huius multarum palmarum hic est. Recipe, quaeso, iura instructissimum: talia quaerere homines pro magno solent. Q.

iam nunc] C. Pith. et Paris. omitt. iam. ad legem] Grut. et Canneg. adlegem, e Codd. scriptura, qui tamen saepe sine causa verba constantia ratione scripta exhibent. Porciam] C. Pith. et Paris. portiam.

Fusiam] C. Vet. et Pith. fusiam, quod recepit Persius. Omitto, quum irreperisse videatur vocabulum e cogitatione legis Fusia Caninia; quae etiam in reperto nuper Gaii Isti Codice hic (L. § 46 et 139.) Fusia Can. scribitur. Porro ista lex Fusia seu Fusia cum consilio, quo caeterae h. l. leges commemorantur, nequaquam congruit. Colerus Ictus, Parerg. c. 33. (Otto, Thes. Iur. I.) hoc loco attitur, ut duas leges Furias istas esse comprobet.

parium] C. Vet. parum, quod recipiunt Daniel, Bar. et Canneg. C. Voss. parum. iura] C. Vet. iuris, quod fuit Canneg. et C. Pith.

Parasiticum] non est, ut cogitemus de veris Sctis hoc nomine vocatis. Sed commemorat Quercius haec nomina, ut intelligat Mandrogerus, sibi utroque officia servi (ex sensu, quo modo va. 153: tibi nunc servire cupio) et parasiti esse obsequia. — vs. 158. ad legem] Gruterus, ubi suadet adlegem, movet interdicta non solere de nomine legis cuiusdam appellari, sed a primoribus verbis dici; e. g. quod bonorum, uti possidetis. Recte monet, sed vereor tamen, ut hic nostri usus tam strikte ad normam Iuris exigendus sit. — Porciam, Caniniam, Furiam] veras leges, sed quorum non argumenta, sed sola nomina, huc pertinent. Nam porcorum et canum cognomen omnibus parasitis commune est; fures tamen omnes servi vulgo dicuntur, tum hoc praesentim nomen in ipsum Mandrogerum conveniebat. Peritide, ut noster h. l., ludit etiam Plaut. Capt. I. 2: 57 sqq., ubi parasito dicitur opus esse militum copiis et compluribus Italiae oppidis colligendis: oppidorum nominibus autem singulis aliquid esculenti indicatur.

Ma. V. in capite interdictorum iam rursus eloquar:

Ad legem Porciam, Caniniam, Furiam,

Cónsulibus Torquáto et Taurea? Q. Pótin' observare ómnia.

160. M. Párvum istud ést apud me. Tu nunc, ut discám iubes;

Docére iam volo. A. Hui! multarum palmarum hic st. Quae-
(so, recipe

Iura instructissimum. Hómines quaerere talem pro magnó
(solent.

Cf. etiam *Curo.* III. 74 sqq. *Pers.* IV. 6. 20. et *Trin.* IV. 3. 13 sqq. —
— vs. 159, *Torquato et Taurea*] *Torquatorum* nomen in Fastis Con-
sularibus nobile est, frequenter etiam *Tauri* ibi leguntur: nunquam tamen
simul cum aliquo e *Torquatorum* familia. Porro nusquam in Fastis reperi-
tur aliquis *Taurea*, quanquam commemoret Liv. XXIII. 8. 46 et 47, ut
etiam XXVI. 15, Iubellium Tauream, equitem Campanum nobilem. Itaque
his nominibus indicantur, opinor, poenae, quibus illi, qui leges istas parum
observarent, coercendi essent; *torquem* nempe, quo includi, et *tauream*
(*bullepees*), quo verberari solerent. Ad tauream alludit etiam Plaut. *Asin.*

II. 2. 107, ubi Taubm. et Gronov. *Aul.* IV. 1. 15, *Most.* IV. 1. 26.
Stich. I. 2. 6. *Trin.* IV. 3. 4. Add. Iuven. VI. 492. — *omnia*] scil.

haec. Cf. supra I. 2. 190. — vs. 161. *docere iam volo*] ita Plaut. *Mil.*

H. 4. 1. "Præcepta facito ut memineris ... Cedo vel doctas, docebo."

— *multarum palmarum*] dictionem Cic. *pro Rosc. Am.* 6. et Appul. *Metam.* X.
(ed. Oud.) p. 726. iam transtulerunt ab eo, qui e certamine gladiatorio

saepe victoriam reportavit. Sensu proprio usurpatur illud e. g. a Lamprid.

in Commod. c. 12, ubi vid. Casaub. Cf. et inscriptio, quam exhibuit Ouden-

dobrp. in *Legat. Papenbr. Histor.* pag. 13. n. 11, quam vero eandem meñus

intellexisse videtur Canheg., vertens: *Apollonius victorias XLVIII: Zozime*

not. — vs. 162. *iura instructissimum*] *iura* Graecismus est. Videtur

etiam in hoc vocabulo iusus esse ex ambiguo: Cf. supra ad II. 1. 8. Caete-

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

SYCOFANTA, QUEROLUS.

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Sr. Nosque praesto sumus, o parens ac patrone. Q. O Sycofanta, o Sardanapalle, haec vestra est religio? Sed causas optine jam hic praestitit, vos abite quolibet. Sr. Et nosmet scimus,

Querole, quoniam TRIS EDACES DOMUS UNA NON CAPIT. Verum quasumus, viatici nobis aliquid ut aspergas, quoniam spem omnem amisimus. Q. Viaticum ego vobis? Quoniam pro merito?

Sr. Nos cum Mandrogeronte huc venimus. Q. Digna causa: mercedem vulnere victus accipiat.

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quoniam ita vultis, fiat: sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

Quum ita vultis, fiat. Séd socii ubinam atque adiutores tui?

SCENA IV.

QUEROLUS, MANDROGERUS, ARBITER, SYCOPHANTA,

SARDANAPALUS.

Sr. Non quóque praesto sumus. 'O patrone mi áo
(parens!

Q. O Sycophanta, o Sárdanapale! Ergo haec est vestra
(réligio?

Causas sed iam praestitit hicce: vós abite, quó libet.

Sr. Nosmet scimus, trés edaces quód domus una nón capit.

S. Vérum aliquid ut adspérgas nobis, quaesumus, viátici:

'Omnem quoniam spém amisimus. Q. 'Ego vobis viáticum?

Quonám pro merito? Sr. Cúm Mandrogero huc vé-
(nimus.

Q. Digna causa! vulnérum mercedem victus récipiat.

Pauca desiderantur.

— vs. 8. *vulnérum mercedem victus récipiat*] qui fraudes strenuus male succedit, is *vulnera pro mercede* habeat, ac damnum, cuius ipse auctor sibi fuit, aequo animo patiat. Fortasse tamen haec iam ad pannum istum huic fabulae adsutum, de quo mox, referenda sunt.

Hactenus, ut videtur, ipsa fabula. Adiectum est autem illi, tum in Codd., tum in antiquioribus editionibus, continua oratione fragmentum aliquod de aestimatione iniuriarum, quas parasiti in conviviis patiantur. Latinitas vel eiusdem aetatis, cuius Comoedia, vel suppar est: oratio, ni fallor, paulo impeditior; non tamen ita, quin possit illa ab eodem auctore esse profecta. Verum ut mittamus auctorem, de quo, idemne fuerit an alius, ego profecto idoneus iudex non sum, certum est duntaxat, haec non suo loco esse posita, quinimo certum quoque illud arbitror, a nota fabula haec esse aliena. Etenim perperam illa pro fabulae exitu verbis Queroli (Sc. IV. 18.) esse subiecta, hoc certe iam primo obtutu planissimum est: quaerentibus vero alium locum, quo reponamus, aptior sane, quamquam inepta omnia loca, attamen aptior is erit locus, ubi (paulo supra) Mandrogerus legum parasiticarum peritum se, atque, ut iam doceat, paratum affirmat. Verum enimvero tum haec longe prolixiora sunt, quam quae etiam in illud colloquium conveniant; tum vero, quod maius est, ipsum argumentum aberrat. Mandrogerus enim ioculariter eas leges commemorat, quae videlicet officia parasitorum et poenas continerent; contra hoc fragmentum nulla onera, sed omnia ea exhibet, quae in illorum commodum usu essent constituta. Denique, unice manifestissimum quod equidem peregrinitatis indicium arbitror, possunt haec sane in versus cogi, sed, quod dico, cogenda sunt: neque ultro in numeros abeunt, neque, ut reliqua, ipsa lectione rhythmicam rationem illa produnt. Quapropter aut vehementer me fallit opinio, aut recentior aliquis (nescio an post Vitalem, nihil exhibentem huiusmodi), fabulam sine carentem aegre ferens, quum videret in extrema parte de parasitis et legibus parasi-

tictis sermonem esse, reperiret autem alicubi fragmentum, ex eadem fere aetate oriundum, quodque de parasitis ageret et quodammodo legis vel edicti formam referret, illud huic subiiciendum censuit: quem errorem deinceps librarii secuti sint.

Quibus ita monitis, non tamen fragmentum omittendum duxi; tum quoniam penitus ignoro, hinc si relegemus illud, quo se iam convertat, ut hospitio excipiat, tum vero quoniam habet illud revera, quo se commendat. Nam quantumvis parasitorum conditio e Comicis aliisque scriptoribus haud incerta sit, veteror tamen, ut alio loco plenior de cavendis ac puniendis iniuriis, quas paterentur illi, exhibeatur disquisitio. Ecce, igitur qualemcunque hunc pannum alienum!

Parasitus. In convivio si fuerit veste discissus, a rege convivii

---

— *Parasitas*] in quo cum sequentibus: nisi hoc etiam pertineant verba in Mas. proxime praecedentia. Cf. ad Quæ. V. 4. 8. De Graeco parasitorum nomine vid. Taubm. ad Plant. *Asin.* IV. 1. intt. porro Nannius, *Miscell.* 1. 8. Vitae generis istorum, plagae atque iniuriae eleganter describuntur a Plant. *Capt.* I. 1. *Men.* I. 1. *Pers.* I. 2 et 3. *Stich.* I. 3. Adde Ter. *Eun.* II. 2.

— *veste discoissus*] Graecismus, quem reperias etiam apud Horat. *Serm.* I. 6. 74. *Epist.* I. 1. 56. Ter. autem in *Ad.* I. 2. 40. „discidit vestem, re-
sarcietur.” — *rege convivii*] C. Bith. adscr. i. principe. Mox iterum *rex convivii* dicitur, uti passim apud Latinos. Graecis est *συμπόσιάρχος*: deinde idem Varroni *modumperator*, Horatio (*Carm.* II. 7. 25.) *arbiter bibendi*, Plauto *strategus* (cf. *Stich.* V. 4. 20 et 23), et *dictator*: vid. *Pers.* V. 1. 18: tum et saepe *magister* vocatur. Quae *magisteria* (Cic. *de Sen.* 14.) et *regna* (Horat. *Carm.* I. 4. 18.) antiquissimis populis, vel ipsis Hebraeis in usu fuisse, monuit Taubm. ad Plant. *Pers.* I. 1. Adde eundem ad

deplam mercedem reparationis accipiat. De livoribus in quadrantem solidi illius, de tumoribus in trientem poena transibit: quod si et tumor fuerit et livor, solidi unius bissem iure optimo consequetur. Unam vero unciam aposiae, hoc est excoctionis, contemplationis concedimus. Placuit autem ut etiam de plagis et vulneribus infixis summo strepitu criminali

Mil. II. 2. 9. — *reparationis*] vocabulum in rubrica Codicis VII. 63. et apud Symmachum, nec facile apud antiquiores, reperitur. Nam etiam apud Sallust. *Iug. XXXI. § 8. paratio*, non *reparatio*, legendum est. Vid. ibi Cortius. — *de livoribus*] scil. ex plagis. — *solidi illius*] Ritt. Par. Gronov. *de pec. vet.* 388, et Canneg. *solidi unius*, quibus adsentior. — *si et tumor*] C. Paris. *et si tumor*; C. Vet. recte omitt. *et.* — *bissem*] l. *bessem*. — *aposiae*] in marg. Cod. Voss. adscr. "ἀποζέμα, i. e. decoctum, idem, quod ἀπέψημα." Intelliguntur ergo medicamina in curando adhibita. Sic *zema* (a verbo ζέειν) pro olla dictum commemorat Salmas. ad *Hist. Aug. II. 383*: *apozimare* Du Cange in voce, ubi hunc etiam locum laudat. Improbatur vero haec Gronov. l. l., *aposiae* ducens ab ἀποσέω, vertens *exactionis*. — *hoc est excoctionis*] manifestissima glossa. — *contemplationis*] Ritt. et Par. *contemplatione*, ut iungatur cum voc. *aposiae*. Attamen ut pharmacopolarum est, medicamina coquere, ita medicorum propria est inspectio, contemplatio. Itaque nescio, an iungendum sit vel ita: *unciam aposiae contemplationisque*, vel sic potius: *aposiae contemplationique concedimus*. Similiter enim Graecis a contemplando dicuntur δῶρημα tum dona, quae sponsa a sponso accipit, tum ea, quae donari solebant ab amicis, puerperam infantemque recens natum visentibus. — *placuit*] vocabulum in decretis Imperatorum frequenter usitatum. — *infixis*] C. Vet. *defixis*, Canneg. recte *inflictis*. — *summo*] C. Pith. melius, opinor, *summoto*. — *strepitu criminali*] C. Vet. Voss. Pith. et Paris. male *criminali*. Ritt. teste, Icti dicunt cum strepitu fieri, quae formam et figuram iudicii obtinent. Sane *strepitus* foro peculiaris est, itaque *criminalis strepitus* h. l. intelligitur fortasse publica in crimen inquisitio, quaestio perpetua de vi aut sicariis. — *nec*

amicorum praestetur inspectio ita, ut dodrantem solidi nec inspicientum gratia, nec largientis excedat humanitas. In loxu autem et ossibus loco motis usque ad deuncem solidi iniuriarum commodum placuit extendi. Iam porro de ossibus fractis placuit convenitque, ut in minutalibus, solidus: in principalibus vero ossibus argenti libra protenus traderetur. Quae autem vel principalia videri ossa debeant, vel minuta, medicorum tractatus inveniat. Si autem Parasitus amplius quam praefinitum est, postularit, plus petiti periculo stranguletur. Rex convivii iniuriarum merita etiam voluntariis decertationibus cogatur exsolvere, ita ut praemium criminosi mercedem transeat vulnerati. In tantum autem parasitis consili iura voluerunt, ut si

---

inspicientum] (C. Pith. et Paris. melius *inspicientium*) *gratia, nec largientis humanitas*] neque arbitri in aestimando vulneris incommodo, neque ipse, qui plagam inflixit, ultra hanc pecuniam in parasitam conferant.

iniuriarum commodum] lucrum, quod ex illatis iniuriis percipiunt parassiti. — *placuit*] C. Vet. *complacuit*. — *minutalibus*] minutis (mox vel minuta) parvis. Apud Iuven. XIV. 129. et Martial. XI. 32. 11. exstat similiter *minutal*. De his ossibus fractis vid. P. Faber in *Semestr.* l. 2. c. 16. p. 261. — *tractatus*] disceptatio, inquisitio, uti Paulus in l. 9. D. *de grad. et aff.* 38. 10. — *inveniat*] Pareus *inveniet*. — *plus petiti periculo stranguletur*] qui plus petebat, Iure Romano Ante-Iustiniano causa cadebat. Cf. § 33. *Inst. de action.* IV. 6. Idem in parasitis obtinere dicitur. Quare, qui plus petat, angatur ille, *stranguletur*, metu, ne incidat in poenam plus petiti. Hic vocabuli sensus passim invenitur in Cod. Theod. (vid. Brisson. in voce) et in scriptoribus illius aetatis (vid. Symm. *Epist.* IV. 51, ibique Iuret.), quibus addenda est Quintiliani, ut ferunt, *Decl.* XII. init.: non vero Iuven. X. 12, quocum conf. ibid. vs. 56. *mergit*. — *voluntariis* (Canneg. *voluptuariis*) *decertationibus* . . . *ut praemium criminosi mercedem transeat vulnerati*] locus obscurior. Intelligam fortasse licere, parasito, si velit, cum illo, qui sibi vulnus inflixit, decertare: eumque ita male mulcare, ut

vulneribus adfectus contestata lite defecerit, haereditibus ejus paterni laboris ac meriti praemia non negentur. Quodcumque parasitus, quamvis tractatus incommode, tamen de malis suis intestatus occiderit, heres agere non poterit. Qui causas mortis non reddiderit, insepultus abiiciatur. Et haec omnia sic constituimus, quasi inter hominum liberorum et aequalium lascivias turba decacvial. Nam si a patrone vel servo patroni Parasitus contra leges pertulerit iniuriam, habebit fugiendi libertatem potestatem.

quod plagarum is e proelio auferat, id sui vulneris mercedem adeo superet. Velum utut est, haec non tanti sunt, ac diligentior inquisitio in his ponenda videatur. Canneg. post mercedem addit non. Castaxum *criminosus*, ut supra Quer. I. 2. 54, et nonnunquam apud Ictos (cf. Brisson. in voce) is dici videtur, qui crimen perpetravit. — contestata lite defecerit] C. Pith. adscr. s. *pater parasitorum*. Quae glossa propter mox insequens *paterni laboris* intericota videtur. Est autem illud de lite iniuriarum e Iure Romano, quo causa iniuriae, si lis contestata est, ad heredem transit; si quis contra *de malis suis intestatus*, i. e. opinor, lite non contestata, defecerit, ista cum obitu eius, qui iniuriam passus est, evanescit. Cf. e. g. § 1. Inst. de perp. et temp. act. IV. 12. — paterni] Canneg. f. *parti*.

qui causas mortis non reddiderit, insepultus abiiciatur] quid sibi velint haec, non prorsus capio. Fortasse ita intelligenda sunt: qui, occiso parasito, non probat iustam causam, cur interfecerit, is omni malo dignus erit? vel spectant ea fortasse exsequias parasi, quas, si ex vulnere obeat, cuius auctorem indicare noluerit, non curentur. Canneg. coniicit: *in sepulchrum abiic.* — *inter*] exigit sensus, ut addatur *se*, quod suadet Pareus, Ritt. autem vel illud, vel *interim*, *interea* aut *interdum* legi iubet. — *habebit fugiendi potestatem*] liberto non licet patronum in ius vocare: cf. l. 8. et mult. sqq. D. de in ius voc. 2. 4. Atqui, cum servus patroni, ipse caput non habens, persona domini contineatur, misero liberto sola fuga superest. Eadem iam in parasito obtineant.

INDEX VERBORUM NOTABILIVM.

A.

<i>Abdere</i> , prolicere	pag. 189.
<i>accommodare fidem</i>	7, 159.
<i>ad</i> , pro: in	9.
<i>adsertio</i>	30.
<i>adspargo</i> , praebeo	109, 199.
<i>ad tributum</i> cogitare	138.
<i>adulterium</i> , de vini corrumpendi facinore	130.
<i>adioula</i> , sacellum	81.
<i>agellus</i>	159.
<i>alter</i> , pro: alius	69.
<i>ambitor</i>	142.
<i>anteluocare</i>	125.
<i>aposis</i>	202.
<i>attributum</i> , adsignatio	138.

B.

<i>Bene</i> , feliciter	19.
<i>balneae</i> , balnea publica	135.
<i>balteus</i> , in quo ferebatur pecunia ..	75.
<i>barbarus</i> , de Romano	11.
<i>bellus</i>	64, 87.
<i>Bona Hora</i>	34.
<i>bonum</i> , an substantivum?	168.
<i>bustum</i> , de ipsis mortui reliquiis ..	6, 9, 19, 45, alibi.

C.

<i>Calceus</i> , proprie sic dictus	58.
<i>calere</i> , vigere	156.
<i>calida</i> , (scil. aqua)	129.
<i>calumnia</i> , criminatio	170.

<i>caneri</i> , aestates	59.
<i>capitalia</i> , magnus, gravis	51.
<i>castrare</i> , pra privare	151.
<i>cautio est</i> , cavetur	152.
<i>Censor</i> , an de iudice?	45.
<i>chantas agere</i>	61.
<i>circuitio</i>	189.
<i>circumspectator</i>	145.
<i>claustrum</i> , de operculo	157.
<i>collegium</i> , convictus, consortio, ..	3, 38.
<i>comitas</i> , prudentia	83.
<i>commendare</i> , an deponere?	17.
<i>compaginare</i>	182.
<i>candita</i>	62.
<i>conditor iuris</i> , de coquo	77.
<i>coniugatio</i> , contubernium	137.
<i>consortes</i> , sodales	47.
<i>consto</i> , sto	185.
<i>contemplatio</i>	202.
<i>convivator</i>	142.
<i>cothurnus</i>	58.
<i>criminosus</i> , de maleficio	30, 204.
<i>Cynicus magister</i> , de venatore ..	83.

D.

<i>De</i> , pro: post, de loco	85.
<i>delicias</i> , fastidia	129.
<i>deplorare</i> , deprecari	51.
<i>destruere atque adserere</i>	4.
<i>dibacchatio</i>	41, 139.
<i>dirigo</i> , mitto	175.
<i>dirus</i> , superbus	140.
<i>disciplinae</i> , ipsa opera	10.

<i>discretio</i>	151.
<i>divinus, vates</i>	7, 87, 95.

E.

<i>Ex, ante nomina magistratum</i>	140.
<i>excipere ferrum</i>	52.
<i>exheredari, de frustrata spe</i>	155.
<i>exosus, passiva sign.</i>	62.
<i>explodi, relici</i>	30.

F.

<i>Fas est, licet</i>	139.
<i>fateri, praedicare</i>	181.
<i>fatigare; irridere</i>	179.
<i>fatum, de fere</i>	21, 22, 25.
<i>fides, de eo, quod fidem facit</i> ...	7, 157.
<i>formula, typus</i>	133.
<i>fortassis, affirmantis</i>	175.
<i>frequens</i>	148.
<i>fuliginosus</i>	74.
<i>furfur, de non servo</i>	172.

G.

<i>Genesis</i>	117.
<i>gesta, de actis publicis</i>	109.
<i>gravare aliquem</i>	151.

H.

<i>Habeat, formula iuris</i>	48.
<i>hinc, pro: de his, ex his</i> 5, 14, 38, passim.	
<i>hora, de opportuno temporis puncto</i> ...	122, 143.

I.

<i>Iam nunc, statim</i>	12, passim.
<i>illaqueari</i>	166.
<i>ille, de domino</i>	127.
<i>illi, pro: illic</i>	119.
<i>impossibile</i>	101.
<i>impostor</i>	75.
<i>improbitas, impudentia</i>	87.
<i>improbis, impudens</i>	109.
<i>impune, gratis</i>	25.
<i>in, pro: ad</i>	14.

<i>indulgere, pro: impertire</i>	5, 11.
<i>indulgentia Principis</i>	141.
<i>inermes regulae</i>	82.
<i>ingratus, tristis, molestus</i>	13, 17, 125, 149.
<i>insanus, tumultuosus</i>	60.
<i>intercludi, penitus claudi</i>	153.
<i>intus, pro: intro</i>	76, 122, 151.
<i>inverso modio</i>	154.
<i>iocularis perianium</i>	35.
<i>irasci, an lites?</i>	128.
<i>iudex, magistratus</i>	59, 142.
<i>iuxta gentium, de licentia nullis legibus compressa</i>	54.
<i>iustum, quod ex rerum natura contingit</i>	44.
<i>iuxta, prope</i>	111.

L.

<i>Laeta, de iocosis, ridiculis</i>	192.
<i>largiri et largitio Principis</i>	68.
<i>latrocinium, de violentia</i>	54.
<i>lectio, an pro dictione?</i>	15.
<i>limosus, sordidus</i>	130.
<i>lustrum, (λύματα)</i>	123.

M.

<i>Materia</i>	13.
<i>mecum, pro: penes me</i>	4, 41, 50.
<i>minutalis</i>	203.
<i>miserabilis pars</i>	53.
<i>momentum, quid astrologis</i>	121.
<i>motus</i>	126.
<i>municeps, an, qui munus gessit?</i>	140.
<i>mysteria, de Diis ignotis</i> ...	26, 101, 105.
<i>mysterium, illud, quod tegitur</i> ...	107, 163.

N.

<i>Nequiter, impie</i>	190.
<i>nimis, valde</i>	41.
<i>non, pro: nonne</i>	25, passim.
<i>noster senex</i>	167, 177.
<i>nostra Graecia</i>	56.
<i>novelli, i. e. novi, iuvenes</i> ...	78, 174.

O.

<i>Obsequia</i> , quibus obsequi oportet..	96.
<i>obviare</i>	75, 169.
<i>officii princeps</i>	141.
<i>officium</i> , de salutatione.....	23.

P.

<i>Palam celare</i>	17.
<i>Pantomalus</i>	45.
<i>par</i> , de amica.....	40.
<i>parasitus</i>	201.
<i>patus</i>	54.
<i>percolare</i> , perpluere, de tectis....	125.
<i>periculosus</i> , activus.....	109, 124.
<i>persuasio</i> , passiva.....	90.
<i>pervolare</i> , celeriter ire.....	III, 121.
<i>phantasmata</i>	155.
<i>pondera</i> , de foetu.....	164.
<i>pondus</i> , de hernia.....	65.
<i>populo</i> , universe.....	13, 29.
<i>potestas</i> , de scientia.....	114.
<i>praesalior gratia</i>	96.
<i>praescriptio</i> , exceptio.....	180.
<i>praesentare</i>	111.
<i>praesidium</i> , de thesauro..	70, 169, 189.
<i>praestigium</i>	26, 54, passim.
<i>privatus</i>	53.
<i>prodigosus</i> , male ominatus.....	79.
<i>pseudothyrum</i>	152.
<i>publicare</i> , prodere.....	136.
<i>pulsare fores</i>	146.
<i>pura domus</i> , an vacua?.....	9.
<i>purifico</i> , vacuefacio.....	145.

Q.

<i>Quanti</i> , pro quot.....	31, 137.
<i>quod</i> , ob quod.....	144.
<i>quidquid libet</i> , pro: quidlibet.	129, 149.

R.

<i>Rancidus</i> , fastidiosus, iracundus...	124
<i>ranciscere</i>	158
<i>recinere</i> , an cantu reditu suadere?	159.
<i>recognosco</i> , agnosco.....	14, 191, 193.

<i>redolere</i> , nimis olere.....	157.
<i>reflui carceres</i> , de calceis.....	58.
<i>reperatio</i>	2014
<i>respondere</i> , praedicere.....	116.
<i>responsa</i> , proprium de vaticiniis.	19, 75, 116.
<i>retineo</i> . (scil. in memoria)	31, 145, 171.
<i>Rex</i> , de Imperatore.....	68.
<i>rex convivii</i>	201.
<i>rotare</i> , an turbare?.....	98.
<i>rudis</i> , novus.....	12.

S.

<i>Satis</i> , efficaciter.....	29.
<i>secretum</i> , opes absconditae....	177, 193.
<i>sedeo</i> , de iudice.....	184.
<i>severiter</i>	184.
<i>si vivo</i> (in minis).....	172.
<i>soceri</i> , de utroque uxoris parente..	33.
<i>societas</i> , commercium cum sodali-	
bus.....	41.
<i>sola</i> , planetarum curricula.....	99.
<i>strangulari</i> , angere.....	203.
<i>strepitus criminalis</i>	202.
<i>subrancidus</i>	104.
<i>synastria</i>	123.

T.

<i>Tacita fides</i> , fideicommissum....	7.
<i>tempore</i> , opportune.....	135.
<i>togatus</i> , ...	56, 140, 142.
<i>totus</i> , omnis.....	27, 37, 41, 55.
<i>totum</i> , τὸ πᾶν.....	98.
<i>tractatus</i> , an disputatio?.....	203.
<i>transverso</i> , inopinato.....	69.
<i>trepida</i> , pro: trepidans.....	126.
<i>tubuli</i>	59, 143.
<i>Tutela</i> , de Lare et Penatibus.....	119.
<i>tympanum</i> , de tenui lamina.....	131.

U.

<i>Ubique</i> , per omnia.....	165.
<i>ultimo</i> , denique.....	185.
<i>ultra</i> , pro: ulterius.....	15.
<i>una simul</i>	89.

<i>unde</i> , pro: de quo.....	29.
<i>unguentatus</i> , sordidus.....	128.
<i>urbane</i> , callide.....	34, 64, 75.
<i>urbanus</i> , fraudulentus.....	76.
<i>ut</i> , pro: an.....	41.
<i>uti foro</i> , in foro regnare.....	65.

V.

<i>Videre</i> , curare.....	161.
<i>visitare</i> , inspicere.....	157.
<i>vita</i> , de eo; quod homines pecunia- liter curant.....	164.
<i>vulcanosus</i>	74.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

p. XIV. ad loca e Sahmaz. hndata	<i>addo</i>	et ad Tertull. <i>de Pall.</i> p. 390.
XXIII. (Gell. et Macr.) tollantur unci.		
— III. vs. 286	<i>lege:</i>	III. vs. 226.
pag. 3. post: versarentur.		Cf. etiam Anson. <i>Grat. Act.</i> (ed. Bip.)
— 7. Act. V		V. 1. 15. p. 287 extr.
— — Act. III		IV. 2. 23.
— 16. vs. ult., quod		quam
— 17. auri		auri
— 21. vidi		vidi
— 26. III. 3.		II. 3.
— 44. Ritt. Laris		Ritt. et Anon. in <i>Leidensi n. 501</i> p. Laris
— 83. Act. V. 3		V. 3. 106.
— 85. V. 3		V. 3. 100.
— 86. <i>mado</i>		<i>mado</i>
— 87. <i>risores</i>	<i>adde</i>	in adnot. Barth. ad Stat. <i>Theb.</i> III. 694.
— 108. <i>re - cogitur</i>	<i>lege:</i>	<i>re cogitur</i> .
— — reponendum videtur		reposit Koen.
— 116. Canneg. a. M.		Koen. et Canneg. a. M.
— 129. v. m. vultu et labiis		v. m. vini in vultu
— 148. I. 4. 31.		II. 4. 31.
— 160. i rgas		virgas
— 165. οὐκ ἔστι λαβεῖν		vs. 1244. οὐκ ἔστι λαβεῖν
— 169. <i>quasdam ubi vidi</i>		<i>quasdam vidi ubi</i>
— 177. iocabar, equidem		iocabar equidem,

QUAESTIONES.

I.

SENECA, *Epist.* 56 init. » Peream, si est tam necessarium, quam » videtur, silentium in studia seposito." Contra QUINTILIANUS, *Inst. Orat.* X. 3. » Secretum atque liberum arbitris locum, et quam altissimum silentium, scribentibus maxime convenire nemo dubitaverit." Equidem verissimum hoc arbitror, nec tamen illud pro falso reiscerim; ita nempe, si cum eodem Seneca (*Epist.* 72.) diversa studiorum genera animadvertamus. » Quaedam enim sunt, quae possis et in cisio scribere: quaedam lectam et otium et secretum desiderant." Ast vero ut secretum istud petamus, multi profecto nostrum, ipsam rem experti, cum Quintiliano affirmabant » non audiendos esse, qui credunt, aptissima in hoc » nemora silvasque; quod illa coeli libertas, locorumque amoenitas, » sublimem animum et beatorem spiritum parent. Mihi certe iuvandus » hic magis, quam studiorum hortator, videtur esse secessus. Namque illa » ipsa, quae delectant, necesse est avocent ab intentione operis destinati. » Quare silvarum amoenitas et praeterlabentia flumina et inspirantes ramis » arborum aurae, volucrumque cantus, et ipsa late circumspiciendi libertas, » ad se trahunt: ut mihi remittere potius voluptas ista videatur cogitationem, quam intendere." Ergo quae istuc elaboranda transportantur, ex illo genere sint oportet, quae Seneca et in cisio recte scribi contendit.

II.

Platonem non intellexit VOLTAIRE (*Siècle de Louis XIV.* a. 1785.

III. p. 252) contendens: » *Un homme, qui saurait tout Platon, et qui ne saurait que Platon, saurait peu et saurait mal.* » — Insunt enim in Platonis scriptis omnis humanitatis ac philosophiae foecundissima semina. Ast maximopere fallitur, si quis in viro, qui in omni vitae parte universam veri cognitionem diffundere laboravit, doctrinam istam (*ἐπιστήμην*), ad certam normam redactam, certisque limitibus circumscriptam, requirat, quam recentior aetas fere nomine philosophiae insignivit. Cf. inprimis VAN HEUSDE, *Vir Celeb. Initia Philos. Platonicae*, parte I. p. 45-68, coll. 69-74.

III.

Nōn adsentimur Viro Doct. DOZZI, *Bemerkungen zum Theophrastus*, p. 40 in adnot. contendenti, Memorabilia Socratis, quae Xenophonti attribuantur, et multos, qui feruntur, Platonis dialogos, ex ore Socratis et Platonis a discipulo quodam esse conscriptos.

IV.

Jure celebratur dictum illud Caroli Quinti Imperatoris, tot homines sibi in uno viro adesse videri, quot quisque diversas linguas tendret. Peregrinas linguas addiscendas esse, apprime suadet etiam populi libris ut *εὐαὐλὸς μοῦσων*, in elegantissimo opere, *Corinne* I. 297. Minus recte aliam hanc de re sententiam amplecti videtur DE CORDILLAC, *Hist. Mod.* VI. p. 65.

V.

De scriptoribus antiquis modesto et circumsperto iudicio pronuntiandum est, ne, quod plerisque accidit, damnent, quae non intelligunt. » Ac si necesse est in alteram errare partem, omnium eorum legentibus » placere, quam multa displicere, maluerim. *Quintil. Inst. Orat.* X. 1.^a

VI.

Solemus plerique suspicere ac magnanimitatis laudibus efferre Senatores

illos Romanos, qui, capta a Gallis Urbe, quisque in suarum aedium atrio trucidari se passi sunt. Ast videndum tamen, ne magnopere nos fallat ea res. Equidem sane, si constantiam virtutemque Romanorum ex ea tempestate praedicari oportet, nullus dubito, quin adsentiar potius egregio poëtae nostrati o. z. VAN HAREN, cui (*Geuzen*, XV extr.) hoc praefatio digni videbantur:

Niet sy, wier hart niet kon verduuren
De schae van huizen en van muuren,
Die stierven van der Gallen hand:
Maar sy, die 't *leven* durfden *lyden*,
Op hoop van eens in beetre tyden
Nog nut te zyn aan 't Vaderland.

VII.

De adulterio Querolus: A. I. S. 2. vs. 72.

Hoc 'st, nec permitti nec prohiberi quod potest.

Minus recte quidem ille de adulterio, quo semper aliena intra videntur: verum quod ad morum licentiam impudicitiamque attinet, quae nec vi dolove, nec palam, agitur, teneant, velim, hunc versum, qui hodieque eiusmodi delicta certis legibus gravibusque poenis compescenda clamitant. Etiam non legibus ac poenia hac in re locus esse videtur; verum, si possint unquam ista e civitate tolli, ipsi turpitudinis infamiae atque indignationi omnium bonorum hoc beneficium referendum erit.

VIII.

Iudicium, quod de philosophia tulit de staël, *l'Allemagne*, III. p. 130.
» *La philosophie fait connaître l'homme plutôt que les hommes. C'est*
» *l'habitude de la société, qui seule nous apprend, quels sont les rap-*
» *ports de notre esprit avec celui des autres,*» in eam philosophiae disciplinam, quae recentiorum dogmatibus decretisque constituta est, opido convenit: neque aberrat etiam a scholis illis, quae apud Antiquos floruerunt; verum a simplicissima illa Socratica philosophia prorsus alienum istud contendimus.

Omnis vera eruditio haurienda est e praeceptis illorum virorum, quos laudem meritis quaesitam e disciplinarum studio retulisse accepimus. Quos vero dum admiramur, iidem caveamus. oportet, ne opiniones eorum, nullo neque ordine adhibito neque iudicio, in mentem nostram, tanquam in horreum, coniciamus. Sic enim locus fuerit ingenioso monito, quo olim aliquem hac in re nimis sedulum reprehendit MONTAIGNE, *Essais* (1725), I. 24, p. 122, contendens: » à recevoir tant de cervelles étrangères » et si fortes et si grandes il est nécessaire que la sienne se foule, se « contraigne, et rapetisse, pour faire place aux autres. »

X.

Magnum est illud Catonis effatum » malle se virum bonum esse, quam » videri." At simul tamen tenendum est Platonis monitum (*de Legg.* XII. 150.)
 χρὴ δὲ οὐποτε περὶ μικροῦ ποιεῖσθαι τὸ δοκεῖν ἀγαθοῦ εἶναι τοῖς
 ἄλλοις ἢ μὴ δοκεῖν.

XI.

Egregium est ΠΙΣΤΗΝ iudicium de Optimatum imperio (*Röm. Gesch.* I, 405.) » Die Plebejer müssen empfinden, dass man sie als Gesindel » betrachtet; dies Gefühl hat alle Aristocraticen zerstört, die, wenn » sie als liebende Väter geboten, wenn sie als weise Väter den her- » angewachsenen Kindern die Rechte bewilligt hätten, die sich nur » der Unmündigkeit versagen lassen, den Segen eines verehrten und » geliebten Alters hätten genießen können. »

XII.

Congruenter cum plurimorum hominum ingenio dixisse videtur TACIT. *Agric.* c. 42. » proprium humani generis est odisse, quem laceras." Idem recte confitetur SENECA, *de Ira*, II. 33 init.

